

Серія «Корпоративне право»

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
Лабораторія проблем корпоративного права

Навчально-науковий юридичний інститут
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

**НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ
КОМЕНТАР ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ТОВАРИСТВА
З ОБМЕЖЕНОЮ ТА ДОДАТКОВОЮ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ»**

За загальною редакцією професора *В. А. Васильєвої*

Харків
«Право»
2020

УДК 347.74(477)(094.5)
НЗ4

Серія заснована 2015 року

*Рекомендовано до друку вченою радою
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України
(протокол № 11 від 25 листопада 2020 року)*

Рецензенти:

Ю. М. Жорнокуй – доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу факультету № 6 Харківського
національного університету внутрішніх справ;
О. О. Первомайський – кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України, суддя Конституційного Суду України

НЗ4 **Науково-практичний коментар** Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» / [В. А. Васильєва, В. В. Луць, Л. В. Сіщук та ін.] ; за заг. ред. В. А. Васильєвої. – Харків : Право, 2020. – 336 с. (Серія «Корпоративне право»).

ISBN 978-966-998-087-8

У Науково-практичному коментарі Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» здійснено науковий аналіз нормативних положень про правовий статус товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю в частині розкриття порядку створення, функціонування та припинення цих товариств, а також надано практичні рекомендації щодо особливостей застосування окремих правових конструкцій у організаційно-правовій формі товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю.

Видання розраховане на практикуючих юристів, керівників та учасників товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, інвесторів, наукових дослідників, викладачів, студентів, а також тих, кого цікавлять проблеми правового регулювання корпоративних відносин у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю.

УДК 347.74(477)(094.5)

- © Колектив авторів, 2020
- © Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2020
- © Навчально-науковий юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2020
- © Оформлення. Видавництво «Право», 2020

ISBN 978-966-998-087-8

Авторський колектив

Васильєва Валентина Антонівна – доктор юридичних наук, професор, директор ННЮІ ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника», головний науковий співробітник Лабораторії проблем корпоративного права НДІ ППП імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України – коментар до ст. ст. 1, 2, 3, 4 Закону України «Про ТОВ та ТДВ»;

Васильєва Вікторія Валентинівна – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Лабораторії проблем корпоративного права НДІ ППП імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України – коментар до ст. ст. 7, 8, 41, 42, 43, 44, 45, 46 Закону України «Про ТОВ та ТДВ»;

Вінтоняк Наталія Дмитрівна – кандидат юридичних наук, науковий співробітник Лабораторії проблем корпоративного права НДІ ППП імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України – коментар до ст. ст. 12, 13, 19, 25, 26, 27, 47, 48 Закону України «Про ТОВ та ТДВ»;

Зеліско Алла Володимирівна – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права ННЮІ ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника» – коментар до ст. ст. 14, 15, 16, 17, 18 Закону України «Про ТОВ та ТДВ»;

Зозуляк Ольга Ігорівна – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права ННЮІ ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника» – коментар до ст. ст. 49, 50, 51, 52, 53 Закону України «Про ТОВ та ТДВ»;

Калаур Іван Романович – доктор юридичних наук, професор, народний депутат України, провідний науковий співробітник відділу проблем приватного права НДІ ППП імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України – коментар до ст. ст. 5, 6 Закону України «Про ТОВ та ТДВ»;

Ковалишин Олександр Романович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри судочинства ННЮІ ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника», науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ ППП імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України – коментар до ст. ст. 20, 21, 22, 23, 24, 56 Закону України «Про ТОВ та ТДВ»;

Луць Володимир Васильович – академік НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України, доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу проблем приватного права НДІ ППП імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України – коментар до ст. ст. 9, 10, 11 Закону України «Про ТОВ та ТДВ»;

Сіщук Ліліана Василівна – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач Лабораторії проблем корпоративного права НДІ ППП імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України – коментар до ст. ст. 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, ППП Закону України «Про ТОВ та ТДВ»;

Сліпенчук Наталія Андріївна – кандидат юридичних наук, адвокат, керуючий партнер юридичної компанії Slipenchuk partners – коментар до ст. ст. 38, 39, 40, 54, 55 Закону України «Про ТОВ та ТДВ».

Зміст

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	8
ПЕРЕДМОВА	9
ГЛАВА I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	12
Стаття 1. Сфера застосування Закону	12
Стаття 2. Відповідальність учасників товариства, які не повністю внесли вклади	25
Стаття 3. Відповідальність товариства	29
Стаття 4. Учасники товариства	32
Стаття 5. Права учасників товариства	34
Стаття 6. Обов'язки учасників товариства	49
Стаття 7. Корпоративний договір	53
Стаття 8. Безвідклична довіреність з корпоративних прав	59
ГЛАВА II. СТВОРЕННЯ ТОВАРИСТВА	64
Стаття 9. Найменування товариства	64
Стаття 10. Створення товариства	66
Стаття 11. Статут товариства	72
ГЛАВА III. СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ ТА ВКЛАДИ УЧАСНИКІВ	80
Стаття 12. Статутний капітал товариства	80
Стаття 13. Вклад учасника товариства	82
Стаття 14. Внесення вкладу у зв'язку із створенням товариства	86
Стаття 15. Прострочення внесення вкладу	89
Стаття 16. Збільшення статутного капіталу товариства	93
Стаття 17. Збільшення статутного капіталу без додаткових вкладів	95
Стаття 18. Збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів	97
Стаття 19. Зменшення статутного капіталу товариства	106
Стаття 20. Переважне право учасника товариства	110
Стаття 21. Відчуження частки у статутному капіталі товариства іншим учасникам товариства або третім особам	116
Стаття 22. Особливості звернення стягнення на частку учасника товариства	120

Стаття 23. Перехід частки до спадкоємця або правонаступника учасника товариства	125
Стаття 24. Вихід учасника з товариства	127
Стаття 25. Набуття товариством частки у власному стаутному капіталі	133
Стаття 26. Виплата дивідендів учасникам товариства	137
Стаття 27. Обмеження виплати дивідендів	143

ГЛАВА ІV. УПРАВЛІННЯ ТОВАРИСТВОМ..... 146

Стаття 28. Органи товариства	146
Стаття 29. Загальні збори учасників	147
Стаття 30. Компетенція загальних зборів учасників	153
Стаття 31. Скликання загальних зборів учасників	157
Стаття 32. Порядок скликання загальних зборів учасників товариства	173
Стаття 33. Проведення загальних зборів учасників	187
Стаття 34. Прийняття рішень загальними зборами учасників з питань порядку денного	200
Стаття 35. Заочне голосування	210
Стаття 36. Рішення загальних зборів учасників, прийняте шляхом опитування	213
Стаття 37. Особливості проведення загальних зборів учасників товариством, що має одного учасника	219
Стаття 38. Наглядова рада товариства	221
Стаття 39. Виконавчий орган товариства	228
Стаття 40. Обов'язки та відповідальність членів наглядової ради товариства та членів виконавчого органу товариства	242
Стаття 41. Проведення аудиту фінансової звітності товариства на вимогу учасників	250
Стаття 42. Посадові особи товариства	255
Стаття 43. Зберігання документів товариства	263

ГЛАВА V. ЗНАЧНІ ПРАВОЧИНИ ТА ПРАВОЧИНИ, ЩОДО ВЧИНЕННЯ ЯКИХ Є ЗАІНТЕРЕСОВАНІСТЬ.... 269

Стаття 44. Значний правочин	269
Стаття 45. Правочин, щодо якого є заінтересованість	277

Стаття 46. Схвалення значного правочину та правочину із заінтересованістю	281
ГЛАВА VI. ВИДІЛ ТА ПРИПИНЕННЯ ТОВАРИСТВА	284
Стаття 47. Виділ товариства	284
Стаття 48. Припинення товариства	287
Стаття 49. Злиття товариств.....	292
Стаття 50. Приєднання товариства	294
Стаття 51. Поділ товариства	297
Стаття 52. Перетворення товариства	298
Стаття 53. Договір про припинення товариства	299
Стаття 54. Порядок конвертації часток у разі припинення та виділу товариства.....	301
Стаття 55. Захист прав кредиторів під час виділу та припинення товариства	310
ГЛАВА VII. ТОВАРИСТВО З ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ	317
Стаття 56. Товариство з додатковою відповідальністю	317
ГЛАВА VIII. ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ	320

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ЦК України	–	Цивільний кодекс України
ГК України	–	Господарський кодекс України
ПК України	–	Податковий кодекс України
КЗпП України	–	Кодекс законів про працю України
Закон України «Про ТОВ та ТДВ», Закон –		Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»
Закон України «Про АТ», Закон –		Закон України «Про акціонерні товариства»
Закон України «Про ГТ», Закон –		Закон України «Про господарські товариства»
Закон України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ», Закон –		Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»
КГС ВС	–	Касаційний господарський суд при Верховному Суді
ТОВ, товариство	–	товариство з обмеженою відповідальністю
ТДВ, товариство	–	товариство з додатковою відповідальністю
АТ	–	акціонерне товариство
ГТ	–	господарське товариство
учасник(-и) ТОВ, учасник(-и) товариства –		учасник(-и) товариства з обмеженою відповідальністю
учасник(-и) ТДВ, учасник(-и) товариства –		учасник(-и) товариства з додатковою відповідальністю
ЄДР	–	Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань
ППП	–	Прикінцеві та перехідні положення

ПЕРЕДМОВА

Розвиток підприємництва в Україні передбачає створення ефективної вільної ринкової економіки, яка базується на пануванні приватної власності та індивідуальному прийнятті конкурентних рішень. Однією із найбільш пріоритетних організаційно-правових форм підприємництва юридичних осіб приватного права, у якій в своїй більшості створюється і функціонує вітчизняне бізнес середовище, є товариство з обмеженою відповідальністю. Щодо товариств з додатковою відповідальністю, то хоча останні не поширені у практиці застосування, тим не менш є схожою організаційно-правовою формою юридичних осіб з певними відмінностями у правовому регулюванні.

Перші нормативні положення, що визначали правовий статус товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, були закріплені у Законі України «Про господарські товариства» від 19. 09. 1991 року, у якому визначалися загальні норми заснування та діяльності господарських товариств і спеціальні правила про особливості функціонування товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю (ст. ст. 50–65). Наступним кроком у правовому регулюванні цього виду господарських товариств стало закріплення у главі 8 Цивільного Кодексу України від 16. 01. 2003 року загальних положень про господарські товариства і про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю зокрема (ст. ст. 140–151). Ці новели законодавства удосконалювали окремі механізми регулювання діяльності вказаних товариств на кодифікованому рівні, що зумовлювало подальший розвиток цих організаційно-правових форм у сфері підприємницької діяльності.

Втім численні колізії у застосуванні корпоративного законодавства на практиці та відсутність єдиного нормативного документа, дія якого спрямовувалася б на регулювання правового статусу товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю з деталізацією особливостей їх створення, діяльності та припинення, відсутність належно розроблених установчих

документів та інших локальних актів цих товариств стали вагомими аргументами для розроблення та прийняття спеціального закону.

Крім того, цього вимагали процеси євроінтеграційного спрямування України, зокрема і ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. Адже наближення вітчизняного корпоративного права до рекомендацій, директив та інших міжнародних актів Європейського Союзу зумовило, як наслідок, удосконалення корпоративного законодавства, у тому числі в частині регулювання правового статусу товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю.

Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» прийнято Верховною Радою України від 06. 02. 2018 року на підставі Закону № 2275-VIII, що набрав чинності 17. 06. 2018 року. З вказаної дати цей Закон визначає правовий статус товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, порядок їх створення, діяльності і припинення, права та обов'язки їх учасників. Крім того, вказаним Законом передбачено, що правовий статус товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю у певних сферах діяльності регулюється цим Законом з урахуванням особливостей, передбачених спеціальними законами.

На момент опублікування пропонованого Вашій увазі науково-практичного коментаря Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» до останнього внесено зміни на підставі Законів № 132-IX від 20. 09. 2019 р., № 159-IX від 03. 10. 2019 р., № 340-IX від 05. 12. 2019 р. № 540-IX від 30. 03. 2020 р.

Структурно Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» складається з 8 Глав, а саме: 1. Загальні положення; 2. Створення товариства; 3. Статутний капітал та вклади учасників; 4. Управління товариством; 5. Значні правочини та правочини, щодо вчинення яких є заінтересованість; 6. Виділ та припинення товариства; 7. Товариство з додатковою відповідальністю; 8. Прикінцеві та перехідні положення.

Варто відзначити, що новий Закон характеризується диспозитивним підходом до регулювання правового статусу товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, що полягає у закріпленні незначної кількості імперативних та більшості диспозитивних норм, які дають можливість товариству з обмеженою / додатковою відповідальністю розробити на локальному рівні його статут як основний регулятор корпоративних відносин. У Законі теж визначено нові правові конструкції, спрямовані на удосконалення діяль-

ності товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю та управління ними, зокрема йде мова про корпоративний договір, безвідкличну довіреність з корпоративних прав, значні правочини та правочини, щодо вчинення яких є заінтересованість, договір про припинення товариства тощо.

З урахуванням зазначених новацій Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» доцільність надання наукового тлумачення законодавчих норм та практичних рекомендацій щодо їх застосування є вагомою. Пропонований науково-практичний коментар Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» викладений ученими-дослідниками у сфері корпоративного права, колективом авторів Лабораторії проблем корпоративного права НДІ ППП імені Ф. Г. Бурчака НАПрН України, кафедри цивільного права ННІОІ ДВНЗ «ПНУ імені В. Стефаника» та практикуючими юристами. Вказаний коментар спрямований на висвітлення позитивних новел та окремих недоліків правового регулювання значущих питань діяльності товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, а також на встановлення правового зв'язку зазначеного нормативно-правового акту з іншими актами законодавства України. Завдяки комплексному підходу до предмета наукового аналізу науково-практичний коментар Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» стане корисним для наукових працівників, викладачів, студентів, аспірантів, практикуючих юристів, юрисконсультів та працівників юридичних осіб корпоративного типу, які здійснюють безпосереднє управління товариством.

*Директор НДІ ППП
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
д. ю. н., проф., академік НАПрН України
О. Д. Крупчан*

Науково-практичний коментар Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст. 69)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами
№ 132-IX від 20.09.2019, ВВР, 2019, № 46, ст. 299
№ 159-IX від 03.10.2019, ВВР, 2019, № 47, ст. 312
№ 340-IX від 05.12.2019, ВВР, 2020, № 12, ст. 66
№ 540-IX від 30.03.2020)

ГЛАВА I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1

Сфера застосування Закону

1. Цей Закон визначає правовий статус товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю (далі – товариство), порядок їх створення, діяльності та припинення, права та обов'язки їх учасників.

2. Правовий статус товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю у сферах страхової та інвестиційної діяльності, в галузі виробництва сільськогосподарської продукції, а також в інших сферах діяльності, порядок їх створення, діяльності та припинення регулюються цим Законом з урахуванням особливостей, передбачених спеціальними законами.

3. Управління товариствами з обмеженою відповідальністю та товариствами з додатковою відповідальністю, у статутних капіталах яких є частка держави або органів місцевого самоврядування, регулюється цим Законом з урахуванням особливостей, передбачених спеціальними законами.

1. Закон України «Про ТОВ та ТДВ» є спеціальним нормативним актом, юридична сила якого відносить його до ієрархії законодавчих актів спеціального регулювання. Це означає, що його норми є пріоритетними перед положеннями інших законів, в тому числі кодифікованих актів, в частині регулювання суспільних відносин, які регламентує даний акт. Необхідність його прийняття була викликана прогалинами у регулюванні цілої низки суспільних відносин у сфері встановлення правового статусу окремих видів товариств, а саме: товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю. Ці види є двома окремими організаційно-правовими формами господарських товариств.

Предметом регулювання цього Закону є поняття та правовий статус двох видів господарських товариств. Розглядаючи різні визначення поняття правового статусу, можна узагальнити, що правовий статус – це регламентоване нормами права існуюче становище суб'єкта в певній системі, яке залежить від структури, прав, завдань і відповідальності. Правовий статус – становище того чи іншого суб'єкта в правовій реальності, що відображається у його взаєминах з суспільством і державою. Залежно від суб'єкта, його правовий статус наповнюється тими чи іншими елементами.

Усвідомивши правовий статус як цілісну систему, серед структурних елементів якої можна виділити головні, варто з'ясувати характер її взаємозв'язків з середовищем функціонування. Застосовуючи системний метод дослідження, можна визначити поняття «правовий статус» як комплексне юридичне явище, що визначає статус (становище) суб'єкта у відповідній системі, відокремити його статистичні й допоміжні елементи.

Тому поряд із зазначеним актом, ця група відносин регулюється й іншими законодавчими актами, зокрема: ЦК України¹ у розділі 7 визначає загальні положення про юридичну особу, статус якої набува-

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

ють ТОВ та ТДВ після їх реєстрації. У главі 8 ЦК¹ України містяться загальні положення про господарські товариства, до яких відносяться й ТОВ та ТДВ. Слід зазначити, що на відміну від інших видів господарських товариств, таких як акціонерні товариства та командитні товариства, цей кодифікований акт якихось інших спеціальних положень щодо зазначених організаційно-правових видів юридичних осіб не містить. Такий стан речей слід вважати належним, адже дублювання у регулюванні збільшує об'єм правничого «матеріалу», і, як правило, на практиці створює колізії.

Такий кодифікований акт як ГК України також відводить окрему главу в регулювання господарським товариствам. У ст. 80 ГК України² зазначено види господарських товариств в Україні. До господарських товариств належать: акціонерні товариства; товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства. ГК України у чинній редакції містить вичерпний перелік господарських товариств. У п. 1 ст. 79 цього Кодексу зазначено, що порядок створення та порядок діяльності окремих видів господарських товариств регулюється законом³. Йде мова про коментований Закон України «Про ТОВ та ТДВ».

Отже, ТОВ та ТДВ визначені у кодифікованих актах як види господарських товариств і така приналежність цих організаційно-правових форм до господарюючих суб'єктів заперечень не викликає. ГК України поділяє господарську діяльність на комерційну (підприємницьку) та некомерційну. У ЦК України товариства визначені як такі, що здійснюють комерційну (підприємницьку) діяльність – Глава 8 «Підприємницькі товариства», § 1 «Господарські товариства». Стаття 79 ГК України визначає господарське товариство суб'єктом господарювання, який створений юридичними особами та/ (або) гро-

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

² Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. №436-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, с. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

³ Там само.

мадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності з метою отримання прибутку. Це визначення містить певні вади, що провокують негативні правові наслідки. Значно якіснішим з правової точки зору є закріплення у статті 84 ЦК України визначення ТОВ та ТДВ як підприємницьких товариств, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками. Ключовими ознаками цих підприємницьких товариств є мета – одержання прибутку та розподіл (можливість розподілу) між учасниками. З урахуванням положень статті 86 ЦК України, а саме: можливості непідприємницьких товариств отримувати прибуток, визначальною ознакою цих товариств є все таки не одержання прибутку, а неможливість його розподіляти між учасниками товариства.

Тому тлумачення узагальнюючого визначення підприємницького товариства у ГК України створює хибну уяву про необхідність учасника товариства брати участь у підприємницькій діяльності товариства. Учасником товариства є особа, яка володіє корпоративними правами щодо певного товариства, але це не зобов'язує її займатися підприємницькою діяльністю товариства. Володіння корпоративними правами товариства не є діяльністю як такою, та підприємницькою, зокрема.

ТОВ та ТДВ є юридичними особами корпоративного типу. Група юридичних осіб, які на сьогодні наділені законом ознаками, що дозволяють їх об'єднати в одну групу з відповідними наслідками у правовому статусі, є загальноприйнятою на доктринальному рівні. На сьогодні загальновизнані критерії ідентифікації юридичних осіб в якості корпоративних розкриваються лише на основі комплексу ознак таких юридичних осіб, а саме: належності корпораціям ознак об'єднаності осіб, спрямованості на отримання прибутку для наступного його розподілу між учасниками, а також наявного складеного капіталу юридичної особи (статутного капіталу) та набуттям в учасників (засновників) особливого виду корпоративного права, змістом якого є корпоративні права майнового та немайнового характеру, належність корпорацій до підприємницьких (комерційних) юридичних

осіб. Певні науковці серед ознак юридичних осіб корпоративного типу називають спільну соціально-корисну мету засновників (учасників). Проте, така ознака є сумнівною з огляду на визначення правового режиму юридичної особи, оскільки в тій чи іншій мірі суспільно-корисну функцію виконує будь-яка юридична особа, навіть якщо її діяльність націлена на отримання прибутку.

Таким чином, приналежність ТОВ та ТДВ до юридичних осіб корпоративного типу характеризує їх як таких, що об'єднують учасників у їх спільному прагненні здійснювати діяльність задля отримання прибутку і його розподілу між собою у відповідності до відсотку частки переданого юридичній особі капіталу та отримання, натомість, відповідного обсягу корпоративних прав.

Відповідно до ч. 2 та ч. 3 ст. 81 ЦК України, залежно від порядку створення, юридичні особи поділяються на юридичні особи приватного права та юридичні особи публічного права. В основі розмежування «порядків» покладено правову природу юридичного факту. Якщо в основі створення покладено владний розпорядчий акт публічної особи, то такі юридичні особи є юридичними особами публічного права. І, навпаки, юридичні особи приватного права створюються в договірному порядку, шляхом об'єднання майна та зусиль засновників. Засновниками юридичних осіб приватного права можуть бути будь-які особи – учасники цивільних правовідносин, в тому числі і держава в будь-яких частках щодо статутного капіталу. Володіння державою 100-відсотковим обсягом корпоративних прав (часткою у статутному капіталі) товариства не відносить цю юридичну особу до юридичних осіб публічного права. Правовий режим корпоративних прав держави та управління ними визначається тільки відсотковою ставкою участі у створенні статутного капіталу. Інтереси держави в управлінні корпоративними правами представляють спеціально уповноважені на те органи – Фонд державного майна України. До 20 червня 2019 року таким суб'єктом ще виступало агентство з управління державними корпоративними правами. На даний час Указ про створення такого управляючого агентства скасований, що означає ліквідацію його як інституції.

ТОВ та ТДВ є юридичними особами приватного права. Вони створюються в договірному порядку, шляхом об'єднання зусиль та/або капіталів. У юридичних осіб приватного права, окрім правової природи акту, на підставі якого вони створюються (договірне об'єднання), є ще одна ознака, що не прописана у вищезазначених положеннях спеціальних законів, але яка виводиться шляхом доктринального тлумачення норм права – це те, що майно юридичних осіб приватного права належить їм на праві приватної власності. Юридичні особи публічного права наділяються речовими правами на майно: право повного господарського відання або право оперативного управління. Отже, ТОВ та ТДВ є організаційно-правовими формами юридичних осіб приватного права незалежно від складу засновників (учасників) та обсягу належних їм корпоративних прав.

2. ТОВ та ТДВ як організаційно-правові форми юридичних осіб можуть здійснювати діяльність у будь-якій економічній сфері. У законодавстві відсутні обмеження щодо мети створення таких господарських товариств та сфери діяльності.

У ст. 91 ЦК України визначається цивільна правоздатність юридичної особи. Юридична особа здатна мати такі ж права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині. Юридична особа може здійснювати окремі види діяльності, перелік яких встановлюється в законі, після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії). Перелік таких видів діяльності визначено у ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності»¹. Отже, якщо створене товариство має за мету проводити діяльність у сфері, яка підлягає ліцензуванню, то, відповідно, має отримати для цього ліцензію у встановленому законом порядку.

ТОВ та ТДВ можуть відноситися до юридичних осіб з інвестиціями. Форми інвестицій передбачені в Законі України «Про інвестиційну

---

¹ Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02. 03. 2015 р. № 222-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015, № 23, с. 158. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>

діяльність»¹. Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Такими цінностями, що передаються товариству, можуть бути: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів), рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; інші цінності.

ТОВ та ТДВ можуть виступати інвесторами. Інвестори – це суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування. Інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності.

Правовий режим інвестованого майна та взаємовідносини між товариством та інвестором регламентуються у договорі, який укладається між учасниками інвестиційної діяльності. Всі суб'єкти інвестиційної діяльності незалежно від форм власності та господарювання мають рівні права щодо здійснення інвестиційної діяльності, якщо інше не передбачено законодавчими актами України.

Рішення про розміщення інвестицій у будь-яких об'єктах, крім тих, інвестування в які заборонено або обмежено цим Законом, іншими актами законодавства України, приймається вищим органом управління товариства і визнається невід'ємним правом інвестора та охороняється законом.

---

¹ Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18. 09. 1991 р. № 1560-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1991, № 47, с. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

ТОВ та ТДВ можуть набувати статус товариств з іноземними інвестиціями. Відповідно до Закону України «Про режим іноземного інвестування»¹ підприємство з іноземними інвестиціями – це підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному капіталі якого, за його наявності, становить не менше 10 відсотків. Підприємство набирає статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс.

Іноземні інвестиції можуть здійснюватися у таких формах:

– часткової участі у підприємствах, що створюються спільно з українськими юридичними і фізичними особами, або придбання частки діючих підприємств;

– створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам, філій та інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб або придбання у власність діючих підприємств повністю;

– придбання не забороненого законами України нерухомого чи рухомого майна, включаючи будинки, квартири, приміщення, обладнання, транспортні засоби та інші об'єкти власності, шляхом прямого одержання майна та майнових комплексів або у вигляді акцій, облігацій та інших цінних паперів;

– придбання самостійно чи за участю українських юридичних або фізичних осіб прав на користування землею та використання природних ресурсів на території України;

– придбання інших майнових прав;

– господарської (підприємницької) діяльності на основі угод про розподіл продукції;

– в інших формах, які не заборонені законами України, в тому числі без створення юридичної особи на підставі договорів із суб'єктами господарської діяльності України.

Взаємовідносини щодо передачі майна та здійсненні інвестиційної діяльності регулюються учасниками самостійно на шляхом укладення договорів.

---

¹ Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19. 03. 1996 р. №93/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1991, №47, с. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Заборона та/або обмеження будь-яких форм здійснення іноземних інвестицій може відбуватися тільки за законами України у прямій та виключній формі.

Якщо юридична особа створена на підставі цього закону у формі ТОВ чи ТДВ з метою здійснення діяльності у страховій сфері, то не менш важливим регуляторним актом для здійснення діяльності юридичної особи є Закон України «Про страхування»¹.

Відповідно до ст. 2 вищезазначеного Закону учасниками цих відносин є страховики, які мають право здійснювати страхову діяльність на території України, зокрема: фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України «Про господарські товариства», з урахуванням того, що учасників кожної з таких фінансових установ повинно бути не менше трьох, та інших особливостей, передбачених цим Законом, а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Отже, відповідно до цієї спеціальної норми товариства з обмеженою відповідальністю не можуть здійснювати страхову діяльність.

Слова «страховик», «страхова компанія», «страхова організація» та похідні від них дозволяється використовувати у назві лише тим товариствам, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності.

При створенні страховика-резидента або збільшенні зареєстрованого статутного капіталу статутний капітал повинен бути сплачений виключно в грошовій формі. Дозволяється формування статутного капіталу страховика цінними паперами, що випускаються державою, за їх номінальною вартістю в порядку, визначеному національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, але не більше 25 відсотків загального розміру статутного капіталу.

Забороняється використовувати для формування статутного капіталу векселі, кошти страхових резервів, а також кошти, одержані в кредит, позику та під заставу, і вносити нематеріальні активи.

---

¹ Закон України «Про страхування» від 07. 03. 1996 р. №85/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996, № 18, с. 78. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Товариство, яке займається товарним виробництвом у сфері сільськогосподарства слід вважати сільськогосподарським товаровиробником. На сьогодні у законодавстві міститься дев'ять визначень терміну «сільськогосподарський товаровиробник». За змістом вони досить близькі, проте не ідентичні. Слід зазначити, що практично в усіх визначеннях законодавець не обмежував засновників щодо необхідності обрання тільки певних видів організаційно-правових форм юридичних осіб – товариств. Тому з метою здійснення господарської діяльності у сфері виробництва сільськогосподарської продукції засновники самостійно визначають організаційно-правову форму юридичної особи. А це означає, що ТОВ та ТДВ можуть працювати на ринку виробництва сільськогосподарської продукції.

За таких умов вказані товариства будуть належати до групи учасників сфери сільськогосподарського товарного виробництва. Для цілей коментованого Закону України «Про ТОВ та ТДВ» слід використовувати термін «сільськогосподарський товаровиробник», тлумачення якого міститься у ПК України¹. Сільськогосподарський товаровиробник для цілей ПК України – юридична особа незалежно від організаційно-правової форми, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах) та її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власно виготовленої сировини на давальницьких умовах, та здійснює операції з її постачання.

Тлумачення терміну «сільськогосподарський товаровиробник» міститься й у Законі України «Про сільськогосподарську кооперацію»². Він містить наступне визначення і оперує категорією «виробники сільськогосподарської продукції»: юридичні особи всіх організаційно-правових форм господарювання та їх відокремлені підрозділи, фізичні особи (фізичні особи-підприємці, домогосподарства), які займаються

---

¹ Податковий кодекс України від 02. 12. 2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011, № 13–14, № 15–16, № 17, с. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

² Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 21. 07. 2020 р. № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text>

сільськогосподарською діяльністю, передбаченою класифікацією видів економічної діяльності, мають у володінні, користуванні або розпорядженні землі сільськогосподарського призначення чи сільськогосподарських тварин. Проте визначення сільськогосподарської кооперації як системи сільськогосподарських кооперативів, їх об'єднань, утворених з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативів виключає товариства із його сфери дії.

Таким чином, встановлення правового статусу будь-якого товариства слід проводити з врахуванням спеціального законодавства щодо його сфери діяльності.

3. Управління об'єктами державної власності – це здійснення Кабінетом Міністрів України та уповноваженими ним органами, іншими суб'єктами, визначеними Законом, повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів, пов'язаних з володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення державних та суспільних потреб.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про управління об'єктами державної власності»¹ законодавство про управління об'єктами державної власності складається з цього Закону, ГК України, Закону України «Про захист економічної конкуренції», інших законів України, якими можуть бути встановлені особливості управління окремими об'єктами державної власності або їх видами, та інших нормативно-правових актів з питань управління об'єктами державної власності.

Відповідно до ст. 3 цього Закону об'єктами управління державної власності є:

- корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій (далі – корпоративні права держави);
- державне майно, що перебуває на балансі господарських організацій і не увійшло до їх статутних капіталів або залишилося після ліквідації підприємств та організацій.

---

¹ Закон України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 р. № 185-V. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006, № 46, с. 456. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16>

Дія Закону України «Про управління об'єктами державної власності» не поширюється на управління об'єктами власності Українського народу, визначеними ч. 1 ст. 13 Конституції України, а також на здійснення прав інтелектуальної власності та корпоративні права, що виникли внаслідок участі державних наукових (науково-дослідних, науково-технологічних, науково-технічних, науково-практичних) установ та державних університетів, академій, інститутів у створенні господарських товариств шляхом внесення до статутного капіталу такого товариства майнових прав інтелектуальної власності, що належать цим установам та навчальним закладам.

Корпоративними правами держави та іншим майном державної власності, переданим господарським товариствам, управляє Кабінет Міністрів України, який як центральний орган виконавчої влади забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері управління об'єктами державної власності.

Повноваження з управління можуть бути передані міністерствам, фонду державного майна та іншим органам виконавчої влади та державним колегіальним органам (далі – уповноважені органи управління).

Повноваження суб'єктів управління державним майном (корпоративними правами) визначаються окремими законами. Повноваження з управління корпоративними правами держави можуть бути передані спеціально створеним суб'єктам управління – юридичним особам.

Таким суб'єктом управління є Державна керуюча холдингова компанія, яка має статус уповноваженого органу управління щодо об'єктів управління державної власності, що передані до її статутного капіталу та статутного капіталу її корпоративних підприємств. Така юридична особа створена у формі АТ та діє на підставі спеціального Закону України «Про холдингові компанії в Україні»¹.

Серед особливостей управління господарськими товариствами є особливий порядок укладення господарськими товариствами,

---

¹ Закон України «Про холдингові компанії в Україні» від 15.03.2006 р. № 3528-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006, № 34, с. 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-15#Text>

у статутному капіталі яких частка держави перевищує 50 відсотків, договорів про спільну діяльність, договорів комісії, доручення та управління майном; затвердження вимог до незалежних членів наглядових рад таких товариств; визначення істотних умов договору, який укладається з Адміністратором електронної торгової системи та оператором електронного майданчика – юридичною особою, що має право використовувати електронний майданчик; спрямування коштів, визначених Державним бюджетом України, на фінансування витрат, пов'язаних з викупом часток (акцій) вторинної емісії господарських організацій з корпоративними правами держави, та заходи щодо реструктуризації, досудової санації та інші заходи, які стосуються функціонування об'єктів державного сектору економіки, тощо.

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України¹ органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Основним законом України, що визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування є Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»².

Відповідно до пп. 1 п. «а» ч. 1 ст. 29 вказаного Закону виконавчі органи сільських, селищних, міських рад здійснюють управління в межах, визначених радою, майном, що належить до комунальної власності відповідних територіальних громад. Районні у містах ради (у разі їх створення) та їх виконавчі органи відповідно до Конституції та законів України здійснюють управління рухомим і нерухомим майном та іншими об'єктами, що належать до комунальної власності територіальних громад районів у містах, формують, затверджують,

---

¹ Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, с. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

² Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1997, № 24, с. 170 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

виконують відповідні бюджети та контролюють їх виконання, а також здійснюють інші повноваження, передбачені цим Законом, в обсягах і межах, що визначаються міськими радами (ч. 2 ст. 41 Закону). П. 19 ч. 1 ст. 43 цього Закону уповноважує районні і обласні ради виключно на їх пленарних засіданнях вирішувати за дорученням відповідних рад питання про продаж, передачу в оренду, концесію або під заставу об'єктів комунальної власності, які забезпечують спільні потреби територіальних громад і перебувають в управлінні районних, обласних рад, а також придбання таких об'єктів в установленому законом порядку. Відповідно до ч. ч. 1, 3, 4, 5, 6, 8 ст. 60 Закону територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження. Тому рішення про управління корпоративними правами товариств, що створюються за участю комунального майна, вирішуються органом виконавчої влади місцевого самоврядування та за аналогією із управлінням державною власністю можуть бути передані в управління діючим спеціально створеним суб'єктам.

Стаття 2

Відповідальність учасників товариства, які не повністю внесли вклади

1. Учасники товариства, які не повністю внесли вклади, несуть солідарну відповідальність за його зобов'язаннями у межах вартості невнесеної частини вкладу кожного з учасників.

1. Статутний капітал товариства може бути повністю сформований як до моменту реєстрації товариства, так і впродовж шести місяців після його реєстрації. Для учасників товариства сплата майнових внесків участі є обов'язковою. Відповідальність засновників, які не виконують свої зобов'язання щодо формування статутного капіталу, передбачається в установчих документах. Зобов'язання щодо формування статутного капіталу – це в першу чергу зобов'язання перед товариством. Тому і відповідальність за їх невиконання буде відповідальністю перед товариством. Якщо у статуті чи установчому договорі передбачені штрафні санкції за невчасне внесення визначених внесків засновниками, то вони сплачуються товариству.

Невнесена частка у статутний капітал, а також штрафні санкції можуть бути стягнуті товариством у судовому порядку. Хоча слід враховувати, що невнесений капітал не працює на прибуток товариства, і, відповідно, опосередковано впливає на можливість отримання дивідендів усіма учасниками товариства. Тому компенсаційні механізми для учасників товариства можна врегулювати в установчих документах.

Коментована стаття Закону та її тлумачення дозволяє припускати, що вона в першу чергу спрямована на захист прав кредиторів товариства, оскільки однією із функцій статутного капіталу товариства є гарантійна функція. По-друге, вона опосередковано вирівнює майнову відповідальність усіх учасників і не дає можливість недобросовісному учаснику не тільки не сплатити внесок, але ще й ухилитися від відповідальності, яка полягає у повному відшкодуванні збитків. Не допускається звільнення учасника товариства від обов'язку внесення первинного вкладу до статутного капіталу ТОВ, заявленого на момент реєстрації товариства.

Одночасно слід висловити думку, що редакція статті з точки зору використання цивільно-правової категорії «солідарна відповідальність» має певні вади. На нашу думку, про фактичні наміри законодавця і те, що вони мають бути справедливими щодо усіх учасників, слід тільки здогадуватися.

Солідарна відповідальність – це відповідальність кількох боржників перед кредитором, при якій кредиторіві надається право на свій розсуд вимагати виконання зобов'язання у повному обсязі або частково від усіх боржників разом або від кожного з них окремо. При вимозі з погашення кредиторських зобов'язань товариством ми насправді маємо ситуацію з вимогою до товариства.

Редакція цієї статті не враховує факт правосуб'єктності товариства після його створення та передачу речових прав товариству на майно, яке передається до статуту. Чи несуть відповідальність учасники товариства за його зобов'язаннями? В учасника товариства відсутня субсидіарна майнова відповідальність за борги ТОВ, якщо вони повністю сплатили свої внески. Учасник ТДВ буде нести субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства у встановленій кратності до частки у статутному капіталі товариства.

Іншими словами, солідарна відповідальність для учасника, який не вніс своєї майнової частки до статутного капіталу товариства буде означати ситуацію, що при погашенні боргів товариства, учасник товариства буде нести відповідальність за зобов'язаннями товариства власним майном в межах невнесеної частки при умові залучення такого учасника як солідарного боржника або ж звернення за стягненням в порядку регресу.

Отже, слід констатувати відсутність правової визначеності редакції цієї статті.

Тому, на нашу думку, більш коректніше було б задіяти щодо цього учасника – боржника інші механізми правового впливу, наприклад, позбавити цього учасника права на виплату дивідендів до моменту внесення частки або ж передбачити штрафні санкції в установчих документах як зобов'язання перед товариством чи перед іншими учасниками. Оскільки після передачі товариству майнових внесків до статутного капіталу власником майна є товариство, то слід вести мову про право товариства вимагати від учасника сплатити свій борг, ніж вести мову про солідарну відповідальність учасників перед кредиторами товариства. При цьому залишається відкритим питання

чи буде відомо кредиторам товариства про факт невнесення частки до статутного капіталу товариства одним із його засновників, щоб вони мали право залучати такого учасника у якості солідарного боржника. У цьому сенсі більш виваженою є редакція ст. 12 Закону України «Про АТ»¹, де міститься положення про те, що засновники акціонерного товариства несуть солідарну відповідальність за пов'язаними з його заснуванням зобов'язаннями, що виникли до його державної реєстрації.

У ст. 543 ЦК України² зазначено, що у разі солідарного обов'язку боржників кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково, або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо.

Кредитор, який одержав виконання обов'язку не в повному обсязі від одного із солідарних боржників, має право вимагати недоодержане від решти солідарних боржників. Солідарні боржники залишаються зобов'язаними доти, доки їхній обов'язок не буде виконаний у повному обсязі.

Слід вважати, що правильніше у цьому випадку було б встановити субсидіарну відповідальність учасника товариства перед кредиторами товариства, який не вніс своєї частки до статутного капіталу товариства, за боргами товариства.

Особливістю ТДВ є те, що учасники товариства несуть обмежену субсидіарну відповідальність за боргами товариства у випадку, якщо майна товариства недостатньо для погашення усіх боргів. Граничний розмір такої відповідальності встановлюється або законом (щодо довірчих товариств) та/або установчими документами ТДВ в однаковому для усіх учасників кратному розмірі до їх вкладів. Саме в обсязі відповідальності його учасників полягає основна відмінність правового становища ТДВ від ТОВ.

---

¹ Закон України «Про акціонерні товариства» від 17. 09. 2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2008, № 50–51, с. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>

² Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№ 40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Стаття 3

Відповідальність товариства

- 1. Товариство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями всім належним йому майном.**
- 2. Товариство не відповідає за зобов'язаннями своїх учасників.**

1. З моменту державної реєстрації констатується поява нового суб'єкта права, яким є сама юридична особа, а не особа, що її створила. Контрагентам такої юридичної особи слід усвідомлювати, що вони мають справу не з її засновником, а з товариством (юридичною особою).

Серед кваліфікуючих ознак юридичної особи як учасника цивільних правовідносин є здатність самостійно нести юридичну відповідальність. Слід зазначити, що товариство несе майнову відповідальність тільки за своїми зобов'язаннями. Особливістю відповідальності товариства (як і будь-якої юридичної особи) є її майновий характер. Майнова відповідальність може наступати не тільки у приватно-правових відносинах, але і у публічній сфері. Йде мова про такі різновиди відповідальності як відповідальність у сфері охорони довкілля, податковій та фінансовій сферах. Якщо санкція норми передбачає майнову відповідальність за вчинене правопорушення юридичною особою, то вона зобов'язана сплатити відповідну грошову суму.

Певні зобов'язання можуть виникати й до моменту реєстрації юридичної особи, але суб'єктами відповідальності за ними будуть засновники у межах та строках, визначених засновницьким договором. Відсутня пряма заборона товариству нести відповідальність за зобов'язаннями засновників. Тому така відповідальність може наступити, але при умові прийняття такої відповідальності на себе, шляхом рішення загальних зборів або іншої форми подальшого схвалення дій засновників. Можливість чи факт існування таких зобов'язань та інша форма схвалення таких дій засновників може бути передбачена в статуті товариства.

Прописані положення щодо добровільного прийняття товариством на себе зобов'язань засновників є необхідними, оскільки виконання цих зобов'язань відбивається на майновому стані товариства, що безпосередньо зачіпає інтереси учасників та кредиторів. Відсутність вищезазначених положень та подальшого схвалення зобов'язань засновників, не створюють ніяких правових наслідків для товариства.

Товариство несе відповідальність за зобов'язаннями всім належним йому майном. Товариства як юридична особа є носієм майнових та особистих немайнових прав та обов'язків. Шляхом доктринального тлумачення слід зробити висновок, що однією із кваліфікуючих ознак юридичної особи є наявність у неї відокремленого майна.

Товариство, реалізуючи цивільну право- та дієздатність (ст. 80 ЦК України)¹ вправі бути власником майна, привласнювати, створювати майно та володіти ним. Майно товариства складається із статутного та власного капіталу товариства. Статутний капітал – це передане засновниками майно у власність товариства. За аналогією із ст. 14 Закону України «Про АТ» власний капітал (вартість чистих активів) товариства – різниця між сукупною вартістю активів товариства та вартістю його зобов'язань перед іншими особами².

Нарівні із фізичними особами, усе майно, що належить товариству, персоніфікується шляхом обліку на окремому балансі підприємства, як таке, що належить на праві власності тільки товариству. Приналежність майна товариству передбачає різні його форми та правові режими володіння, користування та розпорядження.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» бухгалтерський облік та фінансова звітність ґрунтується на принципі автономності³. Кожне підприєм-

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

² Закон України «Про акціонерні товариства» від 17. 09. 2008 р. №514-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2008, №50–51, с. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>

³ Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16. 07. 1999 р. №996-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999, №40, с. 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

ство розглядається як юридична особа, відокремлена від її учасників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання останніх не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства.

Наукове співтовариство після низки гучних справ щодо недобросовісної поведінки учасників істотної участі деяких банків (банк «Форум»; «Брокбізнесбанк») ініціювало дослідження інституту «зняття корпоративної вуалі». Досліджуючи інститут притягнення до відповідальності в межах «доктрини зняття корпоративної вуалі», науковець В. М. Махінчук вважає допустимим покладення збитків за винні дії на учасників товариств, які довели його до банкрутства і тим самим завдали шкоди кредиторам¹. В основі такої концепції покладається застосування та розвиток принципу добросовісності та справедливості (ст. 3 ЦК України). При цьому таке застосування принципів цивільного права можливе лише на підставі доведених протиправних дій або бездіяльності учасників таких товариств та встановлення причинного зв'язку між діями та завданою шкодою. Проте, слід зазначити, що на сьогодні відсутня сформована судова практика щодо справ про зняття корпоративної вуалі.

2. Законодавець розмежовує майнову основу господарювання товариства та учасників, а відтак, – і майнову відповідальність.

На продовження розвитку визнання того, що юридична особа є самостійним правосуб'єктом учасником суспільних відносин, закріплено положення про те, що товариство не відповідає за зобов'язаннями своїх учасників. Роздільність та персоніфікованість майна учасників (засновників) означає, що майно товариства є захищеним від звернення на нього стягнення за борговими зобов'язаннями учасників.

Окремо, слід звернути увагу, що корпоративні права як вид майна (майнові права) не є власністю товариства. Вони отримані засновником взамін на внесення майнового вкладу у товариство або отримані особою (фізичною чи юридичною) в результаті придбання корпоративних прав чи їх спадкування, і належать на праві власності учаснику товариства. Майнові права є складовою частиною майна особи. Тому,

---

¹ Махінчук В. М. Зняття корпоративної вуалі: монографія, Івано-Франківськ: «Фоліант», 2017. 165 с.

коли для задоволення особистих зобов'язань учасника товариства недостатньо майна, то стягнення може бути звернено на приналежні особі корпоративні права. Оскільки корпоративні права передбачають не тільки майнову складову, але й право участі у діяльності товариства, то вони займають особливе місце у майні учасника. Йде мова про те, що примусово звернути стягнення на корпоративні права можна тільки за умови, що предметом спору стали саме корпоративні права та участь у товаристві, або ж коли у боржника немає іншого майна. Адже корпоративні права є особливим майновим об'єктом, володіння яким пов'язане з інтересами третіх осіб – товариств.

Вартість корпоративних прав є латентною і тому вона обраховується на момент стягнення. Особливості проведення стягнення на корпоративні права проводиться з врахуванням інтересів товариства та положень статуту товариства.

Стаття 4

Учасники товариства

1. Кількість учасників товариства не обмежується.

1. Впродовж генези законодавчого регулювання ТОВ та ТДВ в Україні підходи щодо кількості засновників (учасників), як мінімальної, так і максимальної, змінювалися. На сьогодні, відповідно до коментованого Закону, будь-які кількісні обмеження зняті. Це означає, що зазначені товариства можуть як засновуватись, так і здійснювати діяльність у складі як одного учасника, так і необмеженої кількості. У коментованому Законі знята гранична кількість учасників (засновників) у 100 осіб, перехід за межу якої зобов'язував власників корпоративних прав змінювати організаційно-правову форму – реорганізовуватися в акціонерне товариство.

Слід звернути увагу на те, що денонсує з назвою «товариство», – це можливість засновувати та здійснювати діяльність товариства у складі однієї особи. У такому випадку засновник буде одноосібним

учасником товариства з 100% володінням корпоративними правами (часткою у статутному капіталі товариства).

Засновниками та учасниками товариства можуть бути юридичні особи, а також фізичні особи. Законодавство України не встановлює жодних обмежень щодо громадянства учасників. Іноземні громадяни, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, а також міжнародні організації можуть бути засновниками та учасниками ТОВ нарівні з громадянами та юридичними особами України.

Слід розмежовувати корпоративну правосуб'єктність та право на заняття підприємницькою діяльністю

Відповідно до ст. 50 ЦК України¹ право на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом, має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Обмеження права фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності встановлюється Конституцією України та законом. Цивільну дієздатність у повному обсязі також мають фізичні особи, які зареєстрували шлюб – з моменту реєстрації або за рішенням органу опіки та піклування чи суду, при умові, що фізична особа досягла 16 років і працює за трудовим договором та неповнолітня особа, яка записана батьком чи матір'ю дитини.

Реалізація корпоративної правосуб'єктності та володіння корпоративними правами не є підприємницькою діяльністю. Відповідно до ст. 32 ЦК України² фізична особа з 14 років наділена неповною цивільною дієздатністю, правовий режим якої дозволяє їй бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи. Це означає, що неповнолітня особа вправі самостійно укладати правочини щодо створення юридичних осіб чи вступу до них, якщо відсутні вищезазначені обмеження.

Корпоративні права як вид майнових прав вважаються корпоративною власністю і, за загальним правилом, вільно обертаються на ринку. Володіння корпоративними правами надає особі статусу

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

² Там само.

учасника товариства. Щодо набуття корпоративних прав (частки у статутному капіталі), то:

1) у випадку набуття корпоративних прав (частки у статутному капіталі) внаслідок спадкування – вік не обмежений (особа може стати учасником від народження);

2) у випадку заснування товариства або купівлі корпоративних прав (частки у статутному капіталі) – з 14-го віку, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи.

Максимально граничного віку для володільця корпоративних прав не встановлено.

Стаття 5

Права учасників товариства

1. Учасники товариства мають такі права:

1) брати участь в управлінні товариством у порядку, передбаченому цим Законом та статутом товариства;

2) отримувати інформацію про господарську діяльність товариства;

3) брати участь у розподілі прибутку товариства;

4) отримати у разі ліквідації товариства частину майна, що залишилася після розрахунків з кредиторами, або його вартість.

2. Учасник товариства може встановити вимогу нотаріального засвідчення справжності власного підпису під час прийняття рішень з питань діяльності відповідного товариства та/або вимогу нотаріального посвідчення правочину, предметом якого є частка такого учасника у статутному (складеному) капіталі відповідного товариства, та скасувати таку вимогу, відомості про що вносяться до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань у порядку, визначеному законом. Така вимога учасника чи скасування учасником цієї вимоги є одностороннім правочином і підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню.

(Статтю 5 доповнено новою частиною згідно із Законом № 340-ІХ від 05.12.2019)

3. Учасники товариства можуть мати інші права, передбачені законом та статутом товариства.

1. Перелік корпоративних прав учасників господарського товариства наведено у ЦК України (ст. 116), ГК України (ст. 167), у Законах України «Про ТОВ та ТДВ» (ст. 5), «Про АТ» (ст. ст. 25–27) тощо. Аналіз відповідних положень цих законодавчих актів дозволяє виокремити такі правомочності учасників товариства: а) брати участь в управлінні справами товариства у порядку, визначеному в установчих документах, за винятком випадків, передбачених законом; б) брати участь у розподілі прибутку товариства та одержувати його частку (дивіденди); в) вийти в установленому порядку з товариства; г) одержувати інформацію про діяльність товариства у порядку, передбаченому установчими документами; д) здійснити відчуження часток у статутному капіталі товариства, що засвідчують участь у товаристві, у порядку, встановленому законом та інші. Наведений перелік правомочностей учасників товариства не є вичерпним і може бути доповнений та закріплений у інших положеннях нормативно-правових актів та установчих документів.

Серед іншого, якщо звернутися до спеціальних норм ст. 5 Закону України «Про ТОВ та ТДВ», то згадані положення містять перелік таких правомочностей, як право брати участь в управлінні товариством, право на інформацію про діяльність товариства, право брати участь у розподілі прибутку товариства та право отримати у разі ліквідації товариства частину майна, що залишилася після розрахунків з кредиторами, або його вартість. Хоча цей перелік правомочностей учасника товариства є вужчим, ніж це передбачено іншими нормативними актами, тим не менш він теж не є вичерпним. Тому зміст суб'єктивного корпоративного права не вичерпується зазначеними повноваженнями і може бути доповнений правами, які передбачені іншими статтями спеціального закону, іншими законодавчими акта-

ми та / або статутом товариства. У кожному конкретному випадку варто брати до уваги норми права, що можуть застосовуватися з огляду на наявність загальної і спеціальної норм закону, що не суперечать, а доповнюють одна одну, та статуту товариства, у якому можуть визначатися додаткові корпоративні правомочності учасників товариства.

Законодавець визначає корпоративні права як поєднання двох груп прав – немайнового і майнового характеру. У правовій доктрині питання щодо правової природи корпоративних прав залишається дискусійним. Здебільшого за основу поділу дослідники беруть юридичну природу правомочностей учасника і моделюють корпоративне право як симбіоз прав майнового і немайнового характеру¹.

Щодо немайнових корпоративних прав, то можна говорити про те, що, по-перше, немайнові корпоративні права окремо та сукупно не можуть бути предметом деяких правочинів, оскільки у цивільному обороті корпоративне право виступає як неподільний об'єкт; по-друге, вони переходять до іншої особи при відчуженні частки у статутному капіталі товариства; по-третє, їхній зміст та співвідношення із майновими правами залежить від організаційно-правової форми господарського товариства.

Разом із тим висловлено пропозицію іменувати досліджувану групу корпоративних прав як організаційні². Вони зумовлені суб'єктивним та об'єктивним факторами. Суб'єктивний фактор проявляється в задоволенні учасником товариства власного майнового інтересу, а об'єктивний – організацією діяльності юридичної особи як суб'єкта права. Втім ця назва не є точною, оскільки право на інформацію про діяльність товариства, право вийти з товариства в установленому порядку за своєю суттю не є організаційними.

---

¹ Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти): монографія / за заг. ред. В. В. Луця. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. С. 91; Кравченко С. С. Юридична природа прав учасників господарських товариств. К., 2007. С. 18.

² Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар до судової практики. К.: Істина, 2005. С. 260.

Щодо права на участь в управлінні товариством, то у ст. 100 ЦК України¹ до внесення змін у редакції Закону № 2275-VIII від 06. 02. 2018 р. було закріплено норму, що право на участь у товаристві є особистим немайновим правом, яке не може окремо передаватися іншій особі. Проте після внесення змін до цього Кодексу вказані положення були скасовані, у результаті чого у ст. 100 закріплено право учасника на вихід з товариства, що включає вихід з товариства за власним волевиявленням або виключення за волевиявленням товариства. Положення про визначення права на участь як особистого немайнового права скасовано.

Свого часу Г. Ф. Шершеневич виокремлював майнові та особисті права акціонерів. Втім застосування терміна «особисті» для назви немайнових корпоративних прав підкреслює їхню приналежність тому чи іншому учаснику товариства, адже в основі поняття «особисте» лежить пов'язаність з особою та стародавній поділ «моє – твоє». Із загального етимологічного погляду поняття «особисте» щодо поняття «право» визначається як прикметник, який характеризує здійснення права безпосередньо, не через інших осіб. З огляду на це, використання згаданого терміна на позначення немайнових корпоративних прав з позиції сучасного вітчизняного законодавства не відповідає дійсності, оскільки, для прикладу, учасники мають право для участі у загальних зборах учасників призначити свого постійного представника чи представника на певний строк.

Із аналізу норм Закону України «Про ТОВ та ТДВ» випливає, що здійснюючи право на участь в управлінні товариством у порядку, передбаченому законом та статутом товариства, особа визнається учасником товариства. Право на участь в управлінні товариством передбачає можливість учасника товариства брати участь у скликанні та проведенні загальних зборів учасників товариства, обирати та бути обраним до складу органів управління товариством, право на контроль

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№ 40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

за фінансово-господарською діяльністю товариства, що здійснюється через залучення незалежного зовнішнього аудитора (аудиторської фірми) та механізми внутрішнього контролю.

Оскільки перелік немайнових корпоративних прав не є вичерпним, учасники товариства, як вже зазначалося, можуть мати й інші права, встановлені законом та статутом. Для прикладу, згідно положень окремих статей Закону України «Про ТОВ та ТДВ» учасники в процесі здійснення права на участь у загальних зборах учасників товариства наділяються низкою прав:

- право бути присутнім на загальних зборах учасників, брати участь в обговоренні питань порядку денного і голосувати з питань порядку денного загальних зборів учасників (ч. 2 ст. 29 коментованого Закону);

- право скликати загальні збори учасників самостійно за умови, що учасник (учасники) в сукупності володіє (володіють) 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства і товариство протягом 10 днів з дня, коли воно отримало чи мало отримати вимогу про скликання загальних зборів, не повідомило учасника (учасників) про скликання загальних зборів учасників (п. 3 ч. 1 і ч. 9 ст. 31 коментованого Закону);

- право на подання пропозицій про включення запропонованих питань до порядку денного загальних зборів учасників. При цьому пропозиції учасника або учасників товариства, які в сукупності володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства, підлягають обов'язковому включенню до порядку денного загальних зборів учасників (ч. 6 і ч. 7 ст. 32 коментованого Закону);

- право на участь у загальних зборах учасників особисто або через своїх представників (ч. 2 ст. 33 коментованого Закону);

- право на підпис протоколу, у якому фіксується перебіг загальних зборів учасників та прийняття рішень (ч. 4 ст. 33 коментованого Закону);

- право брати участь у загальних зборах учасників шляхом надання свого волевиявлення щодо голосування з питань порядку денного у письмовій формі (заочне голосування) (ч. 1 ст. 35 коментованого Закону);

– право на ініціювання та прийняття рішення загальних зборів учасників шляхом опитування, крім питань, визначених законом чи статутом товариства, щодо яких спосіб прийняття рішень на загальних зборах учасників заборонено законом та / або статутом товариства (ч. 1 і ч. 2 ст. 36 коментованого Закону) та інші.

Зазначений перелік правомочностей учасника товариства на участь у загальних зборах учасників вказує й на важливість визначення у статуті товариства розміру частки у статутному капіталі, що окреслює обсяг правомочностей учасників та їх впливу на скликання та прийняття рішень загальних зборів учасників, зокрема йде мова про розмір частки у статутному капіталі, що становить 10 і більше відсотків частки у статутному капіталі товариства одного чи декількох учасників товариства сукупно.

Водночас у практиці застосування можуть передбачатися випадки позбавлення учасника товариства брати участь у прийнятті рішень загальних зборів учасників. Зокрема, у ст. 24 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» зазначається, що учасник товариства, частка якого у статутному капіталі товариства становить 50 або більше відсотків, може вийти з товариства за згодою інших учасників. Хоча у вказаній нормі прямо не вказується, що прийняття рішення про вихід учасника з товариства, якому належить частка у статутному капіталі, що становить 50 або більше відсотків, здійснюється на загальних зборах учасників, тим не менш така форма волевиявлення учасників товариства може бути застосована у даному випадку, що може бути прописано у статуті товариства або ж це питання може бути винесено на розгляд загальних зборів учасників і зафіксовано у проекті порядку денного загальних зборів учасників товариства. У разі прийняття рішення про вихід учасника з товариства, якому належить частка у статутному капіталі, що становить 50 або більше відсотків, таке рішення буде вважатися прийнятим за умови, що за нього проголосували учасники товариства більшістю голосів, за винятком того учасника товариства, щодо якого приймається рішення про виключення зі складу учасників у зв'язку з виходом з товариства, якщо інша кількість голосів учасників товариства не передбачена статутом.

Право отримувати інформацію про господарську діяльність товариства є важливою немайновою складовою у комплексі суб'єктивного корпоративного права учасника товариства. Поняття «інформація» та «право на інформацію» містяться у Законі України «Про інформацію»¹, згідно якого інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ст. 1), та визначено, що кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів (ст. 5).

Крім того, у ст. 2 Закону України «Про інформацію»² серед принципів, на яких базуються інформаційні відносини, виділяють такі, як гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації тощо. Незважаючи на те, що кожна сфера правового регулювання має свою специфіку застосування, що базується на власних принципах, гарантіях та завданнях, важливість загальних правил та принципів функціонування інформаційних відносин мають враховуватися при регулюванні корпоративних відносин, але в той же час в останніх мають чітко визначатися межі правового регулювання.

У ст. 5 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» зазначено, що учасник має право отримувати інформацію про господарську діяльність товариства. Поняття господарської діяльності міститься у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність», у ст. 1 якого зазначається, що господарська діяльність – будь-яка діяльність, в тому числі підприємницька, пов'язана з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару³. У ч. 1 ст. 3 ГК України вказується, що під господарською діяльністю у цьому Кодексі

---

¹ Закон України «Про інформацію» від 02. 10. 1992 р. №2657-ХІІ, редакція від 16. 07. 2020 р., підстава 692-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

² Там само.

³ Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16. 04. 1991 р. №959-ХІІ. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). 1991, №29, с. 377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність¹. Суть господарської діяльності зводиться до того, що така діяльність може здійснюватися з метою або без мети отримання прибутку; сферою її здійснення є сфера суспільного виробництва; її змістом є виробництво матеріальних та нематеріальних благ; формою здійснення є виготовлення та реалізація продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру; реалізація цих благ здійснюється, як правило, на оплатних засадах.

У ТОВ та ТДВ здійснення господарської діяльності відбувається з метою отримання прибутку. Водночас учасники товариства мають право отримувати інформацію не тільки про факт ведення господарської діяльності товариства, організацію такої діяльності та результати від її проведення, але й про внутрікорпоративну діяльність, пов'язану з організацією діяльності органів управління товариством, виконанням повноважень посадовими особами товариства відповідно до їх компетентностей тощо. Тому право на інформацію включає в себе більше правомочностей, ніж отримувати на вимогу учасника відомості про господарську діяльність товариства. Знову ж таки, якщо звернутися до інших положень Закону України «Про ТОВ та ТДВ», то право учасника товариства на інформацію про підготовку загальних зборів учасників включає, зокрема:

- право на отримання повідомлення про скликання загальних зборів учасників не менше, ніж за 30 днів до запланованої дати проведення загальних зборів учасників, якщо інший строк не встановлений статутом товариства (ч. 3 ст. 32 коментованого Закону);
- право на отримання повідомлення про внесення змін до порядку денного не менше, ніж за 10 днів до запланованої дати загальних зборів учасників, якщо інший строк не встановлений статутом товариства (ч. 9 ст. 32 коментованого Закону);

---

¹ Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. №436-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, с. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

– право на ознайомлення з документами та інформацією, необхідними для розгляду питань порядку денного на загальних зборах учасників (ч. 11 ст. 32 коментованого Закону);

– право на отримання запиту з проектом рішення загальних зборів учасників із запропонованого питання (питань), що буде прийнято шляхом опитування. У такому запиті зазначаються адреса, на яку учасники товариства мають надіслати свою відповідь та прийняті рішення, і строк, протягом якого вони мають це зробити. Надсилання учасниками запитів може здійснюватися із застосуванням засобів електронних комунікацій, визначених статутом товариства (ч. 5 ст. 36 коментованого Закону);

– право на ознайомлення з рішенням загальних зборів учасників в письмовій формі з доданими до нього копіями відповідей усіх учасників товариства протягом 10 днів з дати завершення строку на прийняття відповідей від учасників товариства (ч. 8 ст. 36 коментованого Закону).

Крім того, у ст. 43 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» визначено перелік документів, які товариство зобов'язано зберігати протягом строку діяльності товариства та забезпечувати доступ учасників до вказаних документів товариства. Ненадання визначених законом документів про діяльність товариства можна вважати порушенням права учасника на інформацію про діяльність товариства та звертатися до суду з вимогою зобов'язати товариство вчинити певні дії. Для прикладу, у Постанові КГС ВС від 21 січня 2020 р. № 906/157/19¹ зазначено, що учасник ТОВ має право на отримання інформації про діяльність товариства. Невиконання товариством такої вимоги порушує права та законні інтереси учасника товариства. На основі аналізу касаційної скарги ВС дійшов висновку про те, що одержання учасником господарського товариства інформації про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом та законом,

---

¹ Постанова КГС ВС від 21 січня 2020 року № 906/157/19. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/87056246?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05&_ga=2.248118343.1173380146.1597651317-316790029.1507414349

є необхідним для реалізації таким учасником своїх корпоративних прав, зокрема, правомочностей на участь в управлінні господарською організацією. Відтак внаслідок невиконання господарським товариством свого обов'язку з надання учаснику господарського товариства на його вимогу інформації про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом та законом, можуть бути визнані порушеними як право учасника товариства на інформацію, так і його корпоративні права.

Майнові складові суб'єктивного корпоративного права є безпосереднім наслідком участі у формуванні статутного капіталу товариства та участі в управлінні товариством. Вони слугують критерієм розмежування двох правових категорій – права участі в товаристві та корпоративного права. Як тільки на підставі закону чи статуту товариства правовий зв'язок між засновником і створеним товариством наповняється майновим змістом, з'являються підстави говорити про наявність суб'єктивного корпоративного права у засновника товариства, правовий статус якого змінюється на учасника товариства з належними йому корпоративними правами. Діапазон майнових корпоративних прав учасників товариства визначається законом і статутом товариства.

Одне із них – право брати участь у розподілі прибутку товариства. Прийняття рішення про розподіл чистого прибутку товариства та про виплату дивідендів здійснюється на загальних зборах учасників більшістю голосів всіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань, якщо інша кількість голосів учасників товариства (але не менше, ніж більшість голосів) не встановлена статутом товариства. Порядок реалізації права на отримання прибутку законодавець визначає на рівні закону з вказівкою на можливість локального регулювання окремих умов щодо виплати дивідендів учасникам у статуті товариства та / або у рішенні загальних зборів учасників.

Прибуток – це той визначальний майновий інтерес, заради якого учасник товариства вкладає своє майно до статутного капіталу. Учасник товариства набуває право на отримання прибутку товариства тільки після внесення вкладу до статутного капіталу товариства, що

має бути здійснено протягом шести місяців з моменту державної реєстрації товариства, якщо інше не передбачено статутом. Право на отримання частини прибутку товариства мають не всі його учасники, а лише ті з них, які є учасниками товариства на початок строку виплати дивідендів. Право на виплату дивідендів виникає в учасника товариства після прийняття рішення загальних зборів учасників, на яких визначається розмір виплати дивідендів учасникам за рахунок чистого прибутку товариства пропорційно до розміру їх часток у статутному капіталі товариства. При прийнятті рішення про виплату дивідендів необхідно враховувати обмеження виплати дивідендів, визначені законом та статутом товариства, за наявності яких товариство не має права приймати рішення про виплату дивідендів.

Учасники товариства наділяються ще одним майновим правом, – це право на частину майна, що залишилося після розрахунків з кредиторами, або його вартість у разі ліквідації товариства. Воно впливає із загального правила, встановленого у ч. 12 ст. 111 ЦК України, відповідно до якого майно юридичної особи, що залишилося після задоволення вимог кредиторів (у тому числі за податками, зборами, єдиним внеском на загальнообов’язкове державне соціальне страхування та іншими коштами, що належить сплатити до державного або місцевого бюджету, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування), передається її учасникам, якщо інше не встановлено установчими документами юридичної особи або законом¹.

2. З метою охорони та здійснення корпоративних прав учасників товариства ст. 5 коментованого Закону доповнено ч. 2, згідно якої визначається можливість учасника товариства пред’явити вимогу до товариства або до інших учасників товариства про нотаріальне засвідчення справжності власного підпису під час прийняття рішень з питань діяльності товариства та / або вчинення правочину, предметом якого є частка учасника у статутному капіталі товариства, з

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

дотриманням нотаріальної форми. При цьому учасник товариства має право як пред'явити таку вимогу, так і скасувати її.

Згідно ст. 78 Закону України «Про нотаріат» справжність підпису на документах може засвідчуватися нотаріусом, посадовою особою органу місцевого самоврядування, посадовою особою консульської установи України, начальником установи виконання покарань, крім тих документів, які відповідно до закону або за вимогою сторін підлягають нотаріальному посвідченню. Засвідчуючи справжність підпису нотаріус не посвідчує факти, викладені у документі, а лише підтверджує, що підпис зроблено певною особою¹.

Учасник товариства, який бере участь у прийнятті рішень з питань діяльності товариства, має право ідентифікувати свою участь через засвідчення справжності власного підпису, при цьому не піддаючи сумніву зміст документів, у формі яких приймаються відповідні рішення товариства. У Законі України «Про ТОВ та ТДВ» передбачена норма, що рішення загальних зборів учасників оформлюються протоколом, що може бути підписаний кожним учасником товариства, який взяв участь у загальних зборах учасників (ч. 4 ст. 33). У такому разі учасник не тільки може підписати рішення з питань діяльності товариства, але й пред'явити товариству нотаріально посвідчену вимогу про нотаріальне засвідчення справжності власного підпису. Особливістю пред'явлення вказаної вимоги є те, що вона стосується виключно учасника товариства, який взяв участь у прийнятті рішень загальних зборів і який висунув таку вимогу з власної ініціативи.

Водночас варто зауважити, що у ряді випадків вимога про нотаріальне засвідчення справжності підпису учасників при прийнятті рішень з питань діяльності товариства передбачена законом в імперативному порядку. Згідно ч. 5 ст. 17 Закону України «Про ЮО ФОП та ГФ» передбачено, що для державної реєстрації змін до відомостей про розмір статутного капіталу, розміри часток у статутному капіталі чи склад учасників товариства з обмеженою відповідальністю або

---

¹ Закон України «Про нотаріат» від 02. 09. 1993 р. № 3425-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1993, № 39, с. 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>

додатковою відповідальністю подається, поряд з документами вказаними у даній статті, відповідне рішення загальних зборів учасників товариства; заява про вступ до товариства; заява про вихід з товариства; акт приймання-передачі частки (частини частки) у статутному капіталі товариства; судові рішення, що набрало законної сили, про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників у такому товаристві; судові рішення, що набрало законної сили, про стягнення (витребування з володіння) з відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі товариства; структура власності за формою та змістом, визначеними відповідно до законодавства; витяг, виписка чи інший документ з торговельного, банківського, судового реєстру тощо, що підтверджує реєстрацію юридичної особи – нерезидента в країні її місцезнаходження, – у разі, якщо засновником юридичної особи є юридична особа – нерезидент; нотаріально засвідчена копія документа, що посвідчує особу, яка є кінцевим бенефіціарним власником юридичної особи, – для фізичної особи – нерезидента та, якщо такий документ оформлений без застосування засобів Єдиного державного демографічного реєстру, – для фізичної особи – резидента. При цьому вказується, що справжність підписів учасників, які голосували за відповідні рішення чи які подавали відповідні документи, засвідчується нотаріально з обов'язковим використанням спеціальних бланків нотаріальних документів¹. Особливістю засвідчення справжності підпису учасників при прийнятті рішень з питань діяльності товариства на законодавчу вимогу є те, що така вимога стосується всіх учасників, хто взяв участь у прийнятті рішень на загальних зборах учасників товариства незалежно від їх волевиявлення.

Учасник товариства може пред'явити й вимогу нотаріального посвідчення правочину, предметом якого є частка учасника у статутному капіталі товариства. На підставі Закону України № 159-IX від

---

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. № 835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, № 2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>)

03.10.2019 р. до п. 4 ч. 1 ст. 116 ЦК України внесено зміни, згідно яких договір відчуження майна, предметом якого є частка (її частина) у статутному (складеному) капіталі товариства, укладається у письмовій формі¹. Водночас у ст. 54 Закону України «Про нотаріат» зазначено, що на вимогу фізичної або юридичної особи будь-який правочин з її участю може бути нотаріально посвідчений². Таким чином, у ч. 2 ст. 5 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» відображено спеціальну норму, що закріплює загальні засади цивільного і нотаріального законодавства про посвідчення правочинів із вказівкою для учасника товариства на можливість нотаріального посвідчення правочину про відчуження частки у статутному капіталі товариства, чим визначено гарантії охорони і реалізації суб'єктивного корпоративного права учасником товариства.

Щодо вимоги учасника безпосередньо до товариства, передбаченої ч. 2 ст. 5 Закону України «Про ТОВ та ТДВ», то така вимога є одностороннім правочином і підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню. Відповідно до ч. 3 ст. 202 ЦК України одностороннім правочином є дія однієї сторони, яка може бути представлена однією або кількома особами і яка може створювати обов'язки лише для особи, яка його вчинила, якщо інше не встановлено законом або домовленістю осіб. Вимоги до форми вчинення правочину визначені у ст. ст. 205–210 ЦК України. Згідно ч. 1 ст. 209 ЦК України нотаріальному посвідченню підлягає правочин, який вчинений у письмовій формі, у випадках встановлених законом або домовленістю сторін. Водночас у ч. 4 ст. 209 ЦК України передбачено, що будь-який правочин за участю фізичної або юридичної особи на її вимогу може бути нотаріально посвідчений³. Таким чином, хоча ЦК України не встановлює обов'язковості посвідчення всіх правочинів, тим не менш

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

² Закон України «Про нотаріат» від 02. 09. 1993 р. №3425-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1993, №39, с. 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>

³ Там само.

передбачає можливість прийняти рішення про вчинення правочину в нотаріальній формі стороною правочину або визначити на рівні закону випадки, у яких нотаріальне посвідчення правочину є обов'язковим чи рекомендованим для фізичної або юридичної особи – сторони правочину. При вчиненні правочину потрібно дотримуватися вимог ст. 203 ЦК України, що є необхідними для чинності правочину. Порядок посвідчення правочинів визначається законодавством про нотаріат.

Нотаріус при вчиненні нотаріальної дії перевіряє, чи відповідає зміст посвідчуваного ним правочину вимогам закону і дійсним намірам сторін. Учасник товариства може встановити вимогу, передбачену ч. 2 ст. 5 коментованого Закону, чи скасувати таку вимогу, про що вносить відомості до ЄДР у порядку, визначеному законом. Згідно п. 8–1 ч. 2 ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ» передбачено, що в ЄДР інформація про встановлення відповідної вимоги учасника товариства включає: 1) відомості про учасника, яким встановлено такі вимоги, – прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), дата народження, країна громадянства, місце проживання, реєстраційний номер облікової картки платника податків (за наявності), серія та номер паспорта, якщо засновник – фізична особа; найменування, країна резидентства, місцезнаходження та ідентифікаційний код, якщо засновник – юридична особа; 2) вимоги нотаріального засвідчення справжності підпису та/або нотаріального посвідчення правочину¹.

3. Перелік прав учасників товариства, наведений у коментованій статті Закону, не є вичерпним, а тому може бути доповнений іншими правами, що закріплені у законі та статуті товариства. Зокрема, у ряді статей Закону України «Про ТОВ та ТДВ» передбачено право на відчуження частки у статутному капіталі товариства іншим учасникам або третім особам (ст. 21); право на вихід з товариства (ст. 24); право на проведення аудиту фінансової звітності товариства на вимогу учасників (ст. 41) тощо.

---

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. № 835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, № 2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>)

Наявність локальних майнових корпоративних прав обумовлена: по-перше, безпосередньою вказівкою закону на можливість встановлення прав учасників у статуті товариства; по-друге, диспозитивним характером регулятивних норм, які визначають права учасників товариства, зокрема інший порядок їх здійснення.

Стаття 6

Обов'язки учасників товариства

1. Учасники товариства зобов'язані:

1) дотримуватися статуту;

2) виконувати рішення загальних зборів учасників товариства.

2. Учасники можуть мати обов'язки, встановлені законом та статутом товариства.

1. Зміст корпоративних правовідносин – це складна двохелементна структура, яка охоплює суб'єктивні права та обов'язки учасників цих відносин і побудована за принципом «право – обов'язок». Як і кожен юридичний обов'язок, суб'єктивний обов'язок учасника корпоративних відносин – це вид і міра його належної поведінки, яка може полягати в необхідності здійснення дій активного або пасивного характеру.

Дії активного характеру спонукають зобов'язаного учасника товариства діяти в інтересах інших учасників корпоративних відносин, оскільки вони забезпечені санкцією за невиконання обов'язку. Переважно обов'язковість вчинення таких дій у нормах корпоративного права змодельовано шляхом використання термінів «зобов'язаний», «повинен» тощо. Дії пасивного характеру зумовлені заборонаю, недопустимістю тих чи інших діянь, оскільки їх вчинення суперечить правам і законним інтересам інших учасників корпоративних відносин.

Покладення законодавцем на учасників товариства зобов'язань про дотримування статуту та виконання рішень загальних зборів учасників товариства спричинено необхідністю досягнення цілей

товариства та його організаційною єдністю, що є ключовою ознакою кожної юридичної особи. Виконання вказаних обов'язків не обумовлено участю учасника у роботі загальних зборів учасників, що вказує на обов'язковість рішень цих зборів для всіх учасників товариства незалежно від того, чи конкретний учасник брав участь у загальних зборах учасників чи не брав такої участі, голосував або не голосував за відповідне рішення та згоден чи незгоден з прийнятим рішенням з відповідних питань діяльності товариства. В той же час, якщо рішення загальних зборів учасників суперечить законодавству, учасник товариства може його не виконувати або ж звернутися до суду за захистом свого суб'єктивного права з позовною вимогою про визнання рішення загальних зборів учасників товариства недійсним.

В окремих правових нормах безпосередня вказівка на вчинення чи на заборону вчинення учасниками тих чи інших дій відсутня, проте вона впливає з її змісту. Для прикладу, у ч. 2 ст. 24 коментованого Закону зазначено, що учасник товариства, частка якого у статутному капіталі товариства становить 50 або більше відсотків, може вийти з товариства за згодою інших учасників. Тобто учаснику товариства, який володіє часткою у статутному капіталі 50 або більше відсотків, законом заборонено виходити з товариства без згоди інших учасників товариства. У наведеному прикладі учасник товариства зобов'язаний обмежити себе в можливому фактичному задоволенні власних інтересів унаслідок існування інтересів інших учасників товариства.

2. Закріплений у ч. 1 коментованої статті Закону перелік обов'язків учасників товариства не є вичерпним, оскільки інші обов'язки можуть передбачатися іншими законодавчими нормами. За невиконання покладених на учасника товариства обов'язків може бути застосована відповідальність чи інші негативні наслідки, передбачені законом.

Згідно ч. 1 ст. 117 ЦК України, окрім обов'язку учасників господарського товариства додержуватися установчого документа товариства та виконувати рішення загальних зборів учасників, передбачено обов'язок виконувати свої зобов'язання перед товариством, у тому

числі ті, що пов'язані з майновою участю, а також робити вклади (оплачувати акції) у розмірі, в порядку та засобами, що передбачені установчим документом; не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства¹.

З-поміж усіх можливих зобов'язань перед товариством законодавець акцентує увагу в цій нормі на майнових обов'язках, зокрема робити вклади. В юридичній літературі вказаний обов'язок поділяють на дві складові: обов'язок вносити вклади при створенні товариства та обов'язок робити внески при збільшенні статутного капіталу. Їх виконання спрямоване на формування статутного капіталу і як наслідок цього – забезпечення принципу самостійної майнової відповідальності товариства за своїми зобов'язаннями.

Порядок виконання обов'язку внесення вкладу до статутного капіталу учасниками товариства визначений спеціальними нормами. Так, учасники товариства повинні повністю внести свій вклад протягом шести місяців з дати державної реєстрації товариства, якщо інше не передбачено статутом (ч. 1 ст. 14 коментованого Закону). Зважаючи на те, що від виконання цього обов'язку учасниками товариства безпосередньо залежить формування статутного капіталу товариства, майновий еквівалент якого виконує гарантійні функції для його кредиторів, законодавець пов'язує невиконання цього обов'язку з неможливістю подальшої діяльності такої організації. Зокрема, у разі прострочення внесення вкладу учасника товариство повинно прийняти одне з таких рішень: 1) про виключення учасника товариства, який має заборгованість із внесення вкладу; 2) про зменшення статутного капіталу товариства на розмір неоплаченої частини частки учасника товариства; 3) про перерозподіл неоплаченої частки (частини частки) між іншими учасниками товариства без зміни розміру статутного капіталу товариства та сплату такої заборгованості відповідними учасниками; 4) про ліквідацію товариства (ч. 2 ст. 15 коментованого Закону).

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Наступний обов'язок учасників господарських товариств – не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства. На підставі змісту ч. 3 ст. 36 ГК України під розголошенням слід розуміти незаконне ознайомлення іншої особи з відомостями, що становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості стали відомими, а також створення нею умов, сприятливих для ознайомлення з ними сторонніх осіб, якщо такі дії завдали чи могли завдати шкоди суб'єкту господарювання¹. У зазначеній статті ГК України законодавець встановлює й інші правопорушення щодо комерційної таємниці: схилення до розголошення, неправомірне збирання та неправомірне використання відомостей, що становлять комерційну таємницю. Вбачається за доцільне у нормативно-правових актах України, що визначають права і обов'язки учасників господарських товариств, не обмежуватися заборонаю лише розголошення комерційної таємниці чи конфіденційної інформації про діяльність товариства, а покласти на учасників відповідальність за вчинення будь-яких неправомірних діянь щодо цих видів інформації, якщо такі діяння завдали чи могли завдати шкоди господарському товариству. У Законі України «Про ТОВ та ТДВ» не міститься спеціальних норм, які б регулювали обов'язок учасників товариства не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства. Тому вказані питання регулюються іншими законами та можуть бути визначені у статуті або інших локальних актах товариства.

Водночас у коментованому Законі передбачено й інші обов'язки учасників товариств, зокрема це обов'язок не порушувати переважного права інших учасників щодо купівлі частки при продажу своєї частки (її частини) у статутному капіталі товариства.

Окрім законодавчо визначених зобов'язань загального та спеціального характеру, учасники товариства можуть мати також локальні обов'язки, тобто ті, які встановлені статутом та іншими локальними

---

¹ Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. №436-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, с. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

актами товариства. Для прикладу, статутом товариства може бути передбачено обов'язок учасника товариства, який має намір продати частку (частину частки) третій особі, провести спершу переговори щодо її продажу з іншими учасниками товариства (ч. 6 ст. 20 коментованого Закону). Закріплення на законодавчому рівні вказаних положень вказує на можливість визначення товариством на локальному рівні корпоративних правил щодо управління товариством та визначення інших способів реалізації корпоративних прав і обов'язків учасників товариства.

Стаття 7

Корпоративний договір

1. Договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації (далі – корпоративний договір), є безвідплатним і вчиняється в письмовій формі. Корпоративний договір, який не відповідає цим вимогам, є нікчемним.

2. Дата укладення та строк дії корпоративного договору визначаються в договорі.

3. Корпоративний договір може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких учасник має право або зобов'язаний купити або продати частку у статутному капіталі (її частину), а також визначати випадки, коли таке право або обов'язок виникає.

4. Корпоративний договір, яким встановлюється обов'язок учасників забезпечити голосування згідно з вказівками органів управління товариства, є нікчемним.

5. Зміст корпоративного договору не підлягає розкриттю і є конфіденційним, якщо інше не встановлено законом або договором. Корпоративний договір, стороною якого є держава, територіальна громада, державне або комунальне підприємство чи юридична особа, у статутному капіталі якої 25 і більше відсотків прямо або опосередковано належить державі або територіальній

громаді, оприлюднюється протягом 10 днів з моменту його укладення шляхом розміщення на сайті відповідного органу державної влади, органу місцевого самоврядування.

6. Договір, укладений стороною корпоративного договору на порушення такого корпоративного договору, є нікчемним, якщо інша сторона за договором знала або мала знати про таке порушення.

1. Із вступом в силу Закону України «Про ТОВ та ТДВ» чи не вперше законодавцем вживається термін «корпоративний договір». Так, до прийняття коментованого Закону існували норми ст. 51–1 Закону України «Про ГТ»¹, де використовувався термін «договір про реалізацію прав учасників (засновників) товариства» та норми ст. 29 Закону України «Про АТ»², в якій йшлося про те, що статутом товариства може бути передбачена можливість укладення договору між акціонерами, за яким на акціонерів покладаються додаткові обов'язки, у тому числі обов'язок участі у загальних зборах, і передбачається відповідальність за його недотримання. Вказана стаття Закону України «Про АТ» згодом була замінена статтею 26–1, яка є чинною на сьогодні та повністю присвячена регулюванню так званого договору між акціонерами.

У коментованій статті корпоративним договором визнається договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації. З цього положення випливає, що за корпоративним договором ніяких нових прав учасники не набувають, умовами договору лише встановлюється порядок реалізації своїх прав або утримання від їх здійснення.

---

¹ Закон України «Про господарські товариства» від 19. 09. 1991 р. № 1576-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1991, № 49, с. 682. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>

² Закон України «Про акціонерні товариства» від 17. 09. 2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2008, № 50–51, с. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>

Перш за все, необхідно зазначити, що корпоративний договір не може суперечити статуту товариства, а також, як і будь-який закон, – чинному законодавству України. Водночас із статті випливає, що можливість його укладення не обов'язково повинна бути передбачена статутом товариства, а надається безпосередньо нормами закону.

Корпоративний договір має цивільно-правову природу та врегульовується загальними положеннями ЦК України, а також нормами зобов'язального права, тоді як зміст договору та правові наслідки його укладення знаходяться в сфері дії корпоративно-правових норм. Корпоративний договір також є актом здійснення корпоративної правоздатності учасниками господарських товариств договірної форми та породжує корпоративні наслідки, оскільки спрямований на організацію, впорядкування здійснення корпоративних прав з метою збереження чи перерозподілу корпоративного контролю.

Необхідною ознакою корпоративного договору є його безвідплатність. Встановлення умови щодо оплати чи зустрічного відшкодування у корпоративному договорі має наслідком його нікчемність. Така заборона укладення оплатних корпоративних договорів має на меті запобігти комерційному підкупу, рейдерським захопленням, незаконним поглинанням корпоративних прав міноритарних учасників та іншим можливим недобросовісним діям учасників товариства.

На практиці буває доволі складно визначити, чи є корпоративний договір безвідплатним, особливо у випадках, коли його умовами передбачено укладення відплатних договорів. Так, наприклад, у листопаді 2019 року Господарським судом Одеської області розглядалась справа про визнання окремих пунктів корпоративного договору недійсними¹. Позивач просив визнати недійсними окремі пункти корпоративного договору, а також спробував довести, що положення щодо обов'язку продажу корпоративних прав є їх заставою. Господарський суд Одеської області відмовив у задоволенні позовних вимог мотивуючи своє рішення тим, що відносини, що виникли між сторонами

---

¹ Рішення Господарського суду Одеської області від 28 листопада 2019 року у справі №916/1444/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86175401>

корпоративного договору, не містять умов застави корпоративних прав та до них не застосовуються положення ст. 584 ЦК України. На твердження позивача про те, що положення договору про перехід корпоративних прав за номінальною вартістю без додаткової оплати суперечить цивільним нормам про оплатність договору купівлі-продажу суд зазначив, що корпоративний договір не є договором купівлі-продажу, адже оспорюваний його пункт передбачає підписання окремих договорів купівлі-продажу корпоративних прав, де й буде визначена їх договірна вартість.

Обов'язковою формою вчинення корпоративного договору є письмова. Про обов'язковість нотаріального посвідчення цього договору у статті не йде мова, хоча сторони можуть домовитись і про таке.

У разі недотримання вимог щодо безвідплатності та письмової форми – корпоративний договір вважається нікчемним.

Окрім вказаних двох вимог, передбачених коментованим Законом, для дійсності корпоративного договору необхідним також є дотримання вимог ЦК України щодо дійсності правочину, а саме:

- зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам;
- особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності;
- волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі;
- правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним;
- правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей.

2. Дата укладення і строк дії корпоративного договору визначаються в самому договорі. Закон України «Про АТ» містить більш конкретне формулювання, передбачивши, що договір між акціонерами може укладатися на визначений строк або безстроково. Однак, слідуючи принципу дозволеності того, що не заборонено законом, можна

стверджувати, що корпоративний договір між учасниками товариства також може бути безстроковим.

3. Предметом договору є коло правовідносин, яке ним врегульовується. Для корпоративного договору – це права та обов’язки, які виникають у сторін у зв’язку з участю у товаристві, порядок їх вчинення, а також дії з управління товариством. Зокрема, корпоративним договором може визначатись порядок реалізації таких повноважень учасників, як:

- брати участь у загальних зборах учасників;
- обговорювати питання порядку денного загальних зборів учасників, а також пропонувати інші питання (у разі згоди всіх учасників);
- голосувати на загальних зборів учасників;
- вимагати скликання загальних зборів учасників;
- ініціювати проведення опитування;
- пропонувати кандидатури на посади в органи управління;
- обіймати посади в органах управління;
- пропонувати учасникам придбати частку в статутному капіталі товариства;
- відчужувати частку у статутному капіталі товариства тощо.

Корпоративним договором можуть бути встановлені обов’язки сторін щодо голосування в порядку і способом щодо рішень, конкретно визначених договором; порядок та умови відчуження частки, в тому числі спільне відчуження; дотримання вимог конфіденційності; здійснення заходів вирішення безвихідної ситуації тощо. Безвихідною ситуацією є настання умов, за яких у жодного учасника товариства або групи учасників не вистачає голосів для прийняття ключових рішень щодо діяльності товариства. У корпоративному договорі можуть бути закріплені договірні конструкції викупу часток в статутному капіталі у однієї сторони іншою. Такі способи є напрацьовані юридичною практикою країн загального права і до них належать: «Russian roulette», «black spot», «Texas shoot out», «Dutch auction» тощо.

4. Корпоративний договір, яким встановлюється обов’язок учасників забезпечити голосування згідно з вказівками органів управління товариства, є нікчемним. Йде мова про рішення, прийняте в результаті

виконання таких вказівок. Але голосування певним чином на загальних зборах учасників на виконання зобов'язань між учасниками, які випливають із корпоративного договору, може бути предметом останнього. У випадку нікчемності корпоративного договору або невиконання зобов'язань, рішення, прийняті на загальних зборах учасників в порушення закону або договору, не є недійсними, але можуть бути оскаржені. Зокрема, Законом України «Про ТОВ та ТДВ» доповнено ЦК України новою нормою ч. 8 ст. 258, в якій закріплено одночасно і спосіб захисту права, і скорочений термін позовної давності (один рік) щодо вимог про визнання недійсним рішення загальних зборів товариства.

5. За загальним правилом, корпоративний договір є конфіденційним, тобто його зміст не підлягає розкриттю сторонами. Також (на противагу регулювання договору між акціонерами) сторони не зобов'язані повідомляти про факт його укладення. Така ситуація створює певні ризики для третіх осіб, які можуть не знати про існування корпоративного договору та зміст його умов. Не захищає сторону корпоративного договору і положення ч. 6 даної статті, за якою договір, укладений стороною корпоративного договору на порушення такого корпоративного договору, є нікчемним, якщо інша сторона за договором знала або мала знати про таке порушення. У разі, якщо інша сторона (за іншим договором) була добросовісним набувачем, тобто не знала і не могла знати про існування корпоративного договору, то договір, укладений навіть всупереч корпоративному договору, може створювати дійсні договірні зобов'язання для його сторін.

Разом із тим, конфіденційність положень корпоративного договору не є абсолютною. Окрім запитів компетентних органів, є й застереження у самому Законі. Так, корпоративний договір між учасниками товариства, стороною якого є держава, територіальна громада або відповідна юридична особа, у статутному капіталі якої 25 і більше відсотків належить державі чи територіальній громаді, оприлюднюється протягом 10 днів з моменту його укладення шляхом розміщення на сайті відповідного органу державної влади, органу місцевого самоврядування.

У корпоративному договорі можуть бути передбачені заходи відповідальності сторін у разі порушення зобов'язань. Наприклад, це може бути штраф і пеня за прострочення виконання зобов'язання з продажу/викупу частки у статутному капіталі. Також договором можуть бути передбачені інші санкції, метою встановлення яких є стимулювання сторін до виконання ними своїх зобов'язань, а також захист порушених прав та компенсація завданих збитків стороною корпоративного договору, яка їх завдала невиконанням чи неналежним виконанням умов договору.

6. Лише дійсні учасники товариства можуть укласти між собою корпоративні договори. Разом з тим, один учасник товариства може одночасно бути стороною кількох корпоративних договорів. Важливо при цьому, щоб положення наступного корпоративного договору не суперечили умовам попереднього, інакше останній договір може бути визнаний нікчемним, тобто таким, що за законом не породжує жодних правових наслідків. Законом презюмується, що корпоративний договір не може створювати права та обов'язки для сторін договору, тому відповідні положення є нікчемними. Разом із тим на практиці корпоративним договором може бути передбачений обов'язок для учасника, який має намір відчужити частку, включити до договору купівлі-продажу умови про зобов'язання для набувача протягом визначеного строку приєднатись до корпоративного договору на умовах, визначених попереднім учасником, або укласти новий договір, прийнятний для всіх сторін. Однак на момент укладення корпоративного договору таке зобов'язання виникає в межах корпоративного договору і поширюється лише на сторін договору.

Стаття 8

Безвідклична довіреність з корпоративних прав

1. У разі якщо довіреність видається з метою виконання або забезпечення виконання зобов'язань учасників як сторін корпоративного договору, предметом яких є права на частку у статутному

капіталі або повноваження учасників, довіритель може зазначити у довіреності, що до закінчення її строку вона не може бути скасована без згоди представника або може бути скасована лише у випадках, передбачених у довіреності (безвідклична довіреність).

2. Безвідклична довіреність припиняється у разі припинення зобов'язання, для виконання або забезпечення виконання якого вона видана.

3. У разі порушення прав та інтересів довірителя представник на вимогу довірителя має припинити користуватися безвідкличною довіреністю та відмовитися від неї. У разі виникнення спору безвідклична довіреність може бути скасована судом.

4. Безвідклична довіреність підлягає нотаріальному посвідченню.

5. Особа, якій видана безвідклична довіреність, не може передоручити вчинення дій, на які вона була уповноважена, іншій особі, якщо інше не передбачено у довіреності.

1. Безвідклична довіреність видається з метою виконання або забезпечення виконання зобов'язань учасників товариства, предметом яких є права на частку в статутному капіталі або повноваження учасників товариства. Такі зобов'язання виникають з корпоративного договору, укладення якого передбачено ст. 7 Закону України «Про ТОВ та ТДВ».

За загальним правилом, така довіреність не може бути відкликана на вимогу довірителя і фактично дає змогу учасникові – стороні корпоративного договору, у разі порушення іншими учасниками вимог корпоративного договору, на законних підставах вчинити певні юридичні дії від імені такого учасника (наприклад, відчужити частку у статутному капіталі та провести державну реєстрацію переходу права власності на частку).

Предметом безвідкличної довіреності може бути доручення права на голосування, коли за корпоративним договором сторона набуває право іншої сторони голосувати на загальних зборах учасників. Для забезпечення виконання такої умови учасник отримує безвідкличну

довіреність та використовує її під час загальних зборів учасників, голосуючи від імені іншої сторони. Корпоративний договір може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких учасник має право або зобов'язаний купити або продати частку у статутному капіталі (її частину), а також визначати випадки, коли таке право або обов'язок виникає. Безвідклична довіреність спрощує укладення таких правочинів, надаючи представнику право підписання договорів про придбання або відчуження часток у статутному капіталі товариства.

На відміну від звичайної довіреності, безвідклична довіреність не передбачає наявності фідучіарних відносин. Так, звичайна довіреність видається переважно тоді, коли особа не має можливості виконати певні дії самостійно та має потребу в певних послугах, і в зв'язку з чим надає певне коло повноважень іншій особі – представнику. Такі відносини мають довірчий характер і є фідучіарними. Вказана довіреність видається на виконання частіше за все усного договору про представництво та є інструментом прямого виконання зобов'язань з такої домовленості між особами. Для третіх осіб довіреність в такому випадку є свідченням та гарантією того, що волевиявлення представника за довіреністю відповідає волі довірителя. Разом із тим безвідклична довіреність, видана на виконання або забезпечення корпоративного договору, не має своєю підставою довірчі відносини, а видається на підставі корпоративного договору, в основі якого лежить взаємне задоволення інтересів сторін та економічна складова. Саме тому щодо безвідкличної довіреності можуть існувати правила, що суперечать загальному регулюванню звичайних довіреностей, як от те, що довіритель може зазначити у довіреності, що до закінчення її строку вона не може бути скасована без згоди представника або може бути скасована лише у випадках, передбачених у довіреності.

Спрямованість безвідкличної довіреності на забезпечення інтересів представника свідчить про те, що безвідклична довіреність має іншу правову природу, ніж традиційна довіреність. За своєю суттю безвідклична довіреність не є довіреністю і не є способом забезпечення виконання зобов'язання. Вона є ефективним інструментом виконання корпоративного договору.

2. Особливістю безвідкличної довіреності є те, що вона припиняється у разі припинення зобов'язання, на підставі якого вона видається. Здавалося би, це положення свідчить про правову природу безвідкличної довіреності як способу забезпечення зобов'язання, про що і згадується в ч. 2 коментованої статті Закону. Однак для способів забезпечення виконання зобов'язання, передбачених главою 49 ЦК України, характерним є те, що їх забезпечувальна дія спрямована не на точне виконання боржником передбачених в зобов'язанні дій, а на забезпечення економічних інтересів сторін цього зобов'язання. Така дія обумовлюється тим, що до моменту практичного застосування будь-якого способу забезпечення вказані інтереси вже є порушеними внаслідок невиконання або неналежного виконання зобов'язання, а економічні інтереси осіб можна забезпечити (захистити) лише з допомогою відшкодування завданих збитків. Таким чином, сутність будь-якого правового засобу забезпечення виконання зобов'язання є відновлення майнового інтересу кредитора, шляхом відшкодування йому шкоди, яка виникла внаслідок невиконання чи неналежного виконання зобов'язання. Так діють неустойка, порука, гарантія, застава, притримання та завдаток, що передбачені у ст. 546 ЦК України. Не можна заперечити також те, що для способів забезпечення виконання зобов'язання властивим є не лише відшкодувальний (відновлювальний) характер, але й стимулюючий. Завдяки встановленню способів забезпечення виконання зобов'язання забезпечується договірна дисципліна, заохочується виконання боржником свого обов'язку, не доводячи до застосування встановленої той чи інший спосіб забезпечення виконання останнього.

Механізм дії будь-якого із цих способів заснований на механізмі звичайного відшкодування шкоди. Різниця у способах забезпечення виконання зобов'язання пов'язана із специфікою зобов'язання, на захист якого воно було встановлено. Отже, усі засоби забезпечення виконання зобов'язання мають негативний характер, їх застосування завжди пов'язане із додатковою втратою для боржника та застосовуються тоді, коли інтереси кредитора уже порушені.

Схожим із цими засобами забезпечення виконання зобов'язання в безвідкличній довіреності є те, що в обох випадках між боржником і кредитором уже існує зв'язок – договірне зобов'язання. Однак з огляду на те, що бездоговірній довіреності не властивий відшкодувальний характер, вона не є способом забезпечення виконання. Визначення безвідкличної довіреності як способу забезпечення виконання зобов'язання у законі можна пояснити тим, що автори норм про безвідкличну довіреність керувались уявленнями про неї як про стимулюючий засіб.

Окрім того, способи забезпечення виконання зобов'язання переважно встановлюються в цивільно-правових майнових зобов'язаннях. Корпоративний договір встановлює й організаційно-управлінські зобов'язання, до яких не можуть бути застосовані способи забезпечення виконання зобов'язань. Так, шкода, внаслідок невиконання боржником обов'язку голосування в певний визначений за корпоративним договором спосіб важко піддається обчисленню. Після упушення моменту виконання обов'язку голосування безвідклична довіреність ніяким чином не може забезпечити виконати зобов'язання, а також не може служити відшкодувальним засобом. Тому, укладаючи корпоративний договір та витребовуючи довіреність на вчинення дій від імені довірителя (та боржника за договором), кредитор в першу чергу зацікавлений у прямому виконанні обов'язків боржника, що найкращим чином та безперешкодно може бути реалізовано особисто. Тобто за відкличною довіреністю кредитор отримує право на виконання обов'язків боржника особисто, оминаючи особу боржника.

3. Для довіреностей, виданих на підставі відносин представництва характерним є те, що втрата довіри, як основного елементу, на якому базуються дані відносини, може призвести до припинення цих відносин в односторонньому порядку, а отже і до відкликання довіреності. Безвідклична довіреність, натомість, спрямована на виконання або ж забезпечення виконання прав та обов'язків за договором, а не на реалізацію відносин представництва. Саме тому вона не видається на основі довірительних відносин, а навіть якщо такі відносини і були, то їх втрата не є підставою для відкликання дові-

реності. У разі порушення прав та інтересів довірителя представник на вимогу довірителя має припинити користуватися безвідкличною довіреністю та відмовитися від неї. У разі виникнення спору безвідклична довіреність може бути скасована судом.

4. Безвідклична довіреність має бути вчинена у письмовій формі та посвідчена нотаріально.

5. За загальним правилом, особа, якій видана безвідклична довіреність, не може передоручити вчинення дій, на які вона була уповноважена, іншій особі. Однак у самій довіреності за волею сторін може бути встановлено інше.

ГЛАВА II. СТВОРЕННЯ ТОВАРИСТВА

Стаття 9

Найменування товариства

1. Найменування товариства має містити назву товариства, а також організаційно-правову форму (товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю).

2. Товариство може мати скорочене найменування українською мовою, повне і скорочене найменування іноземними мовами.

1. ТОВ та ТДВ є видами господарських товариств, що здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (ст. 84 ЦК України). Як і кожна юридична особа приватного права, ТОВ та ТДВ повинні мати своє найменування, завдяки якому воно ідентифікується у цивільному обороті і під яким воно вступає у відносини з іншими суб'єктами права (юридичними та фізичними особами, органами держави та місцевого самоврядування тощо).

Право на найменування є одним із особистих немайнових прав юридичної особи. Загальні положення щодо найменування юридичної

особи містяться у ст. 90 ЦК України¹. Відповідно до цієї статті юридична особа повинна мати своє найменування, яке містить інформацію про її організаційно-правову форму та назву. Юридична особа, що є підприємницьким товариством, може мати комерційне (фірмове) найменування, яке може бути зареєстровано в порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ». Крім повного, юридична особа може мати і скорочене найменування, яке вказується в її установчих документах і вноситься до ЄДР.

Стосовно ТОВ та ТДВ у ч. 1 ст. 16 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ»² передбачено, що найменування товариства має містити назву товариства, а також організаційно-правову форму (товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю).

Поняття/словосполучення «організаційно-правова форма» ні в ЦК України, ні в ГК України, ні в Законі України «Про ТОВ та ТДВ» не розкривається, а в ч. 1 ст. 83 ЦК України дається лише приблизний перелік організаційно-правових форм юридичних осіб: товариства, установи та інші форми, встановлені законом. У більш широкому розумінні організаційно-правова форма включає: вид товариства, його повне та скорочене (за наявності) найменування, порядок вступу та виходу з нього учасників, правовий режим майна товариства, органи управління товариством, їх компетенцію, порядок прийняття ними рішень, порядок реорганізації та припинення товариства та інші дані, що не суперечать закону. Саме за цими даними і розрізняється правове положення окремих видів господарських товариств.

Щодо назви ТОВ і ТДВ, то варто враховувати положення ч. 3 ст. 16 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ», згідно якої назва юридичної особи може складатися з власної назви

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

² Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. №835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, №2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>

юридичної особи, а також містити інформацію про мету діяльності, вид, спосіб утворення, залежність юридичної особи та інші відомості згідно з вимогами до найменування окремих організаційно-правових форм юридичних осіб, установленими ЦК України, ГК України та цим Законом¹.

Разом із тим при виборі найменування для ТОВ та ТДВ доцільно звернути увагу на ч. ч. 4 і 5 ст. 16 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ», у яких зазначено, що найменування юридичної особи не може бути тотожним найменуванню іншої юридичної особи. У найменуванні юридичних осіб забороняється використовувати: 1) повне чи скорочене найменування державних органів або органів місцевого самоврядування, або похідні від цих найменувань, або історичні державні найменування, перелік яких установлює Кабінет Міністрів України; 2) символіку комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, заборона використання яких встановлена Законом України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»; 3) терміни, аббревіатури, похідні терміни, заборона використання яких передбачена законом².

2. Товариство може мати скорочене найменування українською мовою (наприклад, ТОВ «Прогрес»)/ повне і скорочене найменування іноземними

Стаття 10

Створення товариства

1. Створення товариства відбувається за рішенням його засновників.

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. № 835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, № 2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>.

² Там само.

2. Якщо товариство створюється кількома особами, такі особи у разі необхідності визначення взаємовідносин між ними щодо створення товариства можуть укласти договір про створення товариства в письмовій формі. Договір про створення товариства може встановлювати порядок заснування товариства, умови здійснення спільної діяльності щодо створення товариства, розмір статутного капіталу, частку у статутному капіталі кожного з учасників, строки та порядок внесення вкладів та інші умови. Договір про створення товариства діє до дня державної реєстрації товариства, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання.

1. Заснування підприємницьких товариств як суб'єктів корпоративних відносин і як юридичних осіб приватного права відбувається в порядку, визначеному законом. Цей порядок встановлений, зокрема, у ст. ст. 87–89 ЦК України, ст. ст. 56–58 ГК України, Законі України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ», ст. 10 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» та інших нормативно-правових актах. За ч. 2 ст. 56 ГК України суб'єкти господарювання можуть створюватися шляхом примусового поділу (виділу) суб'єктів господарювання за розпорядженням антимонопольних органів відповідно до антимонопольно-конкурентного законодавства¹.

Для створення юридичної особи її засновники (учасники) розробляють установчі документи, якими для господарських товариств є затверджений учасниками статут або засновницький договір, якщо інше не встановлено законом. За чинним законодавством установчими документами акціонерного товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю є їхні статuti, а установчими документами повного і командитного товариств – засновницькі договори.

Створення ТОВ та ТДВ здійснюється за рішенням (волевиявленням) його засновників (засновника). Загальною передумовою виник-

---

¹ Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. №436-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, с. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

нення товариства і корпоративних відносин є наділення законом їх суб'єктів корпоративною правосуб'єктністю, тобто здатністю мати і здійснювати корпоративні права та обов'язки.

За визначенням, що міститься у ч. 2 ст. 83 ЦК України, товариством вважається організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом¹.

Конкретизуючи це положення, ч. 2 ст. 114 ЦК України передбачає, що господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може бути створене однією особою, яка стає його єдиним учасником. Отже, хоча прямо про це в Законі України «Про ТОВ та ТДВ» і не вказано, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю може бути створене однією особою, яка стає єдиним його учасником. При цьому, зрозуміло, засновницький договір товариства не укладається.

Правовими підставами створення товариства однієї особи є індивідуальний акт (розпорядження) у письмовій формі засновника, розроблений і затверджений ним статут і акт державної реєстрації товариства. На жаль, у корпоративному законодавстві правовий статус товариств з одним учасником достатньо не врегульований. Тому важливо, щоб особливості їх заснування та діяльності (вимоги до статуту, відносини засновника і самого товариства, відповідальності за вчинювані правочини тощо) були відображені у законі. Втім, на такі товариства поширюються загальні положення про юридичних осіб, зокрема їх різновиду – господарських товариств.

2. Якщо товариство створюється кількома особами, такі особи, у разі необхідності визначення взаємовідносин між ними щодо створення товариства, можуть укласти договір про створення товариства (ч. 2 ст. 10 коментованого Закону). За термінологією ч. 1 ст. 87, ч. 2 ст. 88 ЦК України, ч. ч. 1, 2, 3 ст. 57 ГК України – це засновницький договір товариства.

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Ні ЦК України, ні ГК України, як й інші норми корпоративного законодавства не містять визначення поняття засновницького договору, хоч вказують на деякі важливі умови, що складають зміст цього договору. Так, за ч. 2 ст. 88 ЦК України, ч. 3 ст. 57 ГК України, у засновницькому договорі товариства визначаються обов'язки учасників створити товариство, порядок їх спільної діяльності щодо його створення, умови передання товариству майна учасників, якщо додаткові вимоги щодо змісту засновницького договору не встановлені законодавством¹. Законом України «Про ТОВ та ТДВ» (ч. 2 ст. 10) передбачено, що договір про створення товариства може встановлювати порядок заснування товариства, умови здійснення спільної діяльності щодо створення товариства, розмір статутного капіталу, частку у статутному капіталі кожного з учасників, строки та порядок внесення вкладів та інші умови. Виходячи із змісту засновницького договору, можна зробити висновок про те, що у процесі заснування товариства між засновниками виникають зобов'язальні відносини, а сам договір про створення товариства і виникаючі з нього зобов'язання діють до дня державної реєстрації товариства, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання. Після державної реєстрації створене засновниками товариство стає суб'єктом корпоративних відносин з його учасниками (засновниками).

В юридичній літературі підкреслюється, що призначенням такого договору є регулювання спектру питань, що виникають при вчиненні засновниками фактичних і юридичних дій, спрямованих на виникнення юридичної особи, сплати до проведення установчих зборів майнових внесків та форму їх сплати, порядок сплати майнових внесків, порядок їх оцінки тощо. Основними кваліфікуючими ознаками конструкції засновницького договору є форма впорядкування організаційних та майнових цивільних правовідносин між засновниками; форма реалізації (фіксації) засновницького волевиявлення осіб – форма здійснення суб'єктивного засновницького права; узгодженість

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

волевиявлення усіх засновників; спільність мети сторін договору; спрямованість мети договору на виникнення самостійного суб'єкта права – підприємницької юридичної особи приватного права¹.

Правова природа засновницького договору неоднозначно оцінюється дослідниками цього правового феномену. Більшість із них схиляється до думки про цивілістичну сутність засновницького договору, вважаючи його різновидом договору про спільну діяльність, з чим слід погодитись. Інша позиція у відмежуванні засновницького договору від договору про спільну діяльність ґрунтується на відмінності мети в цих договорах: установчий (засновницький) договір укладається з метою об'єднання його сторін (засновників) у певну організаційно-правову форму підприємництва, у той час як цивільно-правові договори спрямовані на опосередкування не організації, а реалізації підприємницької діяльності.

Безумовно, засновницький договір, визначаючи порядок здійснення засновниками діяльності щодо створення товариства як юридичної особи, містить у собі умови організаційного характеру. Але у ньому визначаються й умови передання засновниками майна товариству, зокрема розмір, склад і строки внесення вкладів у статутний капітал товариства, тобто обов'язки майнового характеру. Що ж до правового режиму майна, внесеного або придбаного в період діяльності засновників з організації юридичної особи, не можна виключати й існування спільної часткової власності засновників на таке майно в цей проміжок часу, бо самого товариства як юридичної особи до моменту державної реєстрації ще не існує.

Процес створення товариства як юридичної особи та суб'єкта господарювання завершується його державною реєстрацією. Юридична особа підлягає державній реєстрації в порядку, встановленому законом. Цей порядок визначений ст. 89 ЦК України, Законом України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ». Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 1 цього Закону під державною реєстрацією юридичних осіб слід

---

¹ Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних правовідносин: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. С. 122.

розуміти офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських об'єднань, про юридичну особу, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених цим законом¹.

Перелік органів, що здійснюють державну реєстрацію суб'єктів господарювання, а також документів, що подаються для реєстрації, визначені у ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ».

Для державної реєстрації юридичної особи подаються такі документи:

- 1) заява про державну реєстрацію створення юридичної особи;
- 2) заява про обрання юридичною особою спрощеної системи оподаткування;
- 2) примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) рішення засновників;
- 3) установчий документ юридичної особи – у разі створення юридичної особи на підставі власного установчого документу;
- 4) документ про сплату адміністративного збору тощо².

Державну реєстрацію ТОВ та ТДВ як юридичних осіб приватного права здійснює державний реєстратор (особа, яка перебуває у трудових відносинах з суб'єктом державної реєстрації) та нотаріус. Розгляд відповідним органом поданих особою документів має бути здійснений протягом 24 годин після надходження документів, крім вихідних і святкових днів. Державна реєстрація може бути проведена у скорочені строки. Підстави, порядок та розмір плати за проведення державної реєстрації у скорочені строки встановлюються Кабінетом Міністрів України.

---

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. № 835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, № 2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>.

² Там само.

При проведенні державної реєстрації до ЄДР вносяться відомості про організаційно-правову форму юридичної особи, її найменування, місцезнаходження, органи управління, філії та представництва, а також інші відомості, встановлені законом. Ці відомості є відкритими і загальнодоступними (крім реєстраційних номерів облікових карток платників податків та паспортних даних).

Як зазначено в ч. 5 ст. 89 ЦК України, зміни до установчих документів юридичної особи, які стосуються відомостей, включених до ЄДР, набирають чинності для третіх осіб з дня державної реєстрації. Юридичні особи та їх учасники не мають права посилалися на відсутність державної реєстрації таких змін у відносинах із третіми особами, які діяли з урахуванням цих змін.

Відмова у державній реєстрації, а також зволікання з її проведенням можуть бути оскаржені до суду. Підстави для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи встановлюються ст. 28 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ». Відмова у державній реєстрації здійснюється протягом 24 годин після надходження документів, поданих для державної реєстрації (крім вихідних та святкових днів), про що заявник повідомляється із зазначенням підстав для відмови.

Стаття 11

Статут товариства

1. Установчим документом товариства є статут.
2. Перша редакція статуту товариства підписується всіма учасниками товариства. Справжність підписів учасників засвідчується нотаріально.
3. Зміни до статуту товариства та перша редакція статуту товариства, створеного в результаті реорганізації, підписуються учасниками товариства, які голосували за рішення про внесення таких змін чи про затвердження першої редакції статуту, або особою, уповноваженою на це органом, який прийняв таке рішення,

якщо це передбачено статутом. Справжність підписів учасників або уповноваженої особи засвідчується нотаріально.

4. Якщо товариство створюється в результаті реорганізації, і при цьому учасники товариства матимуть менший обсяг прав щодо відчуження своїх часток або щодо виходу з товариства, ніж мали учасники (акціонери) правопередника, або якщо такі права є вужчими або більш обмеженими порівняно з правами учасників (акціонерів) правопередника, перша редакція статуту такого товариства приймається одностайним рішенням всіх учасників і підписується в порядку, визначеному частиною другою цієї статті.

5. У статуті товариства зазначаються відомості про:

1) повне та скорочене (за наявності) найменування товариства;

2) органи управління товариством, їх компетенцію, порядок прийняття ними рішень;

3) порядок вступу до товариства та виходу з нього.

6. Статут товариства може містити інші відомості, що не суперечать закону.

7. Положення частин другої – п'ятої цієї статті не застосовуються до модельних статутів товариства.

(Статтю 11 доповнено частиною сьомою згідно із Законом № 132-IX від 20.09.2019)

8. Модельний статут товариства є багатоваріантним та передбачає можливість обрання різних його редакцій, у тому числі редакції «за замовчуванням», яка формується з положень, рекомендованих Кабінетом Міністрів України.

(Статтю 11 доповнено частиною восьмою згідно із Законом № 132-IX від 20.09.2019)

9. Найменування товариства, що діє на підставі модельного статуту, склад засновників (учасників), розмір статутного капіталу, розмір часток у статутному капіталі кожного з учасників, спосіб внесення ними вкладів (у грошовій та/або негрошовій формі) визначаються відповідним рішенням засновників (учасників) товариства.

(Статтю 11 доповнено частиною дев'ятою згідно із Законом № 132-IX від 20.09.2019)

10. Рішення засновників про створення товариства, що діє на підставі модельного статуту, та рішення учасників про провадження діяльності на підставі модельного статуту підписуються усіма засновниками (учасниками). Рішення учасників про перехід товариства з модельного статуту на діяльність на підставі статуту та рішення учасників про зміну редакції модельного статуту, на підставі якого діє товариство, підписуються учасниками, які голосували за відповідне рішення. Справжність підписів засновників (учасників) або уповноваженої особи засвідчується нотаріально, крім рішень, створених на порталі електронних сервісів та підписаних з використанням кваліфікованого електронного підпису.

(Статтю 11 доповнено частиною десятою згідно із Законом № 132-IX від 20.09.2019)

11. Товариство має право у будь-який час змінити редакцію модельного статуту, на підставі якого воно діє, обравши інше альтернативне положення з числа тих, що передбачені Кабінетом Міністрів України. У разі прийняття загальними зборами учасників рішення про зміну редакції модельного статуту, на підставі якого діє товариство, положення нової редакції модельного статуту застосовуються з дня державної реєстрації відповідних змін.

(Статтю 11 доповнено частиною одинадцятю згідно із Законом № 132-IX від 20.09.2019)

1. Правова природа статуту господарського товариства неоднозначно оцінюється у наукових дослідженнях та юридичній практиці. Здебільшого його розглядають як вид локальних нормативних актів, що містять положення (норми), які розраховані на неодноразове застосування і які є обов'язковими для учасників, органів управління та контролю товариства, а також для судових органів при вирішенні ними корпоративних спорів. Такий підхід до визначення правової сутності статуту товариства є найбільш обґрунтованим.

Згідно ч. 2 ст. 87 ЦК України установчим документом товариства є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, якщо інше не встановлено законом. Товариство, створене однією особою, діє на підставі статуту, затвердженого цією особою¹. Вказані положення знайшли своє відображення й у ч. 1 коментованої статті Закону, згідно яких установчим документом товариства є статут.

2. Відповідно до ч. 1 ст. 87 ЦК України для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження². З огляду на ч. 2 коментованої статті Закону в спеціальних нормах закріплено схожі положення з уточненням про те, що саме перша редакція статуту товариства підписується всіма учасниками товариства, і про те, що справжність підписів всіх цих учасників товариства повинна засвідчуватися нотаріально.

3. У ч. 3 коментованої статті Закону зазначено, що зміни до статуту товариства підписуються учасниками товариства, які голосували за рішення про внесення таких змін або особою, уповноваженою на це органом, який прийняв таке рішення, якщо це передбачено статутом. Справжність підписів учасників або уповноваженої особи засвідчується нотаріально. З наведеного випливає, що зміни до статуту, на відміну від першої редакції статуту, підписуються не всіма учасниками товариства, а тільки тими учасниками товариства, які голосували за рішення про внесення змін до статуту товариства. Щодо можливості підпису змін до статуту особою, уповноваженою на це органом, який прийняв таке рішення, то відповідні положення повинні бути прописані в статуті товариства.

ТОВ та ТДВ може бути створене в результаті реорганізації, зокрема при злитті, приєднанні, поділі, виділі або перетворенні одного товариства в інше. У цьому разі перша редакція статуту товариства,

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

² Там само.

створеного в результаті реорганізації, підписується учасниками товариства, які голосували за рішення про затвердження першої редакції статуту, або особою, уповноваженою на це органом, який прийняв таке рішення, якщо це передбачено статутом. Справжність підписів учасників або уповноваженої особи засвідчується нотаріально.

4. На той випадок, коли товариство створюється в результаті реорганізації, і при цьому учасники товариства матимуть менший обсяг прав щодо відчуження своїх часток або щодо виходу з товариства, ніж мали учасники (акціонери) правопередника, або якщо такі права є вужчими або більш обмеженими порівняно з правами учасників (акціонерів) право попередника, перша редакція статуту такого товариства приймається рішенням усіх учасників одноставно, підписується ними (або особою, уповноваженою на це органом, який прийняв таке рішення), а справжність їхніх (її) підписів (-у) нотаріально засвідчується. Щодо можливості підпису першої редакції статуту товариства, що створюється в результаті реорганізації, особою, уповноваженою на це органом, який прийняв таке рішення, то відповідні положення повинні бути прописані в статуті товариства.

5. У відповідності до ч. ч. 2 і 4 ГК України визначено, що в установчих документах повинні бути зазначені найменування суб'єкта господарювання, мета і предмет господарської діяльності, склад і компетенція його органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови його реорганізації та ліквідації, якщо інше не передбачено законом. Статут суб'єкта господарювання повинен містити відомості про його найменування, мету і предмет діяльності, розмір і порядок утворення статутного капіталу та інших фондів, порядок розподілу прибутків і збитків, про органи управління і контролю, їх компетенцію, про умови реорганізації та ліквідації суб'єкта господарювання, а також інші відомості, пов'язані з особливостями організаційної форми суб'єкта господарювання, передбачені законодавством¹. З наведених положень

---

¹ Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, с. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

кодифікованого законодавчого акта впливає широкий перелік відомостей, що мають містити установчі документи і, зокрема, статут суб'єкта господарювання.

У ч. 5 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» зазначається, що у статуті товариства повинні бути закріплені відомості про: 1) повне та скорочене (за наявності) найменування товариства; 2) органи управління товариством, їх компетенцію, порядок прийняття ними рішень; 3) порядок вступу до товариства та виходу з нього. Вказаний коментованим Законом перелік відомостей про товариство, що повинен міститися у статуті товариства, є значно вужчим у порівнянні з вимогами, закріпленими нормами ГК України. У зв'язку з наведеним постає питання про порядок застосування загальної та спеціальної норм права, що спрямовані на регулювання одних і тих же суспільних відносин. Іншою мовою, в разі, коли говориться про співвідношення загальних та спеціальних норм, йдеться про конкуренцію загальних норм саме з спеціально-особливими нормами. Враховуючи теоретичні основи дії законодавства у просторі та часі, а також з урахуванням правил про загальну та спеціальну норми права, в практиці правозастосування надається пріоритет спеціальним. У зв'язку з наведеним при створенні товариства статут повинен містити інформацію про відомості, визначені ч. 5 ст. 11 Закону України «Про ТОВ та ТДВ».

6. У ч. 6 коментованої статті Закону зазначається, що статут товариства може містити інші відомості, що не суперечать закону. З наведеного положення випливає, що при створенні товариства у статуті можуть відображатися в тому числі відомості про товариство, що передбачені ч. ч. 2 і 4 ГК України, та інші відомості, що не суперечать законодавству. Втім відсутність у статуті товариства вимог ГК України не є підставою для визнання установчого документа товариства недійсним або для відмови у державній реєстрації товариства та /або внесення відомостей про товариство до ЄДР.

7. У ч. 7 коментованої статті Закону зазначається, що положення ч. ч. 2–5 цієї статті не застосовуються до модельних статутів товариства.

8. Згідно ч. 1 ст. 87 ЦК України юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту, затвердженого Кабінетом Міністрів України, що після його прийняття

учасниками стає установчим документом¹. Відповідно, для ТОВ та ТДВ постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 2019 р. № 367 затверджено Модельний статут товариства з обмеженою відповідальністю. Вказаний модельний статут товариства є багатоваріантним та передбачає можливість обрання різних його редакцій, у тому числі редакції «за замовчуванням», яка формується з положень, рекомендованих Кабінетом Міністрів України. Згідно ч. 1 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ», якщо модельний статут є багатоваріантним, у заяві про державну реєстрацію створення юридичної особи приватного права зазначається редакція модельного статуту, на підставі якого вона діє².

9. Якщо товариство спирається та діє на підставі модельного статуту, в рішенні про його створення, яке підписується усіма засновниками, зазначаються відомості про вид товариства, його найменування, місцезнаходження, предмет і цілі діяльності, склад засновників та учасників, розмір статутного капіталу, розмір часток кожного з учасників, порядок внесення ними вкладів, а також інформація про провадження діяльності на основі модельного статуту.

10. У відповідності до ч. 10 коментованої статті Закону рішення засновників про створення товариства, що діє на підставі модельного статуту, та рішення учасників про провадження діяльності на підставі модельного статуту підписуються усіма засновниками (учасниками). Рішення учасників про зміну редакції модельного статуту, на підставі якого діє товариство, підписуються учасниками, які голосували за відповідне рішення. Справжність підписів засновників (учасників) або уповноваженої особи засвідчується нотаріально, крім рішень, створених на порталі електронних сервісів та підписаних з використанням кваліфікованого електронного підпису.

Засновники (учасники) юридичної особи, утвореної на підставі модельного статуту, можуть в установленому законом порядку затвер-

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№ 40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

² Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. № 835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, № 2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>

дити статут, який є установчим документом та провадити діяльність на його підставі (абз. 2 та 3 частини 1 ст. 87 ЦК)¹. Рішення учасників про перехід товариства з модельного статуту на діяльність на підставі статуту підписуються учасниками, які голосували за відповідне рішення. Справжність підписів засновників (учасників) або уповноваженої особи засвідчується нотаріально, крім рішень, створених на порталі електронних сервісів та підписаних з використанням кваліфікованого електронного підпису.

Перехід юридичної особи з модельного статуту на діяльність на підставі власного установчого документа підлягає державній реєстрації. Згідно ч. 8 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ» для державної реєстрації переходу юридичної особи з модельного статуту на діяльність на підставі власного установчого документа подаються такі документи: 1) заява про державну реєстрацію переходу з модельного статуту на діяльність на підставі власного установчого документа; 2) примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) рішення уповноваженого органу управління юридичної особи про перехід на діяльність на підставі власного установчого документа та затвердження установчого документа; 3) установчий документ юридичної особи; 4) структура власності за формою та змістом, визначеними відповідно до законодавства; 5) витяг, виписка чи інший документ з торговельного, банківського, судового реєстру тощо, що підтверджує реєстрацію юридичної особи – нерезидента в країні її місцезнаходження, – у разі, якщо засновником юридичної особи є юридична особа – нерезидент; 6) нотаріально засвідчена копія документа, що посвідчує особу, яка є кінцевим бенефіціарним власником юридичної особи, – для фізичної особи – нерезидента та, якщо такий документ оформлений без застосування засобів Єдиного державного демографічного реєстру, – для фізичної особи – резидента².

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

² Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. №835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, №2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>

11. У ч. 11 коментованої статті Закону визначено право товариства у будь-який час змінити редакцію модельного статуту, на підставі якого воно діє, обравши інше альтернативне положення з числа тих, що передбачені Кабінетом Міністрів України. У разі прийняття загальними зборами учасників рішення про зміну редакції модельного статуту, на підставі якого діє товариство, положення нової редакції модельного статуту застосовуються з дня державної реєстрації відповідних змін.

ГЛАВА III. СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ ТА ВКЛАДИ УЧАСНИКІВ

Стаття 12

Статутний капітал товариства

1. Розмір статутного капіталу товариства складається з номінальної вартості часток його учасників, виражених у національній валюті України.

2. Розмір частки учасника товариства у статутному капіталі товариства може додатково визначатися у відсотках. Розмір частки учасника товариства у відсотках повинен відповідати співвідношенню номінальної вартості його частки та статутного капіталу товариства.

3. Статутом товариства можуть бути передбачені обмеження щодо зміни співвідношення часток учасників. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

1. З коментованої статті Закону випливає, що статутний капітал – це капітал товариства, що утворюється з номінальної вартості часток його учасників, вираженої у національній валюті України. Номінальна вартість частки учасника товариства визначається грошовою оцінкою вкладу при внесенні його до статутного капіталу товариства.

Розмір частки в статутному капіталі визначається виключно у національній валюті України – гривні. Мінімальний та максимальний розмір статутного капіталу товариства не передбачено не тільки коментованою статтею, а й законодавством в цілому.

Відомості про розмір статутного капіталу можна не вказувати в статуті товариства, оскільки ч. 5 ст. 11 коментованого Закону не передбачено обов'язкової вимоги. Такі відомості зазначаються у рішенні учасників, що оформлюється протоколом загальних зборів учасників, на підставі якого вносяться відомості до ЄДР.

Згідно ч. 9 ст. 11 Закону розмір статутного капіталу, розмір часток у статутному капіталі кожного з учасників, спосіб внесення ними вкладів (у грошовій та/або негрошовій формі) визначаються відповідним рішенням засновників (учасників) товариства. Дане положення передбачене також в Модельному статуті товариства з обмеженою відповідальністю, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 367 від 27 березня 2019 року.

Згідно п. 15 ч. 2 ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ» в ЄДР містяться відомості про розмір статутного (складеного) капіталу (пайового фонду) та розмір частки кожного із засновників (учасників). У відповідності до п. 3 ч. 5 ст. 17 цього Закону для державної реєстрації змін до відомостей про розмір статутного капіталу, розміри часток у статутному капіталі чи склад учасників товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю подається:

- рішення загальних зборів учасників (рішення єдиного учасника) ТОВ, ТДВ про визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників;
- судові рішення, що набрало законної сили, про визначення розміру статутного капіталу ТОВ, ТДВ та розмірів часток учасників у такому товаристві¹.

---

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. № 835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, № 2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>

У випадку внесення змін до відомостей, пов'язаних із зміною відомостей про розмір статутного капіталу, розмір частки у статутному капіталі, статут у новій редакції не подається, якщо відомості щодо статутного капіталу в ньому не зазначалися.

2. Ч. 2 коментованої статті Закону визначено, що розмір частки учасника товариства у статутному капіталі товариства може додатково визначатися у відсотках. Розмір частки учасника товариства у відсотках повинен відповідати співвідношенню номінальної вартості його частки та статутного капіталу товариства.

Наприклад, чотири учасники формують у рівних частинах статутний капітал у розмірі 80 000,00 грн (вісімдесят тисяч гривень, нуль копійок). Номінальна вартість частки одного з учасників становить 20 000,00 грн (двадцять тисяч гривень, нуль копійок). Розмір частки кожного з учасників у відсотковому співвідношенні становить 25% (двадцять п'ять відсотків).

Визначення розміру частки у відсотках визначається на розсуд учасників товариства, оскільки не є обов'язковою вимогою законодавства.

3. У статуті можуть бути передбачені обмеження (заборона) щодо зміни співвідношення часток учасників. Коментована стаття надає можливість уникнення ситуації, коли учасники, що володіють більшістю голосів, приймають рішення про збільшення статутного капіталу за рахунок власного вкладу і відповідно таким рішенням зменшується відсоток голосів інших учасників, що володіють меншістю голосів.

Крім того, статтею передбачено, що відповідні положення вносяться до статуту, змінюються або виключаються з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

Стаття 13

Вклад учасника товариства

1. Вкладом учасника товариства можуть бути гроші, цінні папери, інше майно, якщо інше не встановлено законом.

2. Товариство не може надавати позику для оплати вкладу учасника або поруку за позиками, кредитами, наданими третьою особою для оплати його вкладу.

3. Вклад у негрошовій формі повинен мати грошову оцінку, що затверджується одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства. При створенні товариства така оцінка визначається рішенням засновників про створення товариства.

1. Джерела формування майна товариства, яке закріплюється за ним на права власності, визначаються законом. Майно товариства, переданого йому учасниками як вклад, може формуватися за рахунок різних об'єктів цивільного обороту, крім тих, що заборонені згідно чинного законодавства України.

Вкладом є майно (кошти), яке учасник вносить при створенні господарського товариства або при вступі до нього, а саме це можуть бути гроші, цінні папери та інше майно. Відбувається передання вкладу у власність товариству. Відповідно, в товаристві формується майно, яке позначається як статутний капітал із «розбивкою» на частки, пропорційні розміру вкладів¹. Вклад має властивості об'єкта цивільного права та розглядається таким на певному проміжку часу. Тобто є тимчасовим або проміжним об'єктом цивільного права, об'єктом права власності вкладника та може перебувати у цивільному обороті лише на вказаних проміжках часу².

Внесення вкладу означає фактичну оплату часток/акцій засновниками/ учасниками шляхом відчуження/передачі майна (вкладу) у власність/користування (використання) господарському товариству³. Вклад

---

¹ Антошкина В. К., Борисова В. И., Жилинкова И. В. и др. Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права: монография /под. общ. ред. И. В. Спасько-Фатеевой. Харьков: Право, 2013. 240 с. С. 98.

² Ханієва Ф. М. Правочини зі внесення вкладів при первісному створенні господарського товариства. Проблеми цивільного права та процесу: Матеріали наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті професора О. А. Пушкіна (30 травня 2015 р.). Харків, 2015. С. 320–324. С. 321.

³ Ханієва Ф. Порядок внесення вкладу до господарського товариства. Підприємство, господарство і право. 2016. № 12. С. 69–74. С. 70.

як майно існує тільки на певному етапі — в момент його внесення учасником, а потім він потрапляє до єдиного об'єкту, що йменується майном господарського товариства, і перестає існувати як майно з окремим правовим режимом¹.

Після здійснення державної реєстрації товариства у встановленому законом порядку внески учасників формують його статутний капітал та переходять у власність товариства. Сам засновник (учасник) в обмін на внесений вклад до статутного капіталу товариства стає власником корпоративного права та отримує правомочності, передбачені ст. 5 коментованого Закону.

2. У ч. 2 коментованої статті Закону визначено перелік майна, що забороняється передавати як вклад товариству. Зокрема, йде мова про неможливість товариства надавати позику для оплати вкладу учасника або поруку за позиками, кредитами, наданими третьою особою для оплати його вкладу. Така норма передусім передбачена з метою захисту інтересів товариства, оскільки спрямована на запобігання внесення вкладів учасниками за рахунок коштів, отриманих учасником від самого товариства. В інших випадках, наприклад, що не стосуються оплати вкладу, учасник може отримати позику від товариства та укласти з ним договір у відповідності до чинного законодавства України.

Водночас необхідно враховувати, що існують заборони щодо формування статутного капіталу, встановлені ст. 86 ГК України. Забороняється використовувати для формування статутного (складеного) капіталу товариства бюджетні кошти, майно державних (комунальних) підприємств, яке відповідно до закону (рішення органу місцевого самоврядування) не підлягає приватизації, та майно, що перебуває в оперативному управлінні бюджетних установ, якщо інше не передбачено законом².

---

¹ Кравченко С. С. Право власників учасників товариства. Часопис Київського університету права. 2009. №4. С. 209–213. Ч. 211.

² Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. №436-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, с. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

Заборони щодо формування статутного капіталу можуть передбачатися також спеціальним законодавством. Наприклад, згідно ст. 12 Закону України «Про обіг векселів в Україні» забороняється використовувати векселі як внесок до статутного фонду господарського товариства¹. Також згідно ч. 3 ст. 12–1 ЗК України право користування земельною ділянкою державної або комунальної власності не може бути внесено до статутного капіталу².

3. Ч. 3 даної статті Закону встановлюється імперативне правило, згідно якого вклад у негрошовій формі повинен мати грошову оцінку. Оцінку вкладу можуть здійснити учасники товариства або суб'єкт оціночної діяльності, якому надаються такі повноваження у відповідності до чинного законодавства. Однак, в будь-якому випадку, оцінка вкладу у негрошовій формі повинна бути затверджена одноставним рішенням загальних зборів учасників, участь у яких мають взяти всі учасники товариства. Таке рішення оформлюється протоколом загальних зборів учасників. При створенні товариства оцінка вкладу в негрошовій формі визначається рішенням засновників про створення товариства.

У відповідності до ст. 7 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» проведення оцінки майна є обов'язковим у випадках, якщо до зазначеного товариства вноситься майно господарських товариств з державною часткою (часткою комунального майна), а також у разі виходу (виключення) учасника або засновника із складу такого товариства³.

Мається на увазі, що оцінку вкладу, що містить частку державної або комунальної власності та вноситься до товариства, обов'язково повинен здійснити суб'єкт оціночної діяльності. У всіх інших ви-

---

¹ Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 05. 04. 2001 р. №2374-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001, №24, с. 128. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2374-14#Text>

² Земельний кодекс України від 25. 10. 2001 р. №2768-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002, №3–4, с. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

³ Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12. 07. 2001 р. №2658-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001, №47, с. 251. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>

падках оцінку вкладу в негрошовій формі можуть здійснити самі учасники товариства.

Грошова оцінка вкладу учасника товариства повинна бути здійснена у національній валюті України. У випадку створення товариства, учасником якого є нерезидент, вклад в іноземній валюті конвертується у національну валюту України – гривню.

У відповідності до ст. 5 Закону України «Про режим іноземного інвестування» іноземні інвестиції та інвестиції українських партнерів, включаючи внески до статутного капіталу підприємств, оцінюються в іноземній конвертованій валюті та у валюті України за домовленістю сторін на основі цін міжнародних ринків або ринку України¹.

Стаття 14

Внесення вкладу у зв'язку із створенням товариства

1. Кожен учасник товариства повинен повністю внести свій вклад протягом шести місяців з дати державної реєстрації товариства, якщо інше не передбачено статутом. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

2. Вартість вкладу кожного учасника товариства повинна бути не менше номінальної вартості його частки.

1. Оскільки законодавчо для товариства не передбачено вимог щодо мінімального розміру статутного капіталу, відсутня в нормах Закону й вимога сплати вкладів засновниками до моменту державної реєстрації товариства. Більше того, положення коментованої ч. 1 ст. 14 Закону установлюють скорочений, порівняно із нормами попереднього законодавства, строк для сплати вкладу до статутного

¹ Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19. 03. 1996 р. №93/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1991, №47, с. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>

капіталу – шість місяців з дати державної реєстрації товариства. Однак потрібно враховувати те, що зазначена частина статті містить застереження – якщо інше не передбачено статутом. Такого роду застереження є проявом диспозитивності регулювання діяльності ТОВ, що відображається у наявності можливості установалення на локальному рівні (у статуті) альтернативного порядку внесення вкладів засновниками. При цьому потрібно враховувати кілька аспектів щодо зміни передбаченого ч. 1 ст. 14 Закону порядку внесення вкладів.

По-перше, формулювання «якщо інше не передбачено статутом» дозволяє припускати можливість не лише скорочення запропонованого у Законі строку, але і його збільшення. Жодних меж щодо зазначених строків законодавчо не визначено.

По-друге, змінити установлений у вказаній статті порядок внесення вкладів можливо лише шляхом внесення змін до статуту на основі рішення загальних зборів учасників. Нормативно передбачено спеціальний порядок прийняття такого рішення – за нього мають проголосувати усі учасники товариства одногосно. Глумачення змісту ч. 1 коментованої статті Закону дозволяє також стверджувати про можливість внесення подальших змін до положень, установлених у статуті, та їх виключення. Останні мають здійснюватися, знову ж таки, на підставі одногосного рішення усіх учасників на загальних зборах учасників товариства.

Формулювання положень ч. 1 ст. 14 Закону визначає твердження й про те, що установлений порядок сплати вкладів учасниками можливо змінити лише після державної реєстрації товариства шляхом проведення загальних зборів учасників, участь у яких взяли усі без винятку учасники. Такого роду можливість на етапі створення товариства шляхом відповідної одностайної домовленості між засновниками безпосередньо нормами цієї статті не передбачена. У той же час, заборони щодо вказаних положень у коментованому Законі також не передбачено.

2. Закріплене у ч. 2 цієї статті Закону положення визначене специфікою правової природи частки у статутному капіталі товариства. Із позиції корпоративного права частка у статутному капіталі відображає розмір майнової участі особи у товаристві, яка визначає

обсяг її корпоративних прав та обов'язків в статусі учасника¹. Таким чином, номінальна вартість вкладу засновника (учасника) визначає обсяг належних йому корпоративних прав, якщо інше не передбачено домовленістю між засновниками (учасниками) товариства.

Окрім того, положення ч. 2 коментованої статті Закону є свідченням наближення підходів до правового регулювання приватних акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю. Зокрема, йде мова про встановлення у ній положень щодо номінальної вартості частки у статутному капіталі та заборони можливості встановлення її вартості, що є нижча за номінальну. Як зазначає О. М. Вінник, в плані регулювання акціонерних товариств положення Закону України «Про АТ» (ч. 2 ст. 22) про відсутність в АТ права розміщувати акції за ціною нижчою за їх номінальну вартість зумовлені потребою захисту інтересів самого АТ, його акціонерів, які оплатили акції за їх ринковою чи номінальною вартістю, та кредиторів товариства. У цьому аспекті варто погодитися із ученою, що відсутність заборони щодо означеного призведе у кінцевому результаті до суттєвої невідповідності номінальної вартості статутного капіталу та власного капіталу товариства.² Аналогічне функціональне навантаження вказана заборона має й в розрізі регулювання діяльності ТОВ. Потрібно враховувати при цьому, що норми чинного Закону України «Про ТОВ та ТДВ» не передбачають положень щодо вимог, пов'язаних із розміром власного капіталу або ж чистих активів товариства і це цілком логічно з огляду на відсутність законодавчо визначених вимог щодо мінімального розміру статутного капіталу. Опосередковано конструкція чистих активів використовується у окремих статтях Закону, наприклад, у ч. 3 ст. 31 зниження розміру чистих активів (за визначених законодавчо умов) є одним із критеріїв скликання позачергових загальних зборів товариства.

---

¹ Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Львів, 2009. 430 с. С. 42. Васильєва В. А. Поняття субективного корпоративного права. Корпоративне право України: підручник. За заг. ред. В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2010. С. 157–161. С. 159.

² Вінник О. М. Науково-практичний коментар Закону України «Про акціонерні товариства». К.: Юрінком Інтер, 2009. 312 с. С. 81.

Положення ч. 2 ст. 14 Закону є доречними з огляду на те, що відповідність фактичного розміру власного капіталу (чистих активів) та заявленої його номінальної вартості є однією із комплексу гарантій, спрямованих на охорону та захист як кредиторів товариства, так і його учасників. Таким чином, дотримання положень ч. 2 цієї статті товариством визначатиме відсутність ситуації, за якої розмір його власного капіталу суттєво розходиться із заявленою номінальною вартістю статутного капіталу.

Такого роду положення є ефективними для забезпечення адекватного регулювання підприємницьких відносин у державі, збалансованого забезпечення прав та інтересів усіх їх учасників.

Стаття 15

Прострочення внесення вкладу

1. Якщо учасник прострочив внесення вкладу чи його частини, виконавчий орган товариства має надіслати йому письмове попередження про прострочення. Попередження має містити інформацію про невнесений своєчасно вклад чи його частину та додатковий строк, наданий для погашення заборгованості. Додатковий строк, наданий для погашення заборгованості, встановлюється виконавчим органом товариства чи статутом товариства, але не може перевищувати 30 днів.

2. Якщо учасник товариства не вніс вклад для погашення заборгованості протягом наданого додаткового строку, виконавчий орган товариства має скликати загальні збори учасників, які можуть прийняти одне з таких рішень:

1) про виключення учасника товариства, який має заборгованість із внесення вкладу;

2) про зменшення статутного капіталу товариства на розмір неоплаченої частини частки учасника товариства;

3) про перерозподіл неоплаченої частки (частини частки) між іншими учасниками товариства без зміни розміру статутного ка-

піталу товариства та сплату такої заборгованості відповідними учасниками;

4) про ліквідацію товариства.

3. Голоси, що припадають на частку учасника, який має заборгованість перед товариством, не враховуються при визначенні результатів голосування для прийняття рішення відповідно до частини другої цієї статті.

1. Чинний Закон України «Про ТОВ та ТДВ» відзначається за провадженням значної кількості положень, які детально регулюють відносини, що знаходилися раніше поза увагою законодавця. Одним із правових аспектів регулювання корпоративних відносин в ТОВ, що отримав законодавче закріплення, є правовий механізм попередження учасника, який прострочив сплату вкладу чи його частини. Положення ч. 1 коментованої статті Закону чітко прописують: 1) вимоги щодо змісту такого попередження – інформація про несплачений вклад чи його частину; додатковий строк для погашення заборгованості; 2) порядок встановлення додаткового строку для погашення заборгованості із сплати вкладу чи його частини. Зокрема, встановлено, що такий строк може або призначатися виконавчим органом, або прописуватися у статуті. Важливо, що у вказаній статті визначено максимальну межу для означеного строку – не більше 30 календарних днів. При цьому мінімального строку для погашення заборгованості законодавство не містить. Виходячи із цього, апріорі, такий строк може становити один чи декілька днів.

Потрібно зазначити, що обов'язковість встановлення такого строку є імперативно визначена у нормативному акті. Відповідно, врегулювати у статуті порядок, який не включатиме у себе процедуру попередження, заборонено.

Потребує уваги питання й щодо способу надсилання попередження учаснику, який прострочив сплату вкладу чи його частини. Виходячи із аналізу положень даного Закону в цілому, варто зазначити, що вказані положення повинні встановлюватися на рівні локального правового регулювання, як і питання щодо повідомлення учасникам

будь-якої інформації, пов'язаної із реалізацією ними своїх корпоративних прав та обов'язків. Спосіб надсилання учаснику такого попередження може бути у вигляді листа поштою чи то електронною поштою, sms повідомлення, телефонного повідомлення тощо.

2. У разі несплати учасником своєї частки чи його частини коментована стаття Закону передбачає необхідність скликання та проведення загальних зборів учасників. Обов'язок щодо вказаних дій покладається на виконавчий орган товариства. Положення ч. 2 ст. 15 Закону суттєво розширили перелік можливих рішень, які можуть бути прийняті загальними зборами учасників товариства, у порівнянні із попередньо діючим законодавством у сфері регулювання ТОВ та ТДВ. Усі означені рішення загальних зборів учасників можна поділити на кілька груп: 1) ті, що пов'язані із зменшенням статутного капіталу товариства; 2) ті, що не мають наслідком зміну статутного капіталу товариства; 3) ті, що спрямовані на ліквідацію товариства – припинення без правонаступництва.

Перший варіант запропонованого у ч. 2 коментованої статті Закону рішення (рішення щодо виключення учасника, який має заборгованість), по суті, спричиняє в кінцевому результаті зменшення статутного капіталу на розмір неоплаченої частки та зміну співвідношення розміру часток тих учасників, які залишилися у складі товариства.

Щодо рішення загальних зборів учасників про зменшення статутного капіталу товариства на розмір неоплаченої частини частки учасника товариства, то у даному випадку йде мова також про зменшення частки такого учасника шляхом прирівнювання її номінальної вартості до розміру фактично сплаченої частини частки.

Третій варіант можливого рішення загальних зборів учасників охоплює собою випадок, за якого неоплачена частка погашається іншими учасниками товариства. Припускається, що погашають вони несплачену частку у розмірах, пропорційних до розміру належних їм часток. У результаті, відбувається збільшення номінальної вартості часток учасників товариства та здійснюється перерозподіл належних їм часток у статутному капіталі без зміни розміру останнього. Із позиції інтересів самого товариства такий варіант, безумовно, є одним із

найбільш оптимальних, так як не впливає суттєво на його діяльність і на розмір його статутного капіталу.

Потрібно зауважити, що ч. 2 ст. 15 Закону передбачає процедуру, пов'язану із заборгованістю щодо сплати частки при формуванні статутного капіталу під час створення товариства, тобто, про випадки щодо збільшення статутного капіталу під час подальшої діяльності товариства мова не йде.

Виходячи із ст. 30 Закону усі вказані можливі рішення належать до виключної компетенції загальних зборів учасників товариства, відповідно, у жодному випадку не можуть бути делеговані іншим його органам управління.

Ч. 2 коментованої статті Закону не установлює порядок прийняття такого рішення загальними зборами учасників, а саме не визначено простої, кваліфікованої більшості чи одностайності учасників під час голосування. Комплексний аналіз положень ст. ст. 30 та 34 Закону дозволяє стверджувати, що рішення, пов'язані із зміною розміру статутного капіталу та рішення щодо ліквідації товариства вимагають кваліфікованої більшості голосів учасників (3/4 голосів). Стосовно рішень, пов'язаних із перерозподілом часток учасників товариства, останні вимагають одностайності під час їх прийняття. При цьому ч. 5 ст. 34 Закону установлює, що стосовно рішень, які вимагають одностайності прийняття, інша кількість голосів у статуті визначена не може бути. Таким чином, ці положення є імперативними і у жодному випадку не можуть бути змінені на локальному рівні.

Враховуючи те, що ч. 5 ст. 11 коментованого Закону не вимагає в обов'язковому порядку включення до статуту відомостей щодо розміру статутного капіталу та розподілу часток між учасниками, прийняті загальними зборами учасників товариства рішення про зміну розміру статутного капіталу та перерозподіл часток між учасниками не вимагають внесення змін до статуту, а лише звернення до державного реєстратора для внесення змін до даних про товариство в ЄДР.

Однак, якщо у статуті означені дані все ж таки вказані (а це Законом не заборонено), то розглянуті рішення загальних зборів щодо

зміни розміру статутного капіталу та перерозподілу часток вимагатимуть внесення змін і до статуту.

3. Ч. 3 вказаної статті Закону деталізує положення щодо голосів того із учасників, який прострочив виплату частки статутного капіталу чи його частини. Законодавець однозначно наголошує, що його голоси не враховуються під час прийняття рішення. Таке положення, в принципі, є цілком логічним і таким, що само собою розуміється. Тим не менше, за відсутності його у попередньо діючому законодавстві щодо ТОВ та ТДВ, практика застосування останнього відзначалася суперечливістю трактування вказаних питань.

Стаття 16

Збільшення статутного капіталу товариства

1. Збільшення статутного капіталу товариства допускається лише після внесення всіма учасниками товариства своїх вкладів у повному обсязі.

2. Збільшення статутного капіталу товариства, яке володіє часткою у власному статутному капіталі, не допускається.

3. При збільшенні статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів номінальна вартість частки учасника товариства може бути збільшена на суму, що дорівнює або менша за вартість додаткового вкладу такого учасника.

1. Ст. 16 Закону охоплює собою збільшення статутного капіталу, що не пов'язане із його первинним формуванням. У цьому випадку йде мова про додаткове інвестування товариства під час його подальшої діяльності. Джерела додаткового інвестування товариства можуть бути двоякими: це можуть бути як додаткові внески учасників та третіх осіб, так і спрямований на розвиток діяльності товариства отриманий ним прибуток. Відповідно, у Законі диференційовано два способи збільшення статутного капіталу: без додаткових вкладів

(ст. 7) та за рахунок додаткових вкладів (ст. 18). Таким чином, із позиції юридичної техніки коментована стаття є загальною щодо двох наступних статей, які установлюють спеціальні норми щодо можливих нормативних способів збільшення статутного капіталу товариства.

Ч. 1 коментованої статті Закону установлює імперативну передумову для можливості зміни розміру статутного капіталу – фактичне внесення своїх вкладів усіма учасниками товариства у повному обсязі. У даному випадку йде мова про стовідсоткове належне виконання учасниками своїх обов’язків щодо фактичного формування заявлених при створенні товариства номінальних часток. Часткова несплата частки також є абсолютною перешкодою для збільшення капіталу товариства.

Рішення про збільшення статутного капіталу товариства приймаються загальними зборами учасників і належать до виключної компетенції останніх. Відповідно до положень ст. ст. 30, 34 Закону усі рішення загальних зборів учасників товариства щодо зміни статутного капіталу (в даному випадку щодо його збільшення) приймаються кваліфікованою більшістю голосів (3/4), якщо статутом, враховуючи положення ч. 5 ст. 34 Закону, не визначена інша кількість голосів.

2. Ч. 2 коментованої статті Закону установлює іще одне імперативне обмеження щодо можливості збільшення статутного капіталу – наявність у володінні товариства частки у власному статутному капіталі. Можливість набуття товариством власної частки у статутному капіталі установлена у ст. 25 цього Закону. Однак вказане є можливим лише при дотриманні ряду імперативно визначених у нормативному акті умов: 1) наявність на день викупу частки резервного капіталу у розмірі, еквівалентному розміру вартості викупленої частки; 2) договір купівлі-продажу такої частки укладається на підставі відповідного одностайного рішення загальних зборів учасників, участь у яких узяли усі учасники товариства; 3) з моменту викупу товариством така частка обліковується окремо і, як наслідок, не враховується під час підрахунку голосів на загальних зборах чи під час розподілу прибутку товариства чи під час розподілу його майна при ліквідації; 4) викупле-

ну частку товариство зобов'язане відчужити протягом одного року із дня придбання частки.

3. Положення ст. 16 Закону, як ми уже зазначали, є за своєю суттю загальними щодо спеціальних способів збільшення статутного капіталу товариства. У той же час, ч. 3 цієї статті відповідно до свого змісту належить не до загальних положень, а стосується виключно порядку збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів учасників. Згідно із нею, законодавчо допускається розходження у розмірі номінальної вартості частки учасника і розмірі сплаченого ним додаткового вкладу. Єдиними застереженням є те, що розмір фактично внесеного додаткового вкладу може бути лише рівним чи меншим за суму, на яку збільшується номінальна вартість частки учасника. Розмір фактично внесеного додаткового вкладу, згідно із тлумаченням положень ч. 3 ст. 16 Закону, однозначно не може бути більшим за суму збільшення номінальної вартості частки. І аналіз коментованої частини дозволяє стверджувати, що установити вище вказані умови у статуті недопустимо.

Розходження у розмірі додатково внесеного вкладу і суми збільшення номінальної вартості частки установлюється на підставі рішення загальних зборів учасників товариства про збільшення статутного капіталу і повинно бути відображене у відповідному протоколі за результатами проведених таких зборів.

Стаття 17

Збільшення статутного капіталу без додаткових вкладів

1. Учасники товариства можуть збільшити статутний капітал товариства без додаткових вкладів за рахунок нерозподіленого прибутку товариства.

2. У разі збільшення статутного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку товариства без залучення додаткових вкладів склад учасників товариства та співвідношення розмірів їхніх часток у статутному капіталі не змінюються.

1. Особливістю передбаченого ч. 1 коментованої статті Закону способу збільшення статутного капіталу є те, що у результаті його здійснення не розширюється склад учасників товариства. Відповідно, склад учасників та співвідношення їх часток у статутному капіталі статичні. Джерелом додаткового інвестування є нерозподілений прибуток товариства за результатами звітнього фінансового року. Імперативною передумовою для збільшення статутного капіталу є рішення загальних зборів учасників про спрямування отриманого товариством прибутку на збільшення капіталу товариства, а не на розподіл його між учасниками. У силу вказаного, статутний капітал збільшується за рахунок збільшення часток учасників товариства, що відбувається пропорційно розміру попередньо належних їх часток у статутному капіталі. Як наслідок, маємо відсутність змін у співвідношенні розміру часток учасників між собою.

З позиції інтересів учасників таких способів додаткової капіталізації товариства є, безумовно, оптимальним, так як не призводить до входу до складу товариства нових осіб і не зумовлює можливості так званого «розмивання» первинно визначеного при створенні товариства розміру часток учасників.

Вказаний шлях збільшення розміру статутного капіталу не вимагає від учасників додаткових майнових витрат, пов'язаних із сплатою додаткових вкладів. Водночас, вплив на майновий інтерес учасників відбувається за рахунок позбавлення їх можливості отримати частину річного прибутку товариства, пропорційну розміру їх часток. При цьому потрібно враховувати ту обставину, що Закон не передбачає збільшення статутного капіталу за рахунок стовідсоткового спрямування на це нерозподіленого прибутку. Таким чином, можемо припустити ситуацію, за якої на збільшення капіталу спрямовується лише частина отриманого прибутку, а інша – на розподіл між учасниками товариства. Заборони щодо цього чинне законодавство не містить.

Відповідно до ч. 2 ст. 30 Закону рішення про розподіл чистого прибутку товариства належить до виключної компетенції загальних зборів учасників, тобто вказане повноваження не може бути делеговане іншим органам управління товариства. Ч. 4 ст. 34 Закону встановлює,

що рішення загальних зборів учасників з таких питань приймаються більшістю голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань. Водночас, виходячи із положень ч. 5 цієї ж статті, статутом може бути встановлена інша кількість голосів, потрібна для прийняття такого рішення. Можливим є припустити, що це може бути як кваліфікована більшість, так і потреба одностайності під час прийняття рішення загальними зборами учасників.

2. Ч. 2 коментованої статті Закону передбачає спеціальне застереження щодо недопустимості зміни співвідношення розміру часток учасників, в тому числі, шляхом встановлення таких положень у локальних нормативних актах. Таким чином, відсутність вказаних змін є кваліфікуючою правовою характеристикою для означеного способу збільшення статутного капіталу.

Стаття 18

Збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів

1. Учасники товариства можуть збільшити статутний капітал товариства за рахунок додаткових вкладів учасників та/або третіх осіб за рішенням загальних зборів учасників.

2. Кожний учасник має переважне право зробити додатковий вклад у межах суми збільшення статутного капіталу пропорційно до його частки у статутному капіталі. Треті особи та учасники товариства можуть зробити додаткові вклади після реалізації кожним учасником свого переважного права або відмови від реалізації такого права в межах різниці між сумою збільшення статутного капіталу та сумою внесених учасниками додаткових вкладів, лише якщо це передбачено рішенням загальних зборів учасників про залучення додаткових вкладів.

3. У рішенні загальних зборів учасників товариства про залучення додаткових вкладів визначаються загальна сума збільшення статутного капіталу товариства, коефіцієнт відношення суми

збільшення до розміру частки кожного учасника у статутному капіталі та запланований розмір статутного капіталу.

4. **Додаткові вклади можуть вноситися у негрошовій формі. У такому разі рішенням загальних зборів учасників визначаються учасники товариства та/або треті особи, які вносять майно, та його грошова оцінка.**

5. **Учасники товариства можуть вносити додаткові вклади протягом строку, встановленого рішенням загальних зборів учасників, але не більше ніж протягом одного року з дня прийняття рішення про залучення додаткових вкладів.**

6. **Треті особи та учасники товариства можуть вносити додаткові вклади протягом шести місяців після спливу строку для внесення додаткових вкладів учасниками, які мають намір реалізувати своє переважне право, якщо рішенням загальних зборів учасників про залучення додаткових вкладів не встановлено менший строк.**

7. **Статутом або одностайним рішенням загальних зборів учасників, в яких взяли участь всі учасники товариства, можуть встановлюватися інші строки для внесення додаткових вкладів, може встановлюватися можливість учасників вносити додаткові вклади без дотримання пропорцій їхніх часток у статутному капіталі або право лише певних учасників вносити додаткові вклади, а також може бути виключений етап внесення додаткових вкладів лише тими учасниками товариства, які мають переважне право.**

8. **З учасником товариства та/або третьою особою може бути укладено договір про внесення додаткового вкладу, за яким такий учасник та/або третя особа зобов'язується зробити додатковий вклад у грошовій чи негрошовій формі, а товариство – збільшити розмір його частки у статутному капіталі чи прийняти до товариства з відповідною часткою у статутному капіталі.**

9. **Протягом одного місяця з дати спливу строку для внесення додаткових вкладів, встановленого відповідно до цієї статті, загальні збори учасників товариства приймають рішення про:**

1) затвердження результатів внесення додаткових вкладів учасниками товариства та/або третіми особами;

2) затвердження розмірів часток учасників товариства та їх номінальної вартості з урахуванням фактично внесених ними додаткових вкладів;

3) затвердження збільшеного розміру статутного капіталу товариства.

10. Якщо додаткові вклади не внесені учасником товариства та/або третьою особою, з яким (якою) укладено договір про внесення додаткового вкладу, в повному обсязі та своєчасно, такий договір вважається розірваним, якщо рішенням загальних зборів учасників не затверджено розмір частки такого учасника та/або третьої особи виходячи з фактично внесеного ним додаткового вкладу.

1. Ч. 1 коментованої статті Закону охоплює собою спосіб збільшення статутного капіталу товариства, який передбачає можливість включення до складу товариства нових учасників. Адже законодавчо передбачена можливість внесення додаткових вкладів двома категоріями осіб: 1) учасники товариства; 2) треті особи. Більше того, застосування у досліджуваних положеннях сполучення «та/або» дозволяє стверджувати, що при такому способі збільшення статутного капіталу товариства одночасно можуть залучатися як учасники, так і треті особи. Інша річ, що перші при цьому мають окремі переваги в силу наявних уже відносин участі у товаристві. Вказані положення є інноваційними для ТОВ та ТДВ, так як у попередньо діючому законодавстві щодо цих товариств, були відсутні.

Додаткові вклади виступають як додаткові інвестиції, спрямовані на до капіталізацію товариства з метою розвитку його діяльності. Підставою для запровадження такої процедури є виключно рішення загальних зборів учасників і делегувати такі повноваження іншим органам управління останні не можуть. Як уже зазначалося при коментуванні попередніх статей Закону рішення щодо збільшення статутного капіталу приймається кваліфікованою більшістю голо-

сів учасників, а якщо воно супроводжується перерозподілом часток учасників, то вимагає їх одностайності під час прийняття рішення загальними зборами учасників (участь у таких зборах мають узяти усі учасники товариства).

2. Ч. 1 ст. 18 Закону передбачає можливість залучення до сплати додаткових вкладів як учасників товариства, так і третіх осіб. Однак специфіку такого порядку установлює ч. 2 коментованої статті Закону. Нею передбачається фактично первинність реалізації таких прав учасниками товариства (Закон визначає такі права як переважні). Щоправда, у ч. 7 цієї ж статті Закону допускається виняток із цього правила, так як у статуті чи за одностайним рішенням загальних зборів може бути виключений етап внесення додаткових вкладів спочатку лише тими особами, що мають переважне право.

Ч. 2 ст. 18 Закону не установлює строку реалізації таких переважних прав учасниками товариства (останній прописаний у ч. 5 цієї статті Закону і не може становити більше одного року), акцентуючи увагу на природі цих прав, яка полягає у первинності їх реалізації перед іншими можливими залученими особами. Нормативно установлені межі реалізації переважного права, пов'язані із кількісними характеристиками збільшення статутного капіталу. Йде мова про можливість здійснення такого вкладу, по-перше, у межах суми, на яку збільшується розмір статутного капіталу; по-друге, пропорційно до розміру частки учасника у статутному капіталі товариства.

Стосовно ж прав третіх осіб на внесення додаткових вкладів товариства, то вони є вторинними не лише в силу черговості їх реалізації (виключно після реалізації учасником своїх переважних прав чи відмови від них), але й внаслідок кількісних їх меж – в межах різниці між сумою, на яку збільшується капітал та сумою уже внесених попередньо учасниками вкладів. Окрім того, можливість реалізації третіми особами досліджуваних прав пов'язується також із імперативно визначеною у ч. 2 цієї статті Закону вимогою її встановлення у рішенні загальних зборів учасників щодо збільшення статутного капіталу товариства.

Буквальне тлумачення ч. 2 ст. 18 Закону дозволяє стверджувати, що поряд із третіми особами правами на внесення додаткових вкладів після реалізації учасниками товариства переважних прав наділяються знову ж такі учасники товариства. Законодавець не уточнює при цьому, що до останніх належать лише ті, які не реалізували перед тим свої переважні права. Відповідно, положення ч. 2 коментованої статті Закону допускають можливість повторного залучення учасників товариства до внесення додаткових вкладів в межах різниці між сумою, на яку збільшується статутний капітал товариства, та сумою уже внесених попередньо учасниками вкладів. Враховуючи двозначність трактування положень коментованої статті Закону, вказаний аспект сплати додаткових вкладів учасниками вимагає чіткого врегулювання у статуті чи детального обговорення під час проведення загальних зборів учасників щодо рішення про збільшення статутного капіталу товариства за рахунок додаткових вкладів. Як наслідок, ці питання мають бути прописані у протоколі загальних зборів учасників.

3. Ч. 3 ст. 18 Закону установлює відомості, що мають міститися у рішенні загальних зборів учасників товариства щодо залучення додаткових вкладів: 1) сума, на яку збільшується статутний капітал; 2) коефіцієнт відношення суми збільшення до розміру частки кожного учасника у статутному капіталі. Вказаний коефіцієнт дозволяє під час прийняття відповідного рішення загальними зборами учасників контролювати збереження чи зміну співвідношення часток учасників у статутному капіталі; 3) кінцевий розмір збільшеного статутного капіталу. Особливістю є те, що статутний капітал збільшується після фактичного внесення учасниками чи третіми особами задекларованих ними розмірів вкладів. Відповідно, під час реалізації порядку збільшення статутного капіталу товариства використовується конструкція фактично сплаченого додаткового вкладу, а не його номінальної вартості. Вказане рішення загальних зборів учасників є підставою для звернення до державного реєстратора для реєстрації зміни розміру статутного капіталу (за умови, якщо такі відомості не установлені у статуті товариства).

4. Ч. 4 ст. 18 Закону передбачає плюралістичний підхід щодо форми додаткових вкладів при збільшенні статутного капіталу. У положеннях статті Закону йде мова як про грошову, так і про негрошову форми вкладів. У формі негрошових вкладів може виступати як майно (рухоме і нерухоме), так і майнові права (майнові права інтелектуальності власності, право користування земельною ділянкою тощо). При негрошовій формі додаткових вкладів має значення два аспекти: 1) згода учасників товариства на вказану форму додаткових вкладів, що отримує своє об'єктивне відображення у прийнятому загальними зборами учасників рішенні. Очевидно, що додаткові вклади у негрошовій формі повинні бути доречними для товариства та відповідати його інтересам; 2) грошова оцінка таких додаткових вкладів. Законодавець не деталізує порядку оцінки вкладів. Таким чином, остання може формуватися як шляхом домовленості між товариством та учасником (чи третьою особою), так і шляхом звернення до професійного суб'єкта оціночної діяльності відповідно до Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні».

5. Вказана частина коментованої статті Закону передбачає темпоральні рамки щодо здійснення учасниками товариства внесення додаткових вкладів. Нормативно визначено, що такі строки встановлюються рішенням загальних зборів учасників (очевидно, тим же ж рішенням загальних зборів учасників, на яких приймається рішення про збільшення статутного капіталу товариства за рахунок додаткових вкладів). Законодавець підходить диспозитивно щодо окреслення можливих строків внесення додаткових вкладів, передбачаючи максимальний строк в один рік із дня прийняття відповідного рішення. Потрібно зауважити, що вказаний строк стосується внесення додаткових вкладів виключно учасниками товариства. Фактично, означений строк становить собою строк реалізації учасниками товариства переважного права на внесення додаткових вкладів при збільшенні статутного капіталу. Сплив цього строку, за умови якщо учасник не здійснив свого переважного права, визначає припинення переважних перед іншими особами прав учасника товариства на сплату додаткових вкладів.

6. У коментованій статті Закону законодавець диференціює строки внесення додаткових вкладів учасниками товариства в межах їх переважних прав та третіх осіб і учасників товариства після реалізації першими своїм первинних можливостей щодо сплати додаткових вкладів. Якщо для реалізації учасниками свого переважного права на внесення вкладів законодавець установлює строк не більше одного року, то для третіх осіб, які наділяються такою можливістю після учасників та в межах різниці між сумою збільшеного статутного капіталу та сумою сплачених вкладів – цей строк становить лише шість місяців, якщо загальними зборами учасників не установлено менший строк. Очевидно, що строки сплати додаткових вкладів третіми особами і учасниками товариства повинні бути установлені під час прийняття рішення загальними зборами учасників щодо збільшення статутного капіталу.

7. За загальним правилом, щодо внесення додаткових вкладів при збільшенні статутного капіталу коментована стаття Закону передбачає чітку схему: переважне право учасників на внесення вкладів і лише потім – можливість залучення для цього третіх осіб чи тих же ж учасників після реалізації ними переважних прав (якщо зазначена можливість була установлена у рішенні загальних зборів учасників). Ч. ч. 5, 6 коментованої статті Закону визначають темпоральні строки внесення вказаним вище колом осіб додаткових вкладів до капіталу товариства.

Однак ч. 7 цієї ж статті Закону установлює положення, за якими із наведеного правила можуть бути винятки. Такі винятки можуть бути передбачені виключно статутом чи одностайним рішенням загальних зборів, в яких узяли участь усі учасники товариства. За умови дотримання такої процедури можуть бути змінені строки внесення додаткових вкладів (при чому якихось обмежень з цього приводу законодавчо не визначено); пропорції розміру додаткових вкладів до розміру часток учасників; змінено черговість внесення додаткових вкладів – в цьому випадку йде мова про можливість не застосовувати положення про первинність прав учасників на внесення додаткових вкладів.

Положення коментованої частини свідчать про те, що у чинному нормативному акті законодавець передбачив максимально диспозитивний підхід щодо регулювання корпоративних відносин в межах ТОВ та ТДВ.

8. Універсальною конструкцією для регулювання корпоративних відносин в товариствах був і залишається договір. Застосовується така конструкція і під час внесення додаткових вкладів. Законодавець зазначає, що між товариством та його учасником та/або третьою особою може бути укладено договір про внесення додаткового вкладу. Виходячи із текстуального тлумачення нормативного положення, укладення таких договорів не є обов'язковим, але допускається.

Такий договір за своєю правовою природою є двостороннім, консенсуальним та оплатним. Як товариство, так і учасник та/або третя особа наділяються взаємними правам та обов'язками щодо внесення вкладу і, як наслідок, збільшення розміру частки особи у статутному капіталі чи прийняття особи до складу товариства із певним розміром частки. Особливою рисою таких договорів є те, що виконання зобов'язань за ними здійснюється в межах максимальних строків внесення додаткових вкладів учасниками та третіми особами (один рік для перших та шість місяців для других). Відповідно, істотними умовами цих договорів є розмір і форма внесення вкладу, розмір збільшеної у результаті сплати вкладу частки у статутному капіталі, а також строк внесення вкладу, що базується на положеннях Закону чи на основі прийнятого загальними зборами учасників рішення. Виходячи з останнього, строк внесення вкладу, визначений у рішенні загальних зборів учасників чи у Законі, змінити сторони договору не можуть. Договором врегульовується розмір додаткового вкладу та форма його сплати.

9. Сплив строків для внесення додаткових вкладів учасниками при здійсненні ними переважних прав та вплив строків для наступного внесення вкладів третіми особами та учасниками в межах уже різниці між збільшеним капіталом та фактично сплаченим (а максимально згідно із Законом такий строк може становити вісімнадцять місяців) визначає початок перебігу строку в один місяць, установленого

для скликання та проведення загальних зборів учасників товариства, рішенням яких будуть затверджені результати усієї процедури збільшення статутного капіталу. Зокрема, загальні збори учасників приймають рішення про: 1) затвердження результатів внесення додаткових вкладів учасниками товариства та/або третіми особами. Вказаний варіант рішення загальних зборів учасників охоплює собою ситуацію, за якої усі заплановані додаткові вклади були сплачені учасниками та третіми особами в повному обсязі і розмір збільшеного капіталу відповідає тому, який був задекларований під час прийняття рішення про збільшення статутного капіталу; 2) затвердження розмірів часток учасників товариства та їх номінальної вартості з урахуванням фактично внесених ними додаткових вкладів. У даному випадку йде мова про часткову сплату вкладів учасниками та третіми особами чи сплату їх у не повному обсязі і про те, що товариство погоджується із такою частковою сплатою вкладу особою. Відповідно, фактично сформований статутний капітал товариства буде відмінний за розміром від задекларованої первинно суми статутного капіталу, яка мала би бути сформованою за результатами його збільшення; 3) в будь-якому випадку завершення усієї процедури збільшення статутного капіталу вимагає затвердження його уже збільшеного розміру загальними зборами.

10. Положення ч. 10 коментованої статті Закону установлюють правові наслідки невиконання зобов'язань за укладеним між товариством та учасником та/або третьою особою договором про внесення додаткового вкладу. Законодавець розмежовує два можливі випадки неналежного виконання зобов'язання. Перший пов'язується із несвоєчасним повним невнесенням вкладу, за результатами чого договір вважається розірваним. Щодо другого, то нормативно враховується можливість часткового внесення вкладу в межах визначеного для його сплати строку. У цьому разі передбачається або розірвання укладеного договору або ж можливість затвердження загальними зборами учасників товариства розміру частки особи у фактично внесеному нею розмірі останньої.

Стаття 19

Зменшення статутного капіталу товариства

1. Товариство має право зменшити свій статутний капітал.

2. У разі зменшення номінальної вартості часток усіх учасників товариства співвідношення номінальної вартості їхніх часток повинно зберігатися незмінним.

3. Після прийняття рішення про зменшення статутного капіталу товариства його виконавчий орган протягом 10 днів має письмово повідомити кожного кредитора, вимоги якого до товариства не забезпечені заставою, гарантією чи порукою, про таке рішення.

4. Кредитори протягом 30 днів після отримання повідомлення, зазначеного в частині третій цієї статті, можуть звернутися до товариства з письмовою вимогою про здійснення протягом 30 днів одного з таких заходів за вибором товариства:

1) забезпечення виконання зобов'язань шляхом укладення договору забезпечення;

2) дострокове припинення або виконання зобов'язань перед кредитором;

3) укладення іншого договору з кредитором.

У разі невиконання товариством зазначеної вимоги у встановлений строк кредитори мають право вимагати в судовому порядку дострокового припинення або виконання зобов'язань товариством.

5. Якщо кредитор не звернувся до товариства з письмовою вимогою у строк, передбачений частиною четвертою цієї статті, вважається, що він не вимагає від товариства вчинення додаткових дій щодо виконання зобов'язань перед ним.

1. Закон передбачає зменшення статутного капіталу товариства у наступних випадках:

– якщо учасник товариства не вніс вклад для погашення заборгованості протягом наданого додаткового строку (п. 2 ч. 2 ст. 15 коментованого Закону);

– у разі придбання товариством частки у власному статутному капіталі, якщо на день такого придбання товариство не сформує резервний капітал у розмірі ціни придбання викупленої частки (ч. 1 ст. 25 коментованого Закону);

– якщо вартість чистих активів товариства знизилася більш як на 50 відсотків порівняно з цим показником станом на кінець попереднього року (ч. 3 ст. 31 коментованого Закону).

Згідно ч. 2 ст. 23 Закону у разі смерті, оголошення судом безвісно відсутнім або померлим учасника – фізичної особи чи припинення учасника – юридичної особи, частка якого у статутному капіталі товариства становить менше 50 відсотків, та якщо протягом року з дня закінчення строку для прийняття спадщини, встановленого законодавством, спадкоємці (правонаступники) такого учасника не подали заяву про вступ до товариства відповідно до закону, товариство може виключити учасника з товариства.

Згідно ч. 3 ст. 25 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ» у разі проведення державної реєстрації змін до відомостей ЄДР щодо виключення або виходу учасника (спадкоємця або правонаступника) товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, а також пов'язаних з переданням (набуттям) частки (частини частки) у статутному капіталі самому товариству, державний реєстратор одночасно вносить запис про зменшення розміру статутного капіталу на розмір відповідної частки (частини частки) у статутному капіталі¹.

Відповідно зменшення статутного капіталу відбувається, також у випадках виключення учасника з товариства, виходу з товариства, звернення стягнення на частку учасника товариства.

2. Коментованою статтею Закону передбачено імперативну норму, згідно якої у разі зменшення номінальної вартості часток усіх учасників товариства співвідношення номінальної вартості їхніх часток повинно зберігатися незмінним.

---

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. №835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, №2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>

З урахуванням наведеної норми, зменшення розміру статутного капіталу товариства може відбуватися у такий спосіб як пропорційне зменшення номінальної вартості часток усіх учасників. Цей спосіб полягає в тому, що частка кожного учасника зменшується пропорційно на загальну суму, яка визначається учасниками товариства. Наприклад, якщо вартість чистих активів товариства знизилася більш як на 50 відсотків порівняно з цим показником станом на кінець попереднього року може бути прийняте рішення загальних зборів учасників про зменшення статутного капіталу усіх учасників (вказане положення передбачено ч. 3 ст. 31 коментованого Закону).

Можливе зменшення розміру статутного капіталу способом зменшення номінальної вартості часток окремих учасників у випадку якщо учасник товариства не вніс вклад для погашення заборгованості протягом наданого додаткового строку. У такому разі загальні збори учасників можуть прийняти рішення про зменшення статутного капіталу товариства на розмір неоплаченої частини частки учасника товариства) або зменшення загальної кількості часток (вихід учасника з товариства, виключення учасника з товариства, звернення стягнення на частку учасника товариства).

Законодавством можуть допускатися й інші способи зменшення статутного капіталу товариства, але в будь-якому випадку у разі зменшення номінальної вартості часток усіх учасників має бути дотримана коментована норма статті.

3. Рішення загальних зборів учасників товариства про зменшення статутного капіталу приймається трьома чвертями голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідного питань (п. 3 ч. 2 ст. 30, ч. 2 ст. 34 Закону) та оформлюється протоколом загальних зборів учасників. Протокол загальних зборів учасників повинен містити відомості про суму, на яку зменшується статутний капітал товариства.

Наприклад, статутний капітал товариства становить 50 000,00 грн (п'ятдесят тисяч гривень, нуль копійок), зменшується на 15 000,00 грн (п'ятнадцять тисяч гривень, нуль копійок).

Порядок денний Протоколу загальних зборів учасників:

- обрання голови та секретаря Загальних зборів учасників;
- зменшення статутного капіталу товариства на 15 000,00 грн (п'ятнадцять тисяч гривень, нуль копійок);
- перезатвердження розміру часток учасників товариства.
- затвердження статуту у новій редакції (у випадку, якщо інформація про розмір статутного капіталу та розмір часток учасників міститься в статуті).

Виконавчий орган товариства після прийняття рішення загальними зборами учасників про зменшення статутного капіталу товариства зобов'язаний письмово повідомити про таке рішення протягом 10 днів тільки тих кредиторів, вимоги яких до товариства не забезпечені заставою, гарантією чи порукою.

4. Протягом 30 днів після отримання повідомлення про зменшення статутного капіталу кредитори можуть утриматися від звернення до товариства або ж скористатися своїми правами та звернутися до товариства з письмовою вимогою про здійснення протягом 30 днів одного з таких заходів за вибором товариства: 1) забезпечення виконання зобов'язань шляхом укладення договору забезпечення; 2) дострокове припинення або виконання зобов'язань перед кредитором; 3) укладення іншого договору з кредитором.

Коментованою статтею Закону передбачено вичерпний перелік вимог, з якими можуть звернутися незабезпечені кредитори. Вимоги іншого змісту можуть бути задоволені виключно за згодою сторін. У разі невиконання товариством зазначеної вимоги у встановлений строк кредитори мають право вимагати в судовому порядку дострокового виконання або припинення зобов'язань товариством.

5. Якщо кредитор не звернувся до товариства з письмовою вимогою протягом 30 днів із моменту отримання повідомлення товариства про зменшення статутного капіталу, вважається, що він не вимагає від товариства вчинення додаткових дій, передбачених ч. 4 коментованої статті Закону щодо виконання зобов'язань перед ним.

О. М. Вінник за аналогією такої норми у Законі України «Про АТ» зазначає, що відсутність звернення кредитора до АТ з відповідною вимогою протягом встановленого строку тягне для нього такий не-

гати́вний наслідок, як втрата можливості вимагати від АТ застосування додаткових (вищезазначених) заходів із забезпечення виконання зобов'язань, а в майбутньому – у разі визнання АТ банкрутом чи його ліквідації – зменшення можливості щодо задоволення його (кредитора) вимог у зв'язку з необхідністю дотримання встановленої законом черговості задоволення вимог кредиторів¹.

Стаття 20

Переважне право учасника товариства

1. Учасник товариства має переважне право на придбання частки (частини частки) іншого учасника товариства, що продається третій особі.

2. Якщо кілька учасників товариства скористаються своїм переважним правом, вони придбавають частку (частину частки) пропорційно до розміру належних їм часток у статутному капіталі товариства.

3. Учасник товариства, який має намір продати свою частку (частину частки) третій особі, зобов'язаний письмово повідомити про це інших учасників товариства та поінформувати про ціну та розмір частки, що відчужується, інші умови такого продажу. Якщо жоден з учасників товариства протягом 30 днів з дати отримання повідомлення про намір учасника продати частку (частину частки) не повідомив письмово учасника, який продає частку (частину частки), про намір скористатися своїм переважним правом, вважається, що такий учасник товариства надав свою згоду на 31 день з дати отримання повідомлення, і така частка (частина частки) може бути відчужена третій особі на умовах, які були повідомлені учасникам товариства.

4. Якщо учасник товариства, який має намір продати свою частку (частину частки) третій особі, отримав від іншого учасника

---

¹ Вінник О. М. Науково-практичний коментар Закону України «Про акціонерні товариства». К.: Юрінком Інтер, 2009. 312 с. С. 71.

письмову заяву про намір скористатися своїм переважним правом, такі учасники зобов'язані протягом одного місяця укласти договір купівлі-продажу пропонуваної до продажу частки (частини частки).

У разі ухилення продавця від укладення договору купівлі-продажу покупець має право звернутися до суду із позовом про визнання договору купівлі-продажу частки (її частини) укладеним на запропонованих продавцем умовах.

У разі ухилення покупця від укладення договору купівлі-продажу продавець має право реалізувати свою частку третій особі на раніше повідомлених учасникам товариства умовах.

5. Учасник товариства має право вимагати в судовому порядку переведення на себе прав і обов'язків покупця частки (частини частки), якщо переважне право такого учасника товариства є порушеним. Позовна давність за такими вимогами становить один рік.

6. Статутом товариства може встановлюватися інший порядок реалізації переважного права учасників товариства, розподілу відчужуваної частки (частини частки) між іншими учасниками товариства, відмови від реалізації переважного права учасників товариства. Статутом може встановлюватися, що учасники товариства не мають переважного права. Статутом також може бути передбачений обов'язок учасника товариства, який має намір продати частку (частину частки) третій особі, провести спершу переговори щодо її продажу з іншими учасниками товариства. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

7. Якщо продаж частки (частини частки) у статутному капіталі товариства здійснюється на аукціоні (публічних торгах) відповідно до закону, переважне право учасника товариства не застосовується.

8. Переважне право учасника товариства не застосовується у разі, якщо це передбачено корпоративним договором, стороною якого є такий учасник.

1. Коментована стаття Закону закріплює переважне право на придбання частки (частини частки) іншого учасника товариства, що продається третій особі. У корпоративному праві України під переважним правом розуміється встановлене законом, статутом або корпоративним договором суб'єктивне право учасника корпоративних правовідносин на переважне перед іншими учасниками товариства вчинення дій (правочинів), спрямованих на набуття частки іншого учасника в товаристві. Водночас корпоративне законодавство містить ряд обмежень та виключень щодо здійснення переважного права.

Закріплений у ст. 20 Закону порядок реалізації переважного права не застосовується, якщо:

1) статутом учасники позбавляються такого права (ч. 6 ст. 20 коментованого Закону);

2) статутом встановлено інший порядок реалізації переважного права учасників товариства, розподілу відчужуваної частки (частини частки) між іншими учасниками товариства, відмови від реалізації переважного права учасників товариства (ч. 6 ст. 20 коментованого Закону);

3) продаж частки (частини частки) у статутному капіталі товариства здійснюється на аукціоні (публічних торгах) відповідно до закону (ч. 7 ст. 20 коментованого Закону);

4) це передбачено корпоративним договором, стороною якого є такий учасник (ч. 8 ст. 20 коментованого Закону);

5) частка відчужується одному чи декільком діючим учасникам товариства (п. 4. 5. Постанови Пленуму Вищого господарського суду України №4 від 25.02.2016 р. «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин»).

Законодавчо неврегульованим залишається питання відчуження частки у статутному капіталі з інших, окрім продажу, підстав. У судовій практиці сформувалась позиція, що переважне право не застосовується у разі переходу права на частку з підстав спадкування, правонаступництва, дарування, іншого безоплатного відчуження частки у статутному капіталі ТОВ або ТДВ, а також обміну частки (її частини) на інше індивідуально визначене майно (абз. 2 п. 4.10.

Постанови Пленуму Вищого господарського суду України №4 від 25.02.2016 р. «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин»).

При цьому питання обміну залишається до кінця невизначеним, оскільки у відповідності з п. 31 Постанови Пленуму Верховного Суду України №13 від 24. 10. 2008 р. «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» передання частки (її частини) у статутному капіталі у власність за договором міни необхідно розуміти як купівлю-продаж.

2. Ч. 2 коментованої статті Закону закріплює принцип пропорційності – відчужувана частка може бути придбана іншими учасниками лише у розмірі, пропорційному розміру частки, належної такому учаснику. Принцип пропорційності діє лише у випадках, коли декілька учасників виявили намір скористатися своїм переважним правом.

3. Реалізація переважного права відбувається з дотримання певних умов. Учасник товариства, який бажає продати свою частку (частину частки) третій особі, зобов'язаний письмово повідомити про це іншим учасникам товариства. У повідомленні зазначаються: 1) ціна частки; 2) частки; 3) інші умови продажу, на яких учасник бажає відчужити свою частку.

Переважне право може бути здійснене протягом 30 днів з дати отримання повідомлення про намір учасника продати частку (частину частки) шляхом письмового повідомлення про намір скористатися своїм переважним правом іншими учасниками товариства. Якщо учасник не реалізує своє переважне право у зазначений строк, то вважається, що він надав свою згоду на 31 день з дати отримання повідомлення, і така частка (частина частки) може бути відчужена третій особі на умовах, які були повідомлені учасникам товариства.

4. Учасники товариства повідомляють про намір скористатися переважним правом у письмовій заяві, що надсилається на адресу учасника, який має намір продати свою частку (частину частки) третій особі. Строк, протягом якого учасники товариства зобов'язані укласти договір купівлі-продажу запропонованої до продажу частки (частини частки), становить один місяць. Закон не визначає чітко момент, з якого повинен вестися відлік даного строку. Але виходячи із змісту

ч. ч. 2–4 коментованої статті Закону, місячний перебіг строку розпочинається з наступного дня, після того як останній учасник виявив намір скористатися своїм переважним правом.

У порівнянні з попередньо діючими нормами законодавства, чинний Закон конкретизує форми та способи захисту як покупця, так і продавця. Коментована частина статті Закону наділяє покупця (учасника товариства) правом на судовий захист від ризику відмови продавця укласти договір на запропонованих ним умовах. Підставою для звернення з позовом є ухилення продавця від укладення договору купівлі-продажу частки. Закріплюється спеціальний спосіб захисту – визнання договору купівлі-продажу частки укладеним на запропонованих продавцем умовах.

Продавець має право реалізувати свою частку третій особі на раніше повідомлених учасникам товариства умовах, якщо учасник:

- 1) ухиляється від укладення договору в межах місячного строку;
- 2) відмовляється від укладення договору на запропонованих продавцем умовах.

5. Продаж учасником частки (її частини) з порушенням переважного права купівлі інших учасників товариства не зумовлює недійсність такого правочину (п. 31 Постанови № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів»). У випадку порушення переважного права учасник може звернутися до господарського суду за захистом порушених корпоративних прав з позовом про переведення на себе прав та обов’язків покупця частки.

Під порушенням розуміється не лише продаж частки без попереднього повідомлення інших учасників. Підставами для звернення з позовом про переведення прав та обов’язків покупця є також передчасний продаж частки (до отримання відповіді від інших учасників) та продаж на більш вигідних умовах, ніж ті, що були запропоновані учасникам, навмисне завищення пропонованої іншим учасникам товариства ціни продажу, тощо. Виходячи із суті встановленого способу захисту, порушення пов’язуються з фактом укладення договору.

Таким чином, у разі порушення переважного права учасника на купівлю частки іншого учасника у статутному капіталі товариства

застосовується спеціальне правило ч. 4 ст. 362 ЦК України (п. 18 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ № 5 від 07. 02. 2014 р. «Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав»). Одночасно позивач зобов'язаний внести на депозитний рахунок суду грошові кошти в розмірі, сплаченому покупцем на виконання договору купівлі-продажу частки (частини частки), визначеному в ухвалі суду. Невнесення одночасно з пред'явленням позову на депозитний рахунок суду грошової суми, яку за договором повинен сплатити покупець, є підставою для залишення позову без розгляду (п. 4 ППП коментованого Закону). Позовна давність за такими вимогами становить один рік. Законом не визначено, з якого моменту слід відліковувати початок перебігу строків позовної давності, але виходячи із суті встановленого способу захисту, перебіг такого строку розпочинається від дня, коли позивач довідався або міг довідатися про вчинення правочину (п. 18 Постанови № 5).

6. Правове регулювання реалізації переважного права характеризується достатнім рівнем диспозитивності. Статутом товариства може встановлюватися (ч. 6 ст. 20 коментованого Закону): а) інший порядок реалізації переважного права учасників товариства; б) інший порядок розподілу відчужуваної частки (частини частки) між іншими учасниками; в) інший порядок відмови від реалізації переважного права; г) відсутність в учасників переважного права; г) обов'язок учасника-продавця перед продажем частки (частини частки) третій особі провести переговори з приводу її продажу з іншими учасниками товариства. Учасники можуть поширити дію переважного права на інші правочини. Відповідні положення статуту можуть вноситися, змінюватися або виключатися зі статуту одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких брали участь усі учасники товариства.

7. Переважне право не застосовується у випадку продажу частки (частини частки) у статутному капіталі товариства на аукціоні (публічних торгах), оскільки у цьому випадку застосовуються положення ст. ст. 68–69 Кодексу України з процедур банкрутства та інше

спеціальне законодавство¹. Відчуження частки на аукціоні (публічних торгах) є обов'язковим у випадку, якщо на частку звертається стягнення з дотриманням вимог встановлених частиною 8 статті 22 Закону.

8. Закон закріплює правову можливість учасників товариства не застосовувати правила переважного права купівлі-продажу, іншого відчуження частки, якщо сторони про це домовилися в укладеному між ними корпоративному договорі. Порядок та умови укладення корпоративного договору закріплюються в ст. 7 коментованого Закону.

Стаття 21

Відчуження частки у статутному капіталі товариства іншим учасникам товариства або третім особам

1. Учасник товариства має право відчужити свою частку (частину частки) у статутному капіталі товариства оплатно або безоплатно іншим учасникам товариства або третім особам.

2. Статутом товариства може бути встановлено, що відчуження частки (частини частки) та надання її в заставу допускається лише за згодою інших учасників. Відповідне положення може бути внесене до статуту або виключене з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

3. Учасник товариства має право відчужити свою частку (частину частки) у статутному капіталі лише в тій частині, в якій вона є оплаченою.

4. Учасник товариства може встановити вимогу нотаріального посвідчення правочину з відчуження, застави частки такого учасника у статутному капіталі відповідного товариства та скасувати таку вимогу, відомості про що вносяться до Єдиного державного

¹ Кодексу України з процедур банкрутства від 18. 10. 2018 р. № 2597-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019, № 19, с. 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань у порядку, визначеному законом. Така вимога учасника, а також скасування учасником цієї вимоги є одностороннім правочином та підлягає нотаріальному посвідченню.

(Статтю 21 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 340-IX від 05.12.2019)

1. Учасник товариства має право продати чи іншим чином відчужити свою частку (її частину) у статутному капіталі одному або кільком учасникам цього товариства. Цивільне законодавство не містить роз'яснення, що розуміється під терміном «відчуження». З точки зору податкового законодавства відчуження майна – це будь-які дії, унаслідок вчинення яких особа у порядку, передбаченому законом, втрачає право на майно, що їй належить (п. 14.1.31. ст. 14 ПК України)¹.

Коментована частина ст. 21 Закону закріплює право учасника товариства відчужити свою частку (її частину) третім особам на платній чи безплатній основі. Таким чином, під відчуженням частки слід розуміти продаж, міну, дарування та інші способи оплатного чи безоплатного переходу права на частку, що передбачені цивільним законодавством.

Право на відчуження частки не є безумовним, так як статутом (або корпоративним договором) може бути встановлена обов'язковість згоди інших учасників для відчуження частки, умови або порядок визначення умов, на яких учасник має право або зобов'язаний купити або продати частку (її частину) у статутному капіталі, а також визначити випадки, коли таке право або зобов'язок виникає (ч. 2 ст. 21 та ч. 3 ст. 7 коментованого Закону). Ціна відчуження частки визначається сторонами самостійно, і вона не залежить від розміру внеску учасника до статутного капіталу на момент заснування товариства.

Особа, яка придбала частку в статутному капіталі товариства, здійснює права й виконує обов'язки учасника товариства з моменту

---

¹ Податковий кодекс України від 02. 12. 2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011, № 13–14, № 15–16, № 17, с. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

набуття права власності на частку в статутному капіталі. У тому числі набувач частки може самостійно звернутись із актом приймання-передачі частки до державного реєстратора для внесення відповідних змін до ЄДР щодо відомостей про склад учасників товариства. Таким чином, можливість реалізації корпоративних прав та обов'язків не залежить від моменту внесення змін до реєстру.

У п. 1 Листа Держкомпідприємництва від 25. 08. 2004 р. № 5764 «Про надання роз'яснень з питань державної реєстрації змін до установчих документів приватного підприємства» було висловлено позицію, що договір купівлі-продажу корпоративних прав повинен бути нотаріально засвідчений. Але поточна редакція Закону «Про ТОВ та ТДВ», а також Закону «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ» не містить обов'язкових вимог щодо нотаріального засвідчення такого договору. Тому відчуження частки у статутному капіталі товариства можливе на підставі договору, укладеного в простій письмовій формі.

Документом, який підтверджує факт відчуження частки є акт приймання-передачі (п. «г» ч. 5 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ»¹). Слід зауважити, що справжність підписів сторін на акті приймання-передачі засвідчується в нотаріальному порядку з обов'язковим використанням спеціальних бланків нотаріальних документів². Вимога щодо нотаріального засвідчення справжності підпису не поширюється на державну реєстрацію факту відчуження частки, що проводиться на підставі документів, створених на порталі електронних сервісів та підписаних з використанням засобів електронної ідентифікації з високим рівнем довіри.

Закон не вимагає подання для реєстрації нового учасника (зміни розміру частки учасника) протоколу загальних зборів товариства про прийняття нового учасника, договору купівлі-продажу чи іншого правочину.

---

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. № 835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, №2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>

² Там само.

2. Ч. 2 коментованої статті Закону закріплює можливість встановлення обмеження на відчуження чи передачу в заставу частки, шляхом необхідності отримання згоди інших учасників товариства на вчинення таких правочинів. Відповідне обмеження може бути внесене до статуту або виключене, так само як і у випадку з переважними правами, тільки за умови прийняття одностайного рішення загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

Хоча в коментованій частині ст. 21 Закону безпосередньо не вказано, але слід пам'ятати, що передбачене частиною першою право учасника відчужити належну йому частку може бути обмежене не тільки статутом, але й положеннями корпоративного договору. Корпоративний договір може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких учасник має право або зобов'язаний купити або продати частку у статутному капіталі (її частину), а також визначати випадки, коли таке право або обов'язок виникає (ч. 3 ст. 7 коментованого Закону).

3. Учасник товариства має право відчужити свою частку (частину частки) у статутному капіталі лише в тій частині, в якій вона є оплаченою. Таким чином, неоплачена частина частки не може бути предметом договору купівлі-продажу чи будь-якого іншого правочину, що опосередковує перехід корпоративних прав. Закон України «Про ТОВ та ТДВ» не встановлює будь-яких темпоральних обмежень стосовно відчуження частки. Тобто укладення відповідного договору стосовно її відчуження можливе як до закінчення шестимісячного строку (чи іншого строку, визначеного статутом) з моменту державної реєстрації товариства, так і після спливу цього строку.

Стосовно неоплаченої частини частки наступають правові наслідки передбачені ч. 2 ст. 15 коментованого Закону.

4. За загальним правилом, договір відчуження частки, а також договір застави частки не підлягають нотаріальному посвідченню. Проста письмова форма відповідних правочинів сприяє цивільному обороту, але підвищує ризик рейдерського протиправного заволодіння часткою у статутному капіталі аж до втрати контролю над товариством. Тому з метою мінімізації відповідного ризику на вимогу

учасника – відчужувача частки (заставаодавця) правочини щодо відчуження або застави частки підлягають нотаріальному посвідченню. Відповідні відомості вносяться до ЄДР у порядку, визначеному ст. ст. 15, 17 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ». Скасування відповідної вимоги можливе виключно з ініціативи учасника, частка якого відчужується (заставаодавця).

Вимога про встановлення нотаріального посвідчення правочину з відчуження, застави частки, так само як її скасування є одностороннім правочином, що зумовлює поширення на відповідне волевиявлення учасника правових норм глави 16 ЦК України.

Стаття 22

Особливості звернення стягнення на частку учасника товариства

1. Звернення стягнення на частку учасника товариства здійснюється на виконання виконавчого документа про стягнення з учасника грошових коштів або на підставі виконавчого документа про звернення стягнення на частку майнового поручителя, яка передана у заставу в забезпечення зобов'язання іншої особи.

2. Виконавець повідомляє товариство про намір звернути стягнення на частку учасника товариства (боржника) та надсилає постанову про накладення арешту на частку. Товариство повинне протягом 30 днів з дня одержання такого повідомлення надати відомості, необхідні для розрахунку вартості частки боржника відповідно до частини четвертої цієї статті.

3. З дня одержання повідомлення, передбаченого частиною другою цієї статті, товариство зобов'язане надавати виконавцю та боржнику доступ до документів фінансової звітності, інших документів, необхідних для визначення вартості частки боржника.

4. Протягом 15 днів з дня закінчення строку, визначеного частиною другою цієї статті, виконавець здійснює розрахунок вартості частки боржника відповідно до частини восьмої статті 24

цього Закону станом на день, що передував накладенню арешту на частку.

5. Виконавець пропонує іншим учасникам товариства (крім тих, які письмово відмовилися від свого переважного права щодо частки) придбати частку відповідно до статті 20 цього Закону.

6. Покупець повинен сплатити вартість частки протягом 10 днів з дня укладення договору купівлі-продажу. Виконавець передає частку покупцю протягом 10 днів з дня надходження оплати.

7. Якщо оплата, передбачена частиною шостою цієї статті, не буде здійснена у встановлений строк, договір купівлі-продажу вважається розірваним.

8. Якщо товариство не виконає обов'язків відповідно до частини другої чи третьої цієї статті, або учасники товариства не скористаються правом на придбання частки, або якщо договір купівлі-продажу вважатиметься розірваним відповідно до частини сьомої цієї статті, частка передається на реалізацію на аукціоні в загальному порядку.

1. Порядок стягнення та вчинення дій, пов'язаних з примусовим виконанням рішень суду регулюється Законом України «Про виконавче провадження». Статтею 53–1 згаданого Закону закріплено, що особливості звернення стягнення на частку (частину частки) учасника товариства з обмеженою та з додатковою відповідальністю визначаються Законом України «Про ТОВ та ТДВ»¹.

Тому коментована стаття Закону встановлює спеціальні правила звернення стягнення на частку учасника товариства у випадках:

1) звернення до виконання виконавчого документа про стягнення з учасника грошових коштів; або

2) на підставі виконавчого документа про звернення стягнення на частку майнового поручителя, яка передана у заставу в забезпечення зобов'язання іншої особи.

---

¹ Закон України «Про виконавче провадження» від 02. 06. 2016 р. № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, № 30, с. 542. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

Закріплюється порядок повідомлення виконавцем про можливість викупити частку іншими учасниками товариства, порядок пріоритетного права на викуп, отримання виконавцем доступу до документів фінансової звітності, інших документів, необхідних для визначення вартості частки боржника, накладення арешту на частку, проведення її оцінки та передачі на аукціон для реалізації.

2. Процедура звернення стягнення на частку в статутному капіталі розпочинається з повідомлення виконавцем товариства про намір звернути стягнення на частку учасника (боржника) та надсилання постанови про накладення арешту на частку. Строк відповідного повідомлення та надіслання постанови коментованим Законом не встановлені. Таким чином, слід керуватися загальними положеннями Закону України «Про виконавче провадження», у відповідності з якими документи виконавчого провадження надсилаються адресатам простим поштовим відправленням або доставляються кур'єром (ч. 1 ст. 28 вказаного Закону). Постанова про накладення арешту на майно боржника надсилається виконавцем в день її винесення (ч. 4 ст. 56 Закону України «Про виконавче провадження»). Протягом 30 днів з дня одержання повідомлення про намір звернути стягнення на частку учасника (боржника) товариство повинне надати відомості, необхідні для розрахунку вартості частки боржника відповідно до ч. 4 цієї статті¹.

3. Коментована стаття Закону закріплює не тільки обов'язок товариства надати необхідні відомості для розрахунку вартості частки, але й право виконавця на доступ до відповідних документів з метою самостійного аналізу фінансової звітності. З дня одержання повідомлення про намір звернути стягнення на частку учасника (боржника), товариство зобов'язане надавати виконавцю та боржнику доступ до документів фінансової звітності, інших документів, необхідних для визначення вартості частки боржника. Строк, в межах якого виконавець і боржник мають можливість ознайомитися з документами фінансової звітності, не встановлений. Але зважаючи на те, що по-

---

¹ Закон України «Про виконавче провадження» від 02. 06. 2016 р. № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, № 30, с. 542. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.

ложення ч. 3 коментованої статті Закону тісно пов'язані із змістом ч. 2, то з цього випливає, що виконавець і боржник реалізують своє право доступу до документів фінансової звітності та інших документів протягом 30-денного строку з дня одержання повідомлення.

4. Протягом п'ятнадцяти днів з моменту закінчення 30-денного строку, визначеного товариству для надання відомостей, необхідних для розрахунку вартості частки боржника, виконавець здійснює розрахунок вартості частки боржника станом на день, що передував накладенню арешту на частку. Вартість частки учасника визначається, виходячи з ринкової вартості сукупності всіх часток учасників товариства пропорційно до розміру частки такого учасника.

5. Виконавець пропонує придбати частку у статутному капіталі іншим учасникам товариства. У такий спосіб реалізується їх переважне право. Такого права позбавляються ті учасники, які письмово відмовилися від переважного права на придбання частки. Строк для пропозиції виконавця на придбання частки та відмови окремих учасників від реалізації переважних прав коментованим Законом не визначений. Але, зважаючи на строки та умови, закріплені в ч. ч. 2–4 коментованої статті Закону, ч. 1 ст. 28 Закону України «Про виконавче провадження», випливає, що виконавець пропонує придбати частку іншим учасникам не пізніше 45 днів з моменту повідомлення товариства про намір звернути стягнення на частку боржника шляхом простого поштового відправлення або через кур'єра. Придбання частки відбувається з дотриманням переважних прав учасника, які закріплені ст. 20 коментованого Закону та/або статутом товариства. Слід також наголосити, що покупцем в порядку, визначеному ч. ч. 2–6 коментованої статті Закону можуть бути виключно учасники товариства.

6. Договір купівлі-продажу частки у статутному капіталі з покупцем укладається з дотримання норм ЦК України та Закону України «Про виконавче провадження». При цьому коментована частина статті Закону містить темпоральні обмеження щодо виконання сторонами договору. Не пізніше 10 днів з дня укладення договору купівлі-продажу покупець сплачує вартість частки. А виконавець зобов'язаний

передати частку покупцю протягом десяти днів з дня надходження оплати.

7. Ч. 7 коментованої статті Закону закріплює правові наслідки невиконання покупцем обов'язку оплати вартості частки у встановлений ч. 6 коментованої статті Закону строк. Зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 1 ст. 651 ЦК України)¹. Саме імперативно встановлена підстава для розірвання договору, яка не залежить від волі сторін, закріплюється коментованою частиною. Порушення обов'язку щодо сплати вартості частки у встановлені строки є підставою для розірвання договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі.

8. Загалом коментована стаття Закону спрямована на збереження складу учасників, надання їм можливостей укрупнити свою долю за рахунок частки, на яку звертається стягнення. Водночас у випадку порушення процедури чи незаінтересованості учасників у придбанні частки Закон передбачає її продаж через аукціон на загальних підставах. Частка підлягає реалізації на аукціоні в загальному порядку за наявності однієї з таких умов:

1) товариство не виконає обов'язків відповідно до ч. ч. 2 чи 3 коментованої статті Закону;

2) учасники товариства не скористаються правом на придбання частки у статутному капіталі;

3) якщо договір купівлі-продажу вважатиметься розірваним відповідно до ч. 7 коментованої статті Закону.

Загальний порядок звернення стягнення на предмет застави закріплений у ст. 21 Закону України «Про заставу»². Реалізація заставленого майна здійснюється шляхом його продажу на аукціонах (публічних торгах), у тому числі у формі електронних торгів, якщо інше не передбачено договором.

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

² Закон України «Про заставу» від 02. 10. 1992 р. №2654-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992, №47, с. 642. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12#Text>

Стаття 23

Перехід частки до спадкоємця або правонаступника учасника товариства

1. У разі смерті або припинення учасника товариства його частка переходить до його спадкоємця чи правонаступника без згоди учасників товариства.

2. У разі смерті, оголошення судом безвісно відсутнім або померлим учасника – фізичної особи чи припинення учасника – юридичної особи, частка якого у статутному капіталі товариства становить менше 50 відсотків, та якщо протягом року з дня закінчення строку для прийняття спадщини, встановленого законодавством, спадкоємці (правонаступники) такого учасника не подали заяву про вступ до товариства відповідно до закону, товариство може виключити учасника з товариства. Таке рішення приймається без врахування голосів учасника, який виключається. Якщо частка такого учасника у статутному капіталі товариства становить 50 відсотків або більше, товариство може приймати рішення, пов'язані з ліквідацією товариства, без врахування голосів цього учасника.

1. Коментована стаття Закону регулює порядок переходу до спадкоємця (правонаступника) частки у статутному капіталі на випадок смерті фізичної особи або припинення господарської діяльності юридичною особою.

Право вступу спадкоємця (правонаступника) учасника товариства є безумовним. Вступ спадкоємців (правонаступників) не залежить від положень статуту товариства, волі інших учасників чи розміру частки у статутному капіталі товариства. Проведення загальних зборів учасників для прийняття відповідного рішення про вступ спадкоємця (правонаступника) Законом не вимагається. У ст. 8 коментованого Закону, якою регулюється зміст корпоративного договору, також не міститься положень, які б закріплювали можливість заборони спадкування чи

ставили таку можливість в залежність від виконання певних умов. Водночас безумовне право спадкоємців (правонаступників) на вступ до товариства не може породжувати безстрокову невизначеність в особовому складі товариства. Тому право на вступ до товариства обмежується строком в один рік з дня закінчення строку встановленого для прийняття спадщини. Державна реєстрація вступу спадкоємця відбувається на підставі заяви про вступ до товариства, справжність підпису на якій засвідчується нотаріально, а також документів, що підтверджують набуття права на спадщину (засвідчена копія свідоцтва про право на спадщину). На підтвердження правонаступництва юридичної особи використовуються відомості ЄДР, у тому числі установчі документи такої юридичної особи, що містяться в ЄДР (ч. 5 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ»)¹.

2. Ч. 2 коментованої статті Закону закріплює можливість виключення учасника, якщо його спадкоємці (правонаступники) протягом одного року не подали заяву про вступ до товариства. Дане правило поширюється також на випадки оголошення учасника безвісно відсутнім або померлим. При цьому слід враховувати, що строк на прийняття спадщини, за загальним правилом, становить 6 місяців. Тому, якщо спадкоємці не виявили бажання та не вступили до товариства, то інші учасники можуть прийняти рішення про його виключення не раніше ніж через один рік та шість місяців з моменту смерті (припинення) учасника.

У такому випадку спадкоємцям виплачується ринкова вартість частки спадкодавця, яка визначається відповідно до ч. 8 ст. 24 коментованого Закону, виходячи з ринкової вартості сукупності всіх часток учасників товариства пропорційно до розміру часток учасників. За погодженням спадкоємців (правонаступників) та товариства зобов'язання зі сплати ринкової вартості частки може бути замінено зобов'язанням із передачі іншого майна. Товариство виплачує спад-

---

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. №835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, №2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>

коємцям (правонаступникам) вартість частки або передає майно лише пропорційно до розміру оплаченої частини частки такого учасника (ч. ч. 9–10 ст. 24 коментованого Закону).

На підставі рішення загальних зборів учасників товариства про виключення учасника з товариства державний реєстратор вносить запис до ЄДР про зміну складу учасників та про зменшення розміру статутного капіталу на розмір відповідної частки у статутному капіталі.

Закон спрямований на уникнення ситуацій, пов'язаних з втратою контролю над товариством, коли у зв'язку із смертю одного чи декількох учасників із сукупною вартістю часток понад 50% прийняття певних рішень, для яких необхідна кваліфікована більшість голосів, стає ускладненим. Тому якщо частка померлого учасника у статутному капіталі товариства становила 50% або більше, то за умови відсутності поданої заяви про вступ до товариства спадкоємцями (правонаступниками) протягом року з дня закінчення строку для прийняття спадщини товариство може прийняти рішення, пов'язані з ліквідацією товариства (рішення про ліквідацію товариства, про призначення ліквідаційної комісії, про затвердження ліквідаційного балансу тощо). При цьому голоси померлого учасника не враховуються.

Стаття 24

Вихід учасника з товариства

1. Учасник товариства, частка якого у статутному капіталі товариства становить менше 50 відсотків, може вийти з товариства у будь-який час без згоди інших учасників.

2. Учасник товариства, частка якого у статутному капіталі товариства становить 50 або більше відсотків, може вийти з товариства за згодою інших учасників.

3. Рішення щодо надання згоди на вихід учасника з товариства може бути прийнято протягом одного місяця з дня подання учасником заяви, якщо інший строк не передбачений статутом.

4. Якщо для виходу учасника необхідна згода інших учасників товариства, він може вийти з товариства протягом одного місяця

з дня надання такої згоди останнім учасником, якщо менший строк не визначений такою згодою.

5. Учасник вважається таким, що вийшов з товариства, з дня державної реєстрації його виходу. Вихід учасника з товариства, внаслідок якого у товаристві не залишиться жодного учасника, забороняється.

6. Не пізніше 30 днів з дня, коли товариство дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника, воно зобов'язане повідомити такому колишньому учаснику вартість його частки, надати обґрунтований розрахунок та копії документів, необхідних для розрахунку. Вартість частки учасника визначається станом на день, що передував дню подання учасником відповідної заяви у порядку, передбаченому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань».

7. Товариство зобов'язане протягом одного року з дня, коли воно дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника, виплатити такому колишньому учаснику вартість його частки. Статутом товариства, що діє на момент виходу учасника, може встановлюватися інший строк для здійснення такої виплати.

8. Вартість частки учасника визначається виходячи з ринкової вартості сукупності всіх часток учасників товариства пропорційно до розміру частки такого учасника.

9. За погодженням учасника товариства, який вийшов, та товариства зобов'язання зі сплати грошових коштів може бути замінене зобов'язанням із передачі іншого майна.

10. Товариство виплачує учаснику, який вийшов з товариства, вартість його частки або передає майно лише пропорційно до розміру оплаченої частини частки такого учасника.

11. Товариство зобов'язане надавати учаснику, який вийшов з товариства, доступ до документів фінансової звітності, інших документів, необхідних для визначення вартості його частки.

12. Статутом товариства можуть бути передбачені інші строк, порядок, розмір та спосіб проведення розрахунків з учасником, що виходить з товариства, а також порядок вибору суб'єкта

оціночної діяльності. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

13. Положення частин восьмої – одинадцятої цієї статті застосовуються також до відносин щодо наслідків прийняття загальними зборами учасників рішення про виключення учасника з товариства. Не пізніше 30 днів з дня прийняття загальними зборами учасників такого рішення товариство зобов'язане повідомити колишньому учаснику (його спадкоємцю, правонаступнику) вартість його частки. Вартість частки визначається станом на день, що передував дню прийняття загальними зборами учасників рішення про виключення учасника з товариства.

14. Правила цієї статті застосовуються також до відносин щодо виходу з товариства спадкоємця чи правонаступника учасника.

1. Порядок виходу учасника з товариства визначається в залежності від частки, якою володіє учасник в товаристві. Право учасника, частка якого у статутному капіталі товариства становить менше 50 відсотків, є безумовним. Жодних вимог щодо способів, форми повідомлення товариства та інших учасників коментований Закон не встановлює. Тому вихід учасника з товариства можливий і без повідомлення товариства про його вихід. На законодавчому рівні не передбачено скликання загальних зборів учасників з метою надання дозволу чи подальшого затвердження рішення про вихід учасника з товариства.

2. Щодо учасника товариства з часткою 50 або більше відсотків у статутному капіталі, то такий учасник має право вийти з товариства за умови надання згоди інших учасників. У даному випадку законодавчо закріплена спроба встановити підвищену відповідальність для учасників, які безпосередньо впливають на товариство та результати його діяльності. В той же час коментований Закон не забороняє учаснику, який має намір вийти, відчужити частину належної йому частки іншим учасникам чи третій особі з метою обходу імперативного правила ч. 2 коментованої статті Закону.

3. Строк для прийняття рішення щодо надання згоди на вихід учасника з товариства не може перевищувати одного місяця з дня подання мажоритарним учасником відповідної заяви. Статутом товариства може бути встановлено інший строк. Справжність підписів на згоді інших учасників щодо виходу учасника засвідчується нотаріально.

4. Учасник реалізовує право на вихід з товариства протягом одного місяця з дня надання згоди на його вихід останнім з решти учасників товариства. Згодою учасника може встановлюватися інший строк ніж визначений коментованим Законом.

5. Моментом виходу учасника з товариства вважається день державної реєстрації його виходу у ЄДР. Учасник, який виходить з товариства, подає державному реєстратору заяву про вихід з товариства, справжність підпису на якій засвідчується нотаріально (ч. 5 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ»)¹.

Відповідно до ч. 3 ст. 25 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ» у разі проведення державної реєстрації змін до відомостей ЄДР щодо виходу (виключення) учасника (спадкоємця або правонаступника) товариства, а також пов'язаних з переданням (набуттям) частки (частини частки) у статутному капіталі самому товариству, державний реєстратор одночасно вносить запис про зменшення розміру статутного капіталу на розмір відповідної частки (частини частки) у статутному капіталі. Ч. 3 ст. 25 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ» не застосовується, якщо товариство, яке набуває частку (частину частки) у своєму статутному капіталі, разом із заявою про державну реєстрацію надасть довідку про формування резервного капіталу у розмірі, який відповідно до закону допускає володіння часткою (частиною частки) у своєму статутному капіталі².

---

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. № 835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, №2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>

² Там само.

Вихід учасника з товариства, внаслідок якого у товаристві не залишиться жодного учасника, забороняється.

6. На товариство покладено обов'язок повідомити учаснику, що вийшов, вартість його частки та надати: 1) обґрунтований розрахунок вартості частки; 2) копії документів, необхідних для розрахунку вартості частки. Відповідні відомості товариство зобов'язане надати не пізніше 30 днів з дня, коли товариство дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника.

Днем, коли товариство повинно було дізнатися про вихід учасника, є момент отримання товариством виписки з ЄДР. Відповідний обов'язок повідомити про державну реєстрацію змін до відомостей ЄДР, пов'язаних із зміною складу учасників товариства, покладений на державного реєстратора (ч. 4 ст. 25 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ»)¹.

Вартість частки учасника визначається станом на день, що передував дню подання державному реєстратору учасником заяви про вихід в порядку, передбаченому ст. ст. 14, 17 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ»².

7. Строк для виплати учаснику, що вийшов, вартості його частки становить один рік з моменту, коли товариство дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника. Статутом може встановлюватися інший строк для здійснення такої виплати.

8. Вартість частки учасника визначається, виходячи з ринкової вартості сукупності всіх часток учасників товариства, пропорційно до розміру частки такого учасника. При цьому береться до уваги сукупна вартість усіх часток станом на день, що передував дню подання учасником відповідної заяви у порядку, передбаченому Законом України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ» (ч. 6 ст. 24)³.

---

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. №835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, №2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>.

² Там само.

³ Там само.

9. Зобов'язання зі сплати грошових коштів може бути виконано в натуральній формі шляхом передачі іншого майна. Для зміни способу виплати вартості частки необхідна згода товариства та учасника, який вийшов.

10. Закон встановлює обмеження на виплату учаснику, який не виконав обов'язку щодо сплати частки в статутному капіталі товариства. Виплата або відповідна передача майна такому учаснику можлива лише пропорційно до розміру оплаченої ним частини частки у статутному капіталі.

11. Учасник, який вийшов з товариства, має право на доступ до документів фінансової звітності, інших документів, необхідних для визначення вартості його частки. Згадані документи надаються товариством на вимогу учасника.

12. На відміну від права виходу учасника, що регулюється коментованим Законом в імперативний спосіб, до питань строку, порядку, розміру та способу проведення розрахунків з учасником, який виходить, порядку вибору суб'єкта оціночної діяльності, застосовується диспозитивний метод правового регулювання. Відмінні від ч. ч. 6–11 коментованої статті Закону положення можуть бути внесені, змінені чи виключені зі статуту одностайним рішенням загальних зборів учасників, в яких взяли участь всі учасники товариства.

13. Закон не містить окремого порядку виключення учасника з товариства та у порівнянні із попередньо діючим Законом скасовує можливість виключення учасника за систематичне невиконання покладених товариством на нього обов'язків.

Виключення учасника можливе у випадку:

1) якщо учасник товариства не вніс вклад для погашення заборгованості протягом наданого додаткового строку (ч. 2 ст. 15 коментованого Закону);

2) якщо спадкоємець (правонаступник) учасника товариства, який помер або його було оголошено судом безвісно відсутнім або померлим, чи учасника – юридичної особи, частка якого у статутному капіталі товариства становить менше 50%, та діяльність якого була припинена, не подав заяви про вступ до товариства відповідно до за-

кону протягом року з дня закінчення строку для прийняття спадщини, встановленого законодавством (ч. 2 ст. 23 коментованого Закону).

Вартість частки та порядок розрахунку з учасником, якого виключено, регулюється за аналогією з відповідними положеннями щодо виходу учасника. До порядку виключення учасника з товариства застосовуються положення ч. ч. 8–11 коментованої статті Закону. Рішення про виключення учасника з товариства приймається простою більшістю на загальних зборах учасників без врахування голосів учасника, що виключається. Справжність підписів учасників, які голосували за відповідне рішення, засвідчується нотаріально (ч. 5 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ»¹. Рішення про виключення не може прийматися шляхом опитування (ч. 2 ст. 36 коментованого Закону).

Товариство зобов'язане повідомити колишньому учаснику (його спадкоємцю, правонаступнику) вартість його частки не пізніше 30 днів з дня прийняття загальними зборами учасників рішення про виключення учасника з товариства. Вартість частки визначається станом на день, що передував дню прийняття загальними зборами учасників рішення про виключення учасника з товариства.

14. Положення про вихід учасника з товариства застосовуються за аналогією до правовідносин щодо виходу з товариства спадкоємця (правонаступника) учасника.

Стаття 25

Набуття товариством частки у власному статутному капіталі

1. Товариство має право придбавати частки у власному статутному капіталі без його зменшення на розмір такої частки лише за умови, що на день такого придбання товариство сформує

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. №835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, №2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>.

резервний капітал у розмірі ціни придбання викупленої частки, який не може використовуватися для здійснення виплат на користь учасників такого товариства.

2. Відплатний договір про набуття товариством частки у власному статутному капіталі укладається лише за одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

3. Частки, що належать товариству, не враховуються при визначенні результатів голосування на загальних зборах учасників при розподілі прибутку товариства, а також при розподілі майна товариства у разі його ліквідації.

4. У разі придбання частки (частини частки) учасника самим товариством без зменшення статутного капіталу товариства воно зобов'язане здійснити відчуження такої частки відплатно не пізніше ніж через один рік з дня придбання частки (частини частки).

1. Коментована стаття Закону передбачає право товариства придбавати частки у власному статутному капіталі без його зменшення на розмір такої частки лише за умови, що на день такого придбання товариство сформує резервний капітал у розмірі ціни придбання викупленої частки, який не може використовуватися для здійснення виплат на користь учасників такого товариства. У випадку, якщо на день такого придбання товариство не сформує резервний капітал у розмірі ціни придбання викупленої частки, то статутний капітал товариства підлягає зменшенню у порядку, передбаченому ст. 19 коментованого Закону.

Згідно ч. 3 ст. 25 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ» у разі проведення державної реєстрації змін до відомостей ЄДР щодо виключення або виходу учасника (спадкоємця або правонаступника) товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, а також пов'язаних з переданням (набуттям) частки (частини частки) у статутному капіталі самому товариству з обмеженою або додатковою відповідальністю, державний реєстратор одночасно вносить запис про зменшення розміру статутного капіталу на розмір

відповідної частки (частини частки) у статутному капіталі. Ця частина не застосовується, якщо товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, яке набуває частку (частину частки) у своєму статутному капіталі, разом із заявою про державну реєстрацію надасть довідку про формування резервного капіталу у розмірі, який відповідно до закону допускає володіння часткою (частиною частки) у своєму статутному капіталі¹.

2. Набуття товариством частки у власному капіталі здійснюється на підставі будь-якого відплатного договору. Ч. 5 ст. 626 ЦК України містить презумпцію, згідно якої договір є відплатним, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає із суті договору². Варто враховувати, що питання набуття товариством частки є виключною компетенцією загальних зборів учасників та приймається одноставним рішенням таких зборів, у яких взяли участь всі учасники товариства. Під час прийняття рішення про набуття частки товариством необхідно враховувати норми ч. 3 ст. 98 ЦК України про те, що учасник товариства не має права голосу при прийнятті загальними зборами товариства рішень з питань щодо вчинення з ним правочину та щодо спору між ним і товариством, якщо інше не встановлено законом³.

У коментованій статті Закону йде мова про набуття частки на підставі відплатного договору, однак товариство може набути частку у власному статутному капіталі і на підставі безвідплатного договору. При набутті частки товариством на підставі останнього, такий договір не потребує погодження загальних зборів учасників товариства.

В. М. Кравчук зазначає, що чинне законодавство передбачає можливість набуття товариством власної частки лише в одному випадку – у разі її придбання за договором. Однак перелік підстав набуття

---

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. № 835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, № 2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>.

² Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, № № 40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

³ Там само.

товариством власної частки в статутному капіталі цим не вичерпується. Так, учасник може заповісти товариству свою частку і якщо товариство прийме спадщину, то теж набуде право власності на частку. Питання про прийняття спадщини, до складу якої входить частка, теж належить до компетенції загальних зборів учасників. Товариство може набувати право власності на частки як на підставі договору, так і з підстав, прямо передбачених законом¹.

3. Ч. 3 коментованої статті Закону передбачається, що частки, що належать товариству, не враховуються при визначенні результатів голосування на загальних зборах учасників при розподілі прибутку товариства, а також при розподілі майна товариства у разі його ліквідації. Така норма запроваджена з метою недопущення контролю виконавчого органу над загальними зборами учасників при здійсненні голосування, оскільки у такому випадку виконавчий орган представляє товариство як учасника.

4. Володіння товариством часткою у своєму статутному капіталі є обмеженим у здійсненні корпоративного управління, оскільки існує неможливість голосування на загальних зборах учасників (у випадках, передбачених ч. 3 коментованої статті Закону), так й в часі. Зокрема, у разі придбання частки (частини частки) учасника самим товариством без зменшення статутного капіталу товариства воно зобов'язане здійснити відчуження такої частки відплатно не пізніше ніж через один рік з дня придбання частки (частини частки).

Цей строк слід обчислювати з моменту набуття частки товариством. Водночас правових наслідків порушення цієї вимоги законом не передбачено. Тому жодних заходів впливу до товариства, яке не передало частку іншим особам, ніхто застосовувати не може. Це порушення є некараним і забезпечується лише правосвідомістю товариства та його учасників².

Товариство як власник частки має право самостійно визначати істотні умови договору відчуження. Зокрема, якщо інше не передбачено

---

¹ Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: монографія. Львів: Край, 2009. 464 с. С. 225.

² Кравчук В. М., Там само. С. 225.

статутом питання відчуження частки може вирішувати виконавчий орган товариства, оскільки законом не віднесено його до компетенції загальних зборів учасників.

У випадку відчуження частки, придбаної товариством, останнє діє як учасник цього товариства. Товариство має право відчужити свою частку учасникам товариства або третім особам, при цьому необхідно враховувати, що інші учасники товариства наділені переважним правом на придбання частки (частини частки) згідно ст. 20 коментованого Закону.

Стаття 26

Виплата дивідендів учасникам товариства

1. Виплата дивідендів здійснюється за рахунок чистого прибутку товариства особам, які були учасниками товариства на день прийняття рішення про виплату дивідендів, пропорційно до розміру їхніх часток.

2. Товариство виплачує дивіденди грошовими коштами, якщо інше не встановлено одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

3. Дивіденди можуть виплачуватися за будь-який період, що є кратним кварталу, якщо інше не передбачено статутом.

4. Виплата дивідендів здійснюється у строк, що не перевищує шість місяців з дня прийняття рішення про їх виплату, якщо інший строк не встановлений статутом товариства або рішенням загальних зборів учасників.

5. Посадові особи товариства, винні у введенні в оману учасників товариства щодо його фінансового стану, зокрема шляхом подання (включення) недостовірної інформації до документів товариства, що призвело до здійснення неправомірних виплат, несуть разом з учасниками солідарну відповідальність за зобов'язанням щодо повернення виплат товариству.

1. Відповідно до ч. 1 ст. 116 ЦК України, ч. 1 ст. 88 ГК України, п. 3 ч. 1 ст. 5 коментованого Закону учасники господарського товариства мають право брати участь у розподілі прибутку товариства та одержувати його частку (дивіденди).

Коментована стаття Закону визначає, що виплата дивідендів здійснюється за рахунок чистого прибутку товариства особам, які були учасниками товариства на день прийняття рішення про виплату дивідендів, пропорційно до розміру їхніх часток.

У відповідності до п. 141.1.49 ст. 14 ПК України дивіденди – платіж, що здійснюється юридичною особою, у тому числі емітентом корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів чи інших цінних паперів на користь власника таких корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів та інших цінних паперів, що засвідчують право власності інвестора на частку (пай) у майні (активах) емітента, у зв'язку з розподілом частини його прибутку, розрахованого за правилами бухгалтерського обліку¹. Тобто законодавець розуміє під дивідендами частину чистого прибутку, що має право отримати власник акції, власник частки у статутному капіталі тощо.

Право на отримання дивідендів є одним з ключових корпоративних прав, спрямованих на отримання матеріальних вигод², що особливо привабливе для акціонера чи для учасника ТОВ, ТДВ через свою грошову складову³. У науковій літературі дивіденди визначаються також як частина чистого прибутку, розподілена між учасниками відповідно до частки їх участі у статутному капіталі товариства⁴.

¹ Податковий кодекс України від 02. 12. 2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011, № 13–14, № 15–16, № 17, с. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

² Денисенко К. В. Право на отримання дивідендів за Законом України «Про акціонерні товариства». *Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць*. Випуск 51. Одеса «Юридична література», 2009. С. 234–238. С. 324.

³ Яворська О. С. Право на дивіденди: бажане та дійсне. *Корпоративне право України та країн Європейського Союзу: новели законодавства*: Збірник наукових праць за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції (5–6 жовтня 2018 р., м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2018. С. 189–192.

⁴ Жук К. А. Проблемні аспекти виплати дивідендів. *Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки: збірник наукових праць молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів*. Луцьк: РВВ Луцького національного технічного університету, 2010. С. 159–161. С. 264.

У відповідності до п. 3.25. Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджених Наказом Міністерства фінансів України №433 від 28. 03. 2013 року чистий прибуток (збиток) розраховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) до оподаткування, податку на прибуток та прибутку (збитку) від припиненої діяльності після оподаткування. Тобто, виплата дивідендів здійснюється за рахунок чистого прибутку, отриманого після сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів за результатами фінансово-господарської діяльності товариства протягом попереднього (попередніх) звітного (-их) періоду (-ів).

2. З коментованої статті Закону випливає, що виплата дивідендів здійснюється грошовими коштами (якщо інше не встановлено одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства) особам, які були учасниками товариства на день прийняття рішення про виплату дивідендів.

У відповідності до ст. 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи. Якщо протокол загальних зборів учасників товариства відповідає вимогам ч. 2 ст. 9 цього Закону, то виплата дивідендів проводиться бухгалтерією на його підставі¹. В іншому випадку виконавчий орган товариства видає наказ чи розпорядження про виплату дивідендів. Дивіденди можуть виплачуватися в безготівковій або в готівковій формі. Виплату дивідендів в готівковій формі необхідно здійснювати з дотриманням вимог Постанови Правління Національного Банку України № 148 від 29. 12. 2017 р. «Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні».

3. Законодавець передбачає, що період виплати дивідендів має бути кратним кварталу. Водночас учасникам товариства надано можливість визначити будь-який період виплати дивідендів у статуті. Наприклад, статутом може передбачатися виплата дивідендів щомісяця, що півроку, раз на рік у кінці фінансового року.

---

¹ Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16. 07. 1999 р. №996-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999, №40, с. 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

4. Виплата дивідендів здійснюється у строк, що не перевищує шість місяців з дня прийняття рішення про їх виплату (якщо інший строк не встановлений статутом товариства або рішенням загальних зборів учасників).

Згідно п. 3.4. Постанови Пленуму Вищого господарського суду України №4 від 25. 02. 2016 р. «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних відносин» невиконання виплати дивідендів у строки, визначені законом або установчими документами юридичної особи, є порушенням грошового зобов'язання, у зв'язку з яким настають правові наслідки, передбачені ч. 2 ст. 625 ЦК України. Тобто учасник товариства, якому не виплачено дивіденди може вимагати сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

З урахуванням положень п. 3 ч. 1 ст. 20 ГПК України господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають з корпоративних відносин, в тому числі у спорах між учасниками (засновниками) товариства або товариством та її учасником (засновником), у тому числі учасником, який вибув, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такого товариства¹. У контексті зазначеного право на виплату дивідендів мають учасники товариства, які прийняли рішення про вихід з товариства після прийняття рішення загальними зборами учасників про нарахування дивідендів.

У Постанові КГС ВС по справі №908/1027/17 за позовом про визнання недійсним рішення загальних зборів зазначено наступне: *«Згідно ч. 3 ст. 509 ЦК України зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості, тоді як скасування рішення загальних зборів про виплату дивідендів після виходу учасника зі складу цього товариства, якому цим рішенням товариства*

---

¹ Господарський процесуальний кодекс України від 06. 11. 1991р. №1798-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992, №6, с. 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

зобов'язувалося сплатити суму дивідендів, порушує право позивача на мирне володіння майном та призводить до порушення принципу добросовісності, справедливості та розумності.

Враховуючи наведене, Верховний Суд вважає, що розумним та справедливим є те, що після виходу учасника з товариства рішення загальних зборів учасників, які приймалися за його участі, зокрема щодо виплати цьому учаснику дивідендів, є обов'язковими для товариства. Адже скасування загальними зборами учасників попереднього рішення про виплату учаснику товариства дивідендів після його виходу і втрати ним права голосу на загальних зборах учасників, є порушенням його законних очікувань щодо ефективного здійснення свого «права власності» (що є несправедливим) та призводить до зловживання іншими учасниками товариства своїми правами на прийняття рішення щодо прав учасника, який вийшов без врахування його голосу (що є нерозумним та несправедливим). З урахуванням наведеного розумним та справедливим є те, що учасники товариства не можуть скасувати попереднє рішення про виплату дивідендів учаснику, який вийшов зі складу учасників товариства і щодо якого прийнято рішення про виплату йому дивідендів»¹.

Згідно Постанови Пленуму Вищого Господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» №4 від 25. 02. 2016 р. вартість майна та розмір частини прибутку товариства, що належать до виплати учаснику, який вийшов, обчислюється на дату волевиявлення учасника вийти з товариства, тобто на дату подання учасником заяви про вихід з товариства. Розрахунок належної учаснику частини прибутку також здійснюється на дату виходу (виключення) з товариства. Учасник ТОВ або ТДВ має право вимагати проведення з ним розрахунків на підставі дійсної (ринкової) вартості майна товариства.

Правовим наслідком виходу учасника з товариства є виникнення у товариства обов'язків щодо здійснення з ним розрахунків на його

---

¹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, справа №908/1027/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74411401>.

вимогу¹. Корпоративні правовідносини перетворюються на зобов'язальні; відповідно, корпоративне право перетворюється на майнове право учасника, якому кореспондує майновий обов'язок господарського товариства. Воно стає зобов'язаною особою, а в учасника, який вийшов із товариства, відповідно, виникає майнова вимога до останнього².

Строк позовної давності щодо стягнення заборгованості по виплаті дивідендів становить три роки. Спір про стягнення дивідендів розглядається у господарському суді за місцезнаходженням юридичної особи згідно ч. 6 ст. 30 ГПК України. Враховуючи положення п. 3. 1. Постанови Пленуму Вищого господарського суду України № 4 від 25. 02. 2016 р. «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних відносин» необхідно враховувати, що під час розгляду справ у спорах про стягнення сум дивідендів господарські суди повинні виходити з того, що порядок розподілу прибутку, строки та порядок виплати частки прибутку (дивідендів) належить до виключної компетенції загальних зборів учасників. Суд має право прийняти рішення про стягнення дивідендів лише за наявності рішення загальних зборів товариства про спрямування прибутку на виплату дивідендів, на підставі якого визначаються розмір належних позивачу – учаснику дивідендів, строки та порядок їх виплати.

Прийняття господарським судом рішення стосовно спрямування прибутку (частини прибутку) товариства на виплату дивідендів виходить за межі компетенції господарського суду.

Тобто у разі, якщо загальні збори прийняли рішення не розподіляти прибуток товариства, господарський суд не може підняти

---

¹ Сіщук Л. В. Відчуження частки та вихід з товариства: порівняльно-правова характеристика правових конструкцій. *Корпоративне право України та інших європейських країн: шляхи гармонізації*. Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (2–3 жовтня 2015 р., м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2015. С. 226–233. С. 231.

² Сурженко О. А. Вихід учасника з господарського товариства та проведення з ним розрахунків. *Корпоративне право України та країн Європейського Союзу: новели законодавства*. Збірник наукових праць за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції (5–6 жовтня 2018 р., м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2018. 199 с. С. 166–169. С. 240.

повноваження вищого органу управління товариства і втручатися у господарську діяльність товариства.

У випадку, якщо дивіденди виплачено без достатньої правової підстави, наприклад, коли рішення загальних зборів учасників про виплату дивідендів визнано судом недійсним у зв'язку з порушенням порядку проведення загальних зборів учасників товариства, то вони підлягають поверненню згідно ст. 1212 ЦК України.

5. Враховуючи те, що посадові особи можуть ввести в оману учасників товариства щодо фінансово стану товариства, зокрема шляхом подання (включення) недостовірної інформації до документів товариства, що призвело до здійснення неправомірних виплат, ч. 5 коментованої статті Закону передбачено, що вони несуть разом з учасниками солідарну відповідальність за зобов'язанням щодо повернення виплат товариству.

Стаття 27

Обмеження виплати дивідендів

1. Товариство не має права приймати рішення про виплату дивідендів або виплачувати дивіденди, якщо:

1) товариство не здійснило розрахунків з учасниками товариства у зв'язку із припиненням їх участі у товаристві або з правонаступниками учасників товариства відповідно до цього Закону;

2) майна товариства недостатньо для задоволення вимог кредиторів за зобов'язаннями, строк виконання яких настав, або буде недостатньо внаслідок прийняття рішення про виплату дивідендів чи здійснення виплати.

2. Статутом товариства можуть додатково передбачатися інші умови, за яких загальні збори учасників не можуть приймати рішення про виплату дивідендів чи за яких дивіденди не можуть виплачуватися.

3. Товариство не має права виплачувати дивіденди учаснику, який повністю або частково не вніс свій вклад.

1. Коментованою статтею Закону передбачено перелік випадків, коли товариство не має права приймати рішення про виплату дивідендів або виплачувати дивіденди. Зокрема:

1) товариство не здійснило розрахунків з учасниками товариства у зв'язку із припиненням їх участі у товаристві або з правонаступниками учасників товариства відповідно до цього Закону.

На практиці може виникати ситуація, коли учасники товариства приймають рішення про виплату дивідендів, при цьому не здійснивши розрахунків з учасниками, участь яких припинена, наприклад у зв'язку з виходом чи виключенням з товариства (а також їхніми спадкоємцями чи іншими правонаступниками). Відповідно таке положення Закону спрямоване за захист прав останніх та здійснення товариством повного розрахунку з ними.

2) майна товариства недостатньо для задоволення вимог кредиторів за зобов'язаннями, строк виконання яких настав, або буде недостатньо внаслідок прийняття рішення про виплату дивідендів чи здійснення виплати.

Законодавець встановлює таку норму з метою захисту прав кредиторів та запобігання виникнення неплатоспроможності товариства. Водночас варто звернути увагу, що передбачена заборона прив'язується до фактичного фінансового стану товариства (наявність коштів), а не до юридичного статусу товариства (наприклад, банкрутство).

2. Крім закріплених коментованою статтею Закону випадків, учасники товариства мають право додатково передбачити у статуті товариства інші умови, за яких загальні збори учасників не можуть приймати рішення про виплату дивідендів чи за яких дивіденди не можуть виплачуватися.

Обмеження щодо виплати дивідендів товариства можуть бути встановлені також іншими законодавчими актами. Ч. 5 ст. 44 Кодексу України з процедур банкрутства встановлено, що протягом процедури розпорядження майном органи управління боржника не мають права приймати рішення про виплату дивідендів¹.

---

¹ Кодексу України з процедур банкрутства від 18. 10. 2018 р. № 2597-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019, № 19, с. 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

ПК України також встановлює певні обмеження щодо користування майном:

– згідно ст. 92.1 ПК України платник податків може відчужувати майно, що перебуває у податковій заставі, тільки за згодою контролюючого органу, а також у разі, якщо контролюючий орган впродовж десяти днів з моменту отримання від платника податків відповідного звернення не надав такому платнику податків відповіді щодо надання (ненадання) згоди.

– ст. 94 ПК України передбачено адміністративний арешт майна, який полягає у: забороні платнику податків на реалізацію прав розпорядження або користування його майном; обмеженні платника податків щодо реалізації прав власності на таке майно, який полягає в обов'язковому попередньому отриманні дозволу керівника (його заступника або уповноваженої особи) контролюючого органу на здійснення платником податків будь-якої операції з таким майном¹.

Наприклад, майно, в тому числі грошові кошти, які є джерелом виплати дивідендів можуть перебувати у податковій заставі чи на них накладений адміністративний арешт, що є також обмеженням для виплати дивідендів.

3. Коментованою статтею Закону передбачається, що у випадку невиконання учасником обов'язку щодо сплати свого вкладу повністю або частково товариство не має права виплачувати такому учаснику дивіденди. Заборона виплати дивідендів є наслідком невиконання учасником обов'язку із внесення вкладу.

У відповідності до ст. 14 коментованого Закону кожен учасник товариства повинен повністю внести свій вклад протягом шести місяців з дати державної реєстрації товариства, якщо інше не передбачено статутом. Враховуючи норми ст. 15 цього ж Закону у випадку, якщо учасник прострочив внесення вкладу чи його частини, загальними зборами учасників може бути прийняте рішення про виключення учасника товариства, який має заборгованість із внесення вкладу. У такому випадку, учасник може бути виключений з товариства без виплати дивідендів.

---

¹ Податковий кодекс України від 02. 12. 2010 р. №2755-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011, № 13–14, № 15–16, № 17, с. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

ГЛАВА IV. УПРАВЛІННЯ ТОВАРИСТВОМ**Стаття 28****Органи товариства**

1. Органами товариства є загальні збори учасників, наглядова рада (у разі утворення) та виконавчий орган.

1. Реалізація корпоративних прав учасників здійснюється через їх участь в управлінні товариством. Право на участь в управлінні товариством полягає у можливості учасника прямо або опосередковано брати участь у діяльності органів товариства.

У контексті коментованої статті Закону управління товариством слід розглядати як один із напрямів реалізації корпоративного управління. Дефініція «корпоративне управління» міститься у ст. 1 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні»¹, згідно якого таким управлінням визнається система відносин, яка визначає правила та процедури прийняття рішень щодо діяльності господарського товариства та здійснення контролю, а також розподіл прав і обов'язків між органами товариства та його учасниками стосовно управління товариством. Аналогічні положення закріплені й у п. 27 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»². Хоча вказані закони прямо не стосуються діяльності товариства, тим не менше визначення корпоративного управління спонукає до висновку, що поняття «корпоративне управління» можна розглядати у широкому і вузькому значеннях.

У широкому розумінні корпоративне управління включає в себе організацію діяльності товариства ззовні та всередині компанії, а саме

¹ Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30. 10. 1996 р. № 448/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 51, с. 292. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80#Text>

² Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30. 10. 1996 р. № 448/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 51, с. 292. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80#Text>

діяльності товариства з кредиторами та іншими стейкхолдерами, які прямо або опосередковано впливають на товариство, та діяльності органів управління у їх взаємодії між собою і учасниками товариства. У вузькому розумінні корпоративне управління є тотожним поняттю управління товариством, що включає в себе організацію діяльності товариства всередині компанії, а саме визначення правил і принципів діяльності та взаємовпливу органів управління товариством, визначення порядку прийняття ними управлінських рішень щодо підприємницької діяльності товариства, закріплення повноважень посадових осіб відповідно до їх компетентностей та несення ними відповідальності за свою діяльність перед товариством, а також забезпечення здійснення і захисту суб'єктивного корпоративного права учасників на участь в управлінні товариством. Таким чином, управління товариством стосується внутрішньої організації діяльності органів управління товариством та реалізації права учасників на участь в управлінні товариством.

Органами управління товариством є загальні збори учасників та виконавчий орган. Щодо інших органів товариства, то за рішенням загальних зборів учасників може бути утворено наглядову раду, що виконує функцію контролю у товаристві. Відповідно до вказаних положень у товаристві може існувати одно – або двох ланкова структурна ієрархія корпоративного управління, що визначається у статуті товариства. У зв'язку з цим товариство може функціонувати через загальні збори учасників і виконавчий орган, а у разі необхідності забезпечення контролю за діяльністю виконавчого органу товариства, гарантування і захисту прав учасників може бути утворено наглядову раду товариства.

Стаття 29

Загальні збори учасників

- 1. Загальні збори учасників є вищим органом товариства.**
- 2. Кожен учасник товариства має право бути присутнім на загальних зборах учасників, брати участь в обговоренні питань по-**

рядку денного і голосувати з питань порядку денного загальних зборів учасників.

3. Кожен учасник товариства на загальних зборах учасників має кількість голосів, пропорційну до розміру його частки у статутному капіталі товариства, якщо інше не передбачено статутом.

1. Вищим органом управління товариством є загальні збори учасників, що формує зовнішню і внутрішню волю товариства з основоположних питань його діяльності, віднесених до компетенції цього органу. Особливістю загальних зборів учасників товариства є те, що вони формуються зі складу осіб, які набувають правового статусу учасника товариства на момент державної реєстрації товариства у ЄДР внаслідок внесення вкладу до статутного капіталу товариства або у процесі функціонування товариства внаслідок збільшення статутного капіталу товариства за рахунок додаткових вкладів, набуття частки у статутному капіталі товариства за договором, у порядку спадкування чи іншим похідним способом. Підстави внесення відомостей до ЄДР про склад учасників товариства передбачені ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ»¹. На момент скликання і проведення загальних зборів учасників особа має набути правовий статус учасника товариства, від чого залежить можливість бути у переліку осіб, які мають право брати участь у загальних зборах учасників.

Щодо внутрішнього документообігу товариства, то хоча законом не передбачено обов'язку товариства щодо офіційного складання та ведення реєстру осіб, які мають право брати участь у загальних зборах учасників, і не визначено форми такого реєстру, проте правовий статус учасника товариства можна перевірити у відомостях про юридичну особу, що відображені у ЄДР. При цьому ведення реєстру учасників товариства, які беруть участь у загальних зборах

---

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. №835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, №2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>)

учасників, є рекомендованою дією для товариства. Форма ведення реєстру учасників товариства може бути довільною. Тому в документі про реєстр учасників товариства варто вказувати найменування товариства, дату проведення загальних зборів учасників, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) учасника товариства, кількість голосів, що йому належать, серія та номер паспорта, якщо засновник – фізична особа, ідентифікаційний код, якщо засновник – юридична особа, довіреність – у разі участі у загальних зборах учасників представника учасника товариства та особистий підпис особи, яка бере участь у загальних зборах учасників. Вказаний перелік учасників товариства варто складати, якщо склад учасників становить не менше двох осіб, та підписувати головою і секретарем загальних зборів учасників. Хоча у практиці застосування склад учасників відображається у протоколі загальних зборів учасників, тим не менш ведення реєстру учасників товариства для участі у загальних зборах учасників та долучення його окремим додатком до протоколу слугувало б запорукою прозорості управління товариством та гарантією права учасників товариства на участь в управлінні товариством.

Загальні збори учасників вирішують усі питання, пов'язані зі створенням, функціонуванням та припиненням товариства, формуванням складу та компетенції органів управління товариства, затвердженням локальних корпоративних актів товариства, визначенням стратегічних напрямків діяльності товариства, затвердженням фінансової звітності про діяльність товариства тощо.

Порядок скликання та проведення загальних зборів учасників регламентується коментованим Законом і статутом товариства. Загальні правила і принципи функціонування загальних зборів учасників закріплені в імперативному порядку з метою забезпечити здійснення учасниками товариства права на участь у загальних зборах учасників, уникнення можливих зловживань правами зі сторони інших учасників товариства та посадових осіб органів управління товариством, а також захисту корпоративних прав учасників товариства шляхом визнання рішень загальних зборів учасників недійсними у разі невизнання, порушення чи оспорювання корпоративних прав учасників товариства.

Для прикладу, у ч. ч. 3, 5 ст. 34 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» в імперативному порядку визначено, що рішення з питань порядку денного про затвердження грошової оцінки негрошового вкладу учасника, про перерозподіл часток між учасниками товариства, про створення інших органів товариства, визначення порядку їх діяльності, про придбання товариством частки (частини частки) учасника приймаються одностайно всіма учасниками товариства, які мають право голосу з відповідних питань. Із вказаних питань порядку денного загальних зборів учасників інша кількість голосів учасників не може встановлюватися у статуті товариства.

Разом із тим більшість норм коментованого Закону містять диспозитивні положення, що визначають право товариства деталізувати і змінювати у статуті правила скликання загальних зборів учасників та прийняття рішень з питань порядку денного загальних зборів учасників. Зокрема, згідно диспозитивних норм Закону України «Про ТОВ та ТДВ» загальні збори учасників скликаються виконавчим органом товариства, якщо у статуті не передбачено інший орган, уповноважений на такі дії (ч. 1 ст. 32); виконавчий орган товариства зобов'язаний повідомити учасників товариства про загальні збори учасників не менше ніж за 30 днів до запланованої дати проведення таких зборів, якщо інший строк не встановлений статутом товариства (ч. 3 ст. 32); повідомлення про скликання загальних зборів учасників надсилається поштовим відправленням з описом вкладення, якщо інший спосіб повідомлення не передбачено статутом (ч. 4 ст. 32) тощо.

2. У ч. 2 коментованої статті Закону йде мова про те, що кожен учасник товариства має право брати участь у загальних зборах учасників, у зв'язку з чим ніхто не може зобов'язати учасника товариства до вчинення таких дій. Ні товариство, ні учасники товариства, ні посадові особи товариства чи треті особи, які прямо або опосередковано здійснюють управління товариством чи іншим чином впливають на діяльність товариства, не мають прав та повноважень зобов'язати учасника товариства до участі у загальних зборах учасників. Виняток із загального правила може мати місце за умови, якщо між учасниками товариства укладено корпоративний договір, за яким учасники товари-

ства взяли на себе зобов'язання прийняти участь у загальних зборах учасників та проголосувати з питань порядку денного певним чином, що впливає зі ст. 7 Закону України «Про ТОВ та ТДВ». При цьому порушення умов корпоративного договору має правовим наслідком несення учасниками – сторонами договору відповідальності, передбаченої цим договором, і не впливає на дійсність рішень загальних зборів учасників.

Водночас товариство зобов'язане створити всі необхідні та прозорі умови для скликання та проведення загальних зборів учасників. Йде мова про зобов'язання товариства надіслати учасникам повідомлення про скликання загальних зборів учасників у строки, передбачені законом чи статутом товариства, зазначити у повідомленні дату, час, місце проведення та порядок денний загальних зборів учасників, повідомити учасників товариства про внесення змін до порядку денного загальних зборів учасників, якщо такі мали місце після надіслання первинного повідомлення про скликання таких зборів, надати можливість ознайомитися учасникам з документацією та інформацією, що є необхідними для розгляду питань порядку денного загальних зборів учасників, забезпечити належний порядок проведення загальних зборів учасників та прийняття рішень з питань порядку денного загальних зборів учасників у порядку, передбаченому законом та статутом товариства.

Загальні збори учасників товариства є колегіальним органом, а тому всі учасники товариства мають право брати участь у цих зборах особисто або через представника. Форма участі учасника у загальних зборах учасників визначається особистою присутністю особи, яка має право на таку участь, активною участю у процедурі розгляду питань, винесених на порядок денний загальних зборів учасників, що полягає в обговоренні питань порядку денного та голосуванні з питань порядку денного «за», «проти», «утримався» шляхом вибору відповідного рішення.

3. Розмір частки учасника у статутному капіталі товариства визначається у грошовому еквіваленті. Частка учасника у статутному капіталі товариства формується за рахунок вкладу до статутного ка-

піталу товариства, яким може бути гроші, цінні папери, нерухомість та інше майно, що не вилучено з цивільного обороту та не обмежено в обороті. Розмір частки учасника у статутному капіталі товариства відображає майнову участь особи в товаристві, визначається у статуті товариства та розкривається шляхом внесення даних до ЄДР. Водночас частка у статутному капіталі товариства може визначатися у відсотках, що прописується у статуті товариства. Втім згідно нових положень коментованого Закону на сьогодні питання визначення в статуті розміру частки учасника у статутному капіталі товариства не є обов'язковим, що впливає з положень ч. 5 ст. 11, у якій визначено перелік відомостей, що мають відображатися у статуті товариства і у якій не міститься вимоги про визначення розміру частки учасника у статутному капіталі товариства. При цьому відомості про розмір частки учасника у статутному капіталі товариства обов'язково мають бути зазначені у базі даних ЄДР.

Право голосування на загальних зборах учасників відповідною кількістю голосів учасника відображає немайнову участь особи в товаристві. За загальним правилом, кожен учасник товариства на загальних зборах учасників має кількість голосів, пропорційну до розміру його частки у статутному капіталі товариства. Варто зазначити, що статутом товариства можуть встановлюватися інші умови визначення кількості голосів, які має учасник товариства на загальних зборах учасників. Йде мова про те, що кількість голосів учасника може бути непропорційною розміру майнової участі у статутному капіталі товариства, а саме кількість голосів учасника на загальних зборах учасників може бути меншою або більшою від розміру частки у статутному капіталі товариства. Крім того, учасники товариства мають право перерозподілити своє майнове та немайнове право на участь у такий спосіб, що одні учасники мають право майнової участі в товаристві, а інші учасники мають право як майнової, так і немайнової участі в товаристві. Для прикладу, якщо товариство створено двома учасниками, частка у статутному капіталі товариства яких становить по 50% статутного капіталу, то у статуті товариства учасники мають право прописати положення, згідно яких один учасник має право

майнової участі, що становить 50% статутного капіталу, а інший учасник має право майнової участі, що становить 50% статутного капіталу, та немайнової участі, що полягає у володінні 100% голосів учасника на загальних зборах учасників товариства. Таким чином, у коментованому Законі передбачено диспозитивність визначення майнової та немайнової участі учасника в управлінні товариством, що вказує на багатоваріантність способів здійснення корпоративних прав учасниками товариства.

Стаття 30

Компетенція загальних зборів учасників

1. Загальні збори учасників можуть вирішувати будь-які питання діяльності товариства.

2. До компетенції загальних зборів учасників належать:

**1) визначення основних напрямів діяльності товариства;
2) внесення змін до статуту товариства, прийняття рішення про здійснення діяльності товариством на підставі модельного статуту;**

3) зміна розміру статутного капіталу товариства;

4) затвердження грошової оцінки негрошового вкладу учасника;

5) перерозподіл часток між учасниками товариства у випадках, передбачених цим Законом;

6) обрання та припинення повноважень наглядової ради товариства або окремих членів наглядової ради, встановлення розміру винагороди членам наглядової ради товариства;

7) обрання одноосібного виконавчого органу товариства або членів колегіального виконавчого органу (всіх чи окремо одного або декількох з них), встановлення розміру винагороди членам виконавчого органу товариства;

8) визначення форм контролю та нагляду за діяльністю виконавчого органу товариства;

9) створення інших органів товариства, визначення порядку їх діяльності;

10) прийняття рішення про придбання товариством частки (частини частки) учасника;

11) затвердження результатів діяльності товариства за рік або інший період;

12) розподіл чистого прибутку товариства, прийняття рішення про виплату дивідендів;

13) прийняття рішень про виділ, злиття, поділ, приєднання, ліквідацію та перетворення товариства, обрання комісії з припинення (ліквідаційної комісії), затвердження порядку припинення товариства, порядку розподілу між учасниками товариства у разі його ліквідації майна, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, затвердження ліквідаційного балансу товариства;

14) прийняття інших рішень, віднесених цим Законом до компетенції загальних зборів учасників.

3. Питання, передбачені частиною другою цієї статті, та інші питання, віднесені законом до компетенції вищого органу товариства, не можуть бути віднесені до компетенції інших органів товариства, якщо інше не впливає з цього Закону.

4. До виключної компетенції загальних зборів учасників статуту товариства також може бути віднесено вирішення інших питань.

1. Компетенція загальних зборів учасників товариства визначає коло повноважень щодо стратегічних і поточних питань діяльності товариства, які вирішуються загальними зборами учасників. Компетенція загальних зборів учасників може бути загальною і виключною та передбачатися законом і статутом товариства.

Загальна компетенція загальних зборів учасників визначається статутом товариства, суть якої полягає в тому, що питання діяльності товариства можуть вирішуватися загальними зборами учасників або ж можуть бути передані на розгляд і вирішення до інших органів управління товариством.

Виключна компетенція загальних зборів учасників визначається законом і статутом товариства, суть якої зводиться до того, що питання, які належать до компетенції загальних зборів учасників, не можуть передаватися на вирішення до інших органів управління товариством.

Разом із тим загальні збори учасників мають право вирішувати будь-які питання діяльності товариства, в тому числі й ті, що законом та / або статутом товариства віднесено до компетенції інших органів управління товариством. Виключення із загального правила може мати місце, якщо у законі та / або статуті товариства визначено, що питання, віднесені до компетенції інших органів управління товариством, є їх виключною компетенцією.

2. У коментованій частині статті 30 Закону наведено значний перелік питань, що віднесені до компетенції загальних зборів учасників та мають важливе значення для ефективного функціонування товариства, а саме: визначення основних напрямів діяльності товариства (п. 1); внесення змін до статуту товариства, прийняття рішення про здійснення діяльності товариством на підставі модельного статуту (п. 2); зміна розміру статутного капіталу товариства (п. 3); затвердження грошової оцінки негрошового вкладу учасника (п. 4); перерозподіл часток між учасниками товариства у випадках, передбачених цим Законом (п. 5); обрання та припинення повноважень наглядової ради товариства або окремих членів наглядової ради, встановлення розміру винагороди членам наглядової ради товариства (п. 6); обрання одноосібного виконавчого органу товариства або членів колегіального виконавчого органу (всіх чи окремо одного або декількох з них), встановлення розміру винагороди членам виконавчого органу товариства (п. 7); визначення форм контролю та нагляду за діяльністю виконавчого органу товариства (п. 8); створення інших органів товариства, визначення порядку їх діяльності (п. 9); прийняття рішення про придбання товариством частки (частини частки) учасника (п. 10); затвердження результатів діяльності товариства за рік або інший період (п. 11); розподіл чистого прибутку товариства, прийняття рішення про виплату дивідендів (п. 12); прийняття рішень про виділ, злиття, поділ, приєднання, ліквідацію та перетворення товариства, обрання

комісії з припинення (ліквідаційної комісії), затвердження порядку припинення товариства, порядку розподілу між учасниками товариства у разі його ліквідації майна, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, затвердження ліквідаційного балансу товариства (п. 13); прийняття інших рішень, віднесених цим Законом до компетенції загальних зборів учасників (п. 14).

Перелік питань, що віднесені до компетенції загальних зборів учасників, наведений у коментованій статті Закону не є вичерпним. До компетенції загальних зборів учасників можуть належати й інші питання визначення діяльності товариства, що передбачені іншими статтями цього Закону. Для прикладу, йде мова про віднесення на розгляд загальних зборів учасників та вирішення питання про визначення правового становища учасника товариства, який прострочив внесення вкладу до статутного капіталу товариства у строки, визначені законом та / або статутом, та має заборгованість перед товариством (ст. 15); про визначення іншого порядку реалізації переважного права учасників товариства, розподілу відчужуваної частки (частини частки) між іншими учасниками товариства, відмови від реалізації переважного права учасників товариства (ст. 20); про визначення можливості відчуження частки (частини частки) та надання її в заставу лише за згодою всіх учасників товариства (ст. 21); про визначення іншого, ніж передбачений законом, строку, порядку, розміру та способу проведення розрахунків з учасником, який виходить з товариства, а також порядку вибору суб'єкта оціночної діяльності (ст. 24) та інше.

3. Питання, передбачені ч. 2 ст. 30 та іншими статтями коментованого Закону, що віднесені до компетенції вищого органу товариства, є виключною компетенцією загальних зборів учасників та не можуть бути віднесені до компетенції інших органів товариства за умови, якщо інше не впливає з цього Закону.

4. Виключна компетенція загальних зборів учасників може визначатися не тільки законом, але й статутом товариства. Зокрема, йде мова про прийняття загальними зборами учасників рішення про зміну найменування товариства, про зміну місцезнаходження товариства, про утворення, реорганізацію та ліквідацію філій, представництв,

інших відокремлених підрозділів товариства, затвердження положень про них та призначення керівників цих структурних утворень тощо.

Стаття 31

Скликання загальних зборів учасників

1. Загальні збори учасників скликаються у випадках, передбачених цим Законом або статутом товариства, а також:

- 1) з ініціативи виконавчого органу товариства;
- 2) на вимогу наглядової ради товариства;
- 3) на вимогу учасника або учасників товариства, які на день подання вимоги в сукупності володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства.

2. Річні загальні збори учасників скликаються протягом шести місяців наступного за звітним року, якщо інше не встановлено законом. До порядку денного річних загальних зборів учасників обов'язково вносяться питання про розподіл чистого прибутку товариства, про виплату дивідендів та їх розмір.

3. Якщо вартість чистих активів товариства знизилася більш як на 50 відсотків порівняно з цим показником станом на кінець попереднього року, виконавчий орган товариства скликає загальні збори учасників, які мають відбутися протягом 60 днів з дня такого зниження. До порядку денного таких загальних зборів учасників включаються питання про заходи, які мають бути вжиті для покращення фінансового стану товариства, про зменшення статутного капіталу товариства або про ліквідацію товариства.

4. У разі порушення обов'язку, передбаченого частиною третьою цієї статті, та визнання товариства банкрутом до закінчення трирічного строку з дня зниження вартості чистих активів, передбаченого частиною третьою цієї статті, члени виконавчого органу солідарно несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства. Члени виконавчого органу, які доведуть, що не знали і не мали знати про таке зниження вартості чистих активів

товариства або голосували за рішення про скликання загальних зборів учасників у зв'язку із зниженням вартості чистих активів товариства, звільняються від відповідальності за порушення цього обов'язку.

5. Вимога про скликання загальних зборів учасників подається виконавчому органу товариства в письмовій формі із зазначенням запропонованого порядку денного. У разі скликання загальних зборів учасників з ініціативи учасників товариства така вимога повинна містити інформацію про розмір часток у статутному капіталі товариства, що належать таким учасникам.

6. Виконавчий орган товариства повідомляє про відмову в скликанні загальних зборів учасникам, які вимагали скликання таких зборів, письмово із зазначенням причин відмови протягом п'яти днів з дати отримання вимоги від таких учасників товариства.

7. Разом з питаннями, запропонованими для включення до порядку денного загальних зборів учасників особою, яка вимагає скликання таких зборів, виконавчий орган товариства з власної ініціативи може включити до нього додаткові питання.

8. Виконавчий орган товариства зобов'язаний вчинити всі необхідні дії для скликання загальних зборів учасників у строк не пізніше 20 днів з дня отримання вимоги про проведення таких зборів.

9. У разі якщо протягом 10 днів з дня, коли товариство отримало чи мало отримати вимогу про скликання загальних зборів, учасники не отримали повідомлення про скликання загальних зборів учасників, якщо інший строк не встановлено статутом, особи, які ініціювали їх проведення, можуть скликати загальні збори учасників самостійно. У такому випадку обов'язки щодо скликання та підготовки проведення загальних зборів учасників, передбачені статтею 32 цього Закону, покладаються на учасників товариства, які ініціювали загальні збори учасників.

10. Загальні збори учасників можуть прийняти рішення з будь-якого питання без дотримання вимог, встановлених цим Законом

та статутом товариства щодо порядку скликання загальних зборів учасників та щодо повідомлень, якщо в таких загальних зборах учасників взяли участь всі учасники товариства та всі вони надали згоду на розгляд таких питань.

1. Згідно ч. 4 ст. 98 ЦК України порядок скликання загальних зборів учасників товариства визначається в установчих документах товариства¹. Оскільки ТОВ та ТДВ у своїй діяльності керуються Законом України «Про ТОВ та ТДВ», то порядок скликання загальних зборів учасників товариства визначається не тільки статутом товариства, але й спеціальним законом, що впливає із загальних положень про сферу дії норм права.

Скликання загальних зборів учасників може відбуватися чергового та позачергово. Чергові загальні збори учасників скликаються один раз на рік. Скликання всіх інших загальних зборів учасників протягом звітного року слід вважати позачерговими. Ініціаторами скликання позачергових загальних зборів учасників може бути: 1) виконавчий орган товариства; 2) наглядова рада (у разі її утворення); 3) учасник або учасники товариства, які на день подання вимоги в сукупності володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства. Позачергові загальні збори учасників скликаються з ініціативи та на вимогу вищезазначених органів товариства та учасників товариства, а також у випадках, передбачених Законом України «Про ТОВ та ТДВ» або статутом товариства. Так, скликання загальних зборів учасників товариства з ініціативи виконавчого органу виникає, якщо є загроза неплатоспроможності товариства – боржника, оскільки вартість чистих активів товариства знизилася більш як на 50 відсотків порівняно з цим показником станом на кінець попереднього року; якщо є необхідність прийняття рішення про надання згоди на вчинення значного правочину, якщо вартість майна, робіт або послуг, що є предметом такого правочину, перевищує 50 відсотків вартості

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

чистих активів товариства відповідно до останньої затвердженої фінансової звітності, або на вчинення правочину, щодо якого є заінтересованість, а також в інших випадках, передбачених законом і статутом товариства. Щодо скликання загальних зборів учасників на вимогу, то, за загальним правилом, наглядова рада або учасники товариства, що в сукупності володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу, надсилають письмову вимогу до виконавчого органу, який зобов'язаний прийняти відповідне рішення у порядку, визначеному законом.

2. Чергові загальні збори учасників скликаються раз на рік протягом шести місяців наступного за звітним року. Втім норма коментованої статті Закону є диспозитивною, оскільки допускає можливість визначення іншого строку для скликання загальних зборів учасників товариства. Йде мова про передбачення іншого строку для скликання загальних зборів учасників товариства, що визначається іншими законами, ніж Законом України «Про ТОВ та ТДВ», що регулюють правовий статус юридичних осіб зокрема залежно від виду діяльності, що прописується у статуті товариства як основний вид економічної діяльності. Перелік видів діяльності, серед якого є можливість вибору юридичною особою основного виду економічної діяльності, визначено у Національному класифікаторі України: класифікація видів економічної діяльності. Щодо визначення у статуті товариства іншого строку проведення чергових загальних зборів учасників, то коментований Закон такої можливості не передбачає.

На розгляд чергових річних загальних зборів учасників товариства можуть виноситися будь-які питання діяльності товариства, передбачені законом і статутом товариства, що внесені до порядку денного загальних зборів учасників та надані для ознайомлення всім учасникам товариства у строки, визначені законом або статутом товариства. При цьому питання про розподіл чистого прибутку товариства і про виплату дивідендів та їх розмір включаються до порядку денного річних загальних зборів учасників в обов'язковому порядку.

3. У Законі України «Про ТОВ та ТДВ» не визначено понять «чисті активи товариства» та «власний капітал товариства». Тому

варто звернутися до положень Закону України «Про АТ», згідно ч. 2 ст. 14 якого передбачається, що власний капітал (вартість чистих активів) товариства – це різниця між сукупною вартістю активів товариства та вартістю його зобов’язань перед іншими особами¹.

Згідно ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» активами є ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому; зобов’язаннями є заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди; власним капіталом підприємства є різниця між активами і зобов’язаннями підприємства². З аналізу нормативних положень цього Закону теж випливає, що власний капітал товариства визначається вартістю чистих активів товариства, що є тотожними поняттями.

Таким чином, поняття «власний капітал товариства», що закріплено у Законі України «Про АТ», є аналогічним дефініції «власний капітал підприємства», що міститься у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», а тому норми останнього Закону є визначальними для всіх юридичних осіб приватного права. У зв’язку з цим вартість власного капіталу (вартість чистих активів) товариства варто розраховувати за допомогою формули: чисті активи = активи – зобов’язання. Інформаційні дані, за якими визначаються чисті активи товариства, беруться за основу з фінансової звітності товариства.

Разом із тим у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» закріплені правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, що застосовуються до всіх видів юридичних осіб приватного права,

---

¹ Закон України «Про акціонерні товариства» від 17. 09. 2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2008, № 50–51, с. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>

² Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16. 07. 1999 р. № 996-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999, № 40, с. 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

якщо інше не передбачено спеціальними законами. Згідно ст. 3 цього Закону метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства. При цьому бухгалтерський облік на підприємстві ведеться безперервно з дня реєстрації підприємства до його ліквідації, а питання організації та відповідальності за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років, покладено на уповноважений орган (посадову особу), який здійснює керівництво підприємством, або власника відповідно до законодавства та установчих документів (ч. ч. 1–3 ст. 8 зазначеного Закону)¹. Щодо фінансової звітності, то підприємства зобов'язані складати фінансову звітність на підставі даних бухгалтерського обліку, а звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Проміжна фінансова звітність складається за результатами першого кварталу, першого півріччя, дев'яти місяців. Крім того, відповідно до облікової політики підприємства фінансова звітність може складатися за інші періоди (ч. 1 ст. 11 та ч. 1 ст. 13 зазначеного Закону)².

Отже, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності є обов'язковою умовою та важливою складовою прийняття ефективних і прозорих рішень органами управління щодо визначення напрямів діяльності товариства. Оскільки у Законі України «Про ТОВ та ТДВ» не передбачено інших періодів для складання фінансової звітності товариства, то у своїй діяльності ТОВ та ТДВ мають керуватися положеннями Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність». Зокрема, складання річної фінансової звітності товариства має здійснюватися в обов'язковому порядку, так як на порядок ден-

¹ Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16. 07. 1999 р. №996-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999, № 40, с. 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.

² Там само.

ний чергових річних загальних зборів учасників виноситься питання про розподіл чистого прибутку товариства і про виплату дивідендів та їх розмір. Щодо проміжної щоквартальної фінансової звітності, то її складання є рекомендованою дією для товариства з метою відображення повного та достовірного висвітлення інформації про діяльність виконавчого органу товариства. Повідомлення про вартість чистих активів на основі фінансової звітності товариства станом на кінець кварталу / року може надаватися у формі бухгалтерської довідки про вартість чистих активів товариства.

Враховуючи зазначене, ч. 3 ст. 31 коментованого Закону покладає на виконавчий орган товариства обов'язок скликання позачергових загальних зборів учасників, якщо вартість чистих активів товариства знизилася більш як на 50 відсотків порівняно з цим показником станом на кінець попереднього року. Активи і пасиви товариства відображаються на балансі товариства. Для визначення зниження вартості чистих активів товариства має братися за основу річна фінансова звітність товариства станом на кінець попереднього року та проміжна фінансова звітність за квартал поточного року, у якому відбулося зниження вартості чистих активів товариства.

Строк проведення позачергових загальних зборів учасників за підставою зниження вартості чистих активів товариства більш як на 50 відсотків порівняно з цим показником станом на кінець попереднього року становить 60 днів з дня такого зниження. Метою скликання позачергових загальних зборів учасників з наведених підстав є прийняття рішення з питань про вжиття заходів, спрямованих на покращення фінансового стану товариства, а також про зменшення статутного капіталу товариства або про ліквідацію товариства. Вказані питання мають бути включені виконавчим органом до порядку денного загальних зборів учасників в обов'язковому порядку.

Прийняття рішення про зменшення статутного капіталу товариства або про ліквідацію товариства залежить від фактичних показників, що відображають фінансове становище товариства станом на момент проведення загальних зборів учасників, та наявних показників кредиторської і дебіторської заборгованості товариства. Адже

і у разі зменшення статутного капіталу товариства, і у разі ліквідації товариства кредитори мають право на повідомлення про одне з прийнятих рішень загальних зборів учасників товариства та на погашення заборгованості за зобов'язаннями товариства – боржника перед ними.

4. Якщо вартість чистих активів товариства знизилася більш як на 50 відсотків порівняно з цим показником станом на кінець попереднього року, в результаті чого товариство визнано банкрутом до закінчення трирічного строку з дня зниження вартості чистих активів, ч. 4 коментованої статті Закону передбачено несення членами виконавчого органу субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями товариства солідарно. Умовою настання цивільно-правової відповідальності для членів виконавчого органу товариства є невиконання покладеного на них законом обов'язку про скликання позачергових загальних зборів учасників впродовж 60 днів з дня зниження вартості чистих активів товариства більш як на 50 відсотків порівняно з цим показником станом на кінець попереднього року, на яких мало бути прийнято рішення про вжиття заходів, спрямованих на покращення фінансового стану товариства.

Питання встановлення факту неплатоспроможності товариства – боржника та визнання його банкрутом регулюються Кодексом України з процедур банкрутства. У ст. 1 цього Кодексу зазначено, що неплатоспроможність – це неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених цим Кодексом; банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури¹.

У ст. 4 Кодексу України з процедур банкрутства передбачено зобов'язання засновників (учасників, акціонерів) боржника своє-

---

¹ Кодексу України з процедур банкрутства від 18. 10. 2018 р. № 2597-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019, № 19, с. 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

часно вживати заходів для запобігання банкрутству боржника у разі встановлення факту його неплатоспроможності, зокрема такі особи можуть надати боржнику фінансову допомогу в розмірі, достатньому для погашення грошових зобов'язань боржника перед кредиторами, у тому числі зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування і відновлення платоспроможності боржника (санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство).

Водночас у Кодексі України з процедур банкрутства передбачено обов'язок керівника боржника надіслати засновникам (учасникам, акціонерам) боржника відомості щодо наявності ознак банкрутства (ч. 2 ст. 4) та обов'язок боржника у місячний строк звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство у разі, якщо задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами (ч. 6 ст. 34). Наслідком порушення керівником боржника вказаних вимог є несення ним солідарної відповідальності за незадоволення вимог кредиторів¹.

Отже, з наведених положень Кодексу України з процедур банкрутства випливає, що після встановлення факту неплатоспроможності товариства – боржника та відкриття провадження у справі про банкрутство до боржника застосовується, як правило, процедура розпорядження майном боржника і санація. У разі визнання товариства – боржника банкрутом за умови, що процедури санації та реструктуризації не погасили грошові вимоги кредиторів, необхідною процесуальною дією є ухвалення господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, що регулюється розділом IV Кодексу України з процедур банкрутства.

---

¹ Кодексу України з процедур банкрутства від 18. 10. 2018 р. № 2597-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019, № 19, с. 74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>.

При цьому варто звернути увагу на спеціальні нормативні положення законодавства про банкрутство та про правовий статус ТОВ та ТДВ у частині несення відповідальності керівних органів товариства за його зобов'язаннями перед кредиторами. Зокрема, Кодексом України з процедур банкрутства передбачено солідарну відповідальність керівника товариства – боржника за невчасне повідомлення або за неповідомлення учасників про факт неплатоспроможності товариства, у результаті чого вчасно не відбулося відкриття провадження у справі про банкрутство з метою вжиття заходів відновлення платоспроможності товариства – боржника або прийняття рішення про банкрутство останнього. Натомість, у Законі України «Про ТОВ та ТДВ» передбачено субсидіарну відповідальність членів виконавчого органу товариства, які несуть її солідарно, за умови доведення товариства до банкрутства впродовж трьох років з дня зниження вартості чистих активів у розмірі, визначеному коментованою статтею цього Закону. На основі аналізу вказаних положень впливає, що на членів виконавчого органу товариства може бути покладена солідарна або субсидіарна відповідальність (солідарно) за зобов'язаннями товариства перед кредиторами залежно від стадії встановлення факту неплатоспроможності (банкрутства) товариства – боржника: досудова санація, розпорядження майном боржника, санація, ліквідаційна процедура.

Правила настання субсидіарної відповідальності визначено ст. 619 ЦК України, згідно якої субсидіарна відповідальність може бути передбачена законом або договором. Субсидіарна відповідальність є додатковою і настає для інших осіб за умови, що виникає основна відповідальність боржника. До пред'явлення вимоги особі, яка несе субсидіарну відповідальність, кредитор повинен пред'явити вимогу до основного боржника. При цьому, якщо законом передбачено несення субсидіарної відповідальності іншими особами замість основного боржника солідарно, це означає, що кредитор має право пред'явити вимогу частково або в повному обсязі як до одного, так і до всіх осіб,

які несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями основного боржника¹.

У зв'язку з цим у разі заподіяння збитків кредиторам товариства – боржника внаслідок невиконання обов'язку членами виконавчого органу про скликання позачергових загальних зборів учасників протягом 60 днів з дня зниження вартості чистих активів товариства більш як на 50 відсотків порівняно з цим показником станом на кінець попереднього року, у результаті чого товариство визнано банкрутом до закінчення трирічного строку з дня зниження вартості чистих активів, основним боржником є товариства, додатковим – члени виконавчого органу товариства, які несуть субсидіарну відповідальність солідарно.

Умовою звільнення членів виконавчого органу товариства від цивільно-правової відповідальності є встановлення факту, що вони не знали і не мали знати про таке зниження вартості чистих активів товариства або голосували за рішення про скликання загальних зборів учасників у зв'язку із зниженням вартості чистих активів товариства.

Відповідно до ст. 614 ЦК України особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання. Відсутність своєї вини доводить особа, яка порушила зобов'язання².

Таким чином, члени виконавчого органу мають довести свою невинуватість, мотивуючи це тим, що вони не знали і не мали знати про таке зниження вартості чистих активів товариства або пред'явити протокол засідання виконавчого органу, на якому вони голосували за рішення про скликання загальних зборів учасників у зв'язку із зниженням вартості чистих активів товариства.

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

² Там само.

5. Окрім виконавчого органу, ініціаторами скликання позачергових загальних зборів учасників можуть бути члени наглядової ради, у разі утворення такого органу в товаристві, та учасники товариства. Якщо інше не передбачено статутом товариства, то скликання позачергових загальних зборів учасників здійснює виконавчий орган, у зв'язку з чим для скликання таких зборів до виконавчого органу товариства подається письмова вимога із зазначенням порядку денного загальних зборів учасників.

Письмова вимога про скликання загальних зборів учасників є одностороннім правочином, що вчиняється у письмовій формі. Відповідно до ст. 207 ЦК України правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони або якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку та якщо він підписаний його стороною¹.

Вимога учасників товариства, які звернулися до товариства про скликання загальних зборів учасників, крім того, що має бути викладена у письмовій формі та особисто підписана учасниками товариства, додатково повинна містити інформацію про розмір часток у статутному капіталі товариства, що належать таким учасникам.

6. Після надіслання учасниками товариства вимоги про скликання позачергових загальних зборів учасників виконавчий орган приймає рішення про скликання таких зборів або про відмову у такому скликанні. Рішення про відмову скликання загальних зборів учасників має бути прийнято протягом 5 днів з дати отримання вимоги і повідомлено у письмовій формі із зазначенням причин відмови тим учасникам товариства, які подали таку вимогу.

У коментованій статті Закону не визначено переліку підстав для прийняття рішення про відмову виконавчого органу про скликання загальних зборів учасників, у зв'язку з чим відповідне рішення

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

ня виконавчий орган приймає виходячи із сукупності об'єктивно-суб'єктивних передумов доцільності скликання таких зборів.

У зв'язку з наведеними прогалинами законодавства можна припустити, що передумовами для прийняття рішення про відмову скликання загальних зборів учасників виконавчий орган може визначити: 1) відсутність на день подання письмової вимоги в учасників товариства, які ініціювали скликання загальних зборів учасників, сукупно 10 або більше відсотків статутного капіталу товариства; 2) недотримання учасниками товариства, які ініціювали скликання загальних зборів учасників, вимог до змісту та форми документа про скликання таких зборів; 3) інші підстави, що впливають у кожному конкретному випадку при ініціюванні скликання позачергових загальних зборів учасників товариства.

Згідно законодавчих вимог учасники товариства, які ініціюють скликання загальних зборів учасників, зобов'язані: 1) в сукупності володіти не менше як 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства на день подання вимоги; 2) у письмовій вимозі, окрім зазначення розміру своїх часток у статутному капіталі товариства, має бути наведено перелік питань порядку денного загальних зборів учасників.

7. У разі скликання позачергових загальних зборів учасників допускається можливість включення до порядку денного не тільки питань, які запропонували до розгляду учасники товариства, але й додаткових питань, які можуть бути включені з ініціативи виконавчого органу товариства. Звичайно, виконавчий орган має право включити до порядку денного загальних зборів учасників додаткові питання за умови прийняття рішення про скликання таких зборів на вимогу учасників товариства.

8. У ч. 8 коментованої статті Закону визначено строк для скликання позачергових загальних зборів учасників на вимогу учасників товариства, які сукупно володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу – не пізніше 20 днів з дня отримання вимоги про проведення таких зборів. Слід зазначити, що визначений законом строк закріплено в імперативному порядку, що не допускає можливості пе-

редбачити інший строк у статуті товариства чи визначити на розсуд виконавчого органу товариства, який скликає загальні збори учасників. Такий підхід законодавця є відмінним від загальних вимог про строк скликання загальних зборів учасників, що передбачено у ч. 3 ст. 32 коментованого Закону, згідно якого виконавчий орган зобов'язаний повідомити учасників товариства про скликання загальних зборів учасників не менше ніж за 30 днів до запланованої дати проведення загальних зборів учасників. Крім того, допускається можливість передбачення у статуті товариства іншого строку для скликання і проведення загальних зборів учасників, що вказує на диспозитивний характер норм коментованої статті Закону. Таким чином, у вказаний ч. 8 ст. 31 коментованого Закону строк виконавчий орган зобов'язаний вчинити всі необхідні дії для належного проведення позачергових загальних зборів учасників і прийняття ними відповідних рішень у порядку, визначеному законом і статутом товариства.

9. У коментованій статті Закону закріплено положення про те, що учасники товариства, які у сукупності володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства, мають право не тільки ініціювати скликання позачергових загальних зборів учасників і звертатися з відповідною вимогою до виконавчого органу товариства, але й скликати загальні збори учасників самостійно. Єдиною вимогою законодавця з цього приводу є бездіяльність виконавчого органу товариства, що полягає у неповідомленні учасників товариства про скликання позачергових загальних зборів учасників. Тому залишається відкритим питання – чи мають право учасники товариства самостійно скликати загальні збори учасників товариства у разі отримання від виконавчого органу повідомлення про відмову скликання загальних зборів учасників? На наш погляд, зазначена проблематика зумовлена недосконалістю юридичної техніки, у зв'язку з чим у ч. 9 вказаної статті Закону варто прописати положення про те, що учасники товариства мають право скликати загальні збори учасників самостійно у разі неповідомлення виконавчим органом товариства про скликання загальних зборів учасників протягом 10 днів з дня, коли товариство отримало чи мало отримати вимогу про скликання загальних зборів

учасників, або у разі отримання від виконавчого органу повідомлення про відмову скликання загальних зборів учасників. Крім того, на законодавчому рівні доцільно уніфікувати підхід до строку, протягом якого учасники товариства набувають право самостійно скликати загальні збори учасників з визначених вище підстав – 10 днів з дати отримання відповідної вимоги від учасників товариства.

Наступною особливістю ч. 9 ст. 31 коментованого Закону є те, що законодавець визначає строк у 10 днів з дня, коли товариство отримало чи мало отримати вимогу учасників про скликання позачергових загальних зборів учасників, після спливу якого учасники товариства набувають право самостійного скликання таких зборів, якщо інший строк не встановлено статутом. Вказана норма Закону є диспозитивною і допускає можливість встановлення в статуті товариства іншого строку для скликання загальних зборів учасників. Звичайно, з однієї сторони, зазначені положення є свідченням гнучкості і лояльності до визначення окремих питань управління товариством у статуті. Втім, з іншої сторони, це може стати причиною зловживання правом чи колізійного регулювання зазначених питань на локальному рівні.

Проте, якщо звернутися до положень Модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 2019 р. №367, то у п. 25 пропонується варіативність строків, після спливу яких учасники, які надіслали вимогу товариству про скликання загальних зборів учасників, мають право самостійно скликати загальні збори учасників, якщо вони не отримали повідомлення про скликання таких зборів протягом – 10, 20 або 30 днів з дня, коли товариство отримало або повинне було отримати вимогу про скликання загальних зборів учасників.

Разом із тим у разі скликання та підготовки проведення позачергових загальних зборів учасників безпосередньо учасниками товариства всі обов'язки з цих питань, що покладені на виконавчий орган, переадресовуються на учасників товариства, які ініціювали загальні збори учасників, і мають бути виконані ними згідно вимог, визначених ст. 32 коментованого Закону.

10. Положення ч. 10 коментованої статті Закону визначають можливість врегулювання питань діяльності товариства не тільки у порядку, визначеному законом і статутом товариства, а також рішенням загальних зборів учасників.

Визначення поняття і правової природи рішення загальних зборів учасників на законодавчому рівні відсутнє. Тим не менш окремі тлумачення цього поняття можна віднайти на основі аналізу судової практики. Зокрема, у Постанові КГС ВС від 11. 06. 2018 р. у справі № 916/613/17 зазначено, що рішення загальних зборів учасників (акціонерів, членів) та інших органів юридичної особи не є правочинами у розумінні ст. 202 ЦК України. До цих рішень не можуть застосовуватися положення ст. ст. 203 та 215 ЦК України, які визначають підстави недійсності правочину, і, відповідно, правові наслідки недійсності правочину за ст. 216 ЦК України. Зазначені рішення є актами ненормативного характеру (індивідуальними актами), тобто офіційними письмовими документами, що породжують певні правові наслідки, які спрямовані на регулювання господарських відносин і мають обов'язковий характер для суб'єктів цих відносин (п. 2.12 Постанови пленуму Вищого господарського суду України від 25. 02. 2016 р. № 4 «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин»)¹.

З наведеної позиції випливає, що рішення загальних зборів учасників не є правочинами; є актами ненормативного характеру; є індивідуальними актами. І. В. Спасибо-Фатєєва з цього приводу зазначила, що серед спроб судів віднайти прийнятне визначення рішення загальних зборів як акту є вказівка на те, що вони є документами, які породжують певні правові наслідки, «спрямовані на регулювання господарських відносин». Втім вчена пропонує охарактеризувати рішення загальних зборів як локальний (внутрікорпоративний) акт, що не заперечує позицію суду про невизнання його правочином². По-

¹ Постанова КГС ВС від 11. 06. 2018 р. у справі № 916/613/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74842335>

² Корпоративні спори: правові позиції Верховного Суду та коментарі науковців. / [І. В. Спасибо-Фатєєва, Г. О. Вронська та ін.]; за заг. ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2019. С. 112.

годжуючись з вказаною думкою, рішення загальних зборів учасників товариства варто визначати внутрікорпоративним регулятором, що спрямовує дію свого впливу на учасників товариства зокрема та діяльність товариства як самостійного суб'єкта права в цілому.

Таким чином, рішенням загальних зборів учасників можуть вноситися зміни до порядку денного загальних зборів учасників та вирішуватися питання, що не включені до порядку денного таких зборів. Умовою зміни вимог щодо скликання та проведення загальних зборів учасників, що визначаються законом і статутом товариства, є рішення загальних зборів учасників, за яке проголосували всі учасники товариства, які дали згоду на розгляд таких питань. У зв'язку з цим участь учасників товариства на загальних зборах учасників має бути стовідсотковою.

Стаття 32

Порядок скликання загальних зборів учасників товариства

1. Загальні збори учасників скликаються виконавчим органом товариства. Статутом товариства може бути визначений інший орган, уповноважений на скликання загальних зборів учасників.

2. Виконавчий орган товариства скликає загальні збори учасників шляхом надсилання повідомлення про це кожному учаснику товариства.

3. Виконавчий орган товариства зобов'язаний повідомити учасників товариства не менше ніж за 30 днів до запланованої дати проведення загальних зборів учасників, якщо інший строк не встановлений статутом товариства.

4. Повідомлення, передбачене частиною третьою цієї статті, надсилається поштовим відправленням з описом вкладення. Статутом товариства може бути встановлений інший спосіб повідомлення.

5. У повідомленні про загальні збори учасників зазначаються дата, час, місце проведення, порядок денний. Якщо до порядку

денного включено питання про внесення змін до статуту товариства, до повідомлення додається проект запропонованих змін.

6. Виконавчий орган товариства приймає рішення про включення запропонованих питань до порядку денного загальних зборів учасників.

7. Пропозиції учасника або учасників товариства, які в сукупності володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства, підлягають обов'язковому включенню до порядку денного загальних зборів учасників. У такому разі таке питання вважається автоматично включеним до порядку денного загальних зборів учасників.

8. Після надсилання повідомлення, передбаченого частиною третьою цієї статті, забороняється внесення змін до порядку денного загальних зборів учасників, крім включення нових питань відповідно до частини сьомої цієї статті.

9. Виконавчий орган товариства зобов'язаний повідомити учасників товариства про внесення змін до порядку денного не менше ніж за 10 днів до запланованої дати загальних зборів учасників, якщо інший строк не встановлений статутом товариства, відповідно до частини четвертої цієї статті.

10. До порядку денного можуть бути внесені будь-які зміни за згодою всіх учасників товариства. У такому разі положення частин восьмої і дев'ятої цієї статті не застосовуються.

11. Виконавчий орган товариства зобов'язаний надати учасникам товариства можливість ознайомитися з документами та інформацією, необхідними для розгляду питань порядку денного на загальних зборах учасників. Виконавчий орган товариства забезпечує належні умови для ознайомлення з такими документами та інформацією за місцезнаходженням товариства у робочий час, якщо інший порядок не передбачений статутом товариства.

1. Загальні збори учасників є вищим органом управління, особливістю якого є вирішення стратегічних питань діяльності товариства шляхом періодичних зібрань, що скликаються у випадках і порядку,

передбачених законом і статутом. У зв'язку з цим коментованим Законом визначено орган управління товариством, до повноважень якого входить в тому числі скликання і підготовка загальних зборів учасників. Таким органом управління товариством зазначено виконавчий орган.

Водночас у ч. 1 коментованої статті Закону передбачено, що товариство має право прописати у статуті інші положення, згідно яких наділити повноваженнями на скликання та підготовку загальних зборів учасників інший орган управління товариством. Згідно ст. 28 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» органами управління товариством є загальні збори учасників, виконавчий орган та наглядова рада, якщо про її утворення прийнято рішення загальних зборів учасників (установчих зборів засновників) та внесено відповідні положення про наглядову раду в статут товариства. Враховуючи вказану норму, статутом товариства можуть бути встановлені положення, відповідно до яких уповноваженим органом на скликання загальних зборів учасників є наглядова рада товариства.

2. У коментованій статті Закону закріплено загальні правила скликання загальних зборів учасників, згідно яких учасники товариства набувають можливість реалізації права на інформацію, що включає правомочності на отримання повідомлення про скликання загальних зборів учасників, на ознайомлення з порядком денним загальних зборів учасників, на ознайомлення з інформацією та документами, що є необхідними для прийняття рішень на загальних зборах учасників з відповідних питань, що винесені на порядок денний. Крім того, у такий спосіб учасники товариства реалізують й право на участь у скликанні загальних зборів учасників, що полягає у надсиланні до товариства пропозицій до порядку денного загальних зборів учасників, нових питань з метою внесення змін до порядку денного загальних зборів учасників тощо. У зв'язку з наведеними можливостями учасників товариство зобов'язане дотримуватися процедури скликання загальних зборів учасників згідно вимог, встановлених законом і статутом товариства. Тому на виконавчий орган товариства в першу чергу покладається обов'язок надсилання пові-

домлення про скликання загальних зборів учасників кожному учаснику товариства персонально шляхом особистого вручення або через засоби зв'язку.

3. У ч. 3 коментованої статті Закону врегульовано питання щодо строку повідомлення учасників товариства про скликання загальних зборів учасників, до моменту настання якого виконавчий орган зобов'язаний повідомити учасників товариства про дату проведення загальних зборів учасників – не менше ніж за 30 днів до запланованої дати проведення загальних зборів учасників. Втім вказана норма статті Закону є диспозитивною і допускає можливість встановлення у статуті товариства іншого строку для повідомлення учасникам товариства про заплановану дату проведення загальних зборів учасників. При цьому на законодавчому рівні не визначено меж регулювання зазначеного питання у внутрікорпоративному акті. Для прикладу, якщо взяти до уваги положення Модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 2019 р. № 367, то у п. 26 зазначено наступну варіативність строків повідомлення виконавчим органом про дату проведення загальних зборів учасників, що можуть бути обрані товариством, яке діє на підставі цього Статуту: не менше ніж за 15, 30 або 45 днів до запланованої дати їх проведення. Як випливає з наведених положень, у статуті товариства можливо передбачити строк для повідомлення учасників товариства про заплановану дату проведення загальних зборів учасників, що може бути як меншим, ніж той, що визначений законом, так і більший.

4. У ч. 4 коментованої статті Закону передбачено спосіб повідомлення учасників товариства про скликання і проведення загальних зборів учасників, а саме запропоновано надсилати учасникам товариства повідомлення про загальні збори учасників поштовим відправленням з описом вкладення. Вказана норма статті коментованого Закону теж носить диспозитивний характер і дозволяє на локальному рівні встановити інший спосіб повідомлення про загальні збори учасників.

У першу чергу варто зазначити, що незалежно від способу повідомлення про загальні збори учасників, товариство зобов'язане надсилати таке повідомлення кожному учаснику товариства особисто. У зв'язку з цим статутом товариства можуть бути встановлені наступні способи повідомлення про загальні збори учасників, адресовані персонально кожному учаснику товариства: 1) поштовим відправленням з описом вкладення; 2) поштовим відправленням з описом вкладення та повідомленням про вручення; 3) рекомендованим поштовим відправленням з повідомленням про вручення; 4) електронною поштою чи іншим засобами електронного зв'язку; 5) особистого вручення під розписку учасника товариства. При цьому у статуті товариства може бути передбачено можливість застосування як одного, так і одночасно декількох способів повідомлення про загальні збори учасників. Для прикладу, локальними актами може закріплюватися положення, згідно яких виконавчий орган товариства повинен надсилати всім учасникам товариства повідомлення про загальні збори учасників поштовим відправленням та електронною поштою, поштовим відправленням та особисто під розписку учасника товариства, або ж в інших комбінаціях.

Щодо можливості застосування такого способу повідомлення про загальні збори учасників як надсилання повідомлення на електронну пошту, то пропонується визначити у статуті товариства положень, згідно яких надсилання повідомлення електронною поштою здійснювати тільки з накладенням на повідомлення електронного підпису. Згідно п. 12 ст. 1 Закону України «Про електронні довірчі послуги» електронний підпис – це електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис¹. Крім того, у ч. ч. 2, 3 ст. 15 вказаного вище Закону передбачено схеми електронної ідентифікації, що поділяються за визначеними законом критеріями на схеми електронної ідентифікації з низьким, середнім та високим рівнем довіри до засобів

---

¹ Закон України «Про електронні довірчі послуги» від 05. 10. 2017 р. №2155-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017, №45, с. 400. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>

електронної ідентифікації. При цьому зазначено, що використання кваліфікованих електронних підписів та печаток забезпечує високий рівень довіри до схем електронної ідентифікації, а використання удосконалених електронних підписів та печаток забезпечує середній рівень довіри до схем електронної ідентифікації¹. З урахуванням визначених законом рівнів довіри до схем електронної ідентифікації у статуті товариство варто прописувати положення, згідно яких передбачати, що спосіб повідомлення про загальні збори учасників шляхом надсилання повідомлення електронною поштою варто здійснювати з накладенням на повідомлення кваліфікованого або удосконаленого електронного підпису.

5. Повідомлення про загальні збори учасників слугує важливим документом засвідчення факту поінформованості про всі відомості, необхідні та достатні для можливості учасника товариства взяти участь у загальних зборах учасників особисто або через представника і прийняти рішення, найбільш прийнятні для діяльності товариства. У повідомленні про загальні збори учасників зазначаються відомості про: 1) повне найменування і місцезнаходження товариства; 2) дата і час проведення загальних зборів учасників; 3) місце проведення загальних зборів учасників (із зазначенням кабінету, залу, офісу за адресою місцезнаходження товариства або за іншою адресою, якщо це передбачено статутом товариства); 4) порядок денний, у якому визначено перелік питань, що виносяться на розгляд запланованих загальних зборів учасників (якщо до порядку денного включено питання про внесення змін до статуту товариства, до повідомлення додається проект запропонованих змін).

Хоча коментованим Законом не передбачається, тим не менш у повідомленні про загальні збори учасників варто вказувати інформацію про час початку і час закінчення реєстрації учасників товариства для участі у загальних зборах учасників, що є рекомендованою дією для товариства з метою ефективного та прозорого управління і до-

---

¹ Закон України «Про електронні довірчі послуги» від 05. 10. 2017 р. №2155-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017, №45, с. 400. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>.

тримання гарантій реалізації права учасників на участь у загальних зборах учасників.

Крім того, у повідомленні про загальні збори учасників варто передбачити право учасників товариства на ознайомлення з інформацією та проектами документів, необхідних для прийняття рішень з питань порядку денного загальних зборів учасників, та вказати час і місце (адресу) для отримання зазначеної інформації.

6. Порядок денний загальних зборів учасників формується виконавчим органом товариства з питань, що пропонуються до розгляду як виконавчим органом, так і учасниками товариства. При цьому у ч. 6 коментованої статті Закону визначено право виконавчого органу товариства приймати рішення про включення запропонованих питань до порядку денного загальних зборів учасників. Йде мова про пропозиції учасників товариства щодо включення питань до порядку денного загальних зборів учасників. Водночас, якщо статутом товариства передбачено створення наглядової ради, то вказаний орган товариства теж може бути уповноважений на подання пропозицій до порядку денного загальних зборів учасників (якщо статутом товариства встановлено, що уповноваженим органом на скликання і проведення загальних зборів учасників є наглядова рада, то, відповідно, виконавчий орган все одно має право подавати пропозиції до порядку денного таких зборів).

7. У ч. 7 коментованої статті Закону закріплено норму, якою визначено обмеження повноважень виконавчого органу щодо права приймати рішення про включення чи, навпаки, не включення запропонованих питань до порядку денного загальних зборів учасників. Питання вважається автоматично включеним до порядку денного загальних зборів учасників, якщо відповідні пропозиції надіслані учасником або учасниками, які в сукупності володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства.

8. У ч. 8 коментованої статті Закону встановлено заборону внесення змін до порядку денного загальних зборів учасників після надіслання учасникам товариства повідомлення про загальні збори учасників. Йде мова про надіслання виконавчим органом повідо-

млення про загальні збори учасників не менше ніж за 30 днів до запланованої дати проведення загальних зборів учасників, якщо інший строк не встановлений статутом товариства.

Виключенням із правила є законодавчо надана можливість включення до порядку денного загальних зборів учасників нових питань, пропозиції щодо яких надані учасником або учасниками товариства, які сукупно володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства. З наведеного випливає, що учасник або учасники, які сукупно володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства мають привілейоване становище щодо участі в скликанні і підготовці загальних зборів учасників у порівнянні з учасником або учасниками товариства, які володіють менше 10 відсотків статутного капіталу товариства. При цьому у коментованій статті Закону акцентується увага на тому, що учасники товариства мають право вносити зміни до порядку денного загальних зборів учасників тільки через надсилання пропозиції нових питань.

9. У контексті виконання положень ч. 8 коментованої статті Закону на виконавчий орган законодавчо покладено обов'язок повідомити учасників товариства про внесення змін до порядку денного не менше ніж за 10 днів до запланованої дати загальних зборів учасників. Йде мова про повідомлення учасників товариства щодо включення до порядку денного запланованих загальних зборів учасників нових питань, запропонованих учасником або учасниками товариства, які сукупно володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу. При цьому строк зазначеного повідомлення учасників товариства може бути змінений шляхом закріплення у статуті товариства відповідного положення, суть якого може полягати як у збільшенні, так і у зменшенні строку, необхідного для повідомлення учасників товариства про зміни порядку денного загальних зборів учасників. Повідомлення про внесення змін до порядку денного надсилається учасникам товариства поштовим відправленням з описом вкладення, якщо інший спосіб (інші способи) не встановлено статутом товариства.

10. Положення ч. 10 ст. 32 коментованого Закону закріплюють правило, згідно якого норми ч. ч. 8 і 9 цієї статті застосованню не під-

лягають. Йде мова про те, що після надіслання учасникам товариства повідомлення про скликання загальних зборів учасників з визначеним порядком денним у будь-який період часу впродовж строку підготовки до загальних зборів учасників (за загальним правилом, визначеним законом, – впродовж 30 днів до дня проведення загальних зборів учасників) можуть бути внесені зміни до порядку денного таких зборів за умови, що на внесення відповідних змін надано згоду всіх учасників товариства. При цьому вказаною нормою цієї статті Закону не визначено обмежень у варіативності внесення змін до порядку денного загальних зборів учасників, що може полягати як у зміні та виключенні окремих питань із запропонованого порядку денного запланованих загальних зборів учасників, так і у включенні до відповідного порядку денного нових питань. Оскільки на законодавчому рівні визначено можливість внесення будь-яких змін до порядку денного загальних зборів учасників за згодою всіх учасників товариства, то, відповідно, виконавчий орган обмежений у праві приймати рішення про відмову у внесенні змін до порядку денного таких зборів, що вказує у цьому випадку на безумовне право учасників товариства виносити на розгляд загальних зборів учасників будь-які питання щодо діяльності товариства.

11. З метою ефективного прийняття рішень учасниками товариства, які реалізують своє право на участь у загальних зборах учасників, законом покладено обов'язок на товариство забезпечити учасникам товариства доступ до інформації та документів, що є необхідними для розгляду питань порядку денного загальних зборів учасників. Для прикладу, у ч. 2 ст. 31 коментованого Закону визначено, що до порядку денного річних загальних зборів учасників обов'язково вносяться питання про розподіл чистого прибутку товариства, про виплату дивідендів та їх розмір. Відповідно, з метою прийняття рішень з наведених питань порядку денного таких зборів учасники товариства мають право ознайомитися, зокрема з відомостями про річну фінансову звітність товариства, що відповідали б майновим інтересам як товариства, так і його учасників.

Щодо способу надання можливості учасникам товариства ознайомитися з відповідними документами та інформацією, то законодавчо визначено, що виконавчий орган товариства зобов'язаний забезпечити належні умови для такого ознайомлення за місцезнаходженням товариства у робочий час. При цьому варто було б прописати на рівні закону положення, згідно якого у повідомленні про загальні збори учасників варто зазначити відомості про конкретне місце для ознайомлення з відповідною інформацією та документами (номер кімнати, офісу, кабінету) та відповідальну особу, яка зобов'язана надавати таку інформацію і документи на вимогу учасників товариства.

Водночас норма ч. 11 коментованої статті Закону є диспозитивною і передбачає можливість визначення у статуті товариства іншого способу і порядку ознайомлення з документами та інформацією, що необхідні для розгляду питань порядку денного загальних зборів учасників. Йде мова про можливість встановлення у статуті товариства одного або декількох способів ознайомлення з необхідною інформацією та документами, а саме: 1) особисто за місцезнаходженням товариства у робочий час; 2) шляхом надсилання електронною поштою відповідних електронних копій інформації та документів; 3) рекомендованим поштовим відправленням з повідомленням про вручення; 4) кур'єрською доставкою; 5) шляхом застосування декількох зазначених вище способів або в іншому порядку, що забезпечує можливість належного ознайомлення з відповідною інформацією та документами.

Разом із тим варто зазначити, що недотримання порядку скликання та підготовки до загальних зборів учасників, визначеного ст. 32 коментованого Закону і статутом товариства, може бути підставою для визнання рішень загальних зборів учасників недійсним. Хоча на рівні законодавчих актів прямо не визначено підстав та порядку оскарження рішень загальних зборів учасників, тим не менш у судовій практиці усталеними закріплені загальні і безумовні підстави для визнання недійсними рішень загальних зборів учасників.

Зокрема, загальними підставами для визнання недійсними рішень загальних зборів учасників (акціонерів, членів) юридичної особи можуть бути: невідповідність рішень загальних зборів нормам зако-

нодавства; порушення вимог закону та/або установчих документів під час скликання та проведення загальних зборів; позбавлення учасника (акціонера, члена) юридичної особи можливості взяти участь у загальних зборах.

Щодо підстави порушення вимог закону та/або установчих документів під час скликання та проведення загальних зборів учасників, то звернення до суду з позовом про визнання рішень загальних зборів учасників недійсними з наведеної підстави може бути аргументовано невиконанням або неналежним виконанням товариством обов'язку щодо належного повідомлення учасника (учасників) товариства про загальні збори учасників (йде мова про порушення строку повідомлення, подання у повідомленні недостовірної інформації про час, дату та / або місце проведення загальних зборів учасників, про порядок денний загальних зборів учасників та / або зміни до нього). У зв'язку з цим варто навести ряд позицій суду у частині задоволення чи відмови у задоволенні позову з вказаних підстав.

У Постанові КГС ВС від 03. 04. 2018 р. (справа №908/3332/16) суд виходить з того, що відповідно до ст. 167 ГК України правомочність учасника (акціонера, члена) на участь в управлінні господарською організацією, зокрема шляхом участі в загальних зборах, є однією зі складових корпоративних прав. Відтак зазначені права можуть бути визнані порушеними внаслідок недотримання порядку скликання і проведення загальних зборів, якщо учасник не зміг взяти участь у загальних зборах та/або належним чином підготуватися до розгляду питань порядку денного, зареєструватися для участі у загальних зборах тощо, тобто не зміг належним чином реалізувати своє право на участь в управлінні. Суд висловив позицію, що встановивши обставини відсутності повідомлення позивача про час, місце і порядок денний загальних зборів учасників, а також відсутність позивача на таких зборах, може йти мова про наявність правових підстав для визнання недійсними прийнятих на загальних зборах учасників рішень¹.

---

¹ Постанова КГС ВС від 03. 04. 2018 року справа №908/3332/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73160676>

У Постановах КГС ВС від 02. 05. 2018 р. (справа №905/1076/17) та від 10. 05. 2018 р. (справа №906/592/17) зазначено, що для визнання недійсним рішення загальних зборів товариства необхідно встановити факт порушення цим рішенням прав та законних інтересів учасника (акціонера) товариства. Також слід з'ясувати дотримання порядку скликання загальних зборів, зокрема щодо належного повідомлення позивача про такі збори. Особа, яка скликає загальні збори учасників товариства, повинна вжити всіх розумних заходів для повідомлення учасників про проведення цих зборів. Обраний особою, що скликає загальні збори учасників товариства, спосіб повідомлення про їх проведення повинен забезпечити реальне персональне повідомлення учасника і не бути лише формальним направлення такого повідомлення¹.

Щодо безумовних підстав визнання недійсними рішень загальних зборів у зв'язку з порушенням прямих вказівок закону, то в узагальненій судовій практиці наведено наступні: – прийняття загальними зборами рішення за відсутності кворуму для проведення загальних зборів або у разі неможливості встановлення наявності кворуму (ст. ст. 59, 60 Закону України «Про ГТ», ст. ст. 41, 42 Закону України «Про АТ», ст. 15 Закону України «Про кооперацію»); – прийняття загальними зборами рішень з питань, не включених до порядку денного загальних зборів товариства (ч. 6 ст. 42 Закону України «Про АТ»); – прийняття загальними зборами рішень з питань, не включених до порядку денного, на розгляд яких не було отримано згоди усіх присутніх учасників на загальних зборах (ч. 5 ст. 61 Закону України «Про ГТ»); – відсутність протоколу загальних зборів ТОВ (ч. 6 ст. 60 Закону України «Про ГТ»); – відсутність протоколу загальних зборів АТ, підписаного головою і секретарем зборів (ст. 46 Закону України «Про АТ»).

Враховуючи нові підходи до правового регулювання порядку скликання і проведення загальних зборів учасників, що визначені Законом України «Про ТОВ та ТДВ», актуальними безумовними

---

¹ Постанова КГС ВС від 02. 05. 2018 року справа №905/1076/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73840101>; Постанова КГС ВС від 10. 05. 2018 року справа №906/592/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73938513>

підставами для визнання рішень загальних зборів учасників ТОВ та ТДВ є прийняття загальними зборами рішень з питань, не включених до порядку денного, на розгляд яких не було отримано згоди усіх присутніх учасників на загальних зборах та відсутність протоколу загальних зборів ТОВ.

Для прикладу, у Постанові КГС ВС від 23. 05. 2018 р. (справа №914/1567/17) зазначено, що для визнання недійсним рішення загальних зборів товариства необхідно встановити факт порушення цим рішенням прав та законних інтересів учасника товариства. Також слід з'ясувати дотримання порядку скликання загальних зборів, зокрема щодо належного повідомлення позивача про такі збори, та щодо відповідності питань порядку денного зборів питанням порядку денного, які перелічені в отриманому учасником товариства запрошенні на загальні збори учасників товариства та щодо скликання загальних зборів учасників товариства уповноваженою на це особою, оскільки саме з цих підстав був поданий позов. При цьому ВС вважає за необхідне зауважити на тому, що не всі порушення законодавства, допущені під час скликання та проведення загальних зборів господарського товариства, є підставою для визнання недійсними прийнятих на них рішень. Проте неповідомлення учасника товариства про прийняття загальними зборами рішень з питань, не включених до порядку денного загальних зборів товариства, є безумовною підставою для визнання недійсними рішень загальних зборів учасників¹.

В той же час у судовій практиці наведено позицію, що встановлення окремих порушень під час скликання і проведення загальних зборів учасників юридичних осіб не призводить до обов'язкового визнання недійсним рішення таких зборів. Наприклад, відсутність доказів повідомлення учасника про скликання загальних зборів не є підставою для визнання недійсними рішень таких зборів, якщо буде встановлено присутність учасника (його представника) на оспорюваних загальних зборах. Вказані твердження зазначені, зокрема,

---

¹ Постанова КГС ВС від 23.05.2018 у справі №914/1567/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74346046>

у Постановах КГС ВС від 28. 03. 2018 р. у справі №910/22291/16¹, від 03. 04. 2018 р. у справі №916/3071/16², від 16. 05. 2018 р. у справі №916/2241/17³.

Однак поряд з цим, навіть якщо учасник (акціонер) був присутній на загальних зборах юридичної особи, але не зміг завчасно належним чином підготуватися до розгляду порядку денного, таке рішення належить визнавати недійсним. У постанові КГС ВС від 12. 04. 2018 р. у справі №914/1968/16 суд дійшов такого висновку, що обов'язковою умовою повідомлення про скликання загальних зборів юридичної особи є одночасна наявність у такому повідомленні інформації про час, місце проведення зборів та інформації про питання, що будуть винесені на розгляд зборів (порядок денний)⁴. Хоча вказана справа розглядалася щодо порушення порядку скликання та проведення загальних зборів акціонерів АТ, тим не менш вказана аргументація є актуальною й при розгляді питань про визнання недійсними рішень загальних зборів учасників товариства. При цьому господарський суд повинен оцінити наскільки зазначені порушення могли вплинути на прийняття загальними зборами відповідного рішення.

Таким чином, як зазначає І. В. Спасибо-Фатєєва, загальні і безумовні підстави визнання недійсними рішень загальних зборів учасників потребують доведення наявності певних обставин, якими є визначення того, як ці порушення вплинули на прийняття загальними зборами відповідного рішення та як рішення загальних зборів порушують права особи, яка звертається до суду. Адже сама по собі наявність означених обставин (тобто фактів порушень закону) може

---

¹ Постанова КГС ВС від 28. 03. 2018 р. у справі №910/22291/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73081560>

² Постанова КГС ВС від 03. 04. 2018 р. у справі №916/3071/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73160677>

³ Постанова КГС ВС від 16. 05. 2018 р. у справі №916/2241/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74125766>

⁴ Огляд за результатами вивчення судової практики розгляду господарськими судами справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів за період з 01. 01. 2018 р. по 30. 11. 2018 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_korpor_spori.pdf

і не стати підставою для визнання судом рішення загальних зборів недійсними¹.

Стаття 33

Проведення загальних зборів учасників

1. Загальні збори учасників проводяться в порядку, встановленому цим Законом та статутом товариства.

2. Учасники товариства беруть участь у загальних зборах учасників особисто або через своїх представників.

3. Загальні збори учасників передбачають спільну присутність учасників товариства в одному місці для обговорення питань порядку денного або можуть проводитися у режимі відеоконференції, що дозволяє бачити та чути всіх учасників загальних зборів учасників одночасно.

4. На загальних зборах учасників, що проводяться відповідно до частини третьої цієї статті, ведеться протокол, у якому фіксуються перебіг загальних зборів учасників та прийняті рішення. Протокол підписує голова загальних зборів учасників або інша уповноважена зборами особа. Кожен учасник товариства, який взяв участь у загальних зборах учасників, може підписати протокол.

5. Рішення з питань, не включених до порядку денного загальних зборів учасників, приймається лише за умови, що у них беруть участь всі учасники товариства, які одностайно надали згоду на розгляд таких питань. Повноваження представника за довіреністю щодо надання такої згоди мають бути спеціально обумовлені довіреністю.

6. Усі витрати на підготовку та проведення загальних зборів учасників несе товариство. Якщо загальні збори учасників іні-

---

¹ Корпоративні спори: правові позиції Верховного Суду та коментарі науковців. / [І. В. Спасибо-Фатєєва, Г. О. Вронська та ін.]; за заг. ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2019. С. 114.

ційовані учасником товариства, витрати на підготовку та проведення таких загальних зборів учасників несе учасник товариства, який ініціює їх проведення, якщо інше рішення не прийнято загальними зборами учасників.

7. Загальні збори учасників проводяться за місцезнаходженням товариства, якщо інше не встановлено статутом товариства. Проведення загальних зборів за межами території України допускається лише за одностайною письмовою згодою всіх учасників товариства.

1. Регулювання порядку проведення загальних зборів учасників здійснюється на законодавчому і локальному рівні. Йде мова про норми Закону України «Про ТОВ та ТДВ» і положення статуту товариства. Водночас зміни до порядку проведення загальних зборів учасників можуть бути передбачені в рішенні загальних зборів учасників, за яке проголосували усі учасники товариства (для прикладу, внесення змін до порядку денного загальних зборів учасників). Оскільки законом не визначено порядку розгляду питань, включених до порядку денного загальних зборів учасників, то спочатку приймаються рішення з процедурних питань, після чого розглядаються питання, включені до порядку денного.

2. Проведення загальних зборів учасників товариства організовують голова загальних зборів учасників та секретар. Як правило, головою загальних зборів учасників обирається особа з числа учасників товариства, а секретарем – один з числа учасників товариства, їх представників або інших запрошених осіб.

Учасники товариства беруть участь у загальних зборах учасників особисто або через своїх представників.

Учасниками товариства можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава, Автономна Республіка Крим, територіальні громади та інші суб'єкти права, так як у коментованому Законі не передбачено обмежень щодо участі у товаристві тільки певного кола осіб. Водночас окремі вимоги до участі в товаристві можуть визначатися у статуті товариства.

Здійснення права на участь у загальних зборах учасників фізичною особою, яка є учасником товариства, залежить від обсягу її цивільної дієздатності. У першу чергу право на особисту участь у загальних зборах учасників мають особи, які набули повноліття відповідно до закону. Згідно ст. ст. 34 і 35 ЦК України повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років. Набуття повної цивільної дієздатності фізичною особою до 18 років може відбутися за умови реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття; у разі працевлаштування за трудовим договором, якщо фізичній особі виповнилося 16 років; якщо фізична особа записана матір'ю або батьком дитини; якщо фізична особа досягла 16 років і бажає займатися підприємницькою діяльністю¹. У зазначених випадках набуття повноліття фізичною особою необхідною є письмова згода батьків або піклувальника, у результаті чого орган опіки і піклування (у відповідних випадках – суд) надає фізичній особі повну цивільну дієздатність. У результаті фізична особа набуває право здійснювати свої права і виконувати покладені на неї обов'язки самостійно.

Неповнолітні особи (віком від 14 до 18 років) реалізують свою цивільну дієздатність у порядку, визначеному ст. 32 ЦК України. Згідно п. 3 ч. 1 вказаної статті неповнолітня фізична особа має право бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи. Відповідно, неповнолітня особа має право самостійно реалізовувати особисту участь у загальних зборах учасників товариства, якщо інше не передбачено законом і статутом товариства².

Щодо малолітніх осіб (віком до 14 років), то у ст. 31 ЦК України передбачено право таких осіб самостійно вчиняти дрібні побутові правочини та здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом. Відповідно, реалізація всіх інших прав та вчинення правочинів покладається

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

² Там само.

законом на батьків малолітніх осіб або їх опікунів¹. У зв'язку з наведеним малолітні особи можуть набувати статусу учасника товариства, якщо інше не передбачено спеціальним законом і статутом товариства. Втім реалізацію корпоративних прав і обов'язків за малолітніх осіб мають право здійснювати батьки таких осіб або їх опікуни відповідно до закону.

Загальні засади правосуб'єктності юридичних осіб визначені ст. ст. 91 і 92 ЦК України, згідно яких юридичні особи набувають прав і обов'язків з моменту її створення і внесення відповідного запису до ЄДР, а здійснюють відповідні права і обов'язки через свої органи управління, які діють відповідно до установчих документів та закону². У зв'язку з цим, якщо учасником товариства є юридична особа, то здійснення права на участь у загальних зборах учасників реалізується через членів органу управління цієї юридичної особи, уповноваженого на вчинення відповідних дій установчим документом або довіреністю.

Щодо правових форм участі держави, Автономної Республіки Крим, територіальних громад, то відповідно до ч. 3 ст. 167, ч. 3 ст. 168 та ч. 3 ст. 169 ЦК України держава, Автономна Республіка Крим та територіальні громади мають право створювати юридичні особи приватного права (підприємницькі товариства тощо), брати участь в їх діяльності на загальних підставах, якщо інше не встановлено законом³. Особливості їх діяльності у підприємницькій сфері, в тому числі бути учасником ТОВ та ТДВ, визначаються спеціальними законами.

Можливість учасника товариства брати участь у загальних зборах учасників через представника надано коментованим Законом. Загальні правила про представництво визначено главою 17 ЦК України. Згідно ч. ч. 1, 3 ст. 237 ЦК України представництвом визначається правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

² Там само.

³ Там само.

або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє. Представництво може виникати на підставі договору, закону, акта органу юридичної особи та з інших підстав, встановлених актами цивільного законодавства¹.

У контексті реалізації права на участь у загальних зборах учасників за участю фізичної особи, то може виникати два види представництва: за законом і за довіреністю.

Згідно ст. 242 ЦК України батьки (за їх відсутності опікуни і піклувальники) є законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей². Відповідно, якщо учасником товариства є малолітня особа, то участь у загальних зборах учасників можуть взяти безпосередньо батьки або опікуни на підставі закону. Щодо неповнолітніх осіб, то хоча за загальним правилом такі особи самостійно стають учасниками товариства і можуть брати участь у загальних зборах учасників, тим не менш батьки або піклувальники мають право за їх згодою взяти участь у цих зборах (зокрема, якщо пряма заборона участі неповнолітньої особи на загальних зборах учасників передбачена у статуті товариства). У зазначених випадках для участі у загальних зборах учасників батькам (опікунам, піклувальникам) довіреність, як правило, не видається.

Представництво за довіреністю передбачає призначення представника особи за договором. Водночас у ст. 244 ЦК України визначено, що представництво за довіреністю може ґрунтуватися на акті органу юридичної особи³. Вимоги до змісту, форми та строку довіреності передбачено у ст. ст. 245 та 247 ЦК України, а також у главі 4 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 22. 02. 2012 р. за № 282/20595.

Щодо участі за довіреністю юридичної особи, то у ст. 246 ЦК України визначено, що довіреність від імені юридичної особи ви-

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№ 40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

² Там само.

³ Там само.

дається її органом або іншою особою, уповноваженою на це її установчими документами¹.

Учасники товариства можуть обирати свого представника на певний строк або на постійній основі. При цьому закон не містить заборони щодо можливості призначити декількох представників та щодо можливості учасника товариства передати свої правомочності участі у загальних зборах учасників та голосування на таких зборах як іншим учасникам товариства, так й представникам інших учасників товариства.

Довіреність на участь у загальних зборах учасників може визначати право представника брати участь та голосувати на власний розсуд за прийняття відповідних рішень на загальних зборах учасників з питань порядку денного або містити завдання на голосування (перелік питань порядку денного загальних зборів учасників та вказівки щодо голосування з цих питань при прийнятті відповідних рішень на таких зборах).

Учасник товариства має право замінити представника (представників) в будь-який час до моменту проведення загальних зборів учасників за умови повідомлення про це інших учасників товариства та виконавчий орган (інший уповноважений орган), на якого покладено обов'язок скликання загальних зборів учасників.

За загальним правилом, учасники (їх представники) мають кількість голосів, пропорційну розміру їх часток у статутному капіталі. Втім у ч. 3 ст. 29 коментованого Закону закріплено положення, згідно якого статутом товариства може бути змінено кількість голосів учасника щодо їх пропорційності розміру частки у статутному капіталі товариства як у сторону збільшення, так і сторону зменшення.

Незалежно від того, що брати участь у загальних зборах учасників, вирішувати питання порядку денного таких зборів і голосувати за прийняття відповідних рішень з винесених на порядок денний питань мають право тільки учасники товариства або їх представники,

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

варто зауважити, що бути запрошеними до участі на загальних зборах учасників (без права голосу за відповідні рішення) можуть члени виконавчого органу, члени наглядової ради (у разі її створення) та інші зацікавлені особи, якщо це прямо не заборонено статутом товариства.

3. У ч. 3 коментованої статті Закону визначено можливі форми проведення загальних зборів учасників: очна (збори із фізичною присутністю учасників), змішана (збори, на яких допускається фізична присутність учасників та участь окремих учасників у режимі відеоконференції) та віртуальна (збори, які проводяться без фізичної присутності)¹.

З огляду на допустимі форми організації загальних зборів учасників, проведення очних та змішаних загальних зборів учасників має відбуватися в одному місці для обговорення питань порядку денного, яким згідно ч. 7 ст. 33 коментованого Закону є місцезнаходження товариства. Відповідно ст. 93 ЦК України місцезнаходженням юридичної особи є фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (переважно знаходиться керівництво) та здійснення управління і обліку². Інше місце проведення загальних зборів учасників може бути визначено у статуті товариства або за одностайною письмовою згодою всіх учасників товариства.

Проведення віртуальних загальних зборів учасників у режимі відеоконференції має відбуватися одночасно і в такий спосіб, що дозволяє бачити та чути всіх учасників загальних зборів учасників. У зв'язку з цим пропонується проведення таких зборів із застосуванням розповсюджених застосунків до мобільних пристроїв, таких як Skype,

---

¹ Сабодаш Р.Б. Проведення загальних зборів учасників ТОВ в режимі відеоконференції: проблеми ідентифікації учасників. Корпоративне право України та країн Європейського Союзу: новели законодавства. Збірник наукових праць за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції (5–6 жовтня 2018 р., м. Івано-Франківськ) / НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В.В. Луця. Івано-Франківськ. 2018. С. 134.

² Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

FaceTime, Google Hangouts, Facebook Messenger, Viber, WhatsApp, Telegram, або інших спеціалізованих застосунків для проведення відеоконференцій, як то ReadyTalk, AnyMeeting, Cisco WebEx, Zoom, ezTalks¹. Вимоги до проведення загальних зборів учасників у режимі відеоконференції варто визначити у статуті товариства і зазначити при скликанні таких зборів у кожному конкретному випадку у повідомленні про загальні збори учасників.

При проведенні загальних зборів учасників товариства у режимі відеоконференції належить обирати такий застосунок чи он-лайн сервіс для проведення загальних зборів учасників, що забезпечить належну схему електронної ідентифікації учасників та їх аутентифікації, належну реєстрацію учасників, дозволить зберегти запис відповідних зборів учасників, дозволить учасникам працювати на загальних зборах учасників он-лайн з документами, підготовленими для проведення загальних зборів учасників та забезпечить можливість голосування і підписання електронних документів під час проведення загальних зборів учасників². Правові та організаційні засади здійснення електронної ідентифікації передбачені у нормативних положень Закону України «Про електронні довірчі послуги», яким встановлюються особливості правового регулювання надання електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації в певних сферах суспільних відносин, в тому числі й корпоративних.

Слід зазначити, що положення про можливість проведення загальних зборів учасників в режимі відео зв'язку без особистої присутності в місці проведення загальних зборів учасників, що передбачені нормами Закону України «Про ТОВ та ТДВ», частково відображають рекомендації Директиви № 2007/36/ЄС Європейського парламенту та Ради Європи від 11. 06. 2007 р. «Про використання певних прав акціонерів у лістингованих компаніях», згідно ч. 1 ст. 8 якої зазначено, що Держави-члени повинні дозволити компаніям пропонувати їх акціонерам будь-яку форму участі у загальних зборах за допомогою засобів електронного зв'язку, зокрема будь-

¹ Сабодаш Р.Б. Там само. С. 136.

² Сабодаш Р.Б. Там само. С. 136–137.

яку або всі нижченаведені форми участі: (а) трансляція загальних зборів у реальному часі; (б) двосторонній зв'язок у реальному часі, який надає акціонерам можливості звертатися до загальних зборів з віддаленого місця; (с) механізм голосування, або до або під час загальних зборів, без необхідності призначення довіреної особи, яка фізично присутня на зборах.

4. Під час проведення загальних зборів учасників (очних, змішаних та віртуальних) усі прийняті такими зборами рішення оформлюються протоколом, безпосереднє ведення якого організовує голова загальних зборів учасників, а фактично здійснює секретар таких зборів. У протоколі загальних зборів учасників фіксується і перебіг загальних зборів учасників, і фактично прийняті рішення.

Варто зазначити, що законом не передбачено строку, протягом якого протокол має бути складений з моменту закриття загальних зборів учасників. Тому рекомендується вказані положення прописати у статуті товариства з метою уникнення зловживань правами з сторони учасників товариства та іншими уповноваженими зборами особами на ведення і складення протоколу загальних зборів учасників.

За загальним правилом, протокол підписує голова загальних зборів учасників або інша уповноважена зборами особа. Крім того, у ч. 4 коментованої статті Закону зазначено, що кожен учасник товариства, який взяв участь у загальних зборах учасників, може підписати протокол. Йде мова, що підписати протокол зобов'язаний голова загальних зборів учасників (інша уповноважена зборами особа) та мають право всі або окремі учасники товариства, які виявили ініціативу на вчинення вказаних дій.

Разом із тим варто зауважити, що у ч. 2 ст. 5 коментованого Закону передбачено, що кожен учасник товариства може встановити вимогу нотаріального засвідчення справжності власного підпису під час прийняття рішень з питань діяльності відповідного товариства, відомості про що вносяться до ЄДР у порядку, визначеному законом. Така вимога учасника є одностороннім правочином і підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню.

Йде мова про те, що під час скликання і до моменту проведення загальних зборів учасників нотаріально посвідчена вимога про засвідчення справжності власного підпису під час прийняття рішень з питань діяльності товариства може бути надіслана учасником товариства виконавчому органу (іншому уповноваженому на скликання загальних зборів учасників органу управління товариством) та / або всім учасникам товариства. У такому разі протокол загальних зборів учасників має бути підписаний головою загальних зборів учасників (іншою уповноваженою зборами особою) та тими учасниками, які виявили намір особисто підписати протокол і нотаріально засвідчити їх підписи на протоколі, що є додатковою гарантією їх участі у загальних зборах учасників товариства.

Водночас Законом України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ» передбачено випадки, коли вимога про засвідчення справжності підпису учасників при прийнятті рішень з питань діяльності товариства встановлена в імперативному порядку. У такому разі протокол загальних зборів учасників має бути підписаний головою загальних зборів учасників (іншою уповноваженою зборами особою), всіма учасниками товариства (їх представниками), які взяли участь у загальних зборах учасників з обов'язковим засвідченням справжності підпису учасників при прийнятті відповідних рішень незалежно від їх волевиявлення.

Згідно ч. 5 ст. 17 Закону України «Про ЮО ФОП та ГФ» передбачено, що для державної реєстрації змін до відомостей про розмір статутного капіталу, розміри часток у статутному капіталі чи склад учасників товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю подається, поряд з документами вказаними у даній статті, відповідне рішення загальних зборів учасників товариства (про визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників; про виключення учасника з товариства); судове рішення, що набрало законної сили, про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників у такому товаристві. У зазначених випадках внесення змін до ЄДР про ТОВ та ТДВ справжність підписів учасників, які голосували за відповідні

рішення, засвідчується нотаріально з обов'язковим використанням спеціальних бланків нотаріальних документів¹.

У п. 6. глави 7 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 22. 02. 2012 р. за № 282/20595 визначено умови засвідчення справжності підпису на документах. Відповідно, нотаріус засвідчує справжність підпису на документах, крім тих, які відповідно до закону або за вимогою сторін підлягають нотаріальному посвідченню. Нотаріус, засвідчуючи справжність підпису, не посвідчує факти, викладені у документі, а лише підтверджує, що підпис зроблений певною особою. Водночас у п. 7 глави 7 зазначеного Порядку вказується, що нотаріус засвідчує справжність кваліфікованого електронного підпису, враховуючи положення порядку вчинення нотаріальних дій з використанням кваліфікованого електронного підпису чи печатки. З наведених положень нотаріального законодавства випливає, що нотаріус уповноважений на засвідчення підпису учасника (учасників) товариства (який (які) пред'явив (-ли) відповідну вимогу з власної ініціативи або на вимогу закону) на протоколі загальних зборів учасників незалежно від форми їх проведення (очної, змішаної чи віртуальної).

Законодавством не визначено вимог до змісту протоколу загальних зборів учасників, у зв'язку з чим відповідно до загальних вимог діловодства в протоколі зазначається²: 1) дата, час і місце проведення загальних зборів учасників; 2) найменування і місцезнаходження товариства; 3) загальна кількість осіб, включених до переліку учасників, які мають право на участь у загальних зборах учасників; 4) кількість присутніх учасників товариства та кількість їх голосів, а також інформація про запрошених осіб; 5) голова та секретар загальних зборів учасників; 6) порядок денний загальних зборів учасників; 7) основні

---

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. № 835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, №2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>)

² Ковалишин О. Р. Корпоративне право Польщі та України: монографія / Васильєва В. А., Гербет Анджей, Ковалишин О. Р. [та ін.]; за ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. С. 296–297.

тези виступів; 8) порядок голосування на загальних зборах учасників; 9) результати голосування з кожного питання порядку денного загальних зборів учасників та рішення, прийняті загальними зборами учасників; 10) особистий підпис голови загальних зборів учасників або іншої уповноваженої зборами особи; 11) підписи учасників товариства (їх представників), які взяли участь у загальних зборах учасників і виявили волю підписати протокол загальних зборів учасників; 12) нотаріальне засвідчення на протоколі загальних зборів учасників підпису голови загальних зборів учасників, іншої уповноваженої зборами особи та / або інших учасників товариства на їх вимогу та / або відповідно до прямої вказівки закону.

5. У ч. 5 коментованої статті Закону закріплено виключення із загального правила про порядок розгляду питань порядку денного загальних зборів учасників. Зокрема, передбачено, що у ході проведення загальних зборів учасників на порядок денний таких зборів можуть бути винесені нові питання, щодо яких пропонується прийняти відповідні рішення. Йде мова про те, що до моменту безпосереднього проведення загальних зборів учасників нові питання до порядку денного таких зборів не повідомлялися ні виконавчому органу (чи іншому уповноваженому на скликання загальних зборів учасників органу товариства), ні іншим учасникам товариства. Єдиною вимогою законодавця є те, що для включення нових питань до порядку денного загальних зборів учасників є умова про стовідсоткову участь всіх учасників товариства у таких зборах та їх одностайна згода на прийняття рішення про розгляд нових питань порядку денного. У цьому випадку обмеженими повноваженнями наділені представники учасників товариства, які беруть участь у загальних зборах учасників, так як право голосу від імені учасника за включення нових питань до порядку денного має бути передбачено безпосередньо у довіреності, що засвідчує право представника на участь у загальних зборах учасників та голосування за прийняття відповідних рішень з питань порядку денного таких зборів.

Варто зауважити, що тенденція включення нових питань до порядку денного загальних зборів учасників в іншому порядку, ніж це

передбачено Законом України «Про ТОВ та ТДВ» та статутом товариства, зумовлена можливістю визначення інших умов скликання і проведення загальних зборів учасників за одностайною згодою всіх учасників товариства. Зокрема, йде мова про п. 10 ст. 31 і п. 10 ст. 32 коментованого Закону, у яких визначено: що загальні збори учасників можуть прийняти рішення з будь-якого питання без дотримання вимог, встановлених цим Законом та статутом товариства щодо порядку скликання загальних зборів учасників та щодо повідомлень, якщо в таких загальних зборах учасників взяли участь всі учасники товариства та всі вони надали згоду на розгляд таких питань; що до порядку денного можуть бути внесені будь-які зміни за згодою всіх учасників товариства.

6. Згідно ч. 6 коментованої статті Закону усі витрати на підготовку та проведення загальних зборів учасників несе товариство або учасники, які ініціювали скликання і проведення загальних зборів учасників. Останніми можуть бути учасники, які сукупно володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства і які самостійно ініціювали проведення позачергових загальних зборів учасників товариства. Водночас на законодавчому рівні дозволено внести зміни до вказаного правила шляхом прийняття рішення на засіданні загальних зборів учасників товариства про несення витрат на підготовку та проведення таких зборів безпосередньо товариством. Оскільки у коментованому Законі не міститься вимоги прийняття відповідного рішення на загальних зборах учасників одностайно всіма учасниками товариства або трьома чвертями голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань, відповідно, вказане рішення приймається більшістю голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань.

7. У ч. 7 коментованої статті Закону визначено, що місцем проведення загальних зборів учасників є місцезнаходження товариства. Згідно ст. 93 ЦК України місцезнаходженням юридичної особи є фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (переважно знаходиться керівництво) та здійснення управління і обліку. Відомості

про місцезнаходження товариства вносяться в обов'язковому порядку до ЄДР, що передбачено п. 10 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ».

Водночас законодавчо дозволено передбачити проведення загальних зборів учасників в іншому місці, ніж за місцезнаходженням товариства за умови, що це встановлено статутом товариства. Можливість зміни місця проведення загальних зборів учасників товариства надана й учасникам товариства, якщо вони одностайно надали згоду на відповідне рішення. У коментованій статті Закону така можливість передбачена щодо вирішення питання про проведення загальних зборів учасників за межами України. Втім, враховуючи положення п. 10 ст. 31 коментованого Закону, яким передбачено можливість змінювати порядок скликання і проведення загальних зборів учасників за одностайною згодою всіх учасників товариства, допускається, що за таких умов учасники товариства мають право визначати інше місце проведення загальних зборів учасників, ніж це передбачено законом, в межах території України. У зв'язку з цим варто зробити висновок, що нормами Закону України «Про ТОВ та ТДВ» дозволено змінювати місце проведення загальних зборів учасників (поза межами місцезнаходження товариства) згідно положень статуту або одностайної згоди всіх учасників товариства.

Стаття 34

Прийняття рішень загальними зборами учасників з питань порядку денного

1. Рішення загальних зборів учасників приймаються відкритим голосуванням, якщо інше не передбачено статутом товариства.

2. Рішення з питань, передбачених пунктами 2, 3, 13 частини другої статті 30 цього Закону, приймаються трьома чвертями голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань.

3. Рішення загальних зборів учасників з питань, передбачених пунктами 4, 5, 9, 10 частини другої статті 30 цього Закону, приймаються одностайно всіма учасниками товариства, які мають право голосу з відповідних питань.

4. Рішення загальних зборів учасників з усіх інших питань приймаються більшістю голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань.

5. Статутом товариства може встановлюватися інша кількість голосів учасників товариства (але не менше, ніж більшість голосів), необхідна для прийняття рішень з питань порядку денного загальних зборів учасників, крім рішень, які відповідно до цього Закону приймаються одностайно. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

1. У ч. 1 ст. 34 коментованого Закону визначено спосіб голосування на загальних зборах учасників. Відповідно, рішення загальних зборів учасників приймаються відкритим голосуванням. При відкритому голосуванні не приховується як проголосував той або інший учасник товариства. Способи відкритого голосування різноманітні: якщо загальні збори учасників відбуваються очно у одному місці, де присутні всі учасники товариства, голосування може здійснюватися шляхом підняття рук, вголос або іншим чином; якщо загальні збори учасників є змішаними або віртуальними – шляхом підняття рук та / або за допомогою засобів електронної ідентифікації волевиявлення учасників товариства, які взяли участь у таких зборах. При цьому норма коментованої статті Закону є диспозитивною, у зв'язку з чим спосіб голосування щодо прийняття рішення на загальних зборах учасників може визначатися у статуті товариства по-іншому, зокрема шляхом таємного голосування (як правило, відбувається з використанням бюлетенів для голосування).

За загальним правилом, учасники товариства (їх представники) мають кількість голосів, пропорційну розміру їх часток у ста-

тутному капіталі. Втім у ч. 3 ст. 29 коментованого Закону закріплено положення, згідно якого статутом товариства може бути змінено кількість голосів учасника щодо їх пропорційності розміру частки у статутному капіталі товариства як у сторону збільшення, так і сторону зменшення.

Законом України «Про ТОВ та ТДВ» не передбачено кворуму для правочинності зібрання загальних зборів учасників, втім визначено порядок прийняття тих чи інших рішень на таких зборах шляхом голосування за відповідні рішення кваліфікованою більшістю голосів учасників товариства (3/4), одностайно всіма учасниками товариства, більшістю голосів учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань. В той же час законодавчо дозволено передбачати у статуті товариства іншу кількість голосів учасників товариства (2/3; 4/5) за прийняття відповідних рішень ніж та, що визначена законом, за винятком прийняття тих рішень, щодо яких діє імперативна норма про голосування одностайно всіма учасниками товариства. Слід зазначити, що новий підхід законодавця, з одного боку, розширив можливості учасників товариства брати участь у загальних зборах учасників без прив'язки до кворуму, в той же час, з іншого боку, ризик блокування прийняття рішень на загальних зборах учасників недобросовісними учасниками товариства залишився (зокрема, йде мова про питання одностайності голосування щодо прийняття рішень з питань порядку денного загальних зборів учасників).

При цьому варто звернути увагу на формулювання нормативного положення про можливість участі у голосуванні на загальних зборах учасників – «учасники товариства, які мають право голосу з відповідних питань», що зумовлює необхідність визначати можливість реалізації тим чи іншим учасником товариства права голосу з того чи іншого питання порядку денного у випадку прийняття відповідного рішення. Обмеження щодо голосування на загальних зборах учасників можуть передбачатися на законодавчому та локальному рівнях.

Зокрема, у ч. ч. 2, 3 ст. 15 коментованого Закону передбачено правові наслідки прострочення внесення вкладу до статутного капіталу товариства учасником у строк, визначений цією статтею, які полягають

у можливості прийняття загальними зборами учасників товариства одного із законодавчо визначених рішень: 1) про виключення учасника товариства, який має заборгованість із внесення вкладу; 2) про зменшення статутного капіталу товариства на розмір неоплаченої частини частки учасника товариства; 3) про перерозподіл неоплаченої частки (частини частки) між іншими учасниками товариства без зміни розміру статутного капіталу товариства та сплату такої заборгованості відповідними учасниками; 4) про ліквідацію товариства. При цьому зазначено, що голоси, які припадають на частку учасника, який має заборгованість перед товариством, не враховуються при визначенні результатів голосування для прийняття відповідного рішення.

Схожі положення містяться у ч. 2 ст. 23 коментованого Закону, у якій визначено, що у разі смерті, оголошення судом безвісно відсутнім або померлим учасника – фізичної особи чи припинення учасника – юридичної особи, частка якого у статутному капіталі товариства становить менше 50 відсотків, та якщо протягом року з дня закінчення строку для прийняття спадщини, встановленого законодавством, спадкоємці (правонаступники) такого учасника не подали заяву про вступ до товариства відповідно до закону, товариство може виключити учасника з товариства. Таке рішення приймається без врахування голосів учасника, який виключається. Якщо частка такого учасника у статутному капіталі товариства становить 50 відсотків або більше, товариство може приймати рішення, пов'язані з ліквідацією товариства, без врахування голосів цього учасника.

Варто взяти до уваги й загальні норми ЦК України, згідно ч. 3 ст. 98 якого визначено, що учасник товариства не має права голосу при прийнятті загальними зборами товариства рішень з питань щодо вчинення з ним правочину та щодо спору між ним і товариством, якщо інше не встановлено законом¹. Це правило не застосовується у товаристві з одним учасником. Вказане положення не втрачає своєї актуальності при прийнятті рішення ТОВ (ТДВ) про укладення правочину

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

з його учасником (-ми) чи у разі виникнення спору між зазначеними суб'єктами, так як у Законі України «Про ТОВ та ТДВ» відсутнє регулювання цього питання. У випадку виникнення зазначеної ситуації варто враховувати норми ч. ч. 2 і 3 ст. 45 коментованого Закону, згідно яких статутом товариства може бути визначений порядок надання згоди на вчинення правочинів, щодо яких є заінтересованість. Втім, якщо у статуті товариства не визначено порядку погодження щодо правочинів із заінтересованістю, правила цієї статті не застосовуються. Щодо питання про виникнення спору між учасником і товариством, то норма ч. 3 ст. 98 ЦК України спрямована на врегулювання порядку прийняття рішень у товаристві за наявності корпоративних конфліктів та спорів.

2. У ч. 2 коментованої статті Закону визначено перелік питань порядку денного загальних зборів учасників, щодо прийняття рішення яких необхідним є голосування кваліфікованою більшістю голосів учасників товариства. Відповідно, рішення загальних зборів учасників з питань про внесення змін до статуту товариства, прийняття рішення про здійснення діяльності товариством на підставі модельного статуту; про зміну розміру статутного капіталу товариства; про виділ, злиття, поділ, приєднання, ліквідацію та перетворення товариства, обрання комісії з припинення (ліквідаційної комісії), затвердження порядку припинення товариства, порядку розподілу між учасниками товариства у разі його ліквідації майна, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, затвердження ліквідаційного балансу товариства приймаються *трьома чвертями голосів* усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань.

Варто зазначити, що схожі положення містяться у ч. 2. ст. 98 ЦК України, згідно якої рішення про внесення змін до статуту товариства, відчуження майна товариства на суму, що становить п'ятдесят і більше відсотків майна товариства, та про ліквідацію товариства приймаються більшістю не менш як у 3/4 голосів, якщо інше не встановлено законом. З наведених норм випливає, що регулювання питання голосування кваліфікованою більшістю голосів учасників товариства про внесення змін до статуту товариства та про ліквідацію товариства збігаються на рівні сфери дії загальної і спеціальної норм права.

В той же час необхідно приділити увагу питанню голосування щодо прийняття рішення загальними зборами учасників за відчуження майна товариства на суму, що становить п'ятдесят і більше відсотків майна товариства (ч. 2 ст. 98 ЦК України). Якщо проаналізувати положення Закону України «Про ТОВ та ТДВ», що визначають деякі аспекти регулювання питань про вчинення значних правочинів та правочинів із заінтересованістю, то вказані норми є новелою законодавця у частині регулювання правового статусу ТОВ та ТДВ.

Зокрема, у ч. 2 ст. 44 коментованого Закону вказано, що рішення про надання згоди на вчинення правочину, якщо вартість майна, робіт або послуг, що є предметом такого правочину, перевищує 50 відсотків вартості чистих активів товариства відповідно до останньої затвердженої фінансової звітності, приймаються виключно загальними зборами учасників, якщо інше не передбачено статутом товариства. Незважаючи на відмінності законодавчого формулювання визначення вартості предмета значного правочину, у ст. 44 коментованого Закону тільки вказується, що рішення про надання згоди на вчинення значного правочину приймається загальними зборами учасників, а особливий порядок надання згоди на вчинення значного правочину загальним зборами учасників (іншим уповноваженим органом) визначається статутом товариства. Тому в разі прийняття рішення загальними зборами учасників про надання згоди на вчинення значного правочину кількість голосів учасників товариства, необхідна для прийняття відповідного рішення, має бути встановлена статутом товариства. У випадку відсутності у статуті товариства вказаних положень прийняття рішення про надання згоди на вчинення значного правочину варто здійснювати у відповідності до ч. 2 ст. 98 ЦК України, якщо про іншу кількість голосів учасників товариства для голосування за відповідне рішення не буде визначено рішенням загальних зборів учасників товариства (більшістю голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань) з посиланням на ч. 4 ст. 34 коментованого Закону.

Водночас коментованою статтею Закону дозволено передбачати у статуті товариства іншу кількість голосів учасників товариства, необ-

хідну для прийняття відповідних рішень загальних зборів учасників, ніж ту, що визначена законом, за винятком встановлення у законодавстві однастайності за прийняття відповідних рішень. У даному випадку йде мова про те, що для вирішення питань, які відповідно до ч. 2 коментованої статті Закону потребують кваліфікованої більшості голосів учасників товариства, у статуті товариства може бути передбачено вимогу про прийняття відповідного рішення загальних зборів учасників за іншою кількістю голосів (але не менше, ніж більшість голосів).

Також за загальною нормативною вимогою рішення загальних зборів учасників з питань про внесення змін до статуту товариства, прийняття рішення про здійснення діяльності товариством на підставі модельного статуту хоча й приймаються кваліфікованою більшістю голосів учасників товариства, тим не менш з ряду питань, що можуть бути винесені на порядок денний загальних зборів учасників і супроводжуватися подальшим внесенням змін до статуту товариства в імперативному порядку встановлено вимогу про однастайність голосування за прийняття відповідних рішень всіма учасниками товариства.

У Законі України «Про ТОВ та ТДВ» прямо передбачено перелік таких питань, що супроводжуються однастайністю голосування всіма учасниками товариства за прийняття відповідного рішення на загальних зборах учасників та внесенням змін до статуту, а саме:

– якщо товариство створюється в результаті реорганізації і при цьому учасники товариства матимуть менший обсяг прав щодо відчуження своїх часток або щодо виходу з товариства, ніж мали учасники (акціонери) правопередника, або якщо такі права є вужчими або більш обмеженими порівняно з правами учасників (акціонерів) правопередника (ч. 4 ст. 11 коментованого Закону);

– встановлення обмежень щодо зміни співвідношення часток учасників, так як за загальним правилом, розмір статутного капіталу товариства складається з номінальної вартості часток його учасників, виражених у національній валюті України, і у відсотках повинен відповідати співвідношенню номінальної вартості частки учасника та статутного капіталу товариства (ч. 3 ст. 12 коментованого Закону);

– зміна строку внесення вкладу до статутного капіталу товариства, так як, за загальним правилом, кожен учасник товариства повинен повністю внести свій вклад протягом шести місяців з дати державної реєстрації товариства (ч. 1 ст. 14 коментованого Закону);

– встановлення інших строків для внесення додаткових вкладів, можливість учасників внесення додаткових вкладів без дотримання пропорцій їхніх часток у статутному капіталі або право лише певних учасників на внесення додаткових вкладів, а також виключення етапу внесення додаткових вкладів лише тими учасниками товариства, які мають переважне право (ч. 7 ст. 18 коментованого Закону);

– встановлення іншого порядку реалізації переважного права учасників товариства, розподілу відчужуваної частки (частини частки) між іншими учасниками товариства, відмови від реалізації переважного права учасників товариства; встановлення того, що учасники товариства не мають переважного права; передбачення обов'язку учасника товариства, який має намір продати частку (частину частки) третій особі, провести спершу переговори щодо її продажу з іншими учасниками товариства (ч. 6 ст. 20 коментованого Закону);

– встановлення того, що відчуження частки (частини частки) та надання її в заставу допускається лише за згодою інших учасників (ч. 2 ст. 21 коментованого Закону);

– передбачення іншого строку, порядку, розміру та способу проведення розрахунків з учасником, що виходить з товариства, а також порядку вибору суб'єкта оціночної діяльності (ч. 12 ст. 24 коментованого Закону);

– передбачення іншого строку для виплати дивідендів учасникам товариства, так як, за загальним правилом, виплата дивідендів здійснюється у строк, що не перевищує шість місяців з дня прийняття рішення про їх виплату (ч. 4 ст. 26 коментованого Закону);

– встановлення іншої кількості голосів учасників товариства (але не менше, ніж більшість голосів), необхідної для прийняття рішень з питань порядку денного загальних зборів учасників, крім рішень, які відповідно до цього Закону приймаються одностайно (ч. 5 ст. 35 коментованого Закону);

– визначення порядку надання згоди на вчинення правочинів, щодо яких є заінтересованість (ч. 2 ст. 45 коментованого Закону).

3. У ч. 3 коментованої статті Закону визначено перелік питань, щодо яких рішення на загальних зборах учасників приймаються одноставно всіма учасниками товариства, які мають право голосу з відповідних питань. Йде мова про рішення загальних зборів учасників з питань про затвердження грошової оцінки негрошового вкладу учасника; про перерозподіл часток між учасниками товариства у випадках, передбачених цим Законом; про створення інших органів товариства, визначення порядку їх діяльності; про придбання товариством частки (частини частки) учасника товариства.

Вищезазначені питання, що потребують одноставності голосування всіма учасниками товариства, включені до виключної компетенції загальних зборів учасників, що передбачено ст. 30 коментованого Закону. В той же час огляд норм Закону України «Про ТОВ та ТДВ» дозволяє навести ряд положень, що визначають можливість зміни регулювання питань діяльності товариства безпосередньо рішенням загальних зборів учасників товариства (без внесення змін до статуту товариства), за яке одноставно проголосували всі учасники товариства, які мають право голосу з відповідних питань, а саме:

– визначення грошової оцінки вкладу у негрошовій формі (при створенні товариства така оцінка визначається рішенням засновників про створення товариства) (ч. 3 ст. 13 коментованого Закону);

– встановлення інших строків для внесення додаткових вкладів, можливість учасників внесення додаткових вкладів без дотримання пропорцій їхніх часток у статутному капіталі або право лише певних учасників на внесення додаткових вкладів, а також виключення етапу внесення додаткових вкладів лише тими учасниками товариства, які мають переважне право (ч. 7 ст. 18 коментованого Закону);

– вирішення питання про укладення відплатного договору про набуття товариством частки у власному статутному капіталі (ч. 2 ст. 25 коментованого Закону);

– вирішення питання про виплату товариством дивідендів іншими майновими активами, так як, за загальним правилом, дивіденди мають

виплачуватися учасникам товариства грошовими коштами (ч. 2 ст. 26 коментованого Закону);

– передбачення іншого строку для виплати дивідендів учасникам товариства, так як, за загальним правилом, виплата дивідендів здійснюється у строк, що не перевищує шість місяців з дня прийняття рішення про їх виплату (ч. 4 ст. 26 коментованого Закону);

– визначення інших вимог щодо порядку скликання загальних зборів учасників та щодо повідомлень про скликання таких зборів ніж ті, що встановлені законом і статутом товариства (ч. 10 ст. 31 коментованого Закону);

– внесення будь-яких змін до порядку денного загальних зборів учасників, що відповідають вимогам ч. ч. 8 і 9 ст. 32 Закону (ч. 10 ст. 32 коментованого Закону);

– прийняття рішення з питань, не включених до порядку денного загальних зборів учасників (ч. 5 ст. 33 коментованого Закону).

4. Згідно ч. 2 ст. 98 ЦК України рішення загальних зборів приймаються простою більшістю від числа присутніх учасників, якщо інше не встановлено установчими документами або законом¹. Зазначена норма кодифікованого акта носить диспозитивний характер і відсилає до спеціальних законів про правовий статус товариств та їх установчих документів.

Відповідно у ч. 4 ст. 34 коментованого Закону теж міститься правило, згідно якого рішення з питань порядку денного загальних зборів учасників приймаються більшістю голосів учасників товариства, за винятком тих питань, щодо яких законом чи статутом товариства встановлено однастайність голосування всіх учасників товариства, кваліфіковану чи іншу більшість голосів учасників товариства. Відмінність підходу, закріпленого у Законі України «Про ТОВ та ТДВ», полягає у тому, що акцент ставиться на можливості прийняття рішення загальних зборів учасників більшістю голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань.

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Тому, якщо у ЦК України прив'язка робиться до більшості голосів учасників, які безпосередньо присутні на загальних зборах учасників, то у коментованому Законі йде мова про те, що голосувати за прийняття рішення може той учасник, який має право голосу з відповідних питань (у останньому випадку не має прив'язки до безпосередньої участі у місці проведення загальних зборів учасників, оскільки законом дозволяється здійснювати голосувати через засоби електронного та поштового зв'язку).

5. У ч. 5 коментованої статті Закону закріплена можливість за одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства, вносити зміни до статуту товариства щодо встановлення іншої кількості голосів учасників товариства, необхідної для прийняття рішень з питань порядку денного загальних зборів учасників. Внесення змін до статуту товариства може здійснюватися за умови дотримання двох вимог коментованої статті Закону: 1) кількість голосів учасників товариства за прийняття відповідного рішення загальних зборів учасників може змінюватися за правилом – не менше, ніж більшість голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань; 2) кількість голосів учасників товариства за прийняття відповідного рішення загальних зборів учасників не може змінюватися щодо питань, за які законом зобов'язано всіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань, голосувати одностайно. Відповідні положення можуть бути не тільки включені до статуту товариства, але й змінені або виключені з нього.

Стаття 35

Заочне голосування

1. Учасник товариства може взяти участь у загальних зборах учасників шляхом надання свого волевиявлення щодо голосування з питань порядку денного у письмовій формі (заочне голосування). Справжність підпису учасника товариства на такому документі засвідчується нотаріально.

2. Голос учасника товариства зараховується до результатів голосування з кожного окремого питання, якщо текст документа дозволяє визначити його волю щодо безумовного голосування за чи проти відповідного рішення з питання порядку денного. Такий документ долучається до протоколу загальних зборів учасників та зберігається разом із ним.

1. Згідно ч. 3 ст. 33 коментованого Закону загальні збори учасників передбачають спільну присутність учасників товариства в одному місці для обговорення питань порядку денного або можуть проводитися у режимі відеоконференції, що дозволяє бачити та чути всіх учасників загальних зборів учасників одночасно. Наведена норма передбачає участь у загальних зборах учасників безпосередньо через фізичну присутність учасників у місці проведення загальних зборів учасників або через засоби відео зв'язку у режимі відеоконференції.

Водночас у ч. 1 ст. 35 коментованого Закону визначено право учасників товариства брати участь у загальних зборах учасників шляхом заочного голосування. Вказана можливість є способом голосування на загальних зборах учасників, а не формою участі у таких зборах. У зв'язку з цим учасники товариства, які отримали повідомлення про загальні збори учасників і які не можуть взяти участь у загальних зборах учасників особисто у місці проведення таких зборів або у режимі відеоконференції, наділяються правом на прийняття рішень з питань порядку денного загальних зборів учасників шляхом заочного голосування. Крім того, учасник товариства може скористатися правом заочного голосування у разі неможливості або відсутності намірів залучення представника до участі у загальних зборах учасників.

Коментована стаття Закону встановлює правило, згідно якого учасники товариства можуть здійснювати своє волевиявлення щодо голосування з питань порядку денного у письмовій формі. При цьому справжність підпису учасника товариства на такому документі засвідчується нотаріально. Якщо учасник товариства знаходиться поза межами України, такий документ повинен бути легалізований (апостильований).

2. На законодавчому рівні не визначено значних вимог до документа, у якому учасник товариства виявляє свою волю при голосуванні з питань порядку денного загальних зборів учасників шляхом заочного голосування. У ч. 2 коментованої статті Закону тільки вказується, що голос учасника товариства зараховується до результатів голосування з кожного окремого питання, якщо текст документа дозволяє визначити його волю щодо безумовного голосування за чи проти відповідного рішення з питання порядку денного. Таким чином, учасник товариства готує документ у довільній формі, в якому має визначити факт свого волевиявлення з кожного питання порядку денного загальних зборів учасників.

Втім у нормативних положеннях не визначено строку заочного голосування та способу надіслання документа, у якому учасник товариства здійснив своє волевиявлення щодо голосування з питань порядку денного загальних зборів учасників. Тому пропонується зазначені питання щодо заочного голосування прописувати у статуті товариства. Адже згідно вимог закону документ, у якому відображено результати заочного голосування, долучається до протоколу загальних зборів учасників та зберігається разом із ним (варто підкреслити, що на законодавчому рівні не визначено й вимог до строку складання протоколу загальних зборів учасників, у зв'язку з чим вказане питання також пропонується вирішувати на локальному рівні).

Слід зазначити, що ст. 12 Директиви №2007/36/ЄС Європейського парламенту та Ради Європи від 11. 06. 2007 р. «Про використання певних прав акціонерів у лістингованих компаніях» визначає право голосування за допомогою засобів поштового зв'язку. Зокрема, вказується, що держави-члени повинні дозволяти компаніям пропонувати їх акціонерам можливість голосування за допомогою засобів поштового зв'язку до загальних зборів. До голосування за допомогою засобів поштового зв'язку можуть застосовуватися лише такі вимоги та обмеження, які необхідні для забезпечення ідентифікації акціонерів і лише настільки, наскільки це відповідає досягненню такої мети.

З наведених рекомендацій випливає, що у статуті товариства варто прописувати строк надсилання документа, що визначає результати

заочного голосування учасника товариства, а саме – до моменту (дати) проведення загальних зборів учасників. Адже саме за результатами проведення загальних зборів учасників та підрахунку кількості голосів учасників, які мають право голосу з відповідних питань, можливо визначити волевиявлення всіх учасників товариства щодо прийняття рішень з питань порядку денного.

Варто зауважити, що у ч. 4 ст. 32 коментованого Закону передбачено спосіб надсилання повідомлення учасникам товариства про скликання загальних зборів учасників – поштовим відправленням з описом вкладення або в інший спосіб, визначений статутом товариства. У зв'язку з цим на локальному рівні можуть визначатися наступні способи повідомлення про загальні збори учасників: 1) поштовим відправленням з описом вкладення; 2) поштовим відправленням з описом вкладення та повідомленням про вручення; 3) рекомендованим поштовим відправленням з повідомленням про вручення; 4) електронною поштою чи іншими засобами електронного зв'язку з накладенням на повідомлення кваліфікованого або удосконаленого електронного підпису; 5) особистого вручення під розписку учасника товариства. Враховуючи вказану варіативність, пропонується по аналогії прописувати у статуті товариства конкретні способи надсилання учасниками товариства документа, у якому визначено волю щодо безумовного голосування за чи проти відповідного рішення з питання порядку денного загальних зборів учасників шляхом заочного голосування.

Стаття 36

Рішення загальних зборів учасників, прийняте шляхом опитування

1. Якщо інше не встановлено статутом товариства, рішення загальних зборів учасників може бути прийнято шляхом опитування.

2. Шляхом опитування не можуть прийматися рішення про:

1) обрання та припинення повноважень членів наглядової ради та виконавчого органу;

2) внесення змін до статуту товариства, прийняття рішення про здійснення діяльності товариством на підставі модельного статуту;

3) злиття, приєднання, поділ, виділення або перетворення товариства, затвердження статутів правонаступників;

4) ліквідацію товариства;

5) визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників товариства у випадках, передбачених цим Законом;

6) виключення учасника з товариства.

3. Статутом товариства можуть бути визначені додаткові питання, рішення з яких не приймаються шляхом опитування.

4. Ініціатором проведення опитування може бути будь-який учасник товариства або виконавчий орган, якщо інше не встановлено статутом товариства.

5. Ініціатор опитування надсилає всім учасникам товариства відповідний запит з проектом рішення із запропонованого питання (питань). У такому запиті зазначаються адреса, на яку учасники товариства мають надіслати свою відповідь та прийняті рішення, і строк, протягом якого вони мають це зробити. Надсилання учасникам запитів може здійснюватися із застосуванням засобів електронних комунікацій, визначених статутом товариства.

6. У разі згоди із запропонованим рішенням учасник товариства підписує проект рішення та надсилає його ініціатору протягом 15 днів з дня отримання запиту, якщо інше не встановлено статутом товариства. Згода учасника товариства з прийнятим рішенням має бути безумовною. Надсилання учасником згоди з прийнятим рішенням може здійснюватися із застосуванням засобів електронних комунікацій, визначених статутом товариства.

7. Статутом товариства можуть бути передбачені вимоги до засвідчення волевиявлення учасників під час опитування, у тому числі необхідність нотаріального засвідчення справжності підпису учасника товариства.

8. Ініціатор опитування зобов'язаний викласти прийняте рішення в письмовій формі, додати до нього копії відповідей усіх

учасників товариства та надіслати всім учасникам товариства в порядку, встановленому для надіслання запитів, протягом 10 днів з дати завершення строку на прийняття ним відповідей від учасників товариства. Ініціатор опитування передає виконавчому органу товариства підписані письмові рішення, отримані від учасників товариства, що скріплюються, зберігаються разом та набувають статусу протоколу. Рішення, прийняте шляхом опитування, також може бути оформлено у вигляді єдиного письмового документа, підписаного всіма учасниками товариства.

9. Відповіді, отримані після закінчення встановленого строку, або такі, зміст яких не дає змоги встановити волевиявлення учасника товариства щодо порушеного ініціатором питання, не враховуються під час підрахунку результатів голосування з такого питання.

10. Рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосували всі учасники товариства. Якщо інше не встановлено статутом товариства, датою прийняття рішення вважається останній день строку, протягом якого учасники мали надіслати свої відповіді ініціатору письмового рішення.

11. Інші питання процедури проведення опитування можуть визначатися статутом товариства.

12. До проведення опитування та прийняття рішення шляхом опитування не застосовуються положення статей 32–35 цього Закону.

1. У ч. 1 коментованої статті Закону передбачено можливість прийняття рішень загальними зборами учасників товариства шляхом опитування. Прийняття рішення шляхом опитування є процедурою, що передбачає право учасників товариства приймати рішення, віднесені до компетенції загальних зборів учасників, без особистої присутності учасників, але за допомогою обміну необхідними письмовими матеріалами. Водночас законодавчо передбачено, що заборона прийняття рішень загальних зборів учасників шляхом опитування може встановлюватися статутом товариства.

2. У положеннях ч. 2 коментованої статті Закону передбачено перелік питань порядку денного, з приводу яких встановлено обмеження щодо прийняття рішень загальними зборами учасників шляхом опитування, а саме про: 1) обрання та припинення повноважень членів наглядової ради та виконавчого органу; 2) внесення змін до статуту товариства, прийняття рішення про здійснення діяльності товариством на підставі модельного статуту; 3) злиття, приєднання, поділ, виділення або перетворення товариства, затвердження статутів правонаступників; 4) ліквідацію товариства; 5) визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників товариства у випадках, передбачених цим Законом; 6) виключення учасника з товариства.

3. У ч. 2 коментованої статті Закону визначено перелік питань, щодо яких в імперативному порядку передбачено заборонні норми приймати рішення загальних зборів учасників шляхом опитування. Разом із тим у ч. 3 коментованої статті Закону закріплена можливість встановлення у статуті товариства положень, згідно яких може визначатися перелік додаткових питань, щодо яких заборонено приймати рішення загальних зборів учасників шляхом опитування. Йде мова як про питання, віднесені до виключної компетенції загальних зборів учасників, так й будь-які інші загальні питання про діяльність товариства.

4. Особливістю проведення опитування є те, що ініціювати вказану процедуру може будь-хто з учасників товариства незалежно від розміру частки у статутному капіталі товариства (адже, на відміну від проведення опитування, для скликання позачергових загальних зборів учасників є законодавчо встановлена вимога – учасник (учасники) товариства повинен володіти не менше 10% статутного капіталу). Крім того, ініціатором проведення опитування може бути виконавчий орган товариства. При цьому статутом товариства можуть встановлюватися інші правила щодо права на ініціювання проведення опитування – це можуть бути тільки учасники товариства, або учасники товариства і виконавчий орган, або учасники товариства, виконавчий орган і наглядова рада (у разі її утворення).

5. У ч. 5 коментованої статті Закону зазначено, що ініціатор опитування надсилає всім учасникам товариства відповідний запит

з проектом рішення із запропонованого питання (питань). У такому запиті зазначаються адреса, на яку учасники товариства мають надіслати свою відповідь та прийняті рішення, і строк, протягом якого вони мають це зробити. Втім на законодавчому рівні не визначено часових рамок, які ініціатор опитування може поставити для учасників товариства для надіслання ними своїх рішень на адресу, вказану у відповідному запиті (це в свою чергу може спричинити зловживання цим правом з боку ініціатора). Адже надсилання учасникам товариства запиту з проектами рішень з відповідних питань може здійснюватися як поштовим зв'язком, так і через засоби електронних комунікацій, що прямо впливає на можливість учасника товариства надіслати свою відповідь та прийняті рішення у строк, визначений ініціатором. В той же час законом передбачено, що у випадку проведення опитування товариство може застосовувати тільки ті засоби електронних комунікацій, що визначені статутом товариства.

6. У ч. 6 коментованої статті Закону визначено строк, впродовж якого учасник товариства підписує проект рішення та надсилає його ініціатору (протягом 15 днів з дня отримання відповідного запиту). Втім вказана норма є диспозитивною і передбачає можливість встановлення у статуті товариства іншого строку для надіслання учасниками товариства відповідного (-их) рішення (-нь) з питання (-нь), що визначене (-ні) у запиті. Якщо до закінчення строку, визначеного законом або статутом товариства, учасник товариства не надав відповіді, вважається, що він не згоден із запропонованим рішенням. Якщо до закінчення зазначеного строку учасник товариства надав відповідь, то згода учасника товариства з прийнятим рішенням має бути безумовною, тобто такою, яка не викликає сумнівів та заперечень. Надсилання учасником товариства згоди з прийнятим рішенням може здійснюватися поштовим зв'язком та / або із застосуванням засобів електронних комунікацій, визначених статутом товариства.

7. У коментованій статті Закону не закріплено вимоги про нотаріальну форму рішень, прийнятих шляхом опитування, чи про нотаріальне засвідчення справжності підпису учасника товариства. В той же час у ч. 7 вказаної статті Закону передбачено норму, згідно якої вимоги

до засвідчення волевиявлення учасників під час опитування, у тому числі необхідність нотаріального засвідчення справжності підпису учасника товариства можуть бути передбачені статутом товариства.

8. Після отримання відповідей усіх учасників товариства ініціатор опитування повинен викласти прийняте рішення в письмовій формі, додавши до нього копії цих відповідей. Крім того, після прийняття рішення шляхом опитування ініціатор опитування зобов'язаний надіслати відповідне рішення всім учасникам товариства поштовим зв'язком та / або із застосуванням засобів електронних комунікацій, визначених статутом товариства. Строк надіслання учасникам товариства становить 10 днів з дати завершення строку на прийняття відповідей від учасників товариства.

Якщо ініціатором опитування є учасник (учасники) товариства, то він передає виконавчому органу товариства підписані письмові рішення, отримані від учасників товариства. Якщо ініціатором опитування є виконавчий орган товариства, то він самостійно отримує підписані письмові рішення усіх учасників товариства. Відповіді, які отримані від учасників товариства під час опитування, скріплюються, зберігаються разом та набувають статусу протоколу. Рішення, прийняте шляхом опитування, також може бути оформлено у вигляді єдиного письмового документа, підписаного всіма учасниками товариства.

9. У ч. 9 коментованої статті Закону визначено дві умови невраховання голосів учасників товариства під час підрахунку результатів голосування з питань, що винесені для прийняття рішення шляхом опитування: 1) відповіді учасників товариства, отримані після закінчення встановленого строку; 2) відповіді, зміст яких не дає змоги встановити волевиявлення учасника товариства щодо порушеного ініціатором питання.

10. Датою рішення, прийнятого шляхом опитування, може вважатися: 1) останній день строку, протягом якого учасники повинні були надіслати свої відповіді ініціатору опитування; 2) день отримання ініціатором опитування відповідей від усіх учасників товариства; 3) інший день визначений у порядку, встановленому статутом това-

риства. Рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосували всі учасники товариства.

11. Статутом товариства можуть передбачатися інші правила та додаткові питання щодо процедури опитування, за винятком тих, які імперативно визначені у коментованій статті Закону.

12. До проведення опитування та прийняття рішення шляхом опитування не застосовуються положення коментованого Закону щодо порядку скликання та проведення загальних зборів учасників, порядку прийняття рішень загальними зборами учасників та заочного голосування.

Стаття 37

Особливості проведення загальних зборів учасників товариством, що має одного учасника

1. У товаристві, що має одного учасника, рішення з питань, що належать до компетенції загальних зборів учасників, приймаються таким учасником товариства одноособово та оформлюються письмовим рішенням такого учасника.

2. До товариства з одним учасником не застосовуються положення статей 32–36 цього Закону, а інші положення цього Закону застосовуються з урахуванням положень частини першої цієї статті.

1. Окреме місце серед актів ЄС, що гармонізують діяльність юридичних осіб, посідає Дванадцята директива від 21 грудня 1989 року «Про товариства з обмеженою відповідальністю з єдиним учасником» (89/667/ЄЕС), що стосується питань створення компаній з єдиним учасником і поширює свою дію на товариства з обмеженою відповідальністю. Згідно ст. 4 вказаної Директиви єдиний учасник виконує повноваження загальних зборів товариства. Рішення, ухвалені єдиним

учасником, мають бути зафіксовані у протоколі або вчинені у письмовій формі.

На рівні законодавства України можливість створення господарських товариств з одним учасником передбачено ЦК України. У ч. 2 ст. 114 цього Кодексу законодавчо встановлено обмеження, згідно якого господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може бути створене однією особою, яка стає його єдиним учасником¹, у зв'язку з чим товариство з обмеженою відповідальністю відноситься до господарських товариств, які можуть створюватися та функціонувати з одним учасником.

Відповідно, у ч. 1 ст. 37 коментованого Закону прямо зазначено, що у товаристві, що має одного учасника, рішення з питань, що належать до компетенції загальних зборів учасників, приймаються таким учасником товариства одноособово та оформлюються письмовим рішенням такого учасника. Варто зауважити, що у коментованій статті Закону не вимагається нотаріального засвідчення справжності підпису єдиного учасника на вищезгаданому рішенні. Тому у даному випадку необхідність нотаріального засвідчення підпису на рішенні учасника товариства з питань, що належать до компетенції загальних зборів учасників, може визначатися з урахуванням ст. 15 та ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ».

2. До товариства з одним учасником не застосовуються положення коментованого Закону щодо порядку скликання та проведення загальних зборів учасників, порядку прийняття рішень загальними зборами учасників, заочного голосування та прийняття рішень шляхом опитування. Інші положення цього Закону застосовуються з урахуванням норми про те, що рішення з питань, що належать до компетенції загальних зборів учасників, приймаються учасником товариства одноособово та оформлюються письмовим рішенням такого учасника.

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Стаття 38

Наглядова рада товариства

1. Статутом товариства може бути передбачено утворення наглядової ради.

2. Наглядова рада в межах компетенції, визначеної статутом товариства, контролює та регулює діяльність виконавчого органу товариства. Зокрема, до компетенції наглядової ради може бути віднесено обрання одноосібного виконавчого органу товариства або членів колегіального виконавчого органу товариства (всіх чи окремо одного або декількох з них), зупинення та припинення їхніх повноважень, встановлення розміру винагороди членам виконавчого органу товариства.

3. Порядок діяльності наглядової ради, її компетенція, кількість членів і порядок їх обрання, у тому числі незалежних членів наглядової ради, розмір винагороди членів наглядової ради, а також порядок обрання та припинення їхніх повноважень визначаються статутом товариства.

4. Наглядовій раді товариства можуть бути делеговані повноваження загальних зборів учасників, крім віднесених до виключної компетенції загальних зборів учасників.

5. З кожним членом наглядової ради укладається цивільно-правовий договір або трудовий контракт. Цивільно-правовий договір може бути оплатним чи безоплатним. Договір, що укладається з членом наглядової ради від імені товариства, підписує особа, уповноважена на таке підписання загальними зборами учасників.

6. За рішенням загальних зборів учасників повноваження членів наглядової ради можуть бути у будь-який час та з будь-яких підстав припинені або члени наглядової ради можуть бути тимчасово відсторонені від виконання своїх повноважень. У разі припинення повноважень члена наглядової ради за рішенням загальних зборів учасників відповідний договір із цією особою вважається автоматично припиненим.

1. Ч. 1 коментованої статті Закону запроваджено альтернативну систему корпоративного управління щодо ТОВ та ТДВ, що передбачає можливість товариства самостійно приймати рішення про створення чи не створення контролюючого органу. При цьому факт наявності наглядової ради імперативно пов'язаний з положеннями про утворення останньої у статуті товариства. До слова, АТ вже тривалий час діють на змішаній системі корпоративного управління, що зобов'язує вводити додатковий орган управління та нагляду за наявності певних умов. Ст. 51 Закону України «Про АТ» передбачено обов'язковість наглядових рад для публічних акціонерних товариств, а також приватних акціонерних товариств з чисельністю акціонерів 10 і більше осіб не афілійованих один до одного¹. Перспективою найближчого часу є впровадження для АТ, окрім дворівневої моделі, додатково однорівневої. У компаніях, які обиратимуть останню запроваджуватиметься один об'єднаний орган управління – рада директорів, до якого одночасно входять виконавчі й невиконавчі директори. Функції, що стосуються управління поточною діяльністю АТ здійснюють виконавчі директори, невиконавчі директори – управляють ризиками й контролюють роботу виконавчих директорів та товариства загалом.

При впровадженні інституту наглядових рад в ТОВ та ТДВ варто враховувати положення Закону України «Про АТ», з огляду на детальну регуляцію даного закону та судову практику, що склалась.

Класично доцільність запровадження інституту наглядової ради в товаристві визначається рядом обставин: якщо йде мова про товариства середнього чи великого сегменту; товариство з декількома власниками; засновники (учасники) позбавлені достатнього рівня кваліфікації та досвіду, а експертний склад наглядової ради дозволить контролювати діяльність менеджменту.

Крім того, створення наглядових рад використовують для мотивації менеджменту чи партнерського складу шляхом їх включення до складу ради із виплатою винагороди з чистого прибутку та одночасним

---

¹ Закон України «Про акціонерні товариства» від 17. 09. 2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2008, № 50–51, с. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>

унікнення введення додаткових осіб до кола учасників. Прихований контроль забезпечується через членів наглядової ради з високим ступенем повноважень, адже відомості про них не відображаються у ЄДР.

Ще одним аргументом на користь запровадження даного органу є позитивне сприйняття наглядових рад в контексті світової практики як загальноприйнятого інституту корпоративного управління, що свідчить про високі стандарти ведення бізнесу.

Про створення наглядової ради товариство декларує у своєму статуті як основному локальному акті компанії. Таке формулювання ч. 1 коментованого Закону є типовим загальним, відповідає принципу дерегуляції корпоративних правовідносин та є зручним при реалізації на практиці.

2. Згідно із ч. 2 коментованої статті Закону наглядова рада контролює та регулює діяльність виконавчого органу. Базові загальноприйняті принципи діяльності даного органу найкраще відображені в Узагальненні практики застосування законодавства з питань корпоративного управління, затверджені рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 118 від 12. 03. 2020 року (Кодексу корпоративного управління)¹ щодо АТ та можуть ефективно імплементуватися щодо ТОВ та ТДВ. Так, відповідно до пункту 3.5. даного Кодексу наглядова рада є неупередженою, справедливою і діє незалежно від інтересів окремих груп / осіб і виконавчого органу в інтересах компанії та всіх її акціонерів.

Базовим при цьому залишається принцип пріоритетності визначений абз. 1 ч. 3 ст. 92 ЦК України, за яким орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, зобов'язана діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень².

---

¹ Щодо узагальнення практики застосування законодавства з питань корпоративного управління: затв. рішення НКЦПФР № 118 від 12.03.20 року. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/documents/kodeks-korporatyvnoho-upravlinnia-kliuchovi-vymohy-i-rekomendatsii/>

² Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№ 40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Введення ще однієї ланки контролю може значно ускладнити швидкість прийняття рішень товариством, тому важливо визначити необхідність такого впровадження, механізми взаємодії всередині товариства та, відповідно, чітку компетенцію.

Зокрема, до компетенції наглядової ради може бути віднесено обрання одноосібного виконавчого органу товариства або членів колегіального виконавчого органу товариства (всіх чи окремо одного або декількох з них), зупинення та припинення їхніх повноважень, встановлення розміру винагороди членам виконавчого органу товариства.

Як попередньо зазначалось, доцільність застосування базових норм Закону України «Про АТ» обумовлена достатньою деталізованістю процедур даного нормативно-правового акту, проте положення останнього щодо наглядової ради не можуть застосовуватись за аналогією з огляду на окремі відмінності, у зв'язку з чим необхідно враховувати та застосовувати лише загальну концепцію. Наприклад, у ст. 51 Закону України «Про АТ» відразу визначено, що наглядова рада контролює та регулює діяльність виконавчого органу¹. Згідно з Р. 4 Кодексу корпоративного управління компанія має ефективний виконавчий орган, який звітує наглядовій раді та акціонерам про досягнення цілей компанії. Наглядова рада і виконавчий орган мають різні функції та сфери відповідальності. Вони ефективно співпрацюють на користь компанії і не втручаються у виконання функцій та сфери відповідальності один одного².

Щодо коментованого Закону, зокрема ч. 2 ст. 38, у ній не йде мова про наперед встановлену Законом вертикаль влади-підпорядкування, а лише про можливість її запровадження для досягнення певних потреб та мети діяльності товариства.

Передусім, це забезпечить функцію контролю за менеджментом, мотивації останнього, а також оперативної зміни у разі виникнення такої необхідності.

---

¹ Закон України «Про акціонерні товариства» від 17. 09. 2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2008, № 50–51, с. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>

² Щодо узагальнення... Там само.

3. У разі створення наглядової ради відразу у статуті варто прописувати порядок її обрання та діяльності, компетенцію, кількість членів, у тому числі незалежних членів наглядової ради.

Загалом до складу наглядової ради товариства можуть обиратись учасники та/або особи, які представляють їхні інтереси, та/або незалежні директори.

Одним із ефективних способів визначення загальними зборами учасників членів майбутнього органу нагляду є кумулятивне голосування, коли загальна кількість голосів учасника помножується на кількість членів наглядової ради, що обираються, а учасник має право віддати всі підраховані таким чином голоси за одного кандидата або розподілити їх між кількома кандидатами. Голосування проводиться щодо всіх кандидатів одночасно, при цьому обраними вважаються ті кандидати, які набрали найбільшу кількість голосів учасників порівняно з іншими кандидатами.

Вищенаведений чи інший спосіб голосування за кандидатів, спосіб їх висунення як претендентів на посади, вимоги, кількісний склад та інші критерії доцільно наперед визначити та прописати у статуті товариства.

Право учасника на висунення кандидата у наглядову раду може бути як безумовним, так і визначатися мінімальним розміром участі у статутному капіталі, від якого виникає таке право.

Голова наглядової ради товариства, як правило, обирається членами наглядової ради з їх числа простою більшістю голосів від кількісного складу наглядової ради на першому засіданні наглядової ради з урахуванням вимог до кандидата на посаду голови наглядової ради, визначених статутом товариства, положенням чи іншими локальними документами товариства. Кандидат на посаду голови наглядової ради не приймає участі у голосуванні щодо своєї кандидатури.

Для забезпечення неупередженості при прийнятті рішень наглядовою радою коментованим Законом передбачається можливість обрання незалежних членів наглядової ради. У розумінні ч. 1 ст. 53¹ Закону України «Про АТ» ними є особи, щодо яких відсутній будь-який вплив з боку інших осіб у процесі прийняття рішень під час ви-

конання своїх обов'язків. Зокрема, даний критерій не застосовується якщо особа: 1) входила протягом попередніх п'яти років до складу органів управління цього товариства та/або афілійованих з ним юридичних осіб; 2) одержує та/або одержувала протягом попередніх трьох років від цього товариства та/або афілійованих з ним юридичних осіб додаткову винагороду в розмірі, що перевищує 5 відсотків сукупного річного доходу такої особи за кожний з таких років; 3) володіє (прямо або опосередковано) 5 і більше відсотками статутного капіталу юридичної особи чи є посадовою особою або особою, яка здійснює управлінські функції в такій юридичній особі, а також є фізичною особою – підприємцем, яка протягом минулого року мала істотні ділові відносини з товариством та/або афілійованими з ним юридичними особами; 4) є та/або була протягом попередніх трьох років незалежним аудитором цього товариства та/або афілійованих з ним юридичних осіб; 5) є та/або була протягом попередніх трьох років працівником аудиторської фірми, яка протягом попередніх трьох років надавала аудиторські послуги цьому товариству та/або афілійованим з ним юридичним особам; 6) є та/або була протягом попередніх трьох років працівником цього товариства та/або афілійованих з ним юридичних осіб; є акціонером – власником контрольного пакета акцій та/або є представником акціонера – власника контрольного пакета акцій цього товариства в будь-яких цивільних відносинах; 8) була сукупно більш як 12 років членом наглядової ради цього товариства; 9) є близькою особою осіб, зазначених у пунктах 1–8 цієї частини; 10) не відповідає додатковим критеріям, встановленим статутом або іншими внутрішніми документами товариства¹.

Вищенаведені критерії можуть застосовуватися й при обранні незалежних членів наглядової ради ТОВ та ТДВ, однак це не обов'язково. Коментована стаття Закону надає право учасникам товариства самостійно та на власний розсуд визначити зміст даного поняття і відповідні вимоги.

¹ Закон України «Про акціонерні товариства» від 17. 09. 2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2008, № 50–51, с. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>

Члени наглядової ради можуть вважатися незалежними, якщо вони вільні від будь-яких інтересів, посади, афілійованості або відносин, які можуть суттєво впливати, або розумно вважатися такими, що суттєво впливають на їх здатність привносити незалежне судження щодо питань, які вирішуються наглядовою радою, та якщо вони спроможні діяти відповідно до своїх обов'язків в інтересах товариства.

Розмір винагороди членів наглядової ради визначається у статуті товариства. Якщо відповідний розмір не визначений ані у статуті товариства, ані у положенні про винагороду, загально прийнято вважати, що члени наглядової ради працюють безоплатно.

4. З огляду на формулювання ч. 4 коментованої статті Закону учасники товариства можуть наділити наглядову раду будь-якими повноваженнями, окрім виключної компетенції загальних зборів учасників товариства.

5. Відповідно до ч. 5 коментованої статті Закону з членами наглядової ради товариства укладаються цивільно-правові чи трудові договори (контракти), у яких визначається порядок роботи та виплати їм винагороди. Відповідний договір або контракт від імені товариства підписується директором або (генеральним директором) / іншою уповноваженою загальними зборами учасників особою залежно від обсягу повноважень, наданих наглядовій раді, та порядку взаємодій з виконавчим органом товариства. У разі укладення з членом наглядової ради товариства цивільно-правового договору, такий договір може бути оплатним або безоплатним.

За рішенням загальних зборів учасників повноваження членів наглядової ради можуть бути у будь-який час та з будь-яких підстав припинені або члени наглядової ради можуть бути тимчасово відсторонені від виконання своїх повноважень.

6. У разі припинення повноважень члена наглядової ради за рішенням загальних зборів учасників відповідний договір із цією особою вважається автоматично припиненим. На відміну від положень п. 5 ст. 41 КзПП України, ч. 6 коментованої статті Закону не передбачено розведення у часі та розмежування наслідків настання юридичних фактів припинення повноважень та звільнення члена наглядової

ради. Положення даної норми обумовлене специфікою корпоративних правовідносин у відповідних організаційно-правових формах, адже можливість оперативної заміни посадової особи товариства дає змогу власникам бізнесу впливати на стан компанії та ефективно досягати мети діяльності.

Крім встановленого ч. 6 коментованої статті Закону необмеженого кола підстав для припинення повноважень члена наглядової ради, ч. ч. 5 та 6 ст. 40 спеціального Закону передбачено можливість звільнення без виплати компенсації у разі, якщо останній: 1) здійснював господарську діяльність як фізична особа – підприємець у сфері діяльності товариства; 2) став учасником повного товариства або повним учасником командитного товариства, що здійснює діяльність у сфері діяльності товариства; 3) став членом виконавчого органу або наглядової ради іншого суб'єкта господарювання, що здійснює діяльність у сфері діяльності товариства. Способом забезпечення від звільнення з вищенаведених підстав є отримання рішення загальних зборів учасників щодо надання згоди на відповідне суміщення посад.

Щодо тимчасового відсторонення члена наглядової ради від виконання своїх повноважень, то останнє не має наслідком припинення ані цивільно-правового, ані трудового договору. Так, застосування у даному разі інституту припинення зумовлює лише втрату повноважень у відповідному органі нагляду, без яких ця особа не може виконувати свої статутні функції.

Стаття 39

Виконавчий орган товариства

1. Виконавчий орган товариства здійснює управління поточною діяльністю товариства.

2. До компетенції виконавчого органу товариства належить вирішення всіх питань, пов'язаних з управлінням поточною діяльністю товариства, крім питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів учасників та наглядової ради товариства (у разі утворення).

3. Виконавчий орган товариства підзвітний загальним зборам учасників і наглядовій раді товариства (у разі утворення) та організовує виконання їхніх рішень.

4. Виконавчий орган товариства є одноосібним. Назвою одноосібного виконавчого органу є «директор», якщо статутом не передбачена інша назва.

5. Статутом може бути встановлено, що виконавчий орган товариства є колегіальним, та визначено його кількісний склад. Назвою колегіального виконавчого органу є «дирекція», а його голови – «генеральний директор», якщо статутом не передбачені інші назви.

6. Обрання членів колегіального виконавчого органу та його голови здійснюється голосуванням щодо кожного кандидата окремо, якщо статутом не передбачено обрання членів виконавчого органу та його голови списком, кумулятивним голосуванням чи в іншому порядку.

7. Для прийняття рішень з питань, які віднесені до компетенції виконавчого органу, але виходять за межі звичайної щоденної діяльності товариства, голова колегіального виконавчого органу зобов'язаний скликати засідання виконавчого органу. Статутом товариства можуть встановлюватися обмеження щодо суми, типу, предмета правочинів, для прийняття рішення щодо яких голова колегіального виконавчого органу має скликати засідання виконавчого органу товариства. Порушення вимог цієї частини головою виконавчого органу є підставою для розірвання з ним цивільно-правового або трудового договору (контракту).

8. Рішення колегіального виконавчого органу приймаються більшістю голосів усіх його членів. Статут товариства може містити перелік питань, прийняття рішення щодо яких вимагатиме більшої кількості голосів.

9. Фізична особа, яка є членом колегіального виконавчого органу товариства або діє як одноосібний виконавчий орган, не може бути членом наглядової ради цього товариства.

10. Одноосібний виконавчий орган товариства або голова колегіального виконавчого органу товариства може діяти від

імені товариства без довіреності. Статут товариства може передбачати можливість кожного або окремих членів колегіального виконавчого органу діяти від імені товариства без довіреності або можливість усіх чи окремих членів виконавчого органу вчиняти дії від імені товариства без довіреності виключно разом. Якщо член виконавчого органу на час своєї відсутності призначив тимчасового виконувача обов'язків, такий член виконавчого органу несе солідарну відповідальність перед товариством разом із призначеною ним особою.

11. Член колегіального виконавчого органу товариства не може передати свій голос іншим членам цього виконавчого органу товариства.

12. Договір, що укладесться з членом виконавчого органу товариства, від імені товариства підписує особа, уповноважена на таке підписання загальними зборами учасників.

13. Повноваження одноосібного виконавчого органу чи голови колегіального виконавчого органу можуть бути припинені або він може бути тимчасово відсторонений від виконання своїх повноважень лише шляхом обрання нового одноосібного виконавчого органу чи голови колегіального виконавчого органу або тимчасових виконувачів їхніх обов'язків. У разі припинення повноважень одноосібного виконавчого органу або члена колегіального виконавчого органу договір із цією особою вважається припиненим. Статутом товариства може бути передбачено вимогу про обрання нових членів чи тимчасових виконувачів обов'язків для всіх членів колегіального виконавчого органу.

1. Відповідно до ч. 1 коментованої статті Закону виконавчий орган здійснює управління поточною діяльністю товариства, крім питань віднесених до компетенції загальних зборів учасників та/або інших органів товариства. Зокрема, йде мова про колективну волю учасників товариства, які є носіями корпоративних прав.

Керівник та інші члени виконавчого органу, здійснюючи управління товариством у межах правил, встановлених статутом товариства,

зобов'язані діяти не лише в межах своїх повноважень, але й добросовісно і розумно, виключно в інтересах товариства.

Необхідність дотримання фідучіарних обов'язків має особливе значення для товариства за ситуації з однаковою участю в статутному капіталі та відповідному розподілі голосів. Адже при такому рівноправному становищі неформальний вплив завжди має той з учасників, чий інтереси опосередковано представляє директор.

Практична можливість визначення чи суттєвого коригування одноосібним виконавчим органом або головою / членами колегіального виконавчого органу напрямків діяльності товариства всупереч його інтересам зумовила потребу закріплення у коментованому Законі окремих застережень, зокрема:

– член виконавчого органу товариства не може без згоди загальних зборів учасників або наглядової ради товариства (ч. 5 ст. 40 коментованого Закону): провадити господарську діяльність як фізична особа-підприємець у тій самій сфері, що й товариство; бути учасником повного товариства або повним учасником командитного товариства, яке провадить діяльність у тій самій сфері, що й товариство; бути членом виконавчого органу або наглядової ради іншого суб'єкта господарювання, який провадить діяльність у тій самій сфері, що й товариство.

– фізична особа, яка є членом колегіального виконавчого органу товариства (наприклад, член ради директорів) або діє як одноосібний виконавчий орган (наприклад, директор), не може бути членом наглядової ради цього товариства (ч. 9 ст. 39 коментованого Закону).

Крім того, у межах вимог ч. 4 ст. 42 коментованого Закону при обранні на посаду одноосібний виконавчий орган чи голова / члени колегіального виконавчого органу зобов'язаний подати товариству перелік своїх афілійованих осіб. Останніми вважаються особи, які визнаються такими відповідно до Закону України «Про АТ», зокрема: члени сім'ї – чоловік (дружина), а також батьки (усиновителі), опікуни (піклувальники), брати, сестри, діти та їх чоловіки (дружини); юридичні особи, що контролювані одноосібним виконавчим

органом, головою/членами колегіального виконавчого органу або членами їх сімей¹.

2. Виконавчий орган у своїй діяльності, як правило, здійснює безпосереднє керівництво товариством, розподіляє обов'язки між своїми заступниками, керівниками структурних підрозділів, визначає їх повноваження та компетенцію; без довіреності діє від імені товариства, в тому числі представляє його інтереси перед всіма третіми особами, у зовнішньоекономічних відносинах, перед органами державної та судової влади, а також органами місцевого самоврядування; вчиняє правочини від імені товариства в межах та порядку передбаченому статутом; видає накази та розпорядження, довіреності на право представництва від імені товариства (у разі необхідності нотаріально посвідчені), в тому числі довіреності з правом передоручення; видає накази та розпорядження; затверджує правила внутрішнього трудового розпорядку товариства, штатний розпис та посадові оклади працівників; приймає та звільняє працівників товариства, застосовує до них заходи заохочення і накладає стягнення; самостійно розпоряджається майном, коштами та майновими правами товариства для забезпечення його поточної діяльності в межах, встановлених статутом та чинним законодавством України; здійснює банківські, фінансові, кредитні операції, має право підпису на платіжних та розрахункових документах; розробляє поточні плани діяльності товариства і заходи, що є необхідними для його успішного розвитку; подає на затвердження загальних зборів учасників річний звіт (або звіт за інший період) та баланс товариства; забезпечує належне виконання рішень загальних зборів учасників товариства та представляє звіти про їх виконання; забезпечує зберігання документів товариства; приймає рішення щодо інших питань поточної діяльності; відповідно до запропонованих загальними зборами кандидатур, призначає та звільняє з посади інших посадових осіб товариства (у разі їх призначення); виконує

---

¹ Закон України «Про акціонерні товариства» від 17. 09. 2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2008, № 50–51, с. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>

інші функції та вчиняє інші дії від імені товариства, що необхідні для досягнення мети його діяльності, у відповідності до чинного законодавства України, положень статуту товариства.

Питання про обсяг повноважень виконавчого органу дійсно знаходиться в площині довіри між учасниками товариства та її директором (генеральним директором). Власне принцип дерегулятивності корпоративних відносин підкріплений можливістю обирати найбільш прийнятний алгоритм взаємодії для кожного окремого товариства. Якщо головою колегіального органу чи одноосібним директором є третя (стороння) особа важливо обдумати, і у разі необхідності, обмежити окремі із управлінських повноважень. На практиці часто йде мова про отримання згоди загальних зборів учасників на укладення договорів купівлі-продажу нерухомого майна, застави, іпотеки, позики коштів та кредитних договорів, відчуження чи надання товариством об'єктів нерухомого майна, транспортних засобів, обладнання чи інших основних засобів у користування, вчинення інших правочинів, за якими вартість майна, робіт або послуг, що є предметом такого правочину становить / перевищує певну встановлену статутом товариства суму.

3. Ч. 3 коментованої статті Закону кореспондується з двома іншими нормами Закону України «Про ТОВ та ТДВ».

Ч. 1 ст. 29 коментованого Закону визначає загальні збори учасників як вищий орган товариства, що логічно зумовлює підзвітність останньому всіх інших органів управління, в тому числі й виконавчого органу.

Відповідно до ч. 2 ст. 38 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» наглядова рада в межах компетенції, визначеної статутом товариства, контролює та регулює діяльність виконавчого органу товариства. Зокрема, до компетенції наглядової ради може бути віднесено обрання одноосібного виконавчого органу товариства або членів колегіального виконавчого органу товариства (всіх чи окремо одного або декількох з них), зупинення та припинення їхніх повноважень, встановлення розміру винагороди членам виконавчого органу товариства.

За такої структури управління товариством виконавчий орган підзвітний загальним зборам учасників і наглядовій раді товариства та організовує виконання їх рішень.

4. Ч. 4 коментованої статті Закону встановлено загальне правило, за яким виконавчий орган товариства є одноосібним із назвою «директор». Статутом товариства може визначатися інша назва відповідно до специфіки діяльності, наприклад керівник, головний лікар та інші.

У даному контексті доцільно врахувати вимоги Класифікатора професій у відповідній редакції. Останній не є нормативно-правовим актом та має рекомендаційний характер, проте застосовується при проведенні інспекційних перевірок Держпраці на підставі пункту 2.14 Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників №58¹.

У листі від 24. 09. 2018 р. №4501/4/4.3-зв-18² Державна служба України з питань праці вказала, що при проведенні інспекційних відвідувань інспектор праці може дослідити питання щодо внесення до трудової книжки відомостей про роботу (ч. 4 ст. 48 КЗпП України), в тому числі дотримання п. 2.14 Інструкції в частині невідповідності найменування професій і посад, зазначеним у Класифікаторі, відомостям трудової книжки.

Оскільки статут є локальним нормативно-правовим актом товариства, коректну назву виконавчого органу слід першочергово формувати у ньому із внесенням відповідного запису в наказ, трудову книжку, а також інші кадрові та бухгалтерські документи.

З набранням чинності Постанови Кабінету Міністрів України від 12. 02. 2020 р. №188³ повідомленням про прийняття на роботу члена

---

¹ Про затвердження Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників: затверджена Наказом Мінпраці України (до1997р.), Мін'юст України, Мінсоцзахист від 29.07.1993 №58. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-93#Text> (дата звернення: 01.06.2020).

² Щодо відповідальності за невідповідність найменування професій і посад зазначеним у Класифікаторі професій: Лист Державної служби з питань праці від 24.09.2018 №4501/4/4.3-зв-18 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v4501880-18#Text> (дата звернення: 01.06.2020).

³ Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. №413: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.02.2020 №188 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-2020-%D0%BF#n9> (дата звернення: 01.06.2020).

виконавчого органу господарського товариства, керівника підприємства, установи, організації є відомості, отримані органами Державної податкової служби з ЄДР, без необхідності додаткового інформування ДПС як це відбувалось за попереднього регулювання.

5. Ч. 5 коментованої статті Закону передбачено можливість діяльності колегіального органу – дирекції та голови – генерального директора. Допускається визначення у статуті іншої назви, наприклад, часто застосовуваної на практиці – правління.

Згідно нормативних вимог у статуті товариства слід відображати функціонування колегіально виконавчого органу з відповідною назвою та його кількісний склад.

Членом дирекції може обиратися фізична особа з учасників товариства чи стороння (третя) особа, яка не обмежена в праві займати відповідну посаду. З огляду на положення ч. 6 коментованої статті Закону відносини між товариством та членом дирекції будуються на підставі цивільно-правового або трудового договору (контракту) на строк обрання колегіального виконавчого органу товариства.

6. Відмінній від встановленого законом порядок обрання членів виконавчого органу може передбачатися в статуті, зокрема, кумулятивним голосуванням, списком тощо. Відповідно до загального передбаченого порядку обрання членів колегіального органу та його голови здійснюється голосуванням за кожного кандидата окремо.

7. Ч. 7 коментованої статті Закону введено поняття «звичайної щоденної діяльності товариства» у контексті розмежування участі голови та членів колегіального виконавчого органу в управлінні товариством. Без необхідності додаткового тлумачення даної категорії зрозуміло, що генеральний директор чи інша визначена статутом особа може самостійно вирішувати / регулювати більшість поточних управлінських питань функціонування товариства. Скликання засідань виконавчого органу повинно відбуватись для забезпечення об'єктивності та компетентності при прийнятті рішень з можливими суттєвими наслідками для товариства.

Цілком логічно, що «звичайна щоденна діяльність» як категорія є прийнятною для характеристики особливостей певного типу пра-

вовідносин у коментованому Законі. Однак залишати це визначення у статуті товариства без конкретизації категорій рішень, які приймаються колегіальним виконавчим органом в обов'язковому порядку, скоріш за все матиме суттєві несприятливі наслідки для товариства. Тому в межах ч. 7 коментованої статті Закону визначено, що статутом товариства можуть встановлюватися обмеження щодо суми, типу, предмета правочинів, для прийняття рішення щодо яких голова колегіального виконавчого органу має скликати засідання виконавчого органу товариства. Порушення вимог цієї частини головою виконавчого органу є підставою для розірвання з ним цивільно-правового або трудового договору (контракту).

Відповідно до положень ст. 204 ЦК України правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним¹. Вчинений правочин вважається правомірним, тобто таким, що породжує, змінює або припиняє цивільні права й обов'язки, доки ця презумпція не буде спростована, зокрема на підставі судового рішення, або в силу прямої вказівки закону.

Відповідно до ст. 203 ЦК України зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам².

Згідно з ст. 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені ч. ч. 1–3, 5, 6 ст. 203 цього Кодексу. Недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається. Якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин)³.

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

² Там само.

³ Там само.

Відповідно до пункту 4 Постанови Пленуму ВС України № 9 від 06.11.2009р. «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними»¹, нікчемні правочини є такими у випадку, якщо їх недійсність встановлена законом (ч. 1 ст. 219, ч. 1 ст. 220, ч. 1 ст. 224 ЦК України тощо), а оспорювані – якщо їх недійсність прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує їх дійсність на підставах, встановлених законом (ч. 2 ст. 222, ч. 2 ст. 223, ч. 1 ст. 225 ЦК України тощо). Нікчемний правочин є недійсним через невідповідність його вимогам закону та не потребує визнання його таким судом.

Так, згідно з положеннями ст. ст. 203, 215 ЦК України підставою недійсності правочину може бути вчинення його особою за відсутності необхідного обсягу цивільної дієздатності та невідповідності волевиявлення учасника правочину його внутрішній волі. При цьому дієздатність юридичної особи реалізується відповідно до ст. 92 ЦК України через її органи у межах визначених законом та статутом повноважень.

З огляду на положення ст. ст. 92, 241 ЦК України вчинення правочину органом (посадовою особою) юридичної особи з перевищенням наданих йому повноважень може бути підставою для недійсності такого правочину лише за умови обізнаності контрагента про наявність відповідного обмеження повноважень (коли він знав чи за всіма обставинами не міг не знати про такі обмеження), а також відсутності подальшого схвалення правочину.

Обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи набуває юридичної сили для третьої особи в тому випадку, якщо саме вона, ця третя особа, вступаючи у відносини з юридичною особою та укладаючи договір, діяла недобросовісно або нерозумно, зокрема, достеменно знала про відсутність у виконавчого органу товариства необхідного обсягу повноважень або повинна була, проявивши принаймні розумну обачність, знати про це. Тягар доказування недобросовісності та нерозумності в поведінці третьої особи несе юридична особа.

---

¹ Практика розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Верховний Суд, Узагальнення судової практики від 24.11.2008 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003700-08#Text>

Таким чином, позов про визнання недійсним відповідного правочину може бути задоволений у разі доведеності товариством (позивачем) у господарському суді тієї обставини, що його контрагент знав або повинен був знати про наявні обмеження повноважень представника цього товариства, але, незважаючи на це, вчинив з ним оспорюваний правочин (що не отримав наступного схвалення особи, яку представляють).

Щодо можливості схвалення (так званої конвалідації) правочину, вчиненого головою виконавчого органу без необхідного обсягу повноважень, то таким логічно вважається буквальне схвалення рішенням колегіального органу вже по факту вчинення або ж конклюдентні дії, які свідчать про прийняття правочину до виконання.

8. Ч. 8 коментованої статті Закону містить імперативну вимогу про прийняття рішень більшістю голосів членів колегіального виконавчого органу. Встановлення необхідності більшої кількості голосів для прийняття окремих рішень можливе лише на підставі відповідних положень встановлених у статуті товариства.

9. У ч. 9 коментованої статті Закону зацентровано увагу на праві лише фізичної особи бути членом колегіального органу чи одноосібним виконавчим органом. Крім того, встановлена заборона на суміщення посад – (ген) директора / члена дирекції та члена наглядової ради товариства.

10. У відповідності до коментованої статті Закону встановлено загальноприйняте правило, за яким одноосібний виконавчий орган товариства або голова колегіального виконавчого органу товариства може діяти від імені товариства без довіреності. Одночасно визначена й можливість кожного або окремих членів колегіального виконавчого органу діяти від імені товариства без довіреності або можливість усіх чи окремих членів виконавчого органу вчиняти дії від імені товариства без довіреності виключно разом, за умови якщо це передбачено статутом товариства. Як показує практика правозастосування, таке представництво без довіреності та відображення відомостей в ЄДР може спричинити суттєві складнощі у частині сприйняття такого представництва як належного. Проте дана норма застосовується та

сприймається як допустима відповідно до позиції ВС. Наприклад, Постановою ВС КГС від 13. 08. 2019 р. у справі № 910/3331/19 суд вказав на правомірність підписання позовної заяви директором з правових питань товариства як члена Дирекції без довіреності на підставі положень статуту товариства.

У контексті представництва товариства без довіреності Законом покладена солідарна відповідальність перед товариством на члена виконавчого органу та призначеного ним тимчасового виконувача обов'язків.

11. Ч. 11 коментованої статті Закону є логічним продовженням попередньої частини та встановлює заборону члену виконавчого органу на передачу свого голосу іншим членам цього виконавчого органу товариства.

12. Право на підписання договору з членом виконавчого органу має особа, яка уповноважена на це загальними зборами учасників або наглядовою радою товариства у разі віднесення обрання виконавчого органу до компетенції останньої.

13. Відповідно до ч. 13 коментованої статті Закону повноваження одноосібного виконавчого органу чи голови колегіального виконавчого органу можуть бути припинені або він може бути тимчасово відсторонений від виконання своїх повноважень лише шляхом обрання нового одноосібного виконавчого органу чи голови колегіального виконавчого органу або тимчасових виконувачів їхніх обов'язків.

Розглядаючи дану норму, насамперед слід звернути увагу на коректне праворозуміння понять «припинення» та «відсторонення від виконання» повноважень, а також їх відмежування від категорії «звільнення».

Ч. 3 ст. 99 ЦК України встановлено, що повноваження члена виконавчого органу можуть бути в будь-який час припинені або він може бути тимчасово відсторонений від виконання своїх повноважень¹.

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№ 40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

У даний спосіб відбувається реалізація учасниками товариства своїх корпоративних прав на участь в управлінні товариством шляхом прийняття компетентним органом рішень про обрання (призначення), усунення, відсторонення, відкликання членів виконавчого органу цієї організації, наділення або позбавлення їх повноважень на управління товариством. Хоча такі рішення уповноваженого на це органу можуть мати наслідки і в межах трудових правовідносин, але визначальними за таких обставин є корпоративні правовідносини.

Слід враховувати, що усунення членів виконавчого органу товариства від виконання обов'язків або відсторонення голови виконавчого органу товариства від виконання повноважень за своєю правовою природою, предметом регулювання правовідносин і правовими наслідками відрізняється від відсторонення працівника від роботи на підставі ст. 46 КЗпП України. Саме тому можливість уповноваженого органу товариства відсторонити члена виконавчого органу від виконання ним обов'язків міститься не в приписах КЗпП України, а у статті 99 ЦК України, тобто не є предметом регулювання нормами трудового права.

У зв'язку з цим відсторонення відповідно до ч. 3 ст. 99 ЦК України є дією уповноваженого органу товариства, спрямованою на унеможливлення здійснювати членом його виконавчого органу повноважень у сфері управлінської діяльності. Необхідність такої норми зумовлено специфічним статусом члена виконавчого органу, який отримав від уповноваженого органу товариства право на управління. За природою корпоративних відносин учасникам товариства надано можливість у будь-який час оперативно реагувати на дії особи, яка здійснює представницькі функції зі шкодою для інтересів товариства, шляхом позбавлення її відповідних повноважень.

Зважаючи на це, зміст положень ч. 3 ст. 99 ЦК України надає право компетентному (уповноваженому) органу товариства усунути члена виконавчого органу від виконання обов'язків, які він йому визначив, у будь-який час, на свій розсуд, з будь-яких підстав.

Велика Палата у складі ВС у Постанові від 10. 09. 2019 року у справі №921/36/18 звернула увага на те, що така форма захисту є специфічною дією носіїв корпоративних прав у відносинах з особою,

якій вони довірили здійснювати управління товариством, і не може розглядатися в площині трудового права, зокрема в аспекті ст. 46 КЗпП України.

При цьому відсторонення від виконання повноважень керівника або іншого члена виконавчого органу та обрання іншої особи для тимчасового здійснення таких повноважень не означає звільнення керівника або іншого члена виконавчого органу, адже таких підстав для звільнення чинним законодавством не передбачено. Йде мова про зупинення роботи посадової особи, зумовлена відсутністю організаційних умов, необхідних для виконання роботи, оскільки без повноважень посадова особа не може здійснювати керівництво або функції члена виконавчого органу¹.

Окрім відсторонення від виконання повноважень слід розрізнати припинення повноважень керівника або іншого члена виконавчого органу та їх звільнення.

Припинення повноважень керівника або іншого члена виконавчого органу спричинює зупинення роботи такої посадової особи, викликане відсутністю організаційних умов, необхідних для виконання роботи, оскільки без повноважень посадова особа не може здійснювати керівництво або функції члена виконавчого органу. Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 41 КЗпП України припинення повноважень посадової особи може бути підставою для розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу та виплати вихідної допомоги у розмірі не менше ніж шестимісячний середній заробіток (стаття 44 КЗпП України), але замість розірвання трудового договору за згодою працівника його може бути переведено на іншу роботу (стаття 32 КЗпП України)². Разом із тим, аналогічно до ч. 6 ст. 38 коментованого Закону, в ч. 13 цієї статті Закону теж передбачено спеціальне правило щодо автоматичного припинення договору з посадовою особою у разі

---

¹ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 січня 2019 року у справі № 145/1885/15-ц URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79684982>

² Кодекс законів про працю України від 10. 12. 1971 р. № 322-VIII. Затверджено Законом № 322-VIII від 10.12.71 ВВР. 1971, Д. до № 50, с. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

припинення її повноважень як одноосібного виконавчого органу або члена колегіального виконавчого органу.

Звільнення керівника / іншого члена виконавчого органу регулюється законодавством про працю та реалізовується шляхом припинення трудового договору із проведенням належних розрахунків.

При звільненні директора слід врахувати, що останнє відбувається за рішенням загальних зборів учасників, якщо інше не передбачено статутом товариства. Відповідна особливість корпоративного управління спричиняє на практиці виникнення спорів щодо порушення права директора щодо вільного вибору праці. Адже елементом конституційного права особи на працю є й право бути звільненим. Належним та ефективним способом захисту у даному разі є заявлення вимоги про визнання трудових відносин припиненими. Щодо виключення запису про керівника в ЄДР, то слід врахувати наступні особливості:

– повноваження одноосібного виконавчого органу чи голови колегіального виконавчого органу можуть бути припинені або він може бути тимчасово відсторонений від виконання своїх повноважень лише шляхом обрання нового одноосібного виконавчого органу чи голови колегіального виконавчого органу або тимчасових виконувачів їхніх обов'язків;

– графа «відомості про керівника юридичної особи» в ЄДРПОУ повинна містити відповідні дані, як наслідок, виключення запису про одного керівника без включення іншого суперечить вимогам Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ».

Стаття 40

Обов'язки та відповідальність членів наглядової ради товариства та членів виконавчого органу товариства

1. Члени наглядової ради товариства та члени виконавчого органу товариства повинні діяти добросовісно і розумно в інтересах товариства.

2. Члени наглядової ради товариства та члени виконавчого органу товариства несуть відповідальність перед товариством за збитки, заподіяні товариству їхніми винними діями або бездіяльністю.

3. Член наглядової ради товариства, член виконавчого органу товариства звільняється від відповідальності, якщо доведе, що шкоду заподіяно не з його вини.

4. Відповідальність членів виконавчого органу товариства чи членів наглядової ради товариства перед товариством відповідно є солідарною.

5. Член виконавчого органу товариства не може без згоди загальних зборів учасників або наглядової ради товариства, а член наглядової ради товариства – без згоди загальних зборів учасників:

1) здійснювати господарську діяльність як фізична особа – підприємець у сфері діяльності товариства;

2) бути учасником повного товариства або повним учасником командитного товариства, що здійснює діяльність у сфері діяльності товариства;

3) бути членом виконавчого органу або наглядової ради іншого суб'єкта господарювання, що здійснює діяльність у сфері діяльності товариства.

6. Порушення обов'язків, передбачених частиною п'ятою цієї статті, є підставою для розірвання товариством договору (контракту) з такою особою без виплати компенсації.

1. Відповідно до ч. 1 коментованої статті Закону члени наглядової ради товариства та члени виконавчого органу товариства повинні діяти добросовісно і розумно в інтересах товариства, проявляти піклування про справи товариства, використовувати необхідні професійні навички і здійснювати свої повноваження з необхідною ретельністю. Йде мова про фідучіарні обов'язки як досить важливу ланку у побудові якісної системи корпоративного управління. Значення останніх особливо прослідковується при застосуванні до керівника такої міри відповідальності як відшкодування завданих товариству збитків.

У своїх рішеннях суди все частіше звертають увагу на довірчий характер відносин між товариством та його посадовою особою, у зв'язку з чим протиправна поведінка зазначеної особи може виражатись не лише у невиконанні нею обов'язків, прямо встановлених установчими документами товариства, чи перевищенні повноважень при вчиненні певних дій від імені товариства, а й у неналежному чи недобросовісному виконанні таких дій без дотримання меж нормального господарського ризику, з особистою заінтересованістю чи при зловживанні своїм правом, прийнятті очевидно необачних чи марнотратних рішень.

1. Ст. 65 ГК України передбачає, що власник здійснює свої права щодо управління підприємством безпосередньо або через уповноважені ним органи відповідно до статуту підприємства чи інших установчих документів. Для керівництва господарською діяльністю підприємства власник (безпосередньо або через уповноважені органи) чи наглядова рада такого підприємства (у разі її утворення) призначає (обирає) керівника підприємства, який є підзвітним власнику, його уповноваженому органу чи наглядовій раді. Керівник підприємства, головний бухгалтер, члени наглядової ради (у разі її утворення), виконавчого органу та інших органів управління підприємства відповідно до статуту є посадовими особами цього підприємства¹.

Ст. 89 ГК України визначено, що посадові особи відповідають за збитки, завдані ними господарському товариству. Відшкодування збитків, завданих посадовою особою господарському товариству її діями (бездіяльністю), здійснюється у разі, якщо такі збитки були завдані: діями, вчиненими посадовою особою з перевищенням або зловживанням службовими повноваженнями; діями посадової особи, вчиненими з порушенням порядку їх попереднього погодження або іншої процедури прийняття рішень щодо вчинення подібних дій, встановленої установчими документами товариства; діями посадової особи, вчиненими з дотриманням порядку їх попереднього

---

¹ Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. №436-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, с. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

погодження або іншої процедури прийняття рішень щодо вчинення відповідних дій, встановленої товариством, але для отримання такого погодження та/або дотримання процедури прийняття рішень посадова особа товариства подала недостовірну інформацію; бездіяльністю посадової особи у випадку, коли вона була зобов'язана вчинити певні дії відповідно до покладених на неї обов'язків; іншими винними діями посадової особи¹.

Отже, вищенаведеною статтею ГК України передбачено відповідальність посадових осіб товариства, в тому числі членів виконавчого органу, якщо вони діяли всупереч інтересам цієї товариства.

Відповідно до ч. ч. 1, 2 ст. 22 ЦК України особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. Збитками є: 1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); 2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода). Збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі².

Згідно із ст. 1166 ЦК України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала³.

Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини.

Застосування цивільно-правової відповідальності можливе лише при наявності передбачених законом умов. Їх сукупність утворює

---

¹ Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, с. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

² Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№ 40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

³ Там само.

склад цивільного правопорушення, який є підставою цивільно-правової відповідальності. Склад цивільного правопорушення, визначений законом для настання відповідальності у формі відшкодування збитків, утворюють наступні елементи: суб'єкт, об'єкт, об'єктивна та суб'єктивна сторона. Суб'єктом є боржник; об'єктом – правовідносини по зобов'язаннях; об'єктивною стороною – наявність збитків у майновій сфері кредитора, протиправна поведінка у вигляді невиконання або неналежного виконання боржником свого зобов'язання, причинний зв'язок між протиправною поведінкою боржника і збитками; суб'єктивну сторону цивільного правопорушення складає вина, яка представляє собою психічне відношення особи до своєї протиправної поведінки і її наслідків.

За відсутності хоча б одного з цих елементів цивільна відповідальність не настає, тобто для застосування такої міри відповідальності як відшкодування збитків потрібна наявність повного складу цивільного правопорушення. Зокрема, позивачем доводиться: протиправна поведінка (дії чи бездіяльності особи); шкідливий результат такої поведінки (збитки); причинний зв'язок між протиправною поведінкою та шкодою (завданими збитками). Натомість, відповідач переконує суд про відсутність вини.

Протиправна поведінка особи може виявлятися у прийнятті нею неправомірного рішення або у неправомірній поведінці. Тобто наявні дії чи бездіяльність директора, що суперечать інтересам товариства та порушують вищезгаданий принцип довірчих відносин. Зокрема, з товариства виводяться кошти, майно, відчужуються об'єкти інтелектуальної власності чи дозволи, без яких подальша діяльність буде або безперспективною або очевидно збитковою. Наприклад, закупівля матеріалів чи сировини, необхідність яких є необґрунтованою, оплата робіт, послуг для господарських потреб, реальність яких та зв'язок з господарською діяльністю товариства є сумнівними.

Під шкодою розуміється матеріальна шкода, що виражається у зменшенні майна потерпілого в результаті порушення належного йому майнового права, та (або) применшенні немайнового блага. Збитки як

грошовий вираз шкоди можуть підтверджуватися первинними бухгалтерськими документами, звітами аудиторів, висновками експертів тощо.

Причинний зв'язок між протиправною поведінкою особи та завданою шкодою є обов'язковою умовою відповідальності, яка передбачає, що шкода стала об'єктивним наслідком поведінки заподіювача шкоди. Власне дана складова є найскладнішою у доведенні, бо показує перехід одного елементу правопорушення в інший. Звичайно, причинний зв'язок логічно прослідковується, якщо особа будучи на посаді директора без рішення загальних зборів учасників внесла зміни до спецдозволу шляхом зміни його власника, а останнім стало товариство, де 100% власником був сам директор. Проте такі обставини є швидше виключними, аніж типовими серед інших справ.

Застосування відповідної міри відповідальності протягом значного періоду часу практично не застосовувалось з огляду на відсутність дієвого механізму реалізації останньої. Так, незважаючи на наявність волі окремої групи учасників щодо притягнення посадової особи до відповідальності за завдані товариству збитки, рішення про заявлення відповідного позову не отримувало необхідної кількості голосів з огляду на заінтересованість іншої групи власників.

Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» від 07. 04. 2015 р. №289-VIII, в господарське судочинство впроваджено інститут похідного позову, що дає можливість опосередкованого представництва інтересів товариства у відповідній категорії спорів.

Внаслідок внесених змін п. 12 ч. 1 ст. 20 ГПК України передбачено, що господарські суди розглядають справи у спорах між юридичною особою та її посадовою особою (у тому числі посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю) такої посадової особи, за позовом власника (учасника, акціонера) такої юридичної особи, поданим в її інтересах¹.

---

¹ Господарський процесуальний кодекс України від 06. 11. 1991р. №1798-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992, №6, с. 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

Відповідно до ст. 54 ГПК України власник (учасник, акціонер) юридичної особи, якому належить 10 і більше відсотків статутного капіталу товариства (крім привілейованих акцій), або частка у власності юридичної особи якого становить 10 і більше відсотків, може подати в інтересах такої юридичної особи позов про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою. У разі відкриття провадження за таким позовом зазначена юридична особа набуває статусу позивача, але не вправі здійснювати свої процесуальні права та обов'язки без згоди власника (учасника, акціонера), який подав позов. При цьому посадова особа, до якої пред'явлений позов, не вправі представляти юридичну особу та призначати іншу особу для представництва юридичної особи в даній справі.

Інший співвласник (учасник, акціонер) цієї юридичної особи, якому належить 10 і більше відсотків статутного капіталу товариства (крім привілейованих акцій), або частка у власності юридичної особи якого становить 10 і більше відсотків, має право приєднатися до поданого позову до закінчення підготовчого засідання у справі¹.

При цьому відмова від позову, поданого відповідно до ст. 54 ГПК України, зменшення розміру позовних вимог, зміна предмета або підстави позову, укладення мирової угоди, відмова від апеляційної або касаційної скарги, заяви про перегляд рішення суду за нововиявленими або виключними обставинами можлива лише за письмовою згодою всіх власників (учасників, акціонерів), які в даній справі діють в інтересах юридичної особи.

2. Коментованою частиною статті Закону визначено, що член наглядової ради товариства, член виконавчого органу товариства звільняється від відповідальності, якщо доведе, що шкоду заподіяно не з його вини. Дане положення кореспондується із закріпленою в ЦК України презумпцією вини.

Так, ч. 2 ст. 1166 ЦК України передбачено, що особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини.

---

¹ Господарський процесуальний кодекс України від 06. 11. 1991р. № 1798-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992, № 6, с. 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.

Таким чином, цивільне законодавство в деліктних зобов'язаннях передбачає презумпцію вини завдавача шкоди, згідно з якою особа, яка завдала шкоду, буде вважатися винною, якщо вона не доведе відсутність своєї вини, зокрема у зв'язку із наявністю вини іншої особи або через дію об'єктивних обставин (аналогічна усталена правова позиція наведена, зокрема, у постановках Верховного Суду від 14.02.2018 року у справі № 686/10520/15, від 08.05.2018 у справі № 922/2026/17, від 21.09.2018 у справі № 910/19960/15).

3. Ч. 4 коментованої статті Закону передбачає солідарну відповідальність членів виконавчого органу та членів наглядової ради перед товариством. Зокрема, нормами Закону України «Про ТОВ та ТДВ» даний вид відповідальності встановлений спільно з учасниками щодо повернення товариству неправомірних виплат (дивідендів), які сталися через оману учасників шляхом подання (включення) недостовірної інформації до документів товариства; спільно між собою за збитки, спричинені через порушення порядку вчинення значних правочинів або правочинів із заінтересованістю; спільно член виконавчого органу з призначеним ним тимчасовим виконувачем обов'язків.

4. Ч. 5 коментованої статті Закону визначено перелік обмежень щодо суміщення діяльності посадової особи, зокрема щодо: 1) здійснення господарської діяльності як фізичної особа – підприємця у сфері діяльності товариства; 2) участі у повному товаристві чи перебування у статусі повного учасника в командитному товаристві, що здійснює діяльність у сфері діяльності товариства; 3) зайняття посади члена виконавчого органу або наглядової ради іншого суб'єкта господарювання, що здійснює діяльність у сфері діяльності товариства.

Зняття обмежень допускаються лише у разі отримання членом наглядової ради згоди загальних зборів учасників на відповідне суміщення, а членом виконавчого органу – погодження вищого органу товариства чи наглядової ради залежно від структури управління кожної окремої компанії.

5. Порушення обов'язків, передбачених ч. 5 коментованої статті Закону, є підставою для розірвання товариством договору (контракту) з посадовою особою без виплати компенсації.

Однак у разі отримання відповідної згоди на суміщення діяльності, виконання посадовими особами своїх обов'язків відбуватиметься без порушення вимог ч. 5 ст. 40 Закону України «Про ТОВ та ТДВ».

Стаття 41

Проведення аудиту фінансової звітності товариства на вимогу учасників

1. На вимогу учасника чи учасників, яким сукупно належить 10 і більше відсотків статутного капіталу товариства, проводиться аудит фінансової звітності товариства із залученням аудитора (аудиторської фірми), не пов'язаного (не пов'язаної) майновими інтересами з товариством, посадовими особами товариства чи з його учасниками.

2. У такому разі учасник (учасники) товариства самостійно укладає з визначеним ним аудитором (аудиторською фірмою) договір про проведення аудиту фінансової звітності товариства, в якому зазначається обсяг аудиторських послуг.

3. Витрати, пов'язані з проведенням аудиту фінансової звітності, покладаються на учасника (учасників), на вимогу якого проводиться такий аудит, якщо інше не встановлено статутом товариства. Загальні збори учасників товариства можуть ухвалити рішення про відшкодування витрат учасника на аудит фінансової звітності товариства.

4. Виконавчий орган товариства протягом 10 днів з дати отримання запиту учасника (учасників) про такий аудит та примірника оригіналу договору про проведення аудиту фінансової звітності товариства зобов'язаний забезпечити аудитору можливість проведення аудиту та надати завірені підписом уповноваженої особи товариства копії всіх документів відповідно до визначеного у договорі обсягу аудиторських послуг.

1. ТОВ та ТДВ є об'єднанням капіталів учасників, і тому досить часто постає питання контролю за фінансово-господарською діяльністю через можливі випадки зловживання повноваженнями з боку посадових осіб та працівників товариства, брак компетентності, помилки, неправильного тлумачення законодавчих актів тощо. Адже все це може призвести до порушення прав учасників товариства, втрати товариством існуючого майна та можливих прибутків учасників товариства.

У своїх рішеннях суд зазначає, що право учасників (акціонерів), спрямоване на контроль діяльності виконавчого органу є складовою права на управління товариством¹.

Колегія суддів КГС ВС у Постанові від 29. 05. 2018 р. (у справі №921/505/17-г/18п) зазначила, що право учасника товариства звернутися із вимогою про проведення аудиторської перевірки річної фінансової звітності товариства не залежить ні від бажання самого товариства (його посадових осіб) проводити чи не проводити перевірку, ні від доцільності чи відсутності доцільності проведення такої перевірки, наявності вже проведених перевірок, натомість обов'язок товариства забезпечити аудитору можливість провести перевірку виникає відповідно до прямої вказівки закону² (така ж правова позиція викладена і у постановах КГС ВС від 14. 02. 2018 р. у справі №910/783/17, від 27. 06. 2018 р. у справі №921/546/17-г/1³).

Закон України «Про ТОВ та ТДВ» удосконалює механізм контролю за діяльністю виконавчого органу товариства та притягнення до відповідальності його членів. Відповідальність цих осіб можлива

---

¹ Постанова ВГС України Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин №4 від 25.02.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16>; Постанова КГС ВС від 14.02.2018 у справі №910/783/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72253399>; Постанова КГС ВС від 29.05.2018 у справі №921/505/17-г/18. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_korpor_spori.pdf

² Постанова КГС ВС від 29.05.2018 у справі №921/505/17-г/18п. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74411292>

³ Постанова КГС ВС від 14.02.2018 у справі №910/783/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72253399>; Постанова КГС ВС від 27.06.2018 у справі №921/546/17-г/1. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75082277>

лише за умови доведення вини у вчинених правопорушеннях і часто аудиторська перевірка разом із судовою експертизою може виступати належною доказовою базою правопорушення. Законодавець запровадив відповідні механізми, які б дали змогу учасникам здійснювати ефективний контроль за діяльністю виконавчого органу та в разі потреби притягнути до відповідальності недобросовісних менеджерів. Одним із таких механізмів є проведення аудиту фінансової звітності на вимогу учасників товариства.

Аудит фінансової звітності – це аудиторська послуга з перевірки даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності та/або консолідованої фінансової звітності юридичної особи або представництва іноземного суб'єкта господарювання, або іншого суб'єкта, який подає фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність групи з метою висловлення незалежної думки аудитора про її відповідність в усіх суттєвих аспектах вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, міжнародних стандартів фінансової звітності або іншим вимогам.

На вимогу учасника чи учасників, яким сукупно належить 10 і більше відсотків статутного капіталу товариства, проводиться аудит фінансової звітності товариства із залученням аудитора (аудиторської фірми), не пов'язаного (не пов'язаної) майновими інтересами з товариством, посадовими особами товариства чи з його учасниками. Таким чином, суб'єктом проведення аудиту може бути:

- фізична особа, яка підтвердила кваліфікаційну придатність до провадження аудиторської діяльності, має відповідний практичний досвід та включена до Реєстру аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності;

- аудиторська фірма – юридична особа, яка провадить аудиторську діяльність та включена до Реєстру як суб'єкт аудиторської діяльності.

Не пов'язаність майновими інтересами означає, що аудитор не пов'язаний із товариством спільною власністю, контролем чи управлінням. Також недопустиме існування конфлікту інтересів – суперечності між особистими майновими, немайновими інтересами аудитора (посадових осіб аудиторської фірми) та його (їх) професійними

правами і обов'язками, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання ним (ними) своїх професійних обов'язків, а також на вчинення чи невчинення ним (ними) дій.

Відповідно до положень коментованої статті Закону аудит може ініціювати учасник товариства у разі:

- спору між учасниками й товариством стосовно розміру дивідендів;
- незгоди учасника з розміром вартості частки, яку виплачує товариство в разі виходу учасника з товариства;
- корпоративного спору між учасниками;
- незгоди учасника з діями виконавчого органу товариства;
- спору щодо управління товариством;
- оформлення спадщини на частку в статутному капіталі;
- інших корпоративних спорів.

2. Для проведення аудиту учасник (учасники) товариства самостійно укладає з визначеним ним аудитором (аудиторською фірмою) договір про проведення аудиту фінансової звітності товариства, у якому потрібно зазначити обсяг аудиторських послуг. У договорі про надання аудиторських послуг передбачаються предмет, обсяг аудиторських послуг, розмір та умови оплати, відповідальність сторін та інші умови. Такий договір обов'язково укладається у письмовій формі, оскільки примірник оригіналу надалі надається виконавчому органу товариства разом із запитом про проведення аудиту.

3. Витрати, пов'язані з проведенням аудиту фінансової звітності, покладено на учасника (учасників), на вимогу якого проводять такий аудит, якщо інше не встановлено статутом товариства. Загальні збори учасників товариства можуть ухвалити рішення про відшкодування витрат учасника на аудит фінансової звітності товариства. Положення, в якому передбачається можливість відшкодування витрат на аудиторську перевірку учаснику та умови надання відшкодування, може бути включено до статуту товариства.

4. Виконавчий орган товариства протягом 10 днів із дати отримання запиту учасника (учасників) про такий аудит та примірника оригіналу договору про проведення аудиту фінансової звітності то-

вариства зобов'язаний забезпечити аудитору можливість проведення аудиту й надати завірени підписом уповноваженої особи товариства копії всіх документів відповідно до визначеного в договорі обсягу аудиторських послуг.

Правові засади аудиту фінансової звітності визначаються Законом України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»¹. У ст. 13 цього Закону зазначено, що при провадженні аудиторської діяльності застосовуються міжнародні стандарти аудиту, оприлюднені державною мовою на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади. Згідно цих стандартів аудитор має бути забезпечений:

(і) доступом до всієї інформації, відомої управлінському персоналу, і, де це доречно, тим, кого наділено найвищими повноваженнями, такої як записи, документація тощо, яка є важливою для складання фінансової звітності;

(іі) додатковою інформацією для цілей аудиту, яку аудитор може запитувати в управлінського персоналу і, де це доречно, у тих, кого наділено найвищими повноваженнями;

(ііі) необмеженим доступом до працівників суб'єкта господарювання, від яких аудитор вважає потрібним отримати аудиторські докази².

У той же час ч. 4 коментованої статті Закону вказує на те, що аудит проводиться на підставі копій документів, які надає учаснику – ініціатору аудиту – виконавчий орган товариства. Існування такої можливості для посадових осіб може зумовити неповну та не зовсім об'єктивну аудиторську перевірку. Водночас для посадових особи юридичної особи, фінансова звітність якої перевіряється, встановлюється відповідальність за повноту і достовірність документів та іншої інформації, що подаються аудитору для надання аудиторських послуг.

---

¹ Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21. 12. 2017 р. №2258-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018, №9, с. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>

² Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements 2016–2107 Edition Volume I. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9C%D0%A1%D0%90%202016-2017_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%201\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9C%D0%A1%D0%90%202016-2017_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%201(1).pdf)

Згідно з принципом конфіденційності та професійної таємниці аудитори та суб'єкти аудиторської діяльності зобов'язані зберігати конфіденційність інформації, отриманої під час надання аудиторських послуг, не розголошувати відомостей, до яких вони мають доступ під час надання аудиторських послуг, і не використовувати їх у власних інтересах або в інтересах третіх осіб.

Стаття 42

Посадові особи товариства

1. Посадовими особами товариства є члени виконавчого органу, наглядової ради, а також інші особи, передбачені статутом товариства.

2. Винагорода за виконання посадовою особою своїх обов'язків та надання їй інших благ можуть здійснюватися виключно на умовах та підставах, зазначених у договорі між нею і товариством.

3. Конфліктом інтересів є конфлікт між обов'язком посадової особи діяти добросовісно і розумно в інтересах товариства в цілому та приватними інтересами посадової особи або її афілійованих осіб.

4. При обранні на посаду посадова особа товариства зобов'язана подати товариству перелік своїх афілійованих осіб. У разі зміни складу афілійованих осіб посадова особа у п'ятиденний строк з дня, коли їй стало відомо про таку зміну, зобов'язана повідомити про це товариство.

5. Отримання посадовою особою або її афілійованими особами від третіх осіб виплат, винагород чи інших благ за дії (бездіяльність), пов'язані з виконанням посадовою особою її повноважень, є конфліктом інтересів.

6. Посадова особа, якій стало відомо про виникнення конфлікту інтересів, зобов'язана протягом двох днів письмово повідомити про це виконавчий орган товариства та наглядову раду товариства (у разі утворення). Виконавчий орган товариства зобов'язаний повідомити про виникнення конфлікту інтересів

усіх учасників товариства протягом двох днів з дня отримання інформації про наявний конфлікт інтересів.

7. Посадовим особам забороняється розголошувати інформацію, що стала їм відома у зв'язку з виконанням ними посадових обов'язків та становить комерційну таємницю товариства чи є конфіденційною, крім випадків, коли розкриття такої інформації вимагається законом. Ця заборона діє також протягом одного року з дати припинення (розірвання) договору між посадовою особою і товариством, якщо інший строк не встановлений таким договором.

8. Порушення посадовою особою обов'язків, передбачених частинами другою, четвертою, шостою і сьомою цієї статті, є підставою для розірвання товариством договору (контракту) з такою особою без виплати компенсації.

9. Афілійованими особами вважаються особи, які визнаються такими відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства».

1. Коментований Закон визначає, що посадовими особами товариства є члени виконавчого органу, наглядової ради, а також інші особи визначені статутом товариства. Дещо ширше визначає посадових осіб Закон України «Про АТ»: «посадові особи органів акціонерного товариства – фізичні особи – голова та члени наглядової ради, виконавчого органу, ревізійної комісії, ревізор акціонерного товариства, а також голова та члени іншого органу товариства, якщо утворення такого органу передбачено статутом товариства»¹.

Варто вказати на різницю вживання терміну посадові особи в Закону України «Про ТОВ та ТДВ» та Законі України «АТ». У першому нормативно-правовому акті вживається термін посадові особи товариства, в другому – посадові особи органів товариства. У першому випадку термін охоплює ширше коло осіб, в той час як в АТ посадовими особами можуть бути лише члени органів товариства. Окрім перелічених осіб, що відносяться до посадових осіб, нормою зазначено, що ними

---

¹ Закон України «Про акціонерні товариства» від 17. 09. 2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2008, № 50–51, с. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>

також можуть бути інші особи, визначені статутом товариства. Так, йде мова про випадки, коли статутом передбачено утворення інших, крім зазначених, органів управління товариством або запровадження інших посад для управління товариством.

Окрім того, в ст. 65 ГК України однозначно визначено, що посадовою особою підприємства є також головний бухгалтер підприємства, що зумовлює колізію норм вищезазначених двох законів та ГК України. Разом із тим слід відрізнити головного бухгалтера підприємства, який працює на постійній основі та є посадовою особою, від особи, яка веде бухгалтерський облік за цивільно-правовим договором про надання послуг з бухгалтерського та податкового обліку, якщо вона не призначена на посаду на підприємстві. У останньому випадку така особа не є посадовою особою.

Так чи інакше у питанні віднесення особи до категорії посадової особи слід керуватися критерієм виконання нею організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в товаристві. У відповідному узагальненні ВС України (постанова Пленуму Верховного Суду України від 26. 04. 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво»¹), організаційно-розпорядчими обов'язками є обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності.

У той же час під адміністративно-господарськими обов'язками розуміються обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації забезпечення контролю за цими операціями тощо).

Ст. 23 Закону України «Про ГТ»² встановлює обмеження щодо того, хто не може бути посадовою особою товариства. Посадовими

---

¹ Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02>

² Закон України «Про господарські товариства» від 19. 09. 1991 р. № 1576-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1991, № 49, с. 682. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>

особами органів управління товариства не можуть бути народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та інших органів виконавчої влади, військовослужбовці, нотаріуси, депутати місцевих рад, які працюють у цих радах на постійній основі, посадові особи органів прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ, а також посадові особи органів державної влади та місцевого самоврядування, крім випадків, коли державні службовці здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі, та представляють інтереси держави в наглядовій раді товариства або ревізійній комісії товариства. Особи, яким суд заборонив займатися певною діяльністю, не можуть бути посадовими особами тих товариств, які здійснюють цей вид діяльності. Особи, які мають непогашену судимість за крадіжки, одержання неправомірної вигоди та інші корисливі злочини, не можуть займати у товариствах керівні посади і посади, пов'язані з матеріальною відповідальністю.

Безумовно, аналізуючи вимоги до посадової особи, окрім положень коментованої статті, слід брати до уваги і ст. 40 даного Закону України «Про ТОВ та ТДВ», якою встановлено обов'язки та певні обмеження для членів наглядової ради та членів виконавчого органу товариства, які є посадовими особами за законом.

Так, члени цих органів товариства повинні діяти добросовісно і розумно в інтересах товариства (ч. 1 ст. 40 коментованого Закону). Також член виконавчого органу товариства не може без згоди загальних зборів учасників або наглядової ради товариства, а член наглядової ради товариства – без згоди загальних зборів учасників: 1) здійснювати господарську діяльність як фізична особа – підприємець у сфері діяльності товариства; 2) бути учасником повного товариства або повним учасником командитного товариства, що здійснює діяльність у сфері діяльності товариства; 3) бути членом виконавчого органу або наглядової ради іншого суб'єкта господарювання, що здійснює діяльність у сфері діяльності товариства (ч. 5 ст. 40 коментованого Закону). При цьому сфера діяльності товариства визначається у його статуті. Питання про можливість проведення такої діяльності членом органу у сфері діяльності товариства виноситься у порядку денному

на розгляд наглядовій раді чи загальним зборам учасників товариства, де воно вирішується шляхом голосування.

2. Винагорода за виконання посадовою особою своїх обов'язків та надання їй інших благ можуть здійснюватися виключно на умовах та підставах, зазначених у договорі між нею і товариством. При цьому таким договором може бути і трудовий контракт, і цивільно-правовий договір, що підтверджується ст. 39 та ч. 5. ст. 38 коментованого Закону. Встановлення розміру винагороди членам виконавчого органу товариства належить до компетенції загальних зборів учасників товариства (п. 7 ч. 2 ст. 30 коментованого Закону). У договорі може бути передбачено також умови підвищення чи зниження обумовленого сторонами розміру оплати праці, встановлення доплат і надбавок, премій, винагород за підсумками роботи за рік чи інший період.

3. Закон України «Про запобігання корупції» розрізняє поняття потенційного та реального конфлікту інтересів¹. Потенційний конфлікт інтересів – наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень. Такий потенційний конфлікт інтересів існує у правочинах із заінтересованістю. При цьому потенційний конфлікт не обов'язково перетворюється у реальний, оскільки цілком ймовірна ситуація, що в учасників правочину та товариства інтереси можуть збігатися. Однак для правочинів із заінтересованістю все ж встановлений спеціальний порядок укладення якраз з метою унеможливлення вчинення дій всупереч інтересам товариства.

Реальний конфлікт інтересів – це суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень. Для встановлення факту реального конфлік-

---

¹ Закон України «Про запобігання корупції» від 14. 10. 2014 р. № 1700-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014, № 49, с. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

ту необхідно безпосередньо встановити, що, по-перше, приватний інтерес наявний, по-друге, такий інтерес суперечить обов'язкам та повноваженням посадової особи, по-третє, така суперечність реально впливає на об'єктивність чи неупередженість прийняття рішень чи вчинення дій.

При цьому в розумінні коментованої частини статті Закону, необхідно повідомляти товариство за наявності як реального, так і потенційного конфлікту інтересів.

4. При обранні на посаду посадова особа товариства зобов'язана подати товариству перелік своїх афілійованих осіб. Визначення афілійованих осіб проводиться з метою встановлення наявності відносин залежності між особами, ймовірності виникнення конфлікту інтересів, можливості впливу на прийняття рішень посадовою особою та уникнення прийняття посадовою особою рішень всупереч інтересам товариства. У разі зміни складу афілійованих осіб посадова особа у п'ятиденний строк з дня, коли їй стало відомо про таку зміну, зобов'язана повідомити про це товариство.

5. Отримання посадовою особою або її афілійованими особами від третіх осіб виплат, винагород чи інших благ за дії (бездіяльність), пов'язані з виконанням посадовою особою її повноважень, є конфліктом інтересів. Під такими благами розуміються отримання доходів у вигляді грошей, майна, в тому числі майнових прав, послуг майнового характеру, результатів виконаних робіт або будь-яких переваг. Конфлікт інтересів виникає, коли за такі блага посадова особа як вчиняє дії, що прямо суперечать обов'язку діяти розумно і добросовісно в інтересах товариства, так і утримується від вчинення дій у тому випадку, коли в посадової особи існує обов'язок вчинити певну дію в інтересах товариства.

6. Посадова особа, якій стало відомо про виникнення конфлікту інтересів, зобов'язана протягом двох днів письмово повідомити про це виконавчий орган товариства та наглядову раду товариства (у разі утворення). Виконавчий орган товариства зобов'язаний повідомити про виникнення конфлікту інтересів усіх учасників товариства протягом двох днів з дня отримання інформації про наявний конфлікт інтер-

есів. За власною ініціативою посадова особа може самостійно вжити заходів щодо врегулювання конфлікту інтересів шляхом позбавлення відповідного приватного інтересу. При цьому посадова особа може надати підтвердуючі цей факт документи товариству. Це не впливає із коментованого Закону, але може бути вчинено посадовою особою за власним бажанням. Водночас позбавлення приватного інтересу має виключати будь-яку можливість його приховування.

Також можливе життя інших заходів зовнішнього чи самостійного врегулювання конфлікту інтересів, що визначається Законом України «Про запобігання корупції», однак може бути запозичене для товариств:

- усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів;
- застосування зовнішнього контролю за виконанням особою відповідного завдання, вчиненням нею певних дій чи прийняття рішень;
- обмеження доступу до певної інформації;
- перегляду обсягу службових повноважень особи;
- переведення на іншу посаду;
- звільнення особи.

7. Посадові особи зобов'язані не розголошувати інформацію, що стала їм відома у зв'язку з виконанням ними посадових обов'язків та становить комерційну таємницю товариства чи є конфіденційною, крім випадків, коли розкриття такої інформації вимагається законом. Ця заборона діє також протягом одного року з дати припинення (розірвання) договору між посадовою особою і товариством, якщо інший строк не встановлений таким договором (ч. 7 коментованої статті Закону). Поняття комерційної таємниці визначається в ст. 505 ЦК України, де зазначається, що нею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо

збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці¹. Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень (ч. 2 ст. 21 Закону України «Про інформацію»²). Питання відповідальності за розкриття інформації товариства повинно вирішуватися із врахуванням вжитих посадовою особою необхідних та достатніх заходів щодо збереження секретності даної інформації та можливостями передбачити і запобігти її розкриттю. Зазвичай товариство приймає внутрішнє положення щодо того, яку інформацію слід відносити до комерційної таємниці та який режим її охорони;

8. Порушення вищезазначених обов'язків посадової особи товариства є підставою розірвання товариством договору з посадовою особою без виплати компенсації за дострокове розірвання договору. Окрім дисциплінарної відповідальності, посадова особа може нести кримінальну, адміністративну, цивільно-правову (в тому числі матеріальну) відповідальність. Щодо відповідальності членів наглядової ради та членів виконавчого органу товариства (див. коментар до ст. 40). Відповідальність інших посадових осіб визначається законами України, статутом товариства, посадовими інструкціями, умовами контракту з посадовою особою.

9. Ч. 9 коментованої статті Закону дає відсилку на поняття афілійованих осіб до Закону України «Про АТ». Ними визнаються:

– юридичні особи, за умови, що одна з них здійснює контроль над іншою чи обидві перебувають під контролем третьої особи;

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

² Закон України «Про інформацію» від 02. 10. 1992 р. №2657-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992, №48, с. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

– члени сім’ї фізичної особи – чоловік (дружина), а також батьки (усиновителі), опікуни (піклувальники), брати, сестри, діти та їхні чоловіки (дружини);

– фізична особа та члени її сім’ї і юридична особа, якщо ця фізична особа та/або члени її сім’ї здійснюють контроль над юридичною особою¹.

Стаття 43

Зберігання документів товариства

1. Товариство зобов’язано зберігати такі документи:

1) протокол зборів засновників товариства (рішення одного-осібного засновника);

2) статут товариства та зміни до статуту;

3) протоколи загальних зборів учасників;

4) документи товариства, що регулюють діяльність органів товариства, та зміни до них;

5) положення про філії (представництва) товариства у разі їх створення (відкриття);

6) протоколи засідань наглядової ради товариства та колегіального виконавчого органу товариства, накази і розпорядження виконавчого органу товариства;

7) аудиторські висновки та результати надання інших аудиторських послуг;

8) річну фінансову звітність;

9) документи звітності, що подаються відповідним державним органам;

10) документи, пов’язані з випуском емісійних цінних паперів;

11) інші документи, передбачені законодавством, статутом товариства, рішеннями загальних зборів учасників, наглядової ради та виконавчого органу товариства;

¹ Закон України «Про акціонерні товариства» від 17. 09. 2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2008, № 50–51, с. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>

12) документи, що підтверджують права товариства на майно;

13) документи бухгалтерського обліку.

2. Відповідальність за зберігання документів товариства покладається на виконавчий орган товариства та на головного бухгалтера (у разі призначення) – щодо документів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

3. Документи, передбачені частиною першою цієї статті, підлягають зберіганню протягом усього строку діяльності товариства, крім документів бухгалтерського обліку, строки зберігання яких визначаються відповідно до законодавства.

4. Товариство забезпечує кожному учаснику (його представнику) доступ до документів, визначених частиною першою цієї статті.

5. Протягом 10 днів з дня надходження письмової вимоги учасника товариства виконавчий орган товариства зобов'язаний надати такому учаснику копії відповідних документів, визначених частиною першою цієї статті. За підготовку копій документів товариство може встановлювати плату, розмір якої не може перевищувати розмір витрат на виготовлення копій документів та витрат, пов'язаних з пересиланням документів поштою.

1. Положення коментованої статті Закону спрямовані на забезпечення права на доступ до інформації учасників та інших зацікавлених осіб. Так, право учасника товариства на інформацію гарантується коментованою статтею Закону, ст. 1136 ЦК України, ч. 1 ст. 88 ГК України. Відмова учасника від цього права або його обмеження, в тому числі за погодженням учасників, є нікчемною. Окрім учасників товариства доступ до інформації про товариство та його діяльність може надаватися уповноваженим на перевірку державним органам, аудиторам та іншим особам. У коментованій статті Закону наводиться перелік документів, які товариство зобов'язане зберігати і які можна розділити на такі групи:

– документи, що пов'язані із заснуванням товариства і установчі документи та зміни до них;

- документи щодо створення філій, представництв товариства (у разі їх створення);
- документи пов’язані з випуском емісійних цінних паперів та документи, що засвідчують право власності товариства на майно;
- документи, що регулюють діяльність органів товариства та зміни до них (положення, інструкції тощо);
- документи, що пов’язані із роботою органів товариства (загальних зборів учасників, виконавчого органу, наглядової ради): протоколи, накази, розпорядження;
- документи, в яких безпосередньо відображені результати господарської діяльності товариства: річна фінансова звітність, документи щорічної звітності, що подаються відповідним державним органам, документи бухгалтерського обліку;
- документи від третіх осіб щодо товариства: аудиторські висновки та результати надання інших аудиторських послуг.

Даний перелік не є вичерпним та може бути доповнений іншими документами відповідно до законодавства, статуту товариства, рішення загальних зборів учасників, наглядової ради та виконавчого органу товариства. Водночас деякі з зазначених в переліку коментованої статті Закону документів може і не бути у товариства через об’єктивні причини (наприклад, якщо не проводилось аудиторської перевірки, то і відсутні документи щодо неї).

2. За загальним правилом, відповідальність щодо збереження документів несе виконавчий орган товариства, а щодо документів бухгалтерського обліку та фінансових звітності – головний бухгалтер (у разі призначення).

Нааявність встановлених строків зберігання документів передбачає створення товариством необхідних для цього умов. Так, згідно з п. п. 6.2 і 6.3 глави 6 Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку¹ первинні документи та облікові регістри, що пройшли обробку, бухгалтерські звіти та баланси до пе-

---

¹ Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 24.05.1995 № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95>

редачі їх до архіву підприємства повинні зберігатися в бухгалтерії у спеціальних приміщеннях або закритих шафах під відповідальністю осіб, уповноважених головним бухгалтером. Бланки суворої звітності повинні зберігатися в сейфах, металевих шафах або спеціальних приміщеннях, що забезпечують їх схоронність.

3. Строк зберігання зазначених у ч. 1 коментованої статті Закону документів залежить від природи документів: документи бухгалтерського обліку зберігаються не менше трьох років (ч. 3 ст. 8 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»¹), а якщо документи містять інформацію про фінансові операції – не менше 5-ти років (визначених Переліком, затвердженим Наказом Мін'юсту № 578/5²), а інші документи – впродовж усього строку діяльності товариства. Строки зберігання документів бухгалтерського обліку містять також і в ПК України: так, відповідно до п. 44.3, 44.4 цього Кодексу³ первинні документи, за якими подавалася податкова звітність, мають зберігатися не менше 1095 днів з дня подання такої звітності, 2555 днів – для документів та інформації, необхідної для здійснення податкового контролю за трансфертним ціноутворенням. У разі, якщо документи товариства, пов'язані з предметом перевірки, проведенням процедури адміністративного оскарження прийнятого за її результатами податкового повідомлення-рішення або судового розгляду, мають зберігатися до закінчення перевірки та передбаченого законом строку оскарження прийнятих за її результатами рішень та/або вирішення справи судом, але не менше строків, визначених вище.

¹ Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16. 07. 1999 р. № 996-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999, № 40, с. 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

² Перелік типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів, затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 12.04.2012 № 578/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0571-12>

³ Податковий кодекс України від 02. 12. 2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011, № 13–14, № 15–16, № 17, с. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

4. Отримання учасниками зазначеної інформації від товариства є необхідним для реалізації ними своїх корпоративних прав, зокрема правомочностей на участь в управлінні товариством. Відтак, внаслідок невиконання товариством свого обов'язку з надання учаснику товариства на його вимогу для ознайомлення документів, передбачених положеннями закону та статуту, можуть бути визнані порушеними як право учасника товариства на інформацію, так і його корпоративні права. Відповідно до положень ст. ст. 15, 16 ЦК України зазначені права учасника підлягають захисту. Законодавець у ч. 1 ст. 16 цього Кодексу встановив, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу, а в ч. 2 цієї статті визначив способи захисту цивільних прав та інтересів судом¹. Зокрема, примусове виконання обов'язку в натурі застосовується у тих випадках, коли відповідач зобов'язаний був вчинити певні дії, але відмовився або уникає можливості виконати свій обов'язок. Тобто цей спосіб захисту застосовується за наявності зобов'язальних правовідносин між позивачем та відповідачем. Визначаючи умови застосування даного способу захисту права, слід виходити із положень ст. 11 ЦК України, де зазначається, що підставами виникнення таких зобов'язальних правовідносин між суб'єктами корпоративного права є правочини, акти законодавства, а також акти органів державної влади чи місцевого самоврядування, юридичні факти, рішення суду. Необхідно взяти до уваги, що примусове виконання обов'язку в натурі має ґрунтуватись на існуючому зобов'язанні між сторонами. У випадку захисту права учасника товариства на інформацію дане зобов'язання встановлено нормами законів України, а також статутом товариства.

Право на достовірну інформацію забезпечено також встановленням відповідальності посадових осіб за надання недостовірної інформації про діяльність товариства. Так, згідно ч. 5. ст. 26 Закону України

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

«Про ТОВ та ТДВ» посадові особи товариства, винні у введенні в оману учасників товариства щодо його фінансового стану, зокрема шляхом подання (включення) недостовірної інформації до документів товариства, що призвело до здійснення неправомірних виплат, несуть разом з учасниками солідарну відповідальність за зобов'язанням щодо повернення виплат товариству.

5. Порядок надання інформації учаснику встановлений ч. 5 коментованої статті Закону, в якій зазначено, що протягом 10 днів з дня надходження письмової вимоги учасника товариства виконавчий орган товариства зобов'язаний надати такому учаснику копії відповідних документів, визначених ч. 1 цієї статті. Очевидно, що із прийняттям Закону України «Про ТОВ та ТДВ» роз'яснення Пленуму Вищого господарського суду України, викладені в Постанові «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» №4 від 25.02.2016 р.¹ в частині порядку надання інформації учаснику, а саме: «чинним законодавством не передбачено обов'язку товариства надавати учаснику запитувану ним інформацію в письмовому вигляді (у вигляді ксерокопій), а лише встановлено обов'язок надавати учаснику товариства для ознайомлення визначену законом інформацію, з якої вже сам учасник має право робити виписки, фотографії, копії» на сьогодні є неактуальними. Товариство все ж зобов'язане надати учаснику копії затребуваних документів, але разом з тим за підготовку копій документів товариство може встановлювати плату, розмір якої не може перевищувати розмір витрат на виготовлення копій документів та витрат, пов'язаних з пересиланням документів поштою. Разом із тим вищезазначена Постанова регулює інші прогалини в Законі України «Про ТОВ та ТДВ», зокрема роз'яснює, що учасник (акціонер) товариства може вимагати надання інформації про діяльність товариства лише з дати, коли він набув статусу учасника (акціонера). Водночас закон не встановлює

---

¹ Постанова Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» №4 від 25.02.2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16>

обмежень щодо періоду часу, за який учасник товариства має право отримувати інформацію.

Також у рішенні ВС КГС у справі №904/3679/17 від 26. 06. 2018 р.¹ слушно зазначається, що відсутність визначеного способу надання інформації не може бути достатньою підставою для відмови товариства надати його учаснику інформацію про свою діяльність у спосіб, в який просить учасник, адже така відмова є за своєю суттю безпідставним обмеженням права особи у виборі форми одержання інформації всупереч вимогам ст. 34 Конституції України, ст. 7 Закону України «Про інформацію». Крім того, суд зазначив, що положення чинного законодавства та статуту товариства не регламентують процедуру, а також форму отримання учасником товариства інформації щодо діяльності товариства. Відсутність визначеного способу надання інформації, на думку колегії суддів, не може бути достатньою підставою для відмови товариства надати його учаснику інформацію про свою діяльність у спосіб, в який просить учасник, адже така відмова є за своєю суттю безпідставним обмеженням права особи у виборі форми одержання інформації.

ГЛАВА V. ЗНАЧНІ ПРАВОЧИНИ ТА ПРАВОЧИНИ, ЩОДО ВЧИНЕННЯ ЯКИХ Є ЗАІНТЕРЕСОВАНІСТЬ

Стаття 44

Значний правочин

1. Статут товариства може встановлювати особливий порядок надання згоди уповноваженими на те органами товариства на вчинення певних правочинів залежно від вартості предмета правочину чи інших критеріїв (значні правочини).

¹ Постанова Верховного Суду від 26 червня 2018 року у справі №904/3679/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75024622>

2. Рішення про надання згоди на вчинення правочину, якщо вартість майна, робіт або послуг, що є предметом такого правочину, перевищує 50 відсотків вартості чистих активів товариства відповідно до останньої затвердженої фінансової звітності, приймаються виключно загальними зборами учасників, якщо інше не передбачено статутом товариства.

(Частина друга статті 44 із змінами, внесеними згідно із Законом № 159-IX від 03.10.2019)

3. Рішення про надання згоди на вчинення інших значних правочинів, крім зазначених у частині другій цієї статті, приймаються загальними збори учасників, якщо інше не встановлено статутом товариства.

4. Якщо замість кількох правочинів товариство могло вчинити один значний правочин, то кожен із таких правочинів вважається значним.

5. Посадові особи товариства, винні у порушенні порядку вчинення значних правочинів, солідарно відповідають за збитки, заподіяні товариству.

1. Метою встановлення особливостей регулювання інституту значного правочину в корпоративному праві є захист учасників товариства від можливих негативних наслідків управління та діяльності керівника (виконавчого органу) товариства у вигляді зменшення майнових активів останнього. Вчинення правочинів, що можуть зумовити значну зміну майнової основи, потребує додаткової ретельності, погодження та перевірки, що забезпечуються існуванням додаткових норм у законодавстві. Правова природа отримання згоди на вчинення значного правочину полягає в тому, що уповноважений орган повинен належним чином сформулювати волю товариства, яку при безпосередньому вчиненні правочину може виявити його виконавчий орган.

Статутом товариства може бути визначено особливий порядок надання згоди уповноваженими на те органами товариства на вчинення значних правочинів. Водночас тим же статутом товариства може бути змінено загальну норму законодавства, що по замовчуванню відносить

рішення про надання згоди на вчинення значного правочину до компетенції загальних зборів учасників.

2. За загальним правилом, значним правочином є правочин, предмет якого (вартість майна, робіт чи послуг) перевищує 50% вартості чистих активів товариства відповідно до останньої затвердженої фінзвітності. Окрім того, значним правочином товариство може визнати інші правочини, залежно від вартості предмета та інших критеріїв. До таких інших критеріїв можуть належати не лише вартість предмета, але і сам предмет договору. Так, обмеження можуть стосуватися зокрема дарування товариством майна, робіт або послуг, купівля-продаж цінних паперів, надання товариством об'єкта нерухомого майна або транспортного засобу у користування на строк більше ніж 3 роки; отримання товариством кредиту, передача виключних майнових прав товариства або виключних майнових прав на вчинення правочинів від імені товариства тощо. Вичерпний перелік значних правочинів для товариства (та\або критеріїв для визнання їх такими), окрім тих, що визначені нормою коментованої статті Закону, має бути визначений у статуті товариства.

Варто зауважити, що вимога щодо погодження значних правочинів стосується випадків і коли товариство придбаває майно/роботу/послугу, і коли їх продає.

На практиці укладаються договори з тривалою дією, зокрема, коли йде мова про виконання або оплату робіт чи послуг частинами, а також договори з пролонгацією. У таких випадках слід орієнтуватися на загальну суму договору, що очікується впродовж всього строку дії. У такому разі можливим виходом буде надання попередньої згоди на укладання договору з приміткою в протоколі, що згоди поширюється на всі умови договору, включаючи будь-які додаткові угоди та акти, а також у разі автоматичної пролонгації договору. Крім того, ймовірна ситуація, коли на момент укладення правочину, його предмет не перевищував 50% вартості чистих активів, однак згодом вартість предмету договору збільшилась (наприклад, за результатами укладення додаткової угоди), або вартість чистих активів зменшилась, у результаті чого правочин перейшов до категорії значних – у такому

випадку вважається за необхідне отримати схвалення правочину відповідно до ч. 1 ст. 46 Закону України «Про ТОВ та ТДВ».

Щодо оцінки вартості предмету значного правочину ВС висловився, що для правильного застосування ч. 2 ст. 44 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» необхідно встановити, який конкретно розмір вартості майна, робіт або послуг був саме на момент вчинення правочину, оскільки відповідність договору вищевказаній правовій нормі оцінюється станом на момент його вчинення.

Якщо у товариства незначні чисті активи або вони взагалі дорівнюють нулю, то це може створити незручності у вигляді необхідності при вчиненні будь-якого, навіть дрібного, правочину отримувати згоду від учасників товариства. Таку незручність було усунуто з прийняттям змін до Закону України «Про ТОВ та ТДВ» Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності» від 03. 10. 2019 р.¹ Завдяки останньому норму про необхідність прийняття рішень про вчинення значного правочину загальними зборами товариства було доповнено «якщо інше не передбачено статутом товариства». Таким чином, тепер коментований Закон надає можливість не отримувати щоразу погодження від загальних зборів учасників. Для цього необхідно прописати відповідну умову у статуті товариства. Таку норму можна запозичити з Модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 2019 року № 367 «Деякі питання дерегуляції господарської діяльності»² та внести до статуту товариства наступне положення: «Правочин, за яким вартість майна, робіт або послуг, що є предметом такого правочину, перевищує 50 відсотків вартості чистих активів Товариства станом

¹ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності» від 03.10.2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-20>

² Модельний Статут товариства з обмеженою відповідальністю, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 2019 року № 367 «Деякі питання дерегуляції господарської діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367-2019-%D0%BF>

на кінець попереднього кварталу, якщо при цьому він не відповідає будь-якому іншому визначеному Статутом критерію значного правочину Товариства, вважається схваленим Товариством одночасно з його переходом на діяльність на підставі Статуту та не потребує прийняття окремого рішення загальних зборів учасників про надання згоди на його вчинення».

Слід зауважити, що даний Закон вніс поправки не лише щодо можливості товариства не погоджувати значні правочини, але і щодо визначення бази обчислення 50% вартості чистих активів товариства. Якщо у першій редакції брались до уваги чисті активи товариства станом на кінець попереднього кварталу, то у поточній – чисті активи товариства відповідно до останньої затвердженої фінансової звітності товариства. Таким чином, показник, з яким порівнюється вартість правочин є постійним впродовж усього року.

У Законі України «Про ТОВ та ТДВ» немає визначення поняття чисті активи, однак його можна віднайти в Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 19, затвердженому наказом Міністерства фінансів України № 163 від 07. 07. 1999 р.¹, де зазначається, що чисті активи – це активи підприємства за вирахуванням його зобов'язань. У контексті коментованої статті Закону ці дані слід брати з підсумку першого розділу пасиву балансу станом на кінець попереднього кварталу.

Деякі товариства можуть подавати звітність раз на рік, а не щоквартально. У такому разі вартість чистих активів можна підтвердити бухгалтерською довідкою з відповідним розрахунком.

Таким чином, при укладенні правочину з товариством контрагент має перевірити, чи правочин є значним, порівнявши вартість предмету правочину із вартістю чистих активів товариства. Однак на практиці далеко не всі товариства готові розкривати свої фінансові показники. Найчастішим аргументом відмови контрагента надавати інформацію про фінансовий стан є посилання на те що така

---

¹ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств», затверджене наказом Міністерства фінансів України № 163 від 07.07.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99>

інформація є конфіденційною. Відповідно до ч. ч. 1, 2 ст. 21 Закону «Про інформацію» від 02. 10. 1992 р.¹ інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація. Згідно ч. 2 ст. 14 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16. 07. 1999 р.² фінансова звітність підприємств не становить комерційної таємниці, не є конфіденційною інформацією і не належить до інформації з обмеженим доступом, окрім випадків, передбачених законом.

Водночас обов'язку надавати контрагентам фінзвітність у товариства немає. А відтак надавати цю інформацію товариство може лише за власним бажанням чи за домовленістю сторін. Керуючись принципом цивільного законодавства – принципом свободи договору (ст. 627 ЦК України), сторони можуть передбачити в договорі наступну умову: «Підписанням цього Договору Сторони підтверджують, що на момент підписання його ціна не перевищує 50% чистих активів Товариства станом на кінець попереднього кварталу за даними бухгалтерського обліку, а також те, що цей Договір не є значним для Товариства у розумінні ст. 44 Закону України «Про ТОВ та ТДВ».

3. Якщо інше не передбачено статутом товариства, рішення про надання згоди приймається загальними зборами учасників товариства. Такі збори може бути проведено у режимі відеоконференції (ч. 3 ст. 33 коментованого Закону); шляхом проведення заочного голосування (своє волевиявлення щодо голосування учасник виражає в письмовій формі, а дійсність його підпису на документі повинна бути нотаріально засвідчена (ст. 35 коментованого Закону); прийняття рішення за результатами проведення опитування (ст. 36 коментованого Закону). Передбачається, що протокол загальних зборів учасників повинен містити детальну інформацію щодо правочину, зокрема, дату укладання, найменування контрагента, предмет, ціну, строк договору

¹ Закон України «Про інформацію» від 02. 10. 1992 р. №2657-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992, №48, с. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

² Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16. 07. 1999 р. №996-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999, №40, с. 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

тощо. Слід окремо зауважити, що рішення про надання згоди повинно бути прийняте до укладення значного правочину, тобто воно уже повинно існувати на момент підписання договору.

Варто звернути увагу, якщо правочин є значним правочином та одночасно правочином із заінтересованістю, на вчинення якого статутом встановлена необхідність надання згоди, то можливо оформити згоду на його вчинення одним рішенням загальних зборів учасників. Однак таке рішення вважається прийнятим, якщо за нього віддана кількість голосів, що необхідна для надання згоди на правочин із заінтересованістю, тобто без урахування голосу учасника, який має інтерес.

Щодо строку дійсності рішення загальних зборів учасників про надання згоди, то коментований Закон його не встановлює, однак такий строк може бути визначений безпосередньо в самому рішенні.

Технічно не суперечить законодавству й вчинення значного правочину з відкладальною умовою отримання необхідної згоди на його вчинення. Адже на практиці для товариств, які укладають сотні договорів щомісяця, попереднє погодження кожного договору та скликання загальних зборів щодо них, може спричиняти надлишкову витрату часу та коштів і гальмувати діловий оборот. У такому разі деякі товариства застосовують ч. 3 ст. 70 Закону України «Про АТ» за аналогією, згідно якої учасники товариства можуть прийняти рішення про надання попередньої згоди на вчинення не конкретного правочину з його істотними умовами, а на укладення протягом певного періоду (місяць, квартал, півроку, рік) будь-яких правочинів (можна навести орієнтовний список запланованих договорів та майбутніх контрагентів), вартість яких перевищуватиме 50% чистих активів¹.

Коментований Закон не містить винятків, якщо товариство утворено одним засновником (учасником), який одночасно є й директором товариства, – правочин погоджувати все одно потрібно. Однак цьому випадку погодження вчиняється не у формі протоколу загальних зборів учасників, а рішенням учасника товариства.

---

¹ Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2008, № 50–51, с. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>

4. Якщо замість кількох правочинів товариство могло вчинити один значний правочин, то кожен із таких правочинів вважається значним. Тож подрібнення правочину з метою уникнення погодження є неправомірним. Наявна судова практика визнання значних правочинів недійсними поки нечисленна, але найчастіше виникає питання саме про предмет договору: чи може бути визнано, наприклад, одним правочином сукупність договорів купівлі-продажу, укладених між тими самими сторонами на одну й ту ж дату тощо.

5. Наслідками недотримання вимоги про надання згоди на вчинення значного правочину можуть бути:

1) визнання правочину недійсним на підставі ст. ст. 203 і 215 ЦК України як такий, що не відповідає вимогам законодавства. Непогоджений попередньо та не схвалений в подальшому правочин не зумовлює виникнення зобов'язань для сторін. За ч. 1 ст. 216 ЦК України недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю;

2) притягнення до відповідальності директора / виконавчого органу товариства.

Однак навіть на етапі виконання договору можна отримати подальше схвалення правочину, передбачене ст. 46 Закону України «Про ТОВ та ТДВ». Схвалення правочину повинно бути отримане в тому ж порядку, що й рішення про надання згоди на укладення правочину.

Якщо ж загальні збори учасників прийняли рішення про несхвалення правочинів, вчинених директором або виконавчим органом, то саме директор або виконавчий орган солідарно відповідатиме за збитки, спричинені товариству відповідно до ч. 5 коментованої статті Закону. Подібне положення передбачене і у ч. 4 ст. 92 ЦК України: якщо члени органу юридичної особи та інші особи, які відповідно до закону чи установчих документів виступають від імені юридичної особи, порушують свої обов'язки щодо представництва, вони несуть солідарну відповідальність за збитки, завдані ними юридичній особі¹.

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

За загальним правилом, для застосування такої міри відповідальності, як відшкодування збитків, необхідна сукупність 4 загальних умов: протиправна поведінка; збитки; причинний зв'язок між протиправною поведінкою та завданими збитками; вина. Це правило підтверджується судовою практикою, зокрема позицією ВС у справі №922/2187/16 від 20.06.2018 р., де зазначається, що для настання відповідальності посадової особи необхідно довести наявність вищезазначених чотирьох умов цивільно-правової відповідальності¹.

Прикладом відшкодування завданих товариству збитків директором може бути Рішення Господарського суду міста Києва від 25.09.2018 р. у справі №910/7534/18², відповідно до якого суд стягнув із колишнього директора суму завданих збитків. У справі суд дійшов висновку, що перевищення повноважень директором свідчить про наявність його вини. Так, згідно статуту товариства встановлювалось, що попереднє ухвалення правочинів на суму, що перевищує 50 000,00 грн. є виключною компетенцією загальних зборів учасників товариства. Однак директором без погодження правочину на загальних зборах учасників був укладений договір цивільно-правового характеру – договір підряду на виконання будівельно-монтажних робіт із загальною вартістю робіт 413 685,45 грн. Суд, дійшовши висновку, що наявні всі елементи складу цивільного правопорушення, прийняв рішення про стягнення відшкодування з директора на користь товариства.

Стаття 45

Правочин, щодо якого є заінтересованість

1. Правочин вважається правочином, щодо якого є заінтересованість (далі – правочин із заінтересованістю), якщо він укладається товариством з будь-ким із таких осіб:

¹ Постанова ВС у складі КГС у справі №922/2187/16 від 20.06.2018 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/75081758>

² Рішення Господарського суду міста Києва від 25.09.2018 у справі №910/7534/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/76754575>

- 1) посадовою особою товариства або її афілійованою особою;
- 2) учасником, який одноосібно або спільно з афілійованими особами володіє часткою, що становить 20 відсотків статутного капіталу товариства, або його афілійованими особами;
- 3) юридичною особою, в якій будь-яка з осіб, передбачених пунктами 1 і 2 цієї частини, є членом органу товариства;
- 4) іншою особою, визначеною статутом товариства.

2. Статутом товариства може бути визначений порядок надання згоди на вчинення правочинів, щодо яких є заінтересованість. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

3. Якщо учасники товариства не дійшли згоди про встановлення у статуті порядку погодження щодо правочинів із заінтересованістю, правила цієї статті не застосовуються.

4. Посадові особи товариства, винні у порушенні порядку вчинення правочинів із заінтересованістю, солідарно відповідають за збитки, завдані товариству.

1. Правочини із заінтересованістю – це інакше кажучи правочини із конфліктом інтересів. Такий конфлікт виникає в силу того, що сторони даного правочину можуть бути родичами, пов'язаними чи залежними один від одного особами. За умови таких зв'язків сторона правочину може діяти не в інтересах товариства, а на свою користь чи користь інших осіб, внаслідок чого укладення правочину може призвести до майнових втрат для товариства. Наприклад, директор або учасник з понад 50% часткою у статутному капіталі можуть укладати різноманітні правочини не в інтересах товариства з метою виведення коштів з бізнесу, доведення товариства до банкрутства тощо. Тож існування коментованої статті – це створення умови для унеможливлення укладання правочинів з конфліктом інтересів без згоди учасників товариства.

Коментованою статтею Закону визначено загальні положення щодо заінтересованих осіб. Ними є:

- посадова особа товариства або її афілійовані особи;
- учасник, який одноосібно або спільно з афілійованими особами володіє часткою, що становить 20 відсотків статутного капіталу товариства, або його афілійовані особи;
- юридична особа, в якій будь-яка з вищевказаних осіб є членом органу товариства;
- інша особа, визначена статутом товариства.

Поняття афілійованих осіб визначаються в Законі України «Про АТ». Такими особами визнаються:

- юридичні особи, за умови, що одна з них здійснює контроль над іншою чи обидві перебувають під контролем третьої особи;
- члени сім'ї фізичної особи – чоловік (дружина), а також батьки (усиновителі), опікуни (піклувальники), брати, сестри, діти та їхні чоловіки (дружини);
- фізична особа та члени її сім'ї і юридична особа, якщо ця фізична особа та/або члени її сім'ї здійснюють контроль над юридичною особою¹.

На відміну від Закону України «Про АТ», Законом України «Про ТОВ та ТДВ» не визначено додаткових критеріїв заінтересованості, тобто за будь-яких умов у випадку укладання правочину із зазначеними особами (якщо порядок погодження закріплений у статуті і статутом не визначено додаткових критеріїв заінтересованості) такі правочини є правочинами із заінтересованістю та потребують особливого порядку надання згоди на їх вчинення.

2. Вимоги до правочинів із заінтересованістю застосовуються виключно тільки у випадку, коли це передбачено статутом товариства. Якщо учасники товариства бажають встановити обмеження щодо порядку укладення правочинів із заінтересованістю, то такий порядок закріплюється у статуті. Так, для прикладу, у статуті може міститися норма такого змісту: «Порядок надання згоди на вчинення правочинів, щодо яких є заінтересованість, визначається Статутом.

---

¹ Закон України «Про акціонерні товариства» від 17. 09. 2008 р. № 514-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2008, № 50–51, с. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>

Особа, яка має намір укласти з Товариством правочин, що згідно із Статутом належить до правочинів із заінтересованістю, зобов'язана повідомити Товариству про свою заінтересованість. Якщо умови, запропоновані особою, яка має намір укласти з Товариством правочин із заінтересованістю, не є явно невігідними для Товариства, виконавчий орган Товариства протягом 20 днів з дня отримання відповідного повідомлення про заінтересованість забезпечує у порядку, визначеному законом та Статутом, прийняття загальними зборами учасників рішення про надання або про відмову в наданні згоди на вчинення правочину, щодо якого є заінтересованість. Виконавчий орган Товариства має право укласти правочин із заінтересованістю лише після прийняття загальними зборами учасників рішення про надання згоди на його вчинення»¹.

Доцільно зазначити, що у разі голосування щодо погодження правочину із заінтересованістю учасник товариства не має права голосу при прийнятті загальними зборами учасників рішень з питань щодо вчинення з ним правочину та щодо спору між ним і товариством, якщо інше не встановлено законом. Вказане правило не застосовується у товаристві з одним учасником (ч. 3 ст. 98 ЦК України). Але це лише у випадку, якщо відповідно до статуту товариства таке рішення прийматимуть загальні збори учасників.

3. Якщо норми про порядок вчинення правочину із заінтересованістю не містяться у статуті, то положення даної статті коментованого Закону не застосовуються.

4. Як і у випадку з порушенням порядку вчинення значних правочинів, якщо товариству було завдано збитків внаслідок порушення посадовою особою порядку вчинення правочинів із заінтересованістю, то такі посадові особи нестимуть солідарну відповідальність за заподіяні товариству збитки. Це положення коментованого Закону стосується, зокрема, випадків, коли правочини, щодо яких було по-

---

¹ Модельний Статут товариства з обмеженою відповідальністю, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 2019 року № 367 «Деякі питання дерегуляції господарської діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367-2019-%D0%BF>

рушено процедуру надання на їх вчинення попередньої згоди, у подальшому були визнані недійсними і, відповідно, всі платежі по них повинні бути повернуті контрагенту для відновлення у сторін такого стану, у якому вони були до укладення цього правочину.

Питання відповідальності посадових осіб товариства щодо укладення тих чи інших правочинів є досить актуальним в судовій практиці. Так, КГС у складі ВС розтлумачив поняття протиправності поведінки посадової особи, зокрема, така поведінка може виражатися не лише у невиконанні нею обов'язків, прямо встановлених установчими документами товариства, чи перевищенні повноважень при вчиненні певних дій від імені товариства, а й у неналежному та недобросовісному виконанні таких дій без дотримання меж нормального господарського ризику, з особистою заінтересованістю чи при зловживанні своїм розсудом, прийнятті очевидно необачних чи марнотратних рішень¹.

Стаття 46

Схвалення значного правочину та правочину із заінтересованістю

1. Значний правочин, правочин із заінтересованістю, вчинений з порушенням порядку прийняття рішення про надання згоди на його вчинення, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки товариства лише у разі подальшого схвалення правочину товариством у порядку, встановленому для прийняття рішення про надання згоди на його вчинення.

2. Подальше схвалення правочину товариством у порядку, встановленому для прийняття рішення про надання згоди на його вчинення, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки товариства з моменту вчинення цього правочину.

¹ Постанова КГС ВС від 04.12.2018 р. у справі № 910/21493/17. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS182534.html

3. До відносин щодо схвалення значного правочину застосовується також правило абзацу другого частини третьої статті 92 Цивільного кодексу України.

1. Ч. 1 коментованої статті Закону встановлює, що значний правочин, вчинений без згоди на його вчинення, створює цивільні права та обов'язки для товариства лише у разі подальшого його схвалення. Такий спосіб товариство може обрати, коли воно не мало можливості провести загальні збори учасників у короткі строки безпосередньо перед підписанням договору або з інших поважних причин не надали попередню згоду. Проте з точки зору договірних відносин таке подальше схвалення значних правочинів є достатньо ризикованим, оскільки завжди існує можливість несхвалення.

Існує судова практика¹, що ґрунтується на такому положенні: угода вважається схваленою, якщо особа, яку директор представляв, вчинила дії, що свідчать про прийняття правочину до виконання. Очевидно, такий висновок було зроблено, використовуючи за аналогією норму ч. 1 ст. 241 ЦК України, в якій встановлено, що правочин, вчинений представником з перевищенням повноважень, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє, лише у разі наступного схвалення правочину цією особою². Правочин вважається схваленим зокрема у разі, якщо особа, яку він представляє, вчинила дії, що свідчать про прийняття його до виконання. Таким чином, однією із форм схвалення правочину є дії особи, що свідчать про прийняття його до виконання. Однак у коментованій ст. 46 Закону чітко встановлено, що значний правочин, правочин із заінтересованістю, вчинений з порушенням порядку прийняття рішення про надання згоди на його вчинення, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки товариства

¹ Постанова Верховного Суду від 27 березня 2018 р. у справі №916/980/16. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C005442>

² Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

лише у разі подальшого схвалення правочину товариством у порядку, встановленому для прийняття рішення про надання згоди на його вчинення. Тобто тут йде мова про те, що формою схвалення може бути лише прийняття рішення про надання згоди на його вчинення і ніяка інша. Тому схвалення правочину шляхом прийняття рішення загальними зборами учасників – єдиний варіант узаконити укладений та попередньо не погоджений правочин.

Якщо укладений товариством правочин, який вимагав попереднього схвалення, не було попередньо погоджено і в подальшому схвалено, то він має своїм наслідком: 1) визнання правочину недійсним та повернення сторін у попередній стан (згідно ч. 1 ст. 216 ЦК України кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування); 2) солідарна відповідальність членів виконавчого органу за збитки, спричинені ТОВ відповідно до ч. 5 ст. 44 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» і ч. 4 ст. 92 ЦК України.

2. Подальше схвалення здійснюється:

- після укладення правочину;
- у тій самій формі, що й надання згоди (найчастіше – прийняття рішення загальними зборами або ж рішення учасника).

При цьому необхідно мати на увазі, що подальше схвалення правочину створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки товариства з моменту вчинення такого правочину, а не з моменту прийняття такого схвалення.

3. Правовим наслідком відсутності схвалення правочину є визнання правочину недійсним та повернення сторін у попередній стан. Однак ч. 3 коментованої статті Закону встановлено виключення з цього правила з відсиланням на норму абз. 2 ч. 3 ст. 92 ЦК України, де зазначається, що у відносинах із третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа

знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження¹. Отже, якщо значний правочин був вчинений з порушенням порядку прийняття рішення про надання згоди на його вчинення, і при цьому він не був схвалений товариством, то він все одно буде чинним, якщо стороною такого правочину є добросовісний набувач (який не знав і не міг знати, що правочин є значним для товариства).

ГЛАВА VI. ВИДІЛ ТА ПРИПИНЕННЯ ТОВАРИСТВА

Стаття 47

Виділ товариства

1. Виділом є створення одного або більше товариств із переданням йому (їм) згідно з розподільним балансом частини майна, прав та обов'язків товариства, з якого здійснюється виділ, без припинення останнього.

1. У результаті виділу товариства здійснюється перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків до одного або більше створюваних товариств. Особливістю виділу є те, що при виділі створюється нова юридична особа, а юридична особа з якої здійснюється виділ продовжує функціонувати. Тобто виділ не тягне припинення юридичної особи, з якої здійснюється виділ, а зумовлює тільки створення нової юридичної особи ².

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

² Сішук Л.В. Реорганізація юридичних осіб: теоретико-правові аспекти. Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. Вип. 14, 2015 р. / Редкол.: Крупчан О.Д. (гол. ред.) та ін. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2014. С. 32–36. С. 33.

Процедури виділу товариства включає наступні етапи:

– Прийняття рішення про виділ товариства, що належать виключно до компетенції загальних зборів учасників згідно п. 13 ч. 2 ст. 30 коментованого Закону, яке приймається трьома чвертями голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідного питання (ч. 2 ст. 34 Закону). Крім того, таке рішення не може прийматися шляхом опитування (п. 3 ч. 2 ст. 26 Закону).

Порядок денний рішення про виділ повинен містити наступні питання:

1) *про обрання голови та секретаря загальних зборів учасників товариства;*

2) *про виділ з товариства нового товариства (товариств) та передання йому (їм) частини майна, прав та обов'язків за розподільчим балансом;*

3) *про створення комісії з виділу товариства, затвердження складу комісії, обрання голови комісії;*

4) *про затвердження розподільчого балансу товариства у зв'язку з виділом нового товариства (товариств);*

5) *про зменшення статутного капіталу товариства у зв'язку з виділом нового товариства (товариств);*

6) *про перерозподіл часток у статутному капіталі товариства у зв'язку з виділом нового товариства (товариств);*

7) *про затвердження нової редакції статуту товариства (у випадку необхідності);*

8) *про здійснення державної реєстрації змін до відомостей про товариство у зв'язку з виділом нового товариства (товариств).*

Після прийняття рішення про виділ учасники юридичної особи або орган, що прийняв рішення про виділ, складають та затверджують розподільчий баланс (ст. 109 ЦК України)¹. Розподільчий баланс є документом, що підтверджує перехід частини майна, прав та обов'язків від одного товариства до іншого в порядку правонаступни-

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

цтва, без припинення останнього. Розподільчий баланс затверджується рішенням загальних зборів учасників та оформлюється протоколом про перехід частини майна, прав та обов'язків від товариства, з якого здійснюється виділ до товариства, яке створюється шляхом виділу. За розподільчим балансом визначається правонаступником яких саме зобов'язань (майнових прав (активів) та обов'язків (пасивів)) стає створене товариство. Рекомендується вказувати перелік договорів, згідно яких новостворене товариство стає правонаступником щодо прав, обов'язків та інших зобов'язань.

– Повідомлення кредиторів. Механізм захисту прав кредиторів передбачений ст. 55 коментованого Закону, згідно якої товариство протягом 30 днів з дати прийняття рішення про виділ зобов'язане письмово повідомити про це всіх відомих йому кредиторів про зменшення статутного капіталу товариства.

Необхідно враховувати, що у зв'язку з переданням товариству (товариствам) частини майна, прав та обов'язків при виділі відбувається зменшення статутного капіталу товариства. Процедура зменшення статутного капіталу передбачена ст. 19 коментованого Закону.

– Державна реєстрація змін до відомостей, що містяться в ЄДР. Виділ вважається завершеним з моменту внесення змін до відомостей, що містяться в ЄДР. Зокрема, згідно ч. 4 ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ» у разі виділу юридичних осіб здійснюється державна реєстрація юридичних осіб, утворених у результаті виділу, та державна реєстрація змін до відомостей, що містяться в ЄДР, про юридичну особу, з якої здійснено виділ, щодо юридичної особи – правонаступника. Виділ вважається завершеним з дати державної реєстрації змін до відомостей, що містяться у ЄДР, про юридичну особу, з якої здійснено виділ, щодо юридичної особи – правонаступника¹.

Згідно ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ» для державної реєстрації створення юридичної особи в результаті виділу подаються такі документи:

---

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. №835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, №2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>

- заява про державну реєстрацію створення юридичної особи. У заяві про державну реєстрацію створення юридичної особи, утвореної в результаті виділу додатково зазначаються відомості про відокремлені підрозділи в частині їх належності до юридичної особи – правонаступника;
- примірник оригіналу (нотаріально засвідчену копію) рішення засновників про створення юридичної особи;
- примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) розподільчого балансу;
- заява про державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі;
- примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) рішення уповноваженого органу управління юридичної особи про зміни, що вносяться до Єдиного державного реєстру;
- установчий документ юридичної особи в новій редакції – у разі внесення змін, що містяться в установчому документі;
- примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) розподільчого балансу – у разі внесення змін, пов’язаних із внесенням даних про юридичну особу, правонаступником якої є зареєстрована юридична особа;
- документи про сплату адміністративного збору¹.

Відповідальність товариства, що утворилося внаслідок виділу та товариства, з якого був здійснений виділ передбачено ст. 55 коментованого Закону.

Стаття 48

Припинення товариства

1. Товариство припиняється внаслідок передання всього свого майна, всіх прав та обов’язків іншим господарським товариствам – правонаступникам шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення або в результаті ліквідації.

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. №835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, №2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>.

2. Добровільне припинення товариства здійснюється за рішенням загальних зборів учасників у порядку, встановленому цим Законом, з дотриманням вимог, встановлених законодавством. Інші підстави та порядок припинення товариства встановлюються законом.

3. Якщо серед правопередників товариства є акціонерне товариство, акціонерами якого є особи, права на акції яких обліковуються в депозитарній системі України на рахунках у цінних паперах, відкритих депозитарною установою на підставі договору з таким акціонерним товариством, реорганізація такого товариства не допускається, а рішення про реорганізацію є недійсним.

1. Припинення товариства як юридичної особи можливе внаслідок передання всього майна, всіх прав та обов'язків іншим товариствам внаслідок реорганізації: «злиття» (ст. 49 коментованого Закону), «приєднання» (ст. 50 коментованого Закону), «поділ» (ст. 51 коментованого Закону), «перетворення» (ст. 52 коментованого Закону) або в результаті ліквідації.

Реорганізацією є процедура, якій притаманні такі ознаки:

1) має місце універсальне правонаступництво, яке полягає у переході майна, прав і обов'язків від юридичної особи – правопередника до юридичної особи – правонаступника;

2) при здійсненні реорганізації відбувається припинення та / або створення юридичних осіб, які перебувають у процесі реорганізації;

3) суб'єктами, які беруть участь у проведенні реорганізації, виступають юридичні особи, які передають своє майно, права і обов'язки юридичним особам – правонаступникам;

4) при проведенні реорганізації може відбуватися зміна майнового становища юридичної особи – правонаступника, яка полягає у зменшенні або збільшенні обсягу капіталу, що переходить у порядку правонаступництва та / або зміна суб'єктного складу (учасників), що залежить від порядку та форми проведення реорганізації.

Отже, реорганізація складається з декількох етапів, кожен з яких має самостійне юридичне значення, що в сукупності призводять

до припинення та/або виникнення юридичної особи (юридичних осіб) – правонаступника (правонаступників) та зумовлюють правонаступництво¹.

У разі реорганізації юридичних осіб майно, права та обов'язки переходять до правонаступників. Ліквідація товариства означає його припинення без правонаступництва.

Під ліквідацією слід розуміти припинення діяльності підприємства без переходу прав та обов'язків у порядку правонаступництва до інших осіб, крім випадків, спеціально обумовлених законодавством². В. С. Щербина зазначає, що в разі ліквідації суб'єкт господарювання припиняється як суб'єкт права без правонаступництва³. Ліквідація є способом припинення юридичної особи в цілому, оскільки передбачає повну, остаточну втрату правосуб'єктності, що позбавляє її можливості провадити діяльність, визначену установчими документами⁴.

2. Припинення товариства може бути добровільним та примусовим. Добровільне припинення товариства здійснюється за рішенням загальних зборів учасників у порядку, встановленому цим Законом, з дотриманням вимог, встановлених законодавством.

Рішення загальних зборів учасників про злиття, приєднання, поділ, виділ або перетворення товариства, затвердження статутів правонаступників; ліквідацію товариства не можуть прийматися шляхом опитування (п. п. 3, 4 ч. 2 ст. 36 коментованого Закону).

Рішення про ліквідацію товариства може бути прийняти, до прикладу, у випадку, якщо учасник прострочив внесення вкладу чи його частини та не вніс його протягом наданого йому строку у відповідності до ст. 15 коментованого Закону.

¹ Сішук Л. В. правонаступництво в корпоративних правовідносинах. – Дис. канд. юрид. наук: 12.00.03, Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. Київ, 2014. 200 с. Я, 121–122.

² Тітова О. В. Захист майнових інтересів учасників процесу ліквідації на підприємствах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк, 2006. 19 с. С. 14.

³ Щербина В. С. Господарське право: підручник. 4-те вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 640 с. С. 119.

⁴ Стрільчук В., Іванюк Н. Удосконалення законодавства у сфері припинення діяльності суб'єкта господарювання, яке не пов'язане з його банкрутством. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. Вип. 5. С. 31–36. С. 32.

Примусове припинення товариства здійснюється за рішенням суду у встановлених законом випадках. З урахуванням норм ст. 110 ЦК України, товариство ліквідується:

- за рішенням суду про ліквідацію товариства через допущені при його створенні порушення, які не можна усунути, за позовом учасника юридичної особи або відповідного органу державної влади;
- якщо вартість майна юридичної особи є недостатньою для задоволення вимог кредиторів;
- за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи в інших випадках, встановлених законом¹.

Кожному способу припинення товариства (злиття, приєднання, поділ, перетворення, ліквідація) характерні певні особливості, однак можна виділити загальні положення процедури припинення товариства у відповідності до ст. ст. 104–108, 110–112 ЦК України, коментованого Закону та інших нормативно-правових актів:

- Прийняття загальними зборами учасників товариства рішення про припинення товариства. У відповідності до п. 13 ч. 2 ст. 30, ч. 3 ст. 34 коментованого Закону прийняття рішень про злиття, приєднання, поділ, виділ, перетворення та ліквідацію товариства, обрання комісії з припинення (ліквідаційної комісії), затвердження порядку припинення товариства, порядку розподілу між учасниками товариства у разі його ліквідації майна, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, затвердження ліквідаційного балансу товариства здійснюється трьома чвертями голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань.

У відповідності до п. 7 ч. 1 ст. 15 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ» рішення про припинення юридичної особи має містити відомості про персональний склад комісії з припинення (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії), її голову або ліквідатора, реєстраційні номери облікових карток платників податків або серію та номер паспорта (для фізичних осіб, які мають відмітку

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

в паспорті про право здійснювати платежі за серією та номером паспорта), про порядок та строк заявлення кредитором своїх вимог¹;

– Письмове повідомлення органу, що здійснює державну реєстрацію про прийняття рішення про припинення юридичної особи протягом трьох робочих днів з дати прийняття рішення; призначення комісії з припинення юридичної особи (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії), голови комісії або ліквідатора та встановлення порядку і строку заявлення кредитором своїх вимог до товариства, що припиняється (ст. 105 ЦК України).

– Вжиття заходів щодо захисту прав кредиторів, зокрема, обов'язкове повідомлення у письмовій формі про припинення товариства протягом 30 днів з дати прийняття рішення про це. Захист прав кредиторів під час припинення товариства передбачено ст. 55 коментованого Закону.

Повідомлення про припинення товариства та строк для заявлення кредитором своїх вимог оприлюднюються на порталі електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань автоматично у режимі реального часу за допомогою програмних засобів ЄДР.

У повідомленні про рішення щодо припинення юридичної особи зазначаються наступні відомості: найменування юридичної особи, код ЄДРПОУ, місцезнаходження, назва реєстраційної дії, ПІБ ліквідатора, ПІБ членів ліквідаційної комісії, дата та строк заявлення вимог кредитором, тип реорганізації.

Необхідно враховувати, що йде мова про два повідомлення товариства: письмове повідомлення кожного кредитора персонально та повідомлення на порталі електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

– Здійснення державної реєстрації рішення про припинення товариства з поданням всіх необхідних документів у відповідності до ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ».

---

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. №835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, №2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>

3. Коментованою статтею Закону забороняється реорганізація товариства, а рішення про реорганізацію є недійсним, якщо серед правопередників товариства є акціонерне товариство, акціонерами якого є особи, права на акції яких обліковуються в депозитарній системі України на рахунках у цінних паперах, відкритих депозитарною установою на підставі договору з таким акціонерним товариством.

Така заборона, пов'язана з існуванням так званих «сплячих» акціонерів, які не уклали договір про обслуговування рахунків у цінних паперах з депозитарною установою у відповідності до Закону України «Про депозитарну систему України» та Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Вимог до договору про обслуговування рахунку в цінних паперах» № 1412 від 06. 08. 2013 р., у зв'язку з чим акції таких акціонерів обліковуються на рахунках у цінних паперах, відкритих на підставі договору з акціонерним товариством. Реорганізації товариства в такому випадку передуватиме процедура обов'язкового продажу акцій, передбачена Законом України «Про АТ».

Стаття 49

Злиття товариств

1. Злиттям є створення нового господарського товариства – правонаступника з переданням йому всього майна, всіх прав та обов'язків декількох товариств, що припиняються внаслідок цього.

1. Коментована стаття Закону у дуже загальних рисах врегулює питання злиття товариства (через визначення поняття злиття), що обумовлює потребу застосування загальних положень ЦК України в частині особливостей припинення юридичної особи шляхом злиття (ст. ст. 104–107).

У вказаній статті Закону не міститься вказівки на те, що товариство може брати участь у злитті виключно з іншим ТОВ, що допускає

можливість вступати у процес злиття як з будь-яким господарським товариством (акціонерним, командитним, повним товариством та товариством з додатковою відповідальністю). Закон також не забороняє товариству брати участь у процесах злиття з тими видами юридичних осіб, що не належать до господарських товариств, для прикладу, фермерськими господарствами, виробничими та споживчими кооперативами або ж іншими видами юридичних осіб. Головне, щоб у результаті злиття утворилось господарське товариство.

Слід наголосити, що при злитті надзвичайно важливим є співвідношення розмірів часток, оскільки відносний розмір частки у статутному капіталі визначає обсяг прав і повноважень учасника.

Рішення про злиття відповідно до п. 13 ч. 2 ст. 30 коментовано-го Закону приймається загальними зборами учасників товариства. При цьому відповідно до ч. 1 ст. 34 цього Закону прийняття загальними зборами учасників рішення з питань злиття приймається трьома чвертями голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань шляхом відкритого голосування. При цьому, як впливає із подальших положень Закону (п. 3 ч. 2 ст. 36), рішення про злиття не можуть прийматися шляхом опитування.

Злиття товариств відбувається на підставі юридичного складу, одним із юридичних фактів якого є договір про злиття. Утворення органів господарського товариства – правонаступника проводиться на спільних загальних зборах учасників товариств, що беруть участь у злитті. При злитті товариств усі права та обов'язки кожного з них переходять до товариства- правонаступника відповідно до передавального акта.

Загалом процедура злиття товариства здійснюється наступним чином: а) прийняття загальними зборами учасників кожного товариства, що бере участь у злитті, рішення про припинення товариства шляхом злиття, про створення комісії з припинення товариства, а також про обрання персонального складу комісії з припинення;

б) задоволення вимог кредиторів, заявлених до кожного товариства, що бере участь у злитті, відповідно до ст. 55 цього Закону;

в) складення комісією з припинення кожного товариства, що бере участь у злитті, передавального акта;

г) прийняття загальними зборами учасників кожного товариства, що бере участь у злитті, рішення про затвердження проекту статуту товариства, що створюється в результаті злиття товариств, про затвердження проекту договору про злиття товариств, про затвердження пояснень до умов договору про злиття, про схвалення передавального акта, підготовленого комісією з припинення товариства; а також про затвердження умов конвертації часток товариства, що припиняється, в частки товариства, створюваного в результаті злиття товариств (ч. 3 ст. 54 коментованого Закону);

д) прийняття загальними зборами учасників кожного товариства, що бере участь у злитті, рішення про затвердження передавального акта, про затвердження договору про злиття товариств, про затвердження статуту товариства, а також про обрання уповноважених осіб товариства на здійснення подальших дій щодо припинення товариства шляхом злиття;

е) державна реєстрація товариства, що утворилося в результаті злиття, в органах державної реєстрації.

Стаття 50

Приєднання товариства

1. Приєднанням є припинення одного або декількох товариств з переданням ним (ними) згідно з передавальним актом усього свого майна, всіх прав та обов'язків іншому господарському товариству – правонаступнику.

2. Якщо товариству, до якого здійснюється приєднання, належить частка у статутному капіталі товариства, що приєднується, така частка не враховується для визначення розміру статутного капіталу товариства в результаті приєднання. Якщо товариству, що приєднується, належить частка у статутному капіталі товариства, до якого здійснюється приєднання, така частка не враховується для визначення розміру статутного капіталу товариства в результаті приєднання.

1. Як слушно вказується у правовій доктрині, для злиття та приєднання юридичних осіб у національній правовій площині притаманний комплекс ознак, які дозволяють виокремити їх з-поміж інших форм реорганізації юридичних осіб, і насамперед свідчать про певну спільність цих процесів. Такими рисами є: 1) участь декількох юридичних осіб; 2) припинення щонайменше однієї юридичної особи, яка бере участь у злитті чи приєднанні; 3) консолідація усіх активів та пасивів юридичних осіб, які припиняються в межах нового чи існуючого суб'єкта права; 4) складення передавального акта є обов'язковим юридичним фактом у процедурі реорганізації; 5) може здійснюватись на підставі договору між юридичними особами, які беруть участь у злитті чи приєднанні.

Наявність суттєвих відмінностей вказує на самостійність досліджуваних форм реорганізації: 1) у результаті злиття припиняються всі юридичні особи-учасники злиття, у разі приєднання – тільки юридична особа, яка приєднується; 2) злиття є способом створення юридичної особи у той час, коли в результаті приєднання не виникає нового суб'єкта права, а відбуваються зміни в корпоративній та майновій структурі вже існуючого суб'єкта¹.

Загалом процедурно приєднання товариств здійснюється аналогічно порядку, який характерний для припинення товариства шляхом злиття (див. коментар до ст. 49 коментованого Закону). Крім того, варто вказати, що обмеженість правового регулювання процедури приєднання товариств у рамках Закону заповнюється фундаментальними положеннями ЦК України щодо специфіки припинення юридичної особи шляхом приєднання (ст. ст. 104–107).

Буквальне тлумачення положень ч. 1 ст. 50 коментованого Закону вказує на те, що у приєднанні можуть брати участь виключно господарські товариства. Згідно п. 13 ч. 2 ст. 30 цього Закону рішення про приєднання приймається загальними зборами учасників товари-

---

¹ Саветчук В. М. Правове регулювання злиття та приєднання юридичних осіб за правом України та Європейського Союзу автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Івано-Франківськ, 2018. 21 с.

ства трьома чвертями голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань шляхом відкритого голосування. Рішення про злиття не можуть прийматися шляхом опитування (п. 3 ч. 2 ст. 36 коментованого Закону).

Проведення державної реєстрації припинення товариства, що припиняється у результаті приєднання здійснюється у відповідності до ч. 13 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ».

2. Ч. 2 коментованої статті Закону визначає фундаментальні засади майнової відокремленості товариства, адже саме майнова відокремленість свідчить про завершеність розвитку відповідного утворення як юридичної особи. Наявність відокремленого майна є необхідною передумовою самостійної майнової відповідальності створеного у результаті приєднання господарського товариства.

З огляду на наведене, важливо не змішувати статутні капітали товариств, що утворюються в результаті приєднання у разі, якщо одному із них належить частка у статутному капіталі іншого товариства.

Дана стаття у ч. 2 кореспондує ч. 1 ст. 54 коментованого Закону, відповідно до якої правонаступникам юридичних осіб, які припинилися, не можуть належати частки у власному статутному капіталі. При цьому позбутися часток у власному статутному капіталі товариство може як до початку процедури приєднання, так і безпосередньо в ході приєднання.

На такий випадок законодавець пропонує не враховувати таку частку для визначення розміру статутного капіталу товариства в результаті приєднання, з окресленням наступного:

а) якщо товариству, до якого здійснюється приєднання, належить частка у статутному капіталі товариства, що приєднується, така частка не враховується для визначення розміру статутного капіталу товариства в результаті приєднання;

б) якщо товариству, що приєднується, належить частка у статутному капіталі товариства, до якого здійснюється приєднання, така частка не враховується для визначення розміру статутного капіталу товариства в результаті приєднання.

Стаття 51

Поділ товариства

1. Поділом є припинення товариства з переданням всього його майна, всіх прав та обов'язків двом чи декільком новим товариствам – правонаступникам згідно з розподільним балансом.

2. Якщо частка у статутному капіталі товариства, що припиняється шляхом поділу, належить самому товариству, така частка підлягає розподілу між його учасниками пропорційно до належних їм часток у статутному капіталі товариства, що припиняється.

1. Коментована стаття Закону присвячена правовому регулюванню поділу товариства. Під поділом як формою реорганізації юридичної особи у правовій доктрині розуміють виникнення двох або більше юридичних осіб шляхом поділу існуючої юридичної особи, яка припиняє своє існування. При цьому новостворені юридичні особи є правонаступниками в частині, обумовленій їхніми статутними фондами. Таке розуміння по суті збігається із законодавчим підходом, що закладений у ч. 1 ст. 51 коментованого Закону.

Аналогічно, як у випадку із злиттям та приєднанням товариства, рішення про поділ приймається загальними зборами учасників товариства трьома чвертями голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань шляхом відкритого голосування (п. 13 ч. 2 ст. 30 коментованого Закону).

Як випливає із коментованої статті Закону, правонаступником може бути нове товариство, у розумінні ч. 1 ст. 1 Закону – це товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю. Іншими словами, внаслідок буквального аналізу зазначеної статті у результаті поділу утворюються не усі види господарських товариств.

При поділі загальні збори учасників кожного створеного товариства ухвалюють рішення про затвердження статуту і утворення органів товариства.

2. Коментована стаття Закону закріплює принцип пропорційності при розподілі частки між його учасниками, якщо частка у статутному капіталі належала товариству, що припиняється шляхом поділу. При цьому вартість такої частки має визначатися виходячи з ринкової вартості сукупності всіх часток учасників товариства.

Крім того, слід пам'ятати, що згідно ч. 2 ст. 54 коментованого Закону конвертація часток учасників у статутному капіталі товариства, що припиняється внаслідок поділу, в частки в статутному капіталі товариств- правонаступників проводиться зі збереженням співвідношення між частками учасників у капіталі товариства та кожного товариства- правонаступника.

Стаття 52

Перетворення товариства

1. Перетворенням є зміна організаційно-правової форми товариства з його подальшим припиненням та переданням усього майна, всіх прав і обов'язків новому господарському товариству – правонаступнику.

1. Як впливає із буквального тлумачення цієї статті Закону товариство може перетворитися тільки на інше господарське товариство. Іншими словами, законодавець допускає зміну організаційно-правової форми тільки в рамках господарських товариств. Водночас у цивільно-правовій доктрині висловлюються позиції з приводу того, що товариство з обмеженою відповідальністю може перетворитись у будь-яку іншу юридичну особу, що діє з підприємницькою метою, а також у непідприємницьку юридичну особу, хоча чинне законодавство такої можливості не визначає.

Загальні збори учасників товариства, що перетворюється, повинні затвердити питання про перетворення товариства, про порядок і умови здійснення перетворення, порядок обміну часток товариства на частки (акції, паї) господарського товариства- правонаступника. Учасники

створюваного при перетворенні нового підприємницького товариства ухвалюють на засіданні загальних зборів учасників рішення про затвердження установчих документів такої юридичної особи і обрання (призначення) органів управління відповідно до вимог законодавства.

Процес перетворення товариства з обмеженою відповідальністю у акціонерне товариство процедурно складніший, ніж інші види перетворення товариства та включає в себе такі етапи: 1) прийняття рішення про перетворення; 2) повідомлення про перетворення та задоволення вимог кредиторів; 3) процес реєстрації випуску акцій; складання та затвердження передавального акта ТОВ; 5) установчі збори АТ; 6) державна реєстрація припинення ТОВ та державна реєстрація АТ; 7) реєстрація звіту про результати розміщення (обміну) акцій НКЦПФР; 8) завершення перетворення оформленням та депонуванням глобального сертифіката.

Стаття 53

Договір про припинення товариства

1. Товариства, які беруть участь у припиненні, можуть укласти договір про припинення, який визначатиме умови передачі майна, прав та обов'язків юридичним особам – правонаступникам, розмір часток кожного учасника у статутному капіталі кожної юридичної особи – правонаступника або коефіцієнти конвертації часток в акції (якщо правонаступниками є акціонерні товариства), склад органів юридичних осіб – правонаступників та інші умови припинення.

1. Коментована стаття Закону регламентує механізм припинення товариства шляхом укладення договору про припинення товариства. Це новація корпоративного законодавства, що значно розширює договірну свободу товариства, а сама договірна конструкція досить подібна до договору про злиття (приєднання) акціонерних товариств. Незважаючи на те, що аналізований нами договір має назву договір

про припинення товариства, ним по суті охоплюється злиття та приєднання як форми припинення товариств з обмеженою і додатковою відповідальністю.

За своєю правовою природою договір про припинення товариства є консенсуальним, дво- чи багатостороннім, безвідплатним, фідучіарним, укладається у письмовій формі. Даний договір є самостійним цивільно-правовим договором, правова мета якого полягає в узгоджених діях сторін щодо переходу майна, прав та обов'язків від юридичної особи, яка припиняється, до правонаступника в порядку універсального правонаступництва.

Оскільки коментований Закон в імперативній формі не визначає органу, який розробляє умови договору про припинення та затверджує його, слід виходити із багатоваріантності положень Закону України «Про ТОВ та ТДВ» у даному питанні. Так, загалом, виходячи з п. 13 ч. 2 ст. 30 цього Закону, яким визначено, що до компетенції загальних зборів учасників належить затвердження порядку припинення товариства, можна вважати, що окреслений у вищенаведеній статті механізм припинення товариства буде охоплювати розробку й укладення договору про припинення товариства.

Водночас в п. 13 ч. 2 ст. 30 коментованого Закону, якщо його тлумачити буквально, не йде мова про договір про припинення товариства, а тому в статуті товариства можна визначити й інший порядок затвердження такого договору. При цьому слід мати на увазі, оскільки затвердження умов договору про припинення не охоплюється п. 13 ч. 2 ст. 30 Закону, то згідно з ч. 4 ст. 34 цього ж Закону рішення про його затвердження має прийматися більшістю голосів учасників товариства, а не трьома чвертями, як це передбачено для прийняття рішення про реорганізацію товариства.

Щодо умов договору про припинення, то слід констатувати, що законодавець окреслив їх у доволі загальних рисах. Зокрема, у такому договорі, як впливає із аналізу коментованої статті Закону, повинні визначатися:

а) умови передачі майна, прав та обов'язків юридичним особам – правонаступникам;

б) розмір часток кожного учасника у статутному капіталі кожної юридичної особи – правонаступника або коефіцієнти конвертації часток в акції (якщо правонаступниками є акціонерні товариства);

в) склад органів юридичних осіб – правонаступників або особа, яка одноосібно буде здійснювати функції виконавчого органу.

Окрім визначених законодавцем умов, у рамках договору про припинення сторони можуть зазначати й інші умови.

Хоча законодавцем безпосередньо у межах ст. 53 коментованого Закону не визначено, проте при укладенні договору про припинення слід забезпечити: 1) ідентичність істотних умов договору про припинення для кожного із товариств, що беруть участь у припиненні; 2) порядок інформування учасників товариства щодо умов договору про припинення, надання проекту такого договору, пояснення доцільності чи недоцільності відповідного злиття чи приєднання тощо.

Моментом виконання договору про припинення товариства шляхом злиття є момент припинення юридичних осіб, які беруть участь у злитті, а моментом виконання договору про припинення товариства шляхом приєднання – момент внесення змін до відомостей, що містяться в ЄДР щодо правонаступництва юридичної особи, до якої здійснюється приєднання.

Стаття 54

Порядок конвертації часток у разі припинення та виділу товариства

1. Правонаступникам юридичних осіб, які припинилися, не можуть належати частки у власному статутному капіталі.

2. Конвертація часток учасників у статутному капіталі товариства, що припиняється внаслідок поділу, в частки у статутному капіталі товариств- правонаступників здійснюється із збереженням співвідношення між частками учасників у капіталі товариства та кожного товариства- правонаступника.

3. Частки учасників у статутному капіталі товариства, що припиняється внаслідок злиття або приєднання, конвертуються

в частки учасників у статутному капіталі товариства- правонаступника із збереженням співвідношення між частками учасників, яке існувало в товаристві, що припинилося, у межах сукупної частки таких учасників у статутному капіталі товариства- правонаступника.

4. У разі виділу товариства частки у статутному капіталі товариства, з якого здійснюється виділ, конвертуються в частки цього товариства і товариства, що виділилося, та розподіляються між учасниками із збереженням співвідношення часток учасників товариства, що існувало до виділу.

5. У разі перетворення товариства частки у статутному капіталі товариства, що перетворюється, конвертуються в частки товариства- правонаступника та розподіляються між учасниками із збереженням співвідношення часток учасників товариства, що існувало до перетворення.

6. Якщо правонаступником товариства є юридична особа, щодо якої законом не передбачено статутного (складеного) капіталу або поділу такого капіталу на частки між учасниками, положення частин другої – п'ятої цієї статті не застосовуються.

1. Закон України «Про ТОВ та ТДВ» передбачає декілька застережень щодо набуття товариством частки у власному статутному капіталі.

Загалом тимчасове володіння такою участю допускається, проте із врахуванням ряду процедур та умов.

По-перше, якщо потрібно зберегти розмір статутного капіталу товариства, товариство наділяється правом викупити частку у статутному капіталі лише за наявності на день такого придбання сформованого резервного капіталу в розмірі ціни придбання викупленої частки, який не може використовуватися для здійснення виплат на користь учасників такого товариства, в тому числі і для виплати дивідендів. Відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 30. 11. 1999 р. № 291, рахунок 43 «Резервний капітал»

призначено для узагальнення інформації про стан та рух резервного капіталу підприємства, створеного відповідно до чинного законодавства та установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку, формування останнього відображається у пасиві балансу. Відповідна можливість окремо закріплена ч. 3 ст. 25 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ». Даною нормою визначено, що у разі проведення державної реєстрації змін до відомостей ЄДР щодо передання (набуття) частки (частини частки) у статутному капіталі самому товариству, державний реєстратор одночасно вносить запис про зменшення розміру статутного капіталу на розмір відповідної частки (частини частки) у статутному капіталі. Ця частина не застосовується, якщо товариство, яке набуває частку (частину частки) у своєму статутному капіталі, разом із заявою про державну реєстрацію надасть довідку про формування резервного капіталу у розмірі, який відповідно до закону допускає володіння часткою (частиною частки) у своєму статутному капіталі¹.

За умови реалізації відповідної процедури, товариство зобов'язане здійснити відчуження такої частки у статутному капіталі відплатно не пізніше ніж через один рік із дня придбання такої частки (частини частки).

По-друге, в силу встановленої ч. 1 ст. 54 коментованого Закону прямої заборони, правонаступникам юридичних осіб, які припинилися, не можуть належати частки у власному статутному капіталі.

2. Поділом є припинення товариства з переданням всього його майна, всіх прав та обов'язків двом чи декільком новим товариствам – правонаступникам згідно з розподільним балансом. Для прикладу, ТОВ1 ділиться на два інших товариства: ТОВ1–1 та ТОВ1–2, при цьому первинна компанія ТОВ1 припиняється. За вимогами ч. 7 ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ», у разі поділу юридичних осіб здійснюється державна реєстрація новоутворених юридичних осіб та державна реєстрація припинення

---

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. № 835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, №2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>

юридичної особи, що припиняється у результаті поділу. Поділ вважається завершеним з дати державної реєстрації припинення юридичної особи у результаті поділу¹.

Ч. 2 коментованої статті Закону визначено порядок конвертації часток учасників у статутному капіталі товариства, що припиняється внаслідок поділу, в частки у статутному капіталі товариств- правонаступників та встановлено обов'язок збереження співвідношення між частками учасників у капіталі товариства та кожного товариства- правонаступника.

Припустимо, ТОВ1 з власною часткою у статутному капіталі знаходиться в процедурі поділу на ТОВ1–1 та ТОВ1–2. Статутний капітал товариства, що припиняється складає 1 000 грн. 00 коп., власна частка – 100 грн. 00 коп. (10%), частка учасника А – також 100 грн. 00 коп. (10%), Б – 800 грн. 00 коп. (80%). За даної ситуації процедура конвертації відбуватиметься в два етапи.

На першому етапі реалізується умова ч. 2. ст. 51 коментованого Закону, згідно з якою частка ТОВ1 розподіляється між його учасниками пропорційно до вже наявної участі в товаристві. У результаті учасник А додатково отримує 11 грн. 11 коп. (11,11% × 100), а в сукупності матиме 111 грн. 11 коп. (11,11%), а учасник Б – 88 грн. 89 коп. (88,89% × 100), 888 грн. 89 коп. (88,89%).

Другий етап відбувається в межах вимог ч. 2 ст. 54 коментованого Закону. Якщо на підставі рішення про поділ товариства- правонаступники розділяються у пропорції 50/50 відсотків, учасники А та Б у товариствах ТОВ1–1 та ТОВ1–2 отримують однакові частки у розмірах по 55 грн. 55 коп. (11,11%) та 444 грн. 45 коп. (88,89%) відповідно.

3. Так, за вимогами ч. 3 коментованої статті Закону, частки учасників у статутному капіталі товариства, що припиняється внаслідок злиття або приєднання, конвертуються в частки учасників у статутному капіталі товариства- правонаступника із збереженням співвідношення між частками учасників, яке існувало в товаристві, що

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. № 835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, №2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>.

припинилося, у межах сукупної частки таких учасників у статутному капіталі товариства- правонаступника.

Проте власне щодо процедури злиття чи приєднання автори коментованого Закону передбачили можливість договірної регулювання. Відповідно до положення ст. 53 цього Закону товариства, які беруть участь у припиненні, можуть укласти договір про припинення, який визначатиме умови передачі майна, прав та обов'язків юридичним особам – правонаступникам, розмір часток кожного учасника у статутному капіталі кожної юридичної особи – правонаступника або коефіцієнти конвертації часток в акції (якщо правонаступниками є акціонерні товариства), склад органів юридичних осіб – правонаступників та інші умови припинення. Тому двоє чи більше товариств, що беруть участь у злитті / приєднанні, наділені можливістю домовитись та визначити інший порядок реорганізації, аніж це передбачено ч. 3 ст. 54 коментованого Закону.

Злиттям є створення нового господарського товариства – правонаступника з переданням йому всього майна, всіх прав та обов'язків декількох товариств, що припиняються внаслідок цього. Порядок конвертації часток регулюється ч. 3 коментованої статті Закону. Зокрема, встановлено збереження співвідношення між частками учасників, яке існувало в товаристві, що припинилося, у межах сукупної частки таких учасників у статутному капіталі товариства- правонаступника. При цьому слід врахувати, що пропорційність між частками учасників різних товариств, що припиняються шляхом злиття, може бути будь-якою.

Наприклад, у ТОВ1 сформований статутний капітал 12 000 грн. 00 коп., що поділений на 6 600 грн. 00 коп. – 55% учаснику А та 5 400 грн. 00 коп. – 45% учаснику Б; у ТОВ2 статутний капітал становить 8 000 грн. 00 коп., з частками учасників В 1 200 грн. 00 коп. – 15%, Г – 4 800 грн. 00 коп. – 60% та 25% в учасника Д – 2 000 грн. 00 коп.

Після проведення процедури злиття статутний капітал ТОВ1–2 потенційно складатиме 20 000 грн. 00 коп., а частки учасників в грошовому виразі сукупно залишаться такі ж, зміниться лише відсоткове значення: учасник А отримає 33% – 6 600 грн. 00 коп., учасник Б

27% – 5 400 грн. 00 коп., учасник В 6% – 1 200 грн. 00 коп., учасник Г 24% – 4 800 грн. 00 коп., а учасник Д 10% – 2000 грн. 00 коп.

На відміну від процесу припинення декількох товариств шляхом злиття для утворення одного, в процесі приєднання одне чи декілька товариств доєднуються до іншого, останнє при цьому не припиняється як юридична особа. Так, ч. 1 ст. 50 коментованого Закону визначено, що приєднанням є припинення одного або декількох товариств з переданням ним (ними) згідно з передавальним актом усього свого майна, всіх прав та обов'язків іншому господарському товариству – правонаступнику.

При цьому алгоритм конвертації часток у статутному капіталі застосовується аналогічний до процедури злиття, грошовий вираз частки у статутному капіталі залишається незмінним, змінюється лише розмір часток у відсотковому відношенні.

ТОВ1 з учасниками А (розмір статутного капіталу 400 грн. 00 коп., 40%), Б (150 грн. 00 коп., 15%), В (450 грн. 00 коп., 45%), ТОВ2 з учасниками А (8 000 грн. 00 коп., 38%), Г (10 000 грн. 00 коп., 48%), Д (3 000 грн. 00 коп., 14%) приєднуються до ТОВ3 з одноосібним учасником Е (5 000 грн. 00 коп.). У результаті реорганізації в останньої компанії ТОВ3 сформується статутний капітал розміром 27 000 грн. 00 коп., розподіл участі матиме наступний вигляд: учасник А (8 400 грн. 00 коп. – 31,11%), Б (150 грн. 00 коп. – 0,56%), В (450 грн. 00 коп. – 1,67%), Г (10 000 грн. 00 коп. – 37,03%), Д (3 000 грн. 00 коп. – 11,11%), Е (5 000 грн. 00 коп. – 18,52%).

Відповідно до ч. 2 ст. 50 коментованого Закону, якщо товариству, до якого здійснюється приєднання, належить частка у статутному капіталі товариства, що приєднується, така частка не враховується для визначення розміру статутного капіталу товариства в результаті приєднання. Якщо товариству, що приєднується, належить частка у статутному капіталі товариства, до якого здійснюється приєднання, така частка не враховується для визначення розміру статутного капіталу товариства в результаті приєднання. Дане формулювання норми передбачає анулювання такої частки в процесі приєднання без можливості розподілу її серед інших учасників правонаступника.

Приміром, маємо ТОВ1 зі статутним капіталом 18 500 грн. 00 коп. та учасниками А (7000 грн. 00 коп. – 37,84%) Б (11 500 грн. 00 коп. – 62,16%). Учасник А є товариством з обмеженою відповідальністю (ТОВ2), статутний капітал якого складає 30 000 грн. 00 коп., а участь розподілена між учасником В (15 000 грн. 00 коп. – 50%) та Г (15 000 грн. 00 коп. – 50%). У результаті проведеної реорганізації залишиться ТОВ2 з сукупним капіталом 41 500 грн. 00 коп. (11 500 грн. 00 коп. +30 000 грн. 00 коп.) та учасниками Б (11 500 грн. 00 коп. – 27,72%), В (15 000 грн. 00 коп. – 36,14%) та Г (15 000 грн. 00 коп. – 36,14%).

4. Відповідно до ч. 1 ст. 109 ЦК України виділом є перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб.

Ч. 7 ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ» передбачено, що у разі виділу юридичних осіб здійснюється державна реєстрація юридичних осіб, утворених у результаті виділу, та державна реєстрація змін до відомостей, що містяться в ЄДРПОУ, про юридичну особу, з якої здійснено виділ, щодо юридичної особи – правонаступника. Виділ вважається завершеним з дати державної реєстрації змін до відомостей, що містяться у ЄДРПОУ, про юридичну особу, з якої здійснено виділ, щодо юридичної особи – правонаступника¹.

Таким чином, товариство, з якого виділяються інші товариства, не припиняється, а продовжує діяльність як юридична особа. Майно цього товариства розподіляється між ним та новоствореними на його базі товариствами пропорційно до сформованих статутних капіталів.

У разі виділу товариства частки у статутному капіталі товариства, з якого здійснюється виділ, конвертуються у частки цього ж товариства і товариства, що виділилося, та розподіляються між учасниками із збереженням співвідношення часток учасників товариства, що існувало до виділу.

---

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. № 835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, №2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>.

Процедура конвертації часток може відбуватися різними алгоритмами, проте у будь-якому разі слід дотримуватися принципу збереження їх розміру як у первісній юридичній особі, так і в новостворених товариств. Для прикладу, якщо в ТОВ1 учасник А мав частку 12%, учасник Б 18%, а учасник В – 70%, то в ТОВ 1–1, дані учасники матимуть аналогічне співвідношення між частками. ТОВ 1 зменшить свій статутний капітал (22 000 грн. 00 коп.) на розмір капіталу новоствореної юридичної особи (2 000 грн. 00 коп.). Після виділу розмір участі в обох компаніях виглядатиме наступним чином: статутний капітал ТОВ1 20 000 грн. 00 коп., частки учасника А 2 400 грн. 00 коп., учасника Б 3 600 грн. 00 коп., учасника В 14 000 грн. 00 коп.; ТОВ2 2 000 грн. 00 коп., грошовий вираз часток складатиме 240 грн. 00 коп., 360 грн. 00 коп. та 1 400 грн. 00 коп. відповідно.

При цьому ч. 1 ст. 54 коментованого Закону стосується юридичних осіб, які припилися, чого не відбувається у процедурі виділу. Крім того, первісна юридична особа продовжує діяльність зі збереженням свого ідентифікаційного коду та, відповідно, наділена правом залишити частку у власному статутному капіталі за собою.

5. Відповідно до положень ст. 108 ЦК України, перетворенням юридичної особи є зміна її організаційно-правової форми. У разі перетворення до нової юридичної особи переходять усе майно, усі права та обов'язки попередньої юридичної особи¹.

Зміна назви юридичної особи не є реорганізацією цієї юридичної особи, зокрема перетворенням, якщо не змінюється організаційно-правова форма цієї юридичної особи. Цю правову позицію підтверджено Великою Палатою ВС у постанові від 24. 04. 2019 р. у справі №914/3587/14, а також науковими висновками Київського регіонального центру правових наук Національної академії правових наук України від 12. 03. 2018 р. та від 19. 03. 2018 р., які зводяться до того, що зміна назви юридичної особи не тягне за собою правонаступництва, оскільки не має наслідком появу нового учасника цивільних відносин.

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

У разі перетворення юридичних осіб здійснюється державна реєстрація припинення юридичної особи, що припиняється у результаті перетворення, та державна реєстрація новоутвореної юридичної особи. Відповідно до п. 5 ст. 4 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» перетворення вважається завершеним з дати державної реєстрації новоутвореної юридичної особи.

П. 6 Положення від 22. 01. 1996 р. № 118 визначено, що ідентифікаційний код зберігається за суб'єктом, якому він присвоєний, протягом усього періоду його існування і є єдиним. У разі перетворення юридичної особи, крім центральних органів виконавчої влади, за правонаступником зберігається її ідентифікаційний код.

Загалом логіка даної форми реорганізації є досить простою та зводиться до можливості перетворення юридичних осіб одна в одну без зміни прибуткової/неприбуткової мети діяльності. Проте власне тут виникає значна кількість непорозумінь, адже система юридичних осіб різних організаційно-правових форм за чинним регулюванням є досить некоректно розгалуженою без єдиного підходу до принципів поділу. У даному разі слід застосовувати базовий критерій – прибуткова компанія отримує дохід для досягнення мети своєї діяльності та розподіляє його між учасниками в пропорції часток. Непідприємницька, якщо і отримує дохід, то він спрямовується на досягнення статутних цілей діяльності.

Зрозуміло, що у випадку із перетворенням частки у статутному капіталі товариства, що перетворюється, конвертуються в частки товариства- правонаступника та розподіляються між учасниками із збереженням співвідношення часток учасників товариства, що існувало до перетворення.

6. Відповідно до ч. 6 ст. 54 коментованого Закону, якщо правонаступником товариства є юридична особа, щодо якої законом не передбачено статутного (складеного) капіталу або поділу такого капіталу на частки між учасниками, положення норми щодо конвертації не застосовуються.

Загалом слід звернути увагу, що основна увага законодавця при формуванні положень коментованої статті Закону зосереджена

власне на регулюванні порядку співвідношення часток учасників у капіталі товариств, що беруть участь в процедурі припинення чи виділу. Щодо визначення вартості таких часток, то найбільш обґрунтованим є визначення останніх, виходячи з вартості чистих активів товариства (різниці між активами товариства та його зобов'язаннями).

Стаття 55

Захист прав кредиторів під час виділу та припинення товариства

1. Протягом 30 днів з дати прийняття рішення про припинення товариства шляхом поділу, перетворення, або про виділ, а в разі припинення шляхом злиття або приєднання – з дати прийняття рішення про це останнім з товариств, що беруть участь у злитті або приєднанні, товариство, що планує виділ, та кожне товариство, що бере участь у припиненні відповідно, зобов'язане письмово повідомити про це всіх відомих йому (їм) кредиторів. Повідомлення про припинення товариства та строк для заявлення кредиторами своїх вимог оприлюднюються на порталі електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань автоматично у режимі реального часу за допомогою програмних засобів Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

(Частина перша статті 55 в редакції Закону № 159-IX від 03.10.2019)

2. Кредитор такого товариства, вимоги якого до товариства не забезпечені договором забезпечення, протягом 30 днів з дати направлення йому повідомлення, або з дати опублікування повідомлення, зазначеного в частині першій цієї статті, має право звернутися з письмовою вимогою про здійснення на вибір товариства однієї з таких дій:

- 1)** надання забезпечення виконання зобов'язання;

2) дострокового припинення або виконання зобов'язання (зобов'язань) перед кредитором та відшкодування збитків, якщо інше не встановлено договором між товариством та кредитором.

3. Якщо кредитор не звернувся до товариства у встановлений строк з письмовою вимогою, вважається, що він не вимагає від товариства вчинення додаткових дій щодо зобов'язання (зобов'язань) перед ним.

4. Виділ або припинення товариства не можуть бути завершені до задоволення вимог, заявлених кредиторами.

5. Товариство, створене внаслідок виділу, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства, з якого здійснено виділ, які згідно з розподільним балансом не перейшли до товариства, створеного внаслідок виділу. Товариство, з якого здійснено виділ, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями, які згідно з розподільним балансом перейшли до товариства, створеного внаслідок виділу. Якщо внаслідок виділу створено декілька товариств, вони несуть субсидіарну відповідальність спільно з товариством, з якого здійснено виділ, солідарно. Якщо після виділу неможливо точно встановити обов'язки товариства, з якого здійснено виділ, за окремим зобов'язанням, що існувало у нього до виділу, товариство, з якого здійснено виділ, та створені внаслідок виділу товариства несуть солідарну відповідальність перед кредитором за таким зобов'язанням.

6. Якщо товариств- правонаступників, створених внаслідок поділу, декілька, то товариство- правонаступник, створене внаслідок поділу, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства, що припинилося, які перейшли до іншого товариства- правонаступника згідно з розподільним балансом. Якщо після поділу неможливо точно визначити товариство- правонаступника щодо конкретних обов'язків товариства, що припинилося, товариства- правонаступники несуть солідарну відповідальність перед кредиторами товариства, що припинилося.

1. Згідно з ч. 1 ст. 106 ЦК України злиття, приєднання, поділ та перетворення юридичної особи здійснюються за рішенням його учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, а у випадках, передбачених законом, – за рішенням суду або відповідних органів державної влади¹.

За приписами ч. ч. 1–3 ст. 107 ЦК України кредитор може вимагати від юридичної особи, що припиняється, виконання зобов'язань якої не забезпечено, припинення або дострокового виконання зобов'язання, або забезпечення виконання зобов'язання, крім випадків, передбачених законом. Після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами та задоволення чи відхилення цих вимог комісія з припинення юридичної особи складає передавальний акт (у разі злиття, приєднання або перетворення) або розподільчий баланс (у разі поділу), який має містити положення про правонаступництво щодо майна, прав та обов'язків юридичної особи, що припиняється шляхом поділу, стосовно всіх її кредиторів та боржників, включаючи зобов'язання, які оспоруються сторонами. Передавальний акт та розподільчий баланс затверджуються учасниками юридичної особи або органом, який прийняв рішення про її припинення, крім випадків, встановлених законом. У процедурі виділу створюється комісія з відповідною назвою, яка після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторів складає розподільчий баланс².

У свою чергу, ч. 1 ст. 55 коментованого Закону передбачено, що товариство, що планує виділ, та кожне товариство, що бере участь у припиненні, зобов'язане письмово повідомити про це всіх відомих йому (їм) кредиторів протягом 30 днів з дати прийняття рішення про припинення товариства шляхом поділу, перетворення, або про виділ, а в разі припинення шляхом злиття або приєднання – з дати прийняття рішення про це останнім з товариств, що беруть участь у злитті або приєднанні відповідно.

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40–44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

² Там само.

Дані щодо перебування товариства в процесі припинення, зокрема відповідне повідомлення та строк для заявлення кредиторами своїх вимог оприлюднюються на порталі електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань автоматично у режимі реального часу за допомогою програмних засобів ЄДР.

Так, відповідно до п. 26 ч. 2 ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ» в реєстрі відображаються дані про перебування юридичної особи у процесі припинення, у тому числі дані про рішення щодо припинення юридичної особи, відомості про комісію з припинення (ліквідатора, ліквідаційну комісію тощо) та про строк, визначений засновниками (учасниками) юридичної особи, судом або органом, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, для заявлення кредитором своїх вимог¹.

2. У ч. 2 ст. 55 коментованого Закону кредиторам товариств, що приймають участь у реорганізації, запропоновано варіанти алгоритмів вимог до цих товариств щодо належного виконання останніми своїх зобов'язань: 1) надання товариством-боржником забезпечення виконання зобов'язання; 2) дострокового припинення або виконання зобов'язання (зобов'язань) перед кредитором та відшкодування збитків, якщо інше не встановлено договором між товариством та кредитором.

Процедура реалізації кредиторами визначених законом заходів відбувається у тридцяти денний термін з дати направлення йому повідомлення, або з дати оприлюднення на порталі електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань в межах вимог ч. 1 коментованої статті Закону.

Натомість, ч. 5 ст. 105 ЦК України передбачено, що строк заявлення кредитором своїх вимог до юридичної особи, що припиняється, не може становити менше двох і більше шести місяців з дня оприлюднення повідомлення про рішення щодо припинення юридичної особи.

---

¹ Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 26. 11. 2015 р. №835-VIII. (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016, №2, с. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text>

Відповідно до практики застосування норм у випадку колізій, при розбіжності між загальним і спеціальним нормативно-правовим актом перевага надається спеціальному, якщо він не скасований виданим пізніше загальним актом.

3. Ч. 3 ст. 55 коментованого Закону цілком логічно визначає неможливість вимагати додаткових заходів щодо виконання товариством свого зобов'язання якщо кредитор не звернувся до товариства у строк встановлений ч. 2 цієї ж статті.

4. Імперативне застереження щодо неможливості завершення виділу або поділу товариства до задоволення вимог, заявлених кредиторами міститься у ч. 4 ст. 55 спеціального Закону.

5. Відповідно до ч. 3 ст. 109 ЦК України, юридична особа, що утворилася внаслідок виділу, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи, з якої був здійснений виділ, які згідно з розподільчим балансом не перейшли до юридичної особи, що утворилася внаслідок виділу. Юридична особа, з якої був здійснений виділ, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями, які згідно з розподільчим балансом перейшли до юридичної особи, що утворилася внаслідок виділу. Якщо юридичних осіб, що утворилися внаслідок виділу, дві або більше, субсидіарну відповідальність вони несуть спільно з юридичною особою, з якої був здійснений виділ, солідарно¹.

У відповідності до ст. 47 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» визначено, що виділом є створення одного або більше товариств із переданням йому (їм) згідно з розподільним балансом частини майна, прав та обов'язків товариства, з якого здійснюється виділ, без припинення останнього.

З наведеного випливає, що у разі виділення одного або кількох нових товариств до кожного з них переходять за роздільним актом (балансом) у відповідних частках майнові права і обов'язки попереднього товариства, з якого здійснено виділ.

---

¹ Цивільний кодекс України від 16. 01. 2003 р. №435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003, №№40-44. с. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

За приписами ч. 5 ст. 55 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» товариство, створене внаслідок виділу, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства, з якого здійснено виділ, які згідно з розподільним балансом не перейшли до товариства, створеного внаслідок виділу. Товариство, з якого здійснено виділ, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями, які згідно з розподільним балансом перейшли до товариства, створеного внаслідок виділу. За такого регулювання, товариство, з якого був здійснений виділ та товариство, що утворилося внаслідок виділу, несуть у відношенні одне до одного додаткову (субсидіарну) відповідальність щодо зобов'язань, в яких вони не є основними боржниками.

Якщо внаслідок виділу створено декілька товариств, вони несуть субсидіарну відповідальність спільно з товариством, з якого здійснено виділ, солідарно. Якщо після виділу неможливо точно встановити обов'язки товариства, з якого здійснено виділ, за окремим зобов'язанням, що існувало у нього до виділу, товариство, з якого здійснено виділ, та створені внаслідок виділу товариства несуть солідарну відповідальність перед кредитором за таким зобов'язанням.

Субсидіарна відповідальність товариства, створеного внаслідок виділу обмежується зобов'язаннями товариства, з якого здійснено виділ, що зазначені у розподільчому балансі. Зазначення зобов'язань у розподільчому балансі означає їх існування на момент виділу. Покладення на товариство, створене внаслідок виділу, субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями товариства, з якого здійснено виділ, які виникли після такого виділу є неможливим.

Загалом даний вид відповідальності має місце у зобов'язаннях з множинністю осіб на стороні боржника. Додатковий характер субсидіарної відповідальності полягає в тому, що кредитор перш за все має пред'явити вимогу основному боржнику і очікувати від нього виконання або виплати, що являють собою прояв цивільно-правової відповідальності. Якщо вимога кредитора в повному обсязі задоволена основним боржником, додатковий боржник до відповідальності не притягується.

Тобто до пред'явлення вимоги особі, яка несе субсидіарну відповідальність, кредитор повинен пред'явити вимогу до основного боржника.

Якщо основний боржник відмовився задовольнити вимогу кредитора або кредитор не одержав від нього в розумний строк відповіді на пред'явлену вимогу, кредитор може пред'явити вимогу в повному обсязі до особи, яка несе субсидіарну відповідальність.

Відповідно, пред'явлення кредитором вимоги до додаткового (субсидіарного) боржника можливе в двох випадках:

1) якщо основний боржник відмовився задовольнити вимогу кредитора, незалежно з якої причини він надав таку відмову;

2) якщо кредитор не одержав від основного боржника в розумний строк відповіді на пред'явлену вимогу. Розумність строку для надання відповіді на пред'явлену вимогу залежить від ситуації, в якій така вимога пред'являється, та має бути оцінена в кожному окремому випадку.

Інший алгоритм передбачений, якщо після виділу неможливо точно встановити обов'язки товариства, з якого здійснено виділ, за окремим зобов'язанням, що існувало у нього до виділу. У даному разі товариство, з якого здійснено виділ, та створені внаслідок виділу товариства несуть солідарну відповідальність перед кредитором за таким зобов'язанням.

Згідно із ч. 1 ст. 543 ЦК України у разі солідарного обов'язку боржників (солідарних боржників) кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо. За даного виду відповідальності поетапність звернення виключається.

6. Ч. 6 коментованої статті Закону передбачає механізм відповідальності товариств – боржників перед кредиторами, проте вже з урахуванням особливостей процедури реорганізації у формі поділу.

Зокрема, солідарна відповідальність одного товариства- правонаступника перед іншим виникає за умови переходу до останнього зобов'язань товариства, що припинилося згідно з розподільним балансом.

Якщо після поділу неможливо точно визначити товариство- правонаступника щодо конкретних обов'язків товариства, що припинилося,

товариства- правонаступники несуть солідарну відповідальність перед кредиторами товариства, що припинилося.

ГЛАВА VII. ТОВАРИСТВО З ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Стаття 56

Товариство з додатковою відповідальністю

1. Учасники товариства з додатковою відповідальністю солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном у розмірі, який встановлюється статутом товариства з додатковою відповідальністю і є однаково кратним для всіх учасників до вартості внесеного кожним з них вкладу.

2. У разі визнання банкрутом одного з учасників товариства з додатковою відповідальністю його відповідальність за зобов'язаннями товариства з додатковою відповідальністю розподіляється між іншими учасниками цього товариства пропорційно до розміру належних їм часток у статутному капіталі.

3. До товариств з додатковою відповідальністю застосовуються норми цього Закону щодо товариств з обмеженою відповідальністю, що не суперечать нормам цієї статті.

1. Коментована стаття Закону встановлює особливості правового статусу окремої організаційно-правової форми товариств капіталів – товариства з додатковою відповідальністю¹.

---

¹ Організаційно-правова форма ТДВ не є новою для вітчизняного корпоративного права. Відповідна форма товариства із встановленням для учасників додаткової відповідальності в кратному розмірі була закріплена в ЦК УРСР 1922 р. і називалась товариством з обмеженою відповідальністю.

Вимога обов'язкової реєстрації в організаційно-правовій формі ТДВ свого часу передбачалась для довірчих товариств¹. Станом на сьогодні жодним нормативно-правовим актом не передбачено обов'язкової вимоги провадження певного виду діяльності у формі ТДВ.

Основна відмінність між ТОВ та ТДВ полягає в закріпленні солідарної та додаткової (субсидіарної) відповідальності для учасників за зобов'язаннями товариства. При цьому обсяг відповідальності учасників залишається обмеженим, що диференціює обсяг відповідальності учасників ТДВ від необмеженої відповідальності учасників повного товариства.

Розмір відповідальності визначається статутом у вигляді кратної ставки (мультиплікатора) і однаковий для всіх учасників товариства.

Додатковий характер відповідальності полягає в тому, що до пред'явлення вимоги учасникам, кредитор повинен пред'явити вимогу до товариства. Якщо товариство відмовилося задовольнити вимогу кредитора або кредитор не одержав від нього в розумний строк відповіді на пред'явлену вимогу, то кредитор ТДВ може пред'явити вимоги в повному обсязі до його учасників. Кредитор не може вимагати задоволення своєї вимоги від учасників, якщо ця вимога може бути задоволена шляхом зарахування зустрічної вимоги до товариства.

Солідарність обов'язку учасників характеризується тим, що кредитор може пред'явити вимоги, як до всіх учасників, так і до будь-кого з них зокрема. У разі виконання зобов'язання товариства одним із учасників, у нього виникає регресне право вимоги до інших учасників.

Обсяг майнової відповідальності учасника встановлюється статутом товариства. При цьому Закон встановлює, що обсяг такої відповідальності встановлюється для всіх учасників в однаковому кратному

---

¹ Про довірчі товариства: Декрет КМУ №23-93 від 17 березня 1993 року / Відомості Верховної Ради України. 1993. № 19. Ст. 207.

відношенні до вартості внесеного кожним з учасників вкладу. Таким чином, забороняється звільнення одного чи декількох учасників від відповідальності або зміна обсягу їх відповідальності у порівнянні з іншими учасниками.

При цьому слід зауважити, що виходячи з буквального тлумачення коментованої статті Закону, відповідальність учасників встановлюється у кратному розмірі до фактично внесених ними вкладів, а не пропорційно розміру їх часток у статутному капіталі товариства.

2. Кодексом України з процедур банкрутства передбачена можливість визнання банкрутом не лише юридичних осіб, але й фізичних осіб. Тому ч. 2 коментованої статті Закону встановлює правила задоволення вимог кредиторів до учасників ТДВ у випадку визнання банкрутства одного з учасників. Учасники ТДВ несуть солідарну відповідальність за боргами учасника, якого визнано банкрутом, пропорційно до розміру належних їм часток у статутному капіталі.

Учасники відповідають за борги учасника, якого визнано банкрутом, лише в частині його відповідальності за зобов'язаннями товариства з додатковою відповідальністю.

Слід відзначити, що на відміну від ч. 1 коментованої статті Закону, змінено підхід до встановлення обсягу відповідальності учасників за боргами. Кожен учасник відповідає пропорційно до розміру належної йому частки у статутному капіталі, а не пропорційно до розміру внесеного ним вкладу.

3. Обсяг правового регулювання, що стосується ТДВ, обмежується виключно коментованою статтею Закону. Тому до решти правовідносин, що складаються між учасниками ТДВ, а також між учасником та товариством, застосовуються положення про ТОВ. Тобто має місце аналогія закону, у зв'язку з відсутністю положень, які б урегулювали ті чи інші правовідносини в середині ТДВ в інший спосіб. При цьому застосування положень про ТОВ не повинно суперечити ч. 1 та ч. 2 коментованої статті Закону.

ГЛАВА VIII. ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності через три місяці з дня його опублікування, крім частини другої статті 23 цього Закону, яка набирає чинності через один рік з дня набрання чинності цим Законом.

2. Визнати таким, що втратив чинність, Закон України «Про господарські товариства» (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 49, ст. 682 із наступними змінами) у частині, що стосується товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю.

3. Протягом року з дня набрання чинності цим Законом положення статуту товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, що не відповідають цьому Закону, є чинними в частині, що відповідає законодавству станом на день набрання чинності цим Законом. Цей пункт не застосовується після внесення змін до статуту товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю.

4. Встановити, що до внесення відповідних змін до Господарського процесуального кодексу України при розгляді справ, порушених за позовною вимогою, передбаченою частиною п'ятою статті 20 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», застосовуються такі правила:

1) позивач зобов'язаний внести на депозитний рахунок суду грошові кошти в розмірі, сплаченому покупцем на виконання договору купівлі-продажу частки (частини частки), визначеному в ухвалі суду;

2) невиконання вимоги про внесення грошових коштів на депозитний рахунок суду є підставою для залишення позову без розгляду;

3) суд у своєму рішенні вирішує питання про перерахування грошових коштів, внесених на депозитний рахунок суду, покупцю або про їх повернення.

5. Товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю звільняються від сплати адміністративного збору за реєстрацію змін до статуту товариства у зв'язку з приведенням його у відповідність із цим Законом протягом одного року з дня набрання чинності цим Законом.

5¹. Тимчасово, у зв'язку з проведенням заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), норми статті 31 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» щодо строків проведення річних загальних зборів учасників не застосовуються у 2020 році до товариств, які є емітентами цінних паперів. При цьому проведення загальних зборів учасників у 2020 році в строки, встановлені цим Законом під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби (COVID-19), не є порушенням цього Закону. Річні загальні збори учасників за результатами 2019 фінансового року мають бути проведені у строк не пізніше трьох місяців після дати завершення карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби (COVID-19).

У разі якщо в силу дії обмежувальних заходів у зв'язку із дією карантину на території України є неможливим проведення загальних зборів учасників в порядку, встановленому цим Законом, загальні збори учасників товариств, які є емітентами цінних паперів, можуть бути проведені дистанційно в порядку та строки, визначені тимчасовим порядком дистанційного проведення загальних зборів, затвердженим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

(Главу VIII доповнено пунктом 5¹ згідно із Законом № 540-IX від 30.03.2020)

5². Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку невідкладно розробити та затвердити тимчасовий порядок скликання та дистанційного проведення загальних зборів учас-

ників товариств, які є емітентами цінних паперів, у зв'язку із здійсненням заходів щодо запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), передбачених карантинном, встановленим Кабінетом Міністрів України.

Нормативно-правовий акт, зазначений у цьому пункті, розробляється, розглядається, приймається та оприлюднюється без урахування вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

Такий акт, прийнятий Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку на виконання цього Закону, не підлягає державній реєстрації в Міністерстві юстиції України. Зазначений акт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку оприлюднюється на її офіційному веб-сайті та набирає чинності з дня його офіційного опублікування. Офіційним опублікуванням такого акта Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку вважається його оприлюднення на офіційному веб-сайті Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

(Главу VIII доповнено пунктом 5² згідно із Законом № 540-IX від 30.03.2020)

6. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1) у Господарському кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 18–22, ст. 144):

статтю 79 викласти в такій редакції:

«Стаття 79. Створення та діяльність господарських товариств

1. Порядок створення та порядок діяльності окремих видів господарських товариств регулюються законом.

2. Господарське товариство, державна частка у статутному капіталі якого перевищує 50 відсотків, його дочірні підприємства, а також підприємства, господарські товариства, у статутному капіталі яких 50 і більше відсотків належить господарському товариству, державна частка у статутному капіталі якого перевищує 50 відсотків, у разі здійснення ними закупівель та за умови, що вартість предмета закупівлі дорівнює або перевищує межі,

визначені частиною першою статті 2 Закону України «Про публічні закупівлі», оприлюднюють на веб-порталі Уповноваженого органу, визначеного Законом України «Про публічні закупівлі», звіт про укладення договору про закупівлю товарів, робіт і послуг за кошти підприємств та інформацію про зміну його істотних умов не пізніше ніж через сім днів з дня укладення договору про закупівлю або внесення змін до нього. У звіті обов'язково зазначаються: найменування, кількість товару та місце його поставки, вид робіт і місце їх виконання або вид послуг і місце їх надання, інформація про технічні та якісні характеристики товарів, робіт і послуг, найменування і місцезнаходження постачальника, виконавця робіт і надавача послуг, з яким укладено договір, ціна за одиницю товару, робіт і послуг та сума, визначена в договорі, дата укладення договору, строк поставки товарів, виконання робіт і надання послуг тощо»;

статтю 86 викласти в такій редакції:

«Стаття 86. Обмеження на формування статутного (складеного) капіталу господарського товариства

1. Забороняється використовувати для формування статутного (складеного) капіталу товариства бюджетні кошти, майно державних (комунальних) підприємств, яке відповідно до закону (рішення органу місцевого самоврядування) не підлягає приватизації, та майно, що перебуває в оперативному управлінні бюджетних установ, якщо інше не передбачено законом»;

статті 87, 88, 91, 92 та 207 виключити;

2) у Цивільному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 40–44, ст. 356):

у статті 98:

у частині першій слова «передані загальними зборами до компетенції виконавчого органу» замінити словами «належать до компетенції інших органів товариства»;

частину третю викласти в такій редакції:

«3. Учасник товариства не має права голосу при прийнятті загальними зборами товариства рішень з питань щодо вчинення

з ним правочину та щодо спору між ним і товариством, якщо інше не встановлено законом. Це правило не застосовується у товаристві з одним учасником»;

частину п'яту виключити;

статтю 100 викласти в такій редакції:

«Стаття 100. Вихід та виключення з товариства

1. Учасники товариства мають право вийти з товариства, якщо інше не впливає із закону.

2. Учасник товариства у випадках та в порядку, встановлених законом, може бути виключений з товариства»;

статтю 104 після частини першої доповнити трьома новими частинами такого змісту:

«2. Юридична особа, яка не вправі розподіляти прибуток між учасниками, не може бути реорганізована, якщо серед правонаступників є юридична особа, наділена таким правом. Якщо серед правонаступників є юридична особа, яка не вправі розподіляти прибуток між учасниками, рішення про реорганізацію товариства, наділеного таким правом, приймається одностайно загальними зборами учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

3. Юридична особа, яка не вправі розподіляти майно між учасниками, зокрема у разі ліквідації, не може бути реорганізована, якщо серед правонаступників є юридична особа, наділена таким правом. Якщо серед правонаступників є юридична особа, яка не вправі розподіляти майно між учасниками, рішення про реорганізацію товариства, наділеного таким правом, приймається одностайно загальними зборами учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

4. Установа не може бути перетворена».

У зв'язку з цим частини другу – четверту вважати відповідно частинами п'ятою – сьомою;

назву підрозділу 4 § 1 глави 8 «4. Товариство з обмеженою відповідальністю» та статті 140–151 виключити;

частину другу статті 258 доповнити пунктом 8 такого змісту:
«8) про визнання недійсним рішення загальних зборів товариства»;

3) у частині першій статті 78 Закону України «Про нотаріат» (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 39, ст. 383; 2010 р., № 38, ст. 509) слова «зміст яких не суперечить законові і які не мають характеру угод та не містять у собі відомостей, що порочать честь і гідність людини» замінити словами «крім тих, які відповідно до закону або за вимогою сторін підлягають нотаріальному посвідченню»;

4) абзац п'ятий частини третьої статті 87 Закону України «Про акціонерні товариства» (Відомості Верховної Ради України, 2008 р., № 50–51, ст. 384; 2015 р., № 25, ст. 188) виключити;

5) у Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 2, ст. 17, № 47, ст. 800; 2017 р., № 2, ст. 25; із змінами, внесеними Законом України від 16 листопада 2017 року № 2210-VIII):

у частині першій статті 1:

у пункті 1 слова «у випадку, передбаченому» замінити словами «у випадках, передбачених», слова «та оновлюється» виключити та доповнити словами «а також про проведену реєстраційну дію»;

пункт 8 доповнити абзацом дванадцятим такого змісту:

«інші особи відповідно до цього Закону»;

абзац п'ятий частини другої статті 13 після слів «реєстрацію створення юридичної особи» доповнити словами «державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу, що містяться у Єдиному державному реєстрі», а після слів «податку на додану вартість» – словами «та/або заява про включення до Реєстру неприбуткових установ та організацій»;

частину другу статті 14 викласти в такій редакції:

«2. Якщо документи подаються особисто, заявник пред'являє документ, що відповідно до закону посвідчує особу.

У разі подання документів представником додатково подається примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) документа, що підтверджує його повноваження (крім випадку, коли відомості про повноваження цього представника містяться в Єдиному державному реєстрі)»;

у частині першій статті 15:

в абзаці другому пункту 9 слова «створення державного органу, органу місцевого самоврядування або на державну реєстрацію змін до відомостей про державний орган, орган місцевого самоврядування, громадське об'єднання чи благодійну організацію, що містяться в Єдиному державному реєстрі» замінити словами «державного органу, органу місцевого самоврядування, громадського об'єднання, благодійної та релігійної організацій, а також юридичної особи, створеної на підставі розпорядчого акта державного органу, органу місцевого самоврядування»;

в абзаці другому пункту 12 слова «створення державного органу, органу місцевого самоврядування або на державну реєстрацію змін до відомостей про державний орган, орган місцевого самоврядування, громадське об'єднання чи благодійну організацію, що містяться в Єдиному державному реєстрі» замінити словами «державного органу, органу місцевого самоврядування, громадського об'єднання, благодійної та релігійної організацій, а також юридичної особи, створеної на підставі розпорядчого акта державного органу, органу місцевого самоврядування»;

у статті 17:

пункт 1 частини першої:

після слова «поділу» доповнити словом «виділу»;

доповнити третім реченням такого змісту: «У заяві про державну реєстрацію створення юридичної особи приватного права може зазначатися, що вона діє на підставі модельного статуту»;

у частині четвертій:

абзац перший після слів «юридичної особи» доповнити словами «крім змін до відомостей, передбачених частиною п'ятою цієї статті»;

пункт 4 виключити;
після частини четвертої доповнити новою частиною такого змісту:

«5. Для державної реєстрації змін до відомостей про розмір статутного капіталу, розміри часток у статутному капіталі чи склад учасників товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю (далі в цій частині – товариство) подаються такі документи:

- 1) заява про державну реєстрацію змін до цих відомостей;
- 2) документ про сплату адміністративного збору;
- 3) один із таких відповідних документів:
  - а) рішення загальних зборів учасників товариства про визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників;
  - б) рішення загальних зборів учасників товариства про виключення учасника з товариства;
  - в) заява про вступ до товариства;
  - г) заява про вихід з товариства;
  - г) акт приймання-передачі частки (частини частки) у статутному капіталі товариства;
  - д) судове рішення, що набрало законної сили, про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства;
  - е) судове рішення, що набрало законної сили, про стягнення з (повернення з володіння) відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі товариства.

Справжність підписів учасників, які голосували за рішення, зазначені у підпунктах «а» і «б» цієї частини, засвідчується нотаріально. Якщо у випадках, передбачених законом (смерть учасника, реорганізація тощо), таке рішення приймається без урахування голосів учасника у зв'язку з настанням певної обставини, подається також доказ настання такої обставини (оригінал документа або його копія, вірність якої засвідчена нотаріально або тим, хто видав документ).

Справжність підписів на документі, зазначеному в підпункті «в» цієї частини, засвідчується нотаріально. Разом з таким документом подається доказ набуття права на спадщину або доказ правонаступництва (оригінал документа або його копія, вірність якої засвідчена нотаріально або тим, хто видав документ). Якщо відповідно до статуту товариства вимагається згода інших учасників на вступ до товариства, подається також така згода, справжність підписів на якій засвідчується нотаріально.

Справжність підписів на документі, зазначеному в підпункті «г» цієї частини, засвідчується нотаріально. Якщо відповідно до закону або статуту товариства вимагається згода інших учасників на вихід з товариства, подається також така згода, справжність підписів на якій засвідчується нотаріально.

Справжність підписів на документі, зазначеному в підпункті «г» цієї частини, засвідчується нотаріально. Одночасно може бути надана довідка про формування резервного капіталу товариства.

Документи подаються такими особами:

товариством – якщо подаються документи, зазначені в підпунктах «а» і «б» цієї частини;

спадкоємцем чи правонаступником учасника товариства – якщо подається документ, зазначений у підпункті «в» цієї частини;

учасником, який виходить з товариства, або його спадкоємцем чи правонаступником – якщо подається документ, зазначений у підпункті «г» цієї частини;

особою, яка набула частку (частину частки) у статутному капіталі товариства, або особою, яка передала її, – якщо подається документ, зазначений у підпункті «г» цієї частини;

позивачем – якщо подаються документи, зазначені в підпунктах «д», «е» цієї частини».

У зв'язку з цим частини п'яту – двадцяту вважати відповідно частинами шостою – двадцять першою;

частину двадцяту виключити;

частини п'яту та шосту статті 18 виключити;

у статті 23:

у частину першу включити пункт 6 такого змісту:

«6) документ про сплату адміністративного збору – у випадках, передбачених цим Законом»;

частину другу доповнити пунктом 5 такого змісту:

«5) документ про сплату адміністративного збору – у випадках, передбачених цим Законом»;

у статті 25:

після частини другої доповнити двома новими частинами такого змісту:

«3. У разі проведення державної реєстрації змін до відомостей Єдиного державного реєстру щодо виключення або виходу учасника (спадкоємця або правонаступника) товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, а також пов'язаних з переданням (набуттям) частки (частини частки) у статутному капіталі самому товариству з обмеженою або додатковою відповідальністю, державний реєстратор одночасно вносить запис про зменшення розміру статутного капіталу на розмір відповідної частки (частини частки) у статутному капіталі. Ця частина не застосовується, якщо товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, яке набуває частку (частину частки) у своєму статутному капіталі, разом із заявою про державну реєстрацію надасть довідку про формування резервного капіталу у розмірі, який відповідно до закону допускає володіння часткою (частиною частки) у своєму статутному капіталі.

4. У день проведення державної реєстрації змін до відомостей Єдиного державного реєстру, пов'язаних із зміною складу учасників товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю або зміною розмірів їхніх часток, суб'єкт державної реєстрації повинен видати (надіслати поштовим відправленням з описом вкладення) виписку з Єдиного державного реєстру заявнику, товариству, особам, які були зазначені у цьому реєстрі як учасники товариства до проведення реєстраційної дії, та особам, які зазначені у цьому реєстрі як учасники товариства після проведення

реєстраційної дії. Якщо суб'єкту державної реєстрації відома електронна пошта осіб, яким надсилається ця виписка, він у той самий день додатково надсилає копію виписки зазначеним особам електронною поштою».

У зв'язку з цим частини третю – шосту вважати відповідно частинами п'ятою – восьмою;

доповнити частиною дев'ятою такого змісту:

«9. У разі якщо під час розгляду заяви та документів для державної реєстрації державним реєстратором встановлено наявність зареєстрованих у Єдиному державному реєстрі інших пакетів документів для державної реєстрації щодо цього самого суб'єкта, наступний пакет документів розглядається після проведення державної реєстрації або зупинення розгляду чи відмови в такій реєстрації на підставі заяви та документів, зареєстрованих в Єдиному державному реєстрі раніше»;

частину першу статті 28 доповнити пунктом 12 такого змісту:

«12) статут товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю поданий зі змінами, прийнятими без врахування голосів, які припадають на частку померлого учасника товариства»;

у частині першій статті 36:

абзац восьмий доповнити реченням такого змісту: «Якщо відповідно до частини четвертої статті 25 цього Закону певним особам має надсилатися виписка з Єдиного державного реєстру, розмір адміністративного збору збільшується на добуток 0,01 прожиткового мінімуму для працездатних осіб та кількості таких осіб»;

в абзаці тринадцятому слова «України у строк, визначений цими законами» виключити;

доповнити абзацом чотирнадцятим такого змісту:

«У разі якщо законами визначено строк для приведення у відповідність до них, адміністративний збір не справляється при внесенні змін до відомостей, у тому числі змін до установчих документів, у строк, визначений цими законами»;

у тексті Закону слова «рішення суду» в усіх відмінках та числах замінити словами «судове рішення» у відповідному відмінку та числі;

б) Закон України «Про виконавче провадження» (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 30, ст. 542, № 51, ст. 839; 2017 р., № 7–8, ст. 50, № 9, ст. 67, № 48, ст. 436; із змінами, внесеними Законом України від 7 грудня 2017 року № 2234-VIII) доповнити статтю 53¹ такого змісту:

«Стаття 53¹. Особливості звернення стягнення на частку учасника товариства з обмеженою відповідальністю, учасника товариства з додатковою відповідальністю

1. Особливості звернення стягнення на частку (частину частки) учасника товариства з обмеженою відповідальністю та учасника товариства з додатковою відповідальністю визначаються Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»;

7) підпункт «е» пункту 3 статті 3 Декрету Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 року № 7–93 «Про державне мито» (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 13, ст. 113 із наступними змінами) після слів «інших установчих документів юридичної особи» доповнити словами «договорів купівлі-продажу та інших договорів, що встановлюють зобов'язання відчуження частки (частини частки) у статутному (складеному) капіталі юридичної особи, договорів застави частки (частини частки) у статутному (складеному) капіталі юридичної особи, актів приймання-передачі частки (частини частки) у статутному капіталі товариства, інших правочинів про передачу або перехід частки (частини частки) у статутному (складеному) капіталі юридичної особи, інших волевиявлень, пов'язаних із зміною участі у статутному (складеному) капіталі юридичної особи, набуттям або припиненням такої участі (у тому числі заяв, дозволів, відмов тощо із зміною або без зміни розміру статутного (складеного) капіталу)».

1. Закон України «Про ТОВ та ТДВ» прийнято Верховною Радою України на підставі Закону № 2275-VIII від 06. 02. 2018 року. Набрання чинності цим Законом відбулося 17. 06. 2018 року. З вказаної дати Закон визначає правовий статус товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, порядок їх створення, діяльності та припинення, права та обов'язки їх учасників. Виняток становить ч. 2 ст. 23 цього Закону «Перехід частки до спадкоємця або правонаступника учасника товариства», яка набирає чинності через один рік з дня набрання чинності Законом України «Про ТОВ і ТДВ», а саме з 17. 06. 2019 року.

На момент опублікування науково-практичного коментаря Закону України «Про ТОВ та ТДВ» до вказаного Закону внесено зміни на підставі Законів № 132-IX від 20. 09. 2019 р., № 159-IX від 03. 10. 2019 р., № 340-IX від 05. 12. 2019 р. № 540-IX від 30. 03. 2020 р.

Структурно Закон складається з 8 Глав: 1. Загальні положення; 2. Створення товариства; 3. Статутний капітал та вклади учасників; 4. Управління товариством; 5. Значні правочини та правочини, щодо вчинення яких є заінтересованість; 6. Виділ та припинення товариства; 7. Товариство з додатковою відповідальністю; 8. Прикінцеві та перехідні положення.

2. Закон України «Про господарські товариства» (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 49, ст. 682 із наступними змінами) у частині, що стосується товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю втратив чинність на підставі Закону № 2275-VIII від 06. 02. 2018 року. Втрата чинності Закону України «Про господарські товариства» відбулася 17. 06. 2018 року.

3. У ч. 3 ППП визначено строк, протягом якого ТОВ та ТДВ зобов'язані привести положення статуту у відповідність до Закону України «Про ТОВ та ТДВ», – у період з 17. 06. 2018 року по 17. 06. 2019 року включно. При цьому вважається, що впродовж вказаного періоду положення статуту ТОВ та ТДВ, що не відповідають цьому Закону, є чинними в частині, що відповідає законодавству станом на день набрання чинності цим Законом. Цей пункт не застосовується, якщо протягом року з моменту набрання чинності Законом були внесення змін до статуту ТОВ / ТДВ.

4. У ч. 5 ст. 20 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» передбачено, що учасник товариства має право вимагати в судовому порядку переведення на себе прав і обов'язків покупця частки (частини частки), якщо переважне право такого учасника товариства є порушеним. Позовна давність за такими вимогами становить один рік. Відповідно, при розгляді справ, порушених за позовною вимогою про переведення прав і обов'язків покупця частки (частини частки) на учасника товариства, якщо переважне право такого учасника товариства є порушеним, необхідно застосовуються такі правила: 1) позивач зобов'язаний внести на депозитний рахунок суду грошові кошти в розмірі, сплаченому покупцем на виконання договору купівлі-продажу частки (частини частки), визначеному в ухвалі суду; 2) невиконання вимоги про внесення грошових коштів на депозитний рахунок суду є підставою для залишення позову без розгляду; 3) суд у своєму рішенні вирішує питання про перерахування грошових коштів, внесених на депозитний рахунок суду, покупцю або про їх повернення. Вказані положення ППП необхідно враховувати з моменту набрання чинності Законом України «Про ТОВ та ТДВ» до моменту внесення відповідних змін до Господарського процесуального кодексу України.

5. У Розділі VI Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ» передбачено особливості фінансового забезпечення державної реєстрації юридичних осіб (ст. ст. 36–37). Згідно нормативних положень визначено плату у сфері державної реєстрації, що справляється у вигляді адміністративного збору за реєстрацію відомостей про юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, а також винятки із загального правила, коли адміністративний збір за реєстрацію відповідних відомостей не сплачується. Відповідно до вказаних вимог Закону України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ» у ч. 5 ППП Закону України «Про ТОВ та ТДВ» додатково передбачено підставу для звільнення від сплати адміністративного збору за реєстрацію змін до статуту ТОВ та ТДВ, а саме: у зв'язку з приведенням статуту ТОВ / ТДВ у відповідність із Законом України «Про ТОВ та ТДВ» протягом одного року з дня набрання чинності цим Законом.

Крім того, у зв'язку з проведенням заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) у п. п. 5–1 і 5.2 ППП передбачено спеціальні правила проведення загальних зборів учасників ТОВ та ТДВ, які є емітентами цінних паперів, у 2020 році: 1) вимоги ст. 31 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» щодо строків проведення річних загальних зборів учасників ТОВ / ТДВ не застосовуються імперативно; 2) проведення загальних зборів учасників ТОВ / ТДВ у строки, визначені ст. 31 Закону України «Про ТОВ та ТДВ» не є порушенням цього Закону; 3) річні загальні збори учасників за результатами 2019 фінансового року мають бути проведені у строк не пізніше трьох місяців після дати завершення карантину, встановленого КМУ; 4) проведення загальних зборів учасників ТОВ / ТДВ, які є емітентами цінних паперів, в порядку, встановленому Законом України «Про ТОВ та ТДВ», може відбутися дистанційно в порядку та строки, визначені тимчасовим порядком дистанційного проведення загальних зборів, затвердженим НКЦПФР.

6. На виконання норм Закону України «Про ТОВ та ТДВ» і приведення вітчизняних нормативно-правових актів у відповідність до вимог останнього визначено внести зміни до корпоративного законодавства, що супроводжуються включенням та виключенням окремих статей (їх частин, пунктів, підпунктів) закону, а також їх виклад у новій редакції. Зокрема, встановлено внести зміни до таких законодавчих актів України, як: 1) ГК України; 2) ЦК України; 3) Закон України «Про нотаріат»; 4) Закон України «Про акціонерні товариства»; 5) Закон України «Про державну реєстрацію ЮО ФОП та ГФ»; 6) Закон України «Про виконавче провадження».

Президент України

м. Київ

6 лютого 2018 року

№ 2275-VIII

П. ПОРОШЕНКО

Науково-практичне видання

Серія «Корпоративне право»

**НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР
ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ТОВАРИСТВА
З ОБМЕЖЕНОЮ ТА ДОДАТКОВОЮ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ»**

За загальною редакцією професора *В. А. Васильєвої*

Видається в авторській редакції

Комп'ютерна верстка *О. А. Лисенко*

Підписано до друку з оригінал-макета 28.11.2020.
Формат 60×84 ^{1/16}. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 19,5. Ум. друк. арк. 15,6. Вид. № 2630.
Тираж 300 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
вул. Чернишевська, 80а, Харків, 61002, Україна
Тел./факс (057) 716-45-53

Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ТОВ «ПРОМАРТ»
Тел. (057) 717-28-80